

ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางสาววรรณพร พงษ์เพ็ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

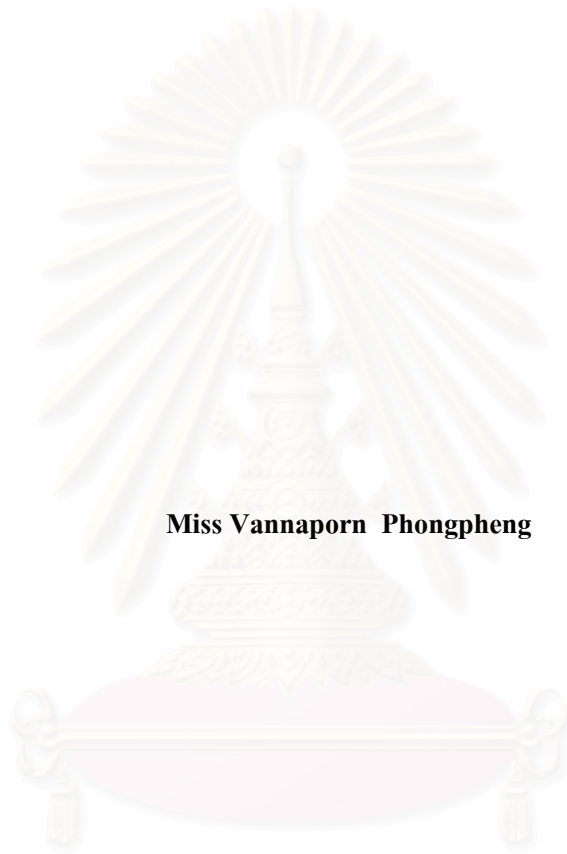
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6645-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE LANGUAGE OF IMAGERY IN KING CHULALONGKORN'S KLAI BAN

Miss Vannaporn Phongpheng

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai**

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-6645-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภาษาจินตภาพในเรื่อง ไกลบ้าน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดย

นางสาววรรณพร พงษ์เพ็ง

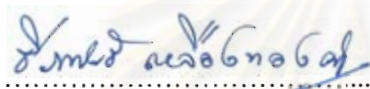
สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

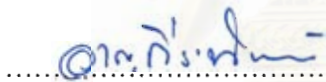
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์

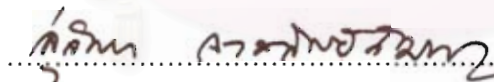
(ศาสตราจารย์ ดร. ชีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

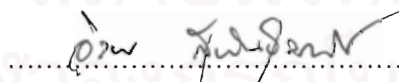
.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์)

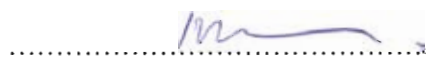
.....อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อิงอร สุพันธุ์วัฒน์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.เทพี จรัสจรวงเกียรติ)

วรรณพร พงษ์เพ็ง: ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (THE LANGUAGE OF IMAGERY IN KING CHULALONGKORN'S
KLAI BAN) อ.ที่ปรึกษา :รศ.ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 215 หน้า. ISBN 974-17-6645-9

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เพื่อแสดง
ให้ประจักษ์ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีลักษณะเด่นของการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรยาย
หรือพรรณนาให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รวมทั้งเพื่อให้อ่านเกิด
อารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม

ผลการศึกษา พบว่า ในระดับคำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำเพื่อ
สร้างจินตภาพ ด้วยการเรียงเรียงคำให้เกิดเสียงสัมผัสพยางค์และสระระหว่างคำ การสร้างคำ
โดยประกอบคำขึ้นใหม่และคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่ รวมทั้งการสรรคำโดยเลือกใช้คำแสดงสี
แสง เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูปร่างสัดส่วน และอาการ รวมทั้งนำคำมาใช้ในบริบทใหม่ ในระดับ
ประโยค พระองค์ทรงใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบ
พิเศษ และประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง เพื่อลำดับภาพ และขยายภาพ ในด้านการใช้ภาพพจน์ พระ
องค์ทรงใช้ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ ปุคลาธิยฐาน และสัทพจน์เป็นจำนวนมาก

การใช้ภาษาจินตภาพทั้งหมดนี้ ส่งผลให้เกิดคุณค่า ๒ ประการ ประการแรก คือ ทำให้
พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ในฐานะเป็นสารคดีท่องเที่ยวยุค
แรกของไทย ด้วยสามารถถ่ายทอดสิ่งแปลกใหม่ให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพอย่างแจ่มชัด ประการที่สอง
คือ ทำให้เกิดวรรณศิลป์ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน นอกจากนี้ยังสะท้อนในด้านความเป็น
นักปราชญ์ กวี และนักวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเด่นชัด

ภาควิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา	2547	

4580210122 : MAJOR THAI

KEY WORD: THE LANGUAGE OF IMAGERY/ KLAI BAN/ KING CHULALONGKORN.

VANNAPORN PHONGPHENG : THE LANGUAGE OF IMAGERY IN KING

CHULALONGKORN'S KLAI BAN. THESIS ADVISOR:ASSOC. PROF. SUCHITRA

CHONGSTITVATANA, Ph.D., 215 pp. ISBN 974 -17 - 6645 -9.

The thesis is an attempt to study the language of imagery in **Klai –ban** of King Rama V to illustrate how the language of imagery is a dominant characteristic that creates both concrete and abstract imagery, and expresses deep emotions.

The elements of the language of imagery are the use of rhyme and rhythm, creative words for describing unfamiliar things, words variation for colour, light, sound, scent, taste, touch, shape and action to identify the uniqueness of things and changing context of word use. In sentence usage, King Chulalongkorn uses simple sentences, extra-long modifier sentences and repeating structure of sentences. This usage is intended as a means of ordering and extending imagery. In the use of figure of speech, H.M.King Chulalongkorn uses a large number of simile, metaphor, personification and onomatopoeia.

The value of language of imagery in the texts are two-fold. As an early Thai travelogue, the language of imagery makes **Klai-ban** a success in conveying the unfamiliar imagery of foreign countries. Moreover, the language of imagery renders a literary beauty to the text, reflecting the genius of the royal author as a poet, a sage and a great critic.

Department Thai

Student's signature.....

Field of study Thai

Advisor's signature.....

Academic year 2004

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยซาบซึ่งในพระคุณของ รศ.ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้กำลังใจ เตือนสติ สอนให้รู้จักอดทน ด้วยเมตตาและขันติอย่างสูงยิ่ง แม้ว่าหลายครั้งศิษย์จะทำให้ครูต้องเหนื่อยเพียงใดก็ตาม

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผศ.อารดา กิระนันท์ สำหรับวิธีคิดอันมีประโยชน์ ทั้งยังคอยถามไถ่ ให้กำลังใจ ด้วยความห่วงใยอย่างที่สุดตลอดระยะเวลาที่แก้ไขวิทยานิพนธ์

ผศ.อิงอร สุพันธ์วิช ผู้จุดประกายให้ผู้วิจัยมีโอกาสศึกษาพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายฉบับด้วยกัน อีกทั้งยังสละเวลาอันมีค่าตรวจแก้ พร้อมทั้งให้คำแนะนำโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ศิษย์ขอน้อมรำลึกในพระคุณ

อาจารย์ ดร.เทพี จรัสจรวงเกียรติ ที่ให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะอันมีค่า โดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่านที่มอบความรู้อันมีค่าตั้งแต่ผู้วิจัยศึกษาในระดับปริญญาตรี ศิษย์ขอรำลึกในพระคุณมา ณ โอกาสนี้

หากวิทยานิพนธ์นี้จะมีค่าคืออยู่บ้าง ผู้วิจัยขอมอบความดีนั้นให้ครูทุกท่านที่อบรม สั่งสอน และสละเวลาอันมีค่าเพื่อศิษย์

ผู้วิจัยซาบซึ่งนำในน้ำมิตรของเพื่อนและพี่ร่วมภาควิชาภาษาไทย ที่ให้กำลังใจกันและกัน ตลอดระยะเวลาการศึกษา ประกอบด้วย ชานีรัตน์ ณิชฎากัญจน์ อาทิตมา วนารักษ์ เปรม อาทิตย์ อภิรักษ์ นัชนัย พิพิสิทธิ์ พีวรรณภา พิณนทวัลย์ และพีปรียารัตน์ รวมทั้งพรเพื่อนต่างคณะ ที่สละเวลาทำงาน ช่วยตรวจแก้ จัดพิมพ์เนื้อหาส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์นี้

ลูกขอกราบรำลึกถึงพระคุณพ่อแม่ พี่ชาย สำหรับกำลังใจและแรงบันดาลใจแสนงามในยามวิกฤตที่สุด

สารบัญ

	หน้า	
บทคัดย่อภาษาไทย	ง	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ	
กิตติกรรมประกาศ	ฉ	
สารบัญ	ช	
บทที่		
๑		
๑	บทนำ..... ๑	
๒	ความเป็นมาของปัญหา..... ๑	
๓	วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... ๓	
๔	สมมติฐานของการวิจัย..... ๔	
๕	ขอบเขตของการวิจัย	๔
๖	วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย..... ๔	
๗	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย..... ๔	
๘	ข้อตกลงเบื้องต้น..... ๕	
๒	การใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพ	๖
๒.๑	การเรียบเรียงคำ	๗
๒.๑.๑	การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกัน มาวางเรียงติดกัน	๘
๒.๑.๒	การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกัน มาวางเรียงใกล้กัน	๑๑
๒.๑.๓	การนำคำเดียวกันมาวางเรียงใกล้กัน	๑๕
๒.๒	การสร้างคำ.....	๑๗
๒.๒.๑	การประกอบคำขึ้นใหม่.....	๑๗
๒.๒.๒	การคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่.....	๒๘
๒.๓	การสรรรคำ.....	๓๓
๒.๓.๑	การสรรรคำแสดงสี,แสง,เสียง,กลิ่น,รส,สัมผัส	๓๕
๒.๓.๒	การสรรรคำแสดงรูปร่างลักษณะ	๕๐

บทที่	หน้า
๒.๓.๓ การสรรคำแสดงอาการ	๕๕
๒.๓.๔ การสรรคำโดยนำคำมาใช้ในบริบทใหม่	๖๘
๓ การใช้ประโยคและภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ	๘๘
๓.๑ การใช้ประโยคเพื่อสร้างจินตภาพ	๘๘
๓.๑.๑ การใช้ประโยคเพื่อลำดับภาพ	๙๐
๓.๑.๒ การใช้ประโยคเพื่อขยายภาพ	๑๐๑
๓.๒ การใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ	๑๑๕
๓.๒.๑ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา	๑๒๑
๓.๒.๒ การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์	๑๒๘
๓.๒.๓ การใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐาน	๑๒๘
๓.๒.๔ การใช้ภาพพจน์แบบสัทพจน์	๑๓๑
๔ ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม นามธรรม และการสื่ออารมณ์	๑๓๘
๔.๑ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม	๑๔๐
๔.๒ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม และนามธรรม	๑๕๒
๔.๓ ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์	๑๗๐
๕ พระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สะท้อนผ่านการใช้ภาษาจินตภาพ	๑๕๓
๕.๑ ความเป็นนักปราชญ์	๑๕๔
๕.๒ ความเป็นกวี	๑๕๗
๕.๓ ความเป็นนักวิจารณ์	๒๐๒
๖ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๒๐๖
รายการอ้างอิง	๒๑๑
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	๒๑๕

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งหลัง เมื่อปีมะแม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ พุทธศักราช ๒๔๕๐ และทรงบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่พระองค์ทรงประสบ หรือสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรตลอดเส้นทาง เป็นทำนองการบันทึกจดหมายเหตุ หรือรายงานประจำวัน พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาภมล วิมลประภาวดี ผู้ทรงสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถในตำแหน่งเลขานุการฝ่ายใน รวมจำนวน ๔๓ ฉบับ แล้วทรงโปรดเรียกชื่อพระราชหัตถเลขาเห็นว่า “ไกลบ้าน”

ในบรรดาพระราชหัตถเลขาและจดหมายเหตุรายวันของพระองค์ เมื่อเสด็จประพาสคราวต่างๆ พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน ได้รับยกย่องเป็นอย่างมากว่า เป็นพระราชนิพนธ์ที่มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษาที่สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดภาพอย่างชัดเจน งดงาม ดังคำกล่าวต่อไปนี้

...อันพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านนี้ เป็นหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่งอ่านไม่รู้จักเบื่อ ข้าพเจ้าเองได้เคยอ่านประมาณเห็นจะราวห้าเที่ยวหกเที่ยวแล้วก็ยังไม่เบื่อใครได้เคยอ่านมาแต่ก่อนก็กล่าวเช่นเดียวกัน เพราะพระราชปฏิภาณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์กระบวนพรรณนาว่าด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ดี ถ้ากระบวนบรรยายเล่าเรื่องราวอันใดก็ดี แจ่มแจ้งอ่านจับใจ ไม่เลือกว่าทรงพระราชนิพนธ์เรื่องใดๆ ในกระบวนนั้นแทบไม่มีผู้ที่จะเทียมถึง...

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๒๕๔๕: ๓)

...พระราชนิพนธ์ไกลบ้านเป็นหนังสือที่ดีอย่างแท้จริงเพราะ
สำนวนภาษาอ่านง่าย ไพเราะแจ่มแจ้งและเพลิดเพลิน จะอ่านในด้านแสวง
หาความสบายใจ เบาทสมองก็ได้จะอ่านในด้านหาความรู้ก็ได้หรือจะอ่านเพื่อ
แสวงหาคติธรรมก็มีหลายตอนพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเล่มนี้ด้วย
วิจรรณญาณอันสุขุมรอบคอบประกอบไปด้วยพระปรีชาญาณอันสูงส่ง ทำให้เป็น
หนังสือที่ใครๆก็อ่านได้เพราะอ่านแล้วเข้าใจง่ายไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่จิตใจ
และไม่เบื่อ...

(ทวีศักดิ์ญาณประทีป ๒๕๓๒:๖๕)

ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา ได้ยกตัวอย่างการพรรณนาความตอนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เสด็จชมอะควาเรียมหรือที่เลี้ยงสัตว์น้ำ เมืองเนเปิลส์ ประเทศอิตาลี ไว้ใน **ศักดิ์ศรี
วรรณกรรม** เพื่อเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า พระองค์ “ทรงพรรณนาเรื่องสัตว์น้ำได้แจ่มแจ้งละเอียด
ละออจนเกิดภาพพจน์อย่างเด่นชัด **ไม่มีความตรงไหนจะต้องอธิบายขยายความอีกเลย**” (ศักดิ์ศรี
แย้มนัคดา ๒๕๑๗:๔๒๘) โดยจะขอยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

...อาหารนั้นปลาชนิดนั้นๆ เป็นพื้น นอกนั้นก็มียาอาหารละเอียดๆบ้างเช่น
พวกปะการังที่ไหวไปมาไม่ได้ ชั่วแต่กระดิกเมื่อเวลาจะกินอาหาร ถาดว่ายว่ายมาจะ
เป็นปลาที่ไม่ใช่ หอยก็ไม่ใช่ ซึ่งพวกเราเรียกกันว่านกเค้าแมว เพราะเวลานั่งงอมือ
งอตีนอยู่ในน้ำเหมือนนกเค้าแมว ตัวเข้มนั้นกินปู พื้นที่อยู่นั้นเล่าก็ต่างกัน บาง
พวกชอบพื้นทรายหยาบ บางพวกชอบทรายละเอียด และบางพวกก็เกาะอยู่ตาม
ปะการัง ที่ชอบอยู่ในภาชนะเช่นพวกเพชปลาไหลก็เอาหม้อแตกๆบิ่นๆ ทิ้งลงไป
ไว้ให้ขดอยู่ ปลาบางพวกที่ชอบหมกอยู่ใต้ทรายจนกระทั่งว่าน้ำขึ้นมาทรายยัง
เกาะอยู่บนหลังเต็มก็หมกอยู่ในทรายจนไม่แลเห็นว่าเปนปลา เมื่อไปถึงที่ห้องใด
เขาก็ให้อาหาร ดูอาการที่แย่งชิงอาหารสนุก ปลาบางพวกชอบซุกๆ นอนซ้อนๆ
กันอยู่ ถานอนอยู่บนต้นปะการังในน้ำซึ่งอ่อนเย็น กระดิกตัวก็ไหว ดูตัวมันจะเบา
เต็มที ซ่อนลงไปสองตัวสามตัวก็ไม่เห็นว่ามีกัน มีกุ้งทะเลตัวใหญ่ตัวหนึ่ง นำดู
เต็มที ลีก็เป็นสีน้ำเงินอ่อนงาม เจ้าพวกกุ้งทั้งปวงที่เดินถอยหลังครูดๆ ตะกลาม
มากกว่าเพื่อน...

(ไกลบ้าน เล่ม๑ : ๑๒๕-๑๒๖)

เปลื้อง ฌ นคร ได้ยกตัวอย่างการเลือกสรรคำไทยสามัญสั้นๆ ที่พระองค์ทรงนำมาใช้ถ่ายทอดภาพผู้คนในเมืองเอเดน ดังกล่าวว่า “ให้สังเกตคำต่างๆ ในที่นี่เป็นคำไทยสามัญ ที่เรารู้จักและเข้าใจกันทั้งนั้น และเป็นคำสั้นๆ จะมีที่คำศัพท์ก็คือคำ กิริยาอาการ วิญญูณ แต่ถ้าจะพูดไปก็คุ้นกับหูเราแล้ว และคำต่างๆ ที่ใช้ในตอนนี้ ล้วนเป็นคำที่ทำให้เกิดภาพได้ทั้งสิ้น” (เปลื้อง ฌ นคร ๒๕๓๕ :๑๘) ดังทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

...คนที่เมืองนี้ดูชอบกล ฝรั่งเศสมี แยกเตือกก็มี แยกอาหารรับก็มี กิริยาอาการมันคล้ายกันหมด คือ เสือกเข้ามาพูดอะไรต่ออะไร ชวนแลกเงิน ขอตาน รับนำทาง รับขนของ เดินโดนหัวไหล่ แทรกเบียดพร้อมทุกอย่าง ถ้าทำงานแล้วเหมือนไม่มีวิญญูณ เป็นต้นว่าเรือกระเซียงน่าเฟะ คนตีกระเซียงไม่เหมือนกันสักคนเดียว อ้ายบางคนที่นั่งกางเกงไม่มีเสื้อ อ้ายบ้างก็มีเสื้อนั่งขัดเดี่ยว อ้ายบ้างก็นุ่งห่มคองนุ่งผ้าขาวเหมือนพระพอลงเรือแล้วอ้ายบางคนตี อ้ายบางคนหยุด จนเรือไม่เดินเลย ...

(ไกลบ้าน เล่ม ๑ : ๕๒-๕๓)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์ไกลบ้านเป็นต้นแบบอันดี ในด้านการใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ แต่กระนั้นก็ยังมิได้วิเคราะห์ว่า ลักษณะภาษานั้นเป็นเช่นไร และสามารถสร้างภาพได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาให้เห็นจริงว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีวิธีใช้ภาษาเช่นไรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะของการใช้ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมมติฐานของการวิจัย

พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีลักษณะเด่นของการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรยายหรือพรรณนาให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รวมทั้งเพื่อให้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม

ขอบเขตของการวิจัย

พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ซึ่งประกอบด้วยพระราชหัตถเลขาจำนวนทั้งสิ้น ๔๓ ฉบับ

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

๑. กำหนดโครงสร้างการวิจัย
๒. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเด่นด้านภาษาในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน
๓. จัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูล
๔. เขียนรายงานการวิจัยตามโครงสร้างที่ได้กำหนดไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. ให้ความรู้เรื่องลักษณะของภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒. เป็นแนวทางการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในงานเขียนประเภทเดียวกัน

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. ภาษาจินตภาพ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ภาษาที่ผู้เขียนใช้เพื่อถ่ายทอดภาพทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเกิดจากการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสของผู้เขียนมาสู่ผู้อ่าน ส่งผลให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพนั้นในจิต รวมทั้งเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม

คำจำกัดความนี้ ผู้วิจัยใช้ตามที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวถึงการสร้างจินตภาพไว้ในหนังสือ *วรรณคดีวิจารณ์* ว่า

...การสร้างจินตภาพในงานวรรณกรรม สามารถกระทำได้ ๒ วิธี ได้แก่ การกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และการกล่าวแบบภาพพจน์ ลักษณะการกล่าวแบบตรงไปตรงมา (Literal image) เป็นการบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านสามารถสร้างภาพได้ตามความหมายของคำโดยตรง ด้วยวิธีการเลือกสรรศัพท์ที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ รูป รส กลิ่น เสียง และกายสัมผัส การกล่าวแบบภาพพจน์ (Figurative image) เป็นการใช้อำนาจเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมย โดยแปลความหมายของศัพท์เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ...

(กุหลาบ มัลลิกะมาส ๒๕๑๘:๓๖)

รวมทั้งได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “จินตภาพ” (image) ไว้ในหนังสือ *วรรณกรรมไทย* ความว่า “จินตภาพ หมายถึง ภาพที่บังเกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน ผู้ฟังวรรณกรรม เป็นภาพที่นึกเห็นได้ด้วยใจคิด ด้วยความรู้สึก เป็นภาพที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำสร้างให้เกิดความคิด ความรู้สึก และความประทับใจ ว่าสิ่งใดเป็นอย่างไร” (กุหลาบ มัลลิกะมาส ๒๕๑๘:๓๖)

๒. การวิเคราะห์ลักษณะภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน จะใช้ข้อมูลในส่วนที่เป็นพระราชนิพนธ์ร้อยแก้ว ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ไม่นับรวมส่วนที่เป็นร้อยกรอง ซึ่งมีทั้งพระราชนิพนธ์ของพระองค์เอง ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวน ๑๘ บท กลอนสุภาพจำนวน ๕๑ บท และบทสักวาโต้ตอบกันระหว่างพระองค์กับผู้ตามเสด็จ จำนวน ๒ บท

บทที่ ๒

การใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพ

การเขียนดีข้อมมีอำนาจ เพราะสามารถทำให้ผู้อ่านเป็นไปตามใจผู้เขียนปรารถนาจะให้เข้าใจ จะให้เกิดอารมณ์ใดๆ จะให้มีความเห็นคล้อยตาม หรือจะให้รู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องที่อ่านก็เป็นไปได้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า “คำทุกคำมีอำนาจถ้ารู้จักใช้” ในการเขียนทุกแบบ สิ่งสำคัญที่สุดจะต้องมีความประณีตในการเขียนเป็นขั้นๆ ไป นับแต่การเลือกคำ การเข้าประโยค การเข้าความ และการลำดับความโดยแบ่งเป็นตอนๆ เรียงลำดับให้ความต่อเนื่องกันไป

(ผะอบ โปษะกฤษณะ ๒๕๓๒: ๕๗)

ในพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้านมีคำที่สร้างจินตภาพอยู่จำนวนมาก คำเหล่านี้ปรากฏอยู่ในบริบทของการบรรยายหรือพรรณนาสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบ ทั้งสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิต ภูมิประเทศ เป็นอาทิ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องเล่าแปลกใหม่สำหรับผู้อ่าน คำที่พระองค์ทรงใช้จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือถ่ายทอดภาพเหล่านั้นมาสู่ผู้อ่าน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดประการหนึ่งที่สะท้อนพระอัจฉริยภาพของพระองค์ในฐานะกวี รวมทั้งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของภาษาจินตภาพ ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก ความประทับใจพระราชหัตถเลขานี้ ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปนับศตวรรษแล้วก็ตาม แต่เมื่อได้อ่านครั้งใด ภาพเหล่านั้นก็ยังคงมีชีวิตชีวา ฉายชัดในความนึกคิดเสมอ

ผู้วิจัยแบ่งลักษณะการใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพ ดังนี้

- ๒.๑ การเรียบเรียงคำ
- ๒.๒ การสร้างคำ
- ๒.๓ การสรรคำ

๒.๑ การเรียบเรียงคำ

การเรียบเรียงคำ หมายถึง การนำคำที่มีเสียงสระหรือพยัญชนะเสียงเดียวกันมาใช้ในข้อความเดียวกัน

แม้ว่าร้อยแก้วเป็นงานประพันธ์ที่ไม่มีกฎบังคับเรื่องการส่งสัมผัสระหว่างวรรคเหมือนร้อยกรอง แต่ถ้าหากมีก็จะทำให้งานร้อยแก้วนั้นๆ ไพเราะขึ้น ดังที่พระสารประเสริฐ ได้กล่าวและถึงวิธีเขียนงานร้อยแก้วให้ดีกว่า “ในขั้นต้นต้องเขียนให้ถูกต้องต้องเขียนตามแบบแผน และในที่สุดต้องเขียนด้วยถ้อยคำอันไพเราะ...แม้จะเป็นภาษาร้อยแก้ว ถ้าสามารถทำให้มีสัมผัสคล้องจองกันก็จะทำให้ไพเราะ” (นาคะประทีป ๒๕๑๐:๑๐) ลักษณะความงามความไพเราะดังกล่าวมีส่วนเสริมให้การใช้ภาษาเพื่อสื่อสารสัมฤทธิ์ผล “เพราะความงามความไพเราะก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความคิดและอารมณ์ที่แสดงออกมานั้นมีพลังและอิทธิพลสัมผัสกระทบความคิดและอารมณ์ของผู้อ่านให้ไหวเอนคล้อยตามตน” (ดวงมน จิตรจำนงค์ ๒๕๓๖:๑๑)

พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีลักษณะการใช้คำที่มีจังหวะและเสียงสัมผัสกันเป็นจำนวนมากอันเป็นลักษณะธรรมชาติของการใช้ภาษาไทย ดังที่ พระออบ โปษะกฤษณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *ลักษณะเฉพาะของภาษาไทย* ความว่า

...ภาษาไทยเป็นคำโดด แต่ละคำตัดจากกันได้โดยไม่เสียความหมายจึงสามารถเขียนหรือออกเสียงให้เป็นจังหวะได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเน้นความและเกิดความกะทัดรัด นอกจากนั้นยังนิยมให้มีเสียงคล้องจองกันอีกด้วย จึงทำให้ภาษาไทยทั้งเขียนทั้งพูดไพเราะยิ่งขึ้น ไม่ใช่แต่ในคำประพันธ์เท่านั้น แม้ภาษากาพย์ก็ยังมีจังหวะและความคล้องจองได้...

(พระออบ โปษะกฤษณะ ๒๕๓๒:๒๓)

ฉนวน สุรสิทธิ์ ได้กล่าวถึงลักษณะของการสร้างจังหวะคำในงานเขียนร้อยแก้ว ไว้ในหนังสือ ศิลปะการเขียนว่าด้วยการเขียนชั้นสูงตามแนวนักเขียนนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงของไทย ความว่า

...(๑) จังหวะของคำในประโยค จะเกิดขึ้นได้ด้วยการหาคำที่เป็น พยัญชนะเดียวกัน หรือพยัญชนะที่ออกเสียงเดียวกัน วางติดกัน ซึ่งมีใช้คำที่ซ้ำกัน คือให้มีลักษณะที่เรียกว่า สัมผัสพยัญชนะ (๒) จังหวะของคำในประโยค จะเกิดขึ้นได้ด้วยการหาคำที่สะกดด้วย รูปสระเดียวกันวางติดกัน ต่างความหมายกัน แต่เป็นความหมายที่รับช่วงกันหรือความหมายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า สัมผัสสระ (๓) จังหวะของคำที่ส่งทอด หรือสัมผัสกันต่างวรรค ก็ทำนองเดียวกับ ข้อ (๑) และ (๒) คืออาจส่งทอดกันด้วย รูปสระเดียวกันหรือพยัญชนะเดียวกัน (๔) จังหวะของคำในประโยค อาจจะสัมผัสเสียงสลับกันระหว่างสระและพยัญชนะ...

(ฉนวน สุรสิทธิ์ ๒๕๒๒ : ๑๖๖)

การเรียบเรียงคำเพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสและจังหวะคำจากการใช้คำซ้อนสี่พยางค์ คำคนละ คำ และกลุ่มคำขนาดยาว ที่อาจอยู่ในวลี ประโยค และข้อความเดียวกัน จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะธรรมชาติของการใช้ภาษาร้อยแก้วของไทย เป็นกลวิธีหนึ่งที่จะช่วยสร้างความงามความไพเราะในการใช้ภาษา และความงามความไพเราะทางภาษาก็มีส่วนเสริมให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ดังนั้น การเรียบเรียงคำให้เกิดจังหวะและเสียงสัมผัสกันจึงเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของการใช้ภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ที่มีส่วนเสริมให้การบรรยายหรือพรรณนาภาพมีความสละสลวย ชัดเจน

ผู้วิจัยแบ่งลักษณะของการเรียบเรียงคำเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

- ๒.๑.๑ การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงติดกัน
- ๒.๑.๒ การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงไกลกัน
- ๒.๑.๓ การนำคำเดียวกันมาวางเรียงไกลกัน

๒.๑.๑ การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงติดกัน

พระองค์ทรงเลือกใช้คำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกันมาวางเรียงติดกัน ๒ ลักษณะ ลักษณะแรก เป็นคำคนละคำกัน แต่มีความหมายสัมพันธ์กัน เช่น *คลื่นโคลงเคลง* มีเสียงที่ซ้ำกันคือ /คล/ ในคำ *คลื่น* และ *โคลงเคลง* คำกริยาโคลงเคลงช่วยขยายลักษณะความเคลื่อนไหวของคลื่นที่ ซัดเรือให้เอียงไปมา เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่ง สังเกตได้ว่าพระองค์ทรงเลือกใช้คำที่นอกจากจะมีความหมายทำนองเดียวกัน วางเรียงติดกันแล้ว คำเหล่านั้นยังมีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันอีกด้วย เช่น *ไล่เสียงหล่อหลอมล่อ* กลุ่มคำนี้มีเสียงพยัญชนะ /ล/ ซ้ำกันในคำกริยาไล่เสียง หล่อหลอม และ ล่อลัก สื่ออากัปกริยาของผู้ตามเสด็จที่พยายามชักใช้ไล่เสียงถามข้อมูลที่ต้องการจากเจ้าหน้าที่ นำเที่ยว เป็นต้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เห็นปลาเมื่อบ่าย ตัวไม่สู้โต ขนาดปลาเทโพแก่ๆนับพัน วายน้ำ

เล่นโลดไล่

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕)

คลื่นโคลงเคลง วันนี้สงบไปมาก เพราะเรือลำตรงได้ สงบมาแต่

คืนนี้แล้ว

(ไกลบ้าน ล.๑:๗๒)

ตามหนทางเดินข้างถนน นอนหลับ *กลิ้งกลิ้งนอนกลาดกัน*

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๒)

คนมัน **ทะลึ่งทะเลื่อทะเลาก** ปราศจากความรู้สึกน้ำใจของผู้อื่นเอา
แต่การพอใจตัวเองเป็นประมาธ

(ไกลบ้าน ๑:๓๒๗)

นานไปรูปเขียนจะหาชื่อไม่ได้จะกลายเป็นแต่ **รูปป้ายรูปปารูปปะ**

(ไกลบ้าน ๒:๔๔)

อธิบายรูปแผ่นใหม่นี้พอไม่เข้าใจเลย ได้ให้สิทธิแลจรรยาผลัดกันฟัง
ตามลำดับก็ฟังไม่เข้าใจ **ไต่เลียงหล้อหลอมล่อคัก** ว่าบางทีจะโดนทางโน้น
ทางนี้ไม่สำเร็จเลยต้องลา

(ไกลบ้าน ๓:๒๗๔)

ในด้านการสัมผัสเสียงสระที่อยู่ติดกัน แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือการสัมผัสเสียงสระใน
คำซ้อนสี่พยางค์ ที่มีพยางค์ที่ ๒ และ ๓ สัมผัสสระเสียงเดียวกัน เช่น ไหล**หลัง**ถึง**ถึง** ลง คำว่า **หลัง**
และ **ถึง** ล้วนแสดงภาพของน้ำที่ไหลลงอย่างแรงเช่นเดียวกัน เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งเป็นการ
สัมผัสเสียงสระระหว่างคำที่มีความหมายต่างกัน เช่น คลื่น**จัด** **ซัด**ทราย สัมผัสเสียงสระอะในคำที่มี
มาตราแม่กดเป็นตัวสะกดเหมือนกัน คำว่า **จัด** เป็นคำขยายลักษณะความแรงของคลื่น ส่วนคำว่า
ซัด แสดงอาการของคลื่นที่ถาโถมพัดทรายจำนวนมากกองอยู่บนหาด เป็นต้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อเวลาพอมืออากาศร้อนที่สโนจะละลายได้ ก็ละลายไหล**หลัง**ถึง
ลงมาโดยแรง

(ไกลบ้าน ๓:๒๒๐)

เวลาที่คลื่นจั๊กจ๊กทรายขึ้นมากองมูลสูงๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๖๘)

มีน้ำพุซึ่งเปนสายใหญ่ยิ่งสี่สายรายคกมา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๓๗)

พื้นแผ่นดินก็กลายเป็นที่คนมีเขาต่อเนื่องกันไป ขึ้นเขาเข้าปล่อง
ไม่ได้หยุด

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๕)

๒.๑.๒ การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงใกล้กัน

วิธีเรียงเรียงคำให้เกิดเสียงสัมผัสและจังหวะจากการนำคำที่มีเสียงพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงใกล้กัน อาจเป็นสัมผัสระหว่างคำที่อยู่ห่างกันโดยมีคำอื่นมาคั่น หรืออยู่คนละประโยคกัน ยกตัวอย่างเช่น เสียงสัมผัสสระแอในคำว่า “แดง” และ “แสง” ที่ทรงใช้เพื่อแสดงลักษณะของสีและแสง ที่ทรงกล่าวว่า “วันนี้ท้องฟ้างาม มีเมฆสีขาวและสีแดง ต้องแสงพระอาทิตย์”(ไกลบ้าน ล.๓:๓๒๗) เป็นต้น สำหรับเสียงสัมผัสพยัญชนะที่อยู่ห่างกัน เช่น การสัมผัสเสียง /คล/ ในคำว่า “คลื่น” และ “แคลง” เพื่อแสดงอาการเคลื่อนไหวของคลื่นในท้องทะเลที่ทำให้เรือโยกไปมา ดังทรงกล่าวว่า “เรือผ่านเกาะเมนิกอยบาย ๓ โมง ไม่มีคลื่นแต่เรือแคลงอยู่เสมอ”(ไกลบ้าน ล.๑:๖๕) เป็นต้น นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงสร้างเสียงสัมผัสของคำที่ใช้ในความเดียวกันอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น การเลือกใช้เสียง /ฟ/ ในคำกริยา ฟัด แสดงภาพรถที่เคลื่อนที่เหวี่ยงไปตลอดทาง และคำกริยา ฟาด แสดงภาพร่างกายที่กระทบกับรถอย่างแรง ดังที่ทรงกล่าวว่า

พอพ้นออกไปก็ได้ขับรถเต็มสติมันช่าง*ผิด*เสียจริงๆ ถึงปวดบั้น
 เหว คู้ก็ถึงปล่อยคืนไม่ยันกับพื้นให้ตัวมันกระโดดไปตามบุญตามกรรม ร้อง
 ว่าเหมือนกับลงเรือบนสะพานให้ตกโครมในน้ำ พอใช้นั่งตะแคงเสียค่อยเบา
 ปวดบั้นเอวลง พอเวลาเลี้ยงแรงๆรู้สึกตัวกระฉอกกระแฉกอยู่บนรถ ถ้า
 เผลอๆก็อาจจะ*พาด*กับข้างรถได้ ที่จริงอยู่ข้างจะเห็นคเหนือกว่าไปใน
 รถไฟมาก แต่ใจเรามั่นชอบก็ทนไปได้ แต่เห็นคนโดยมากที่จะทนไม่ไหว
 ถ้าใจไม่ได้รัก

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๑๘-๓๑๙)

ตั้งตัวอย่างต่อไปนี้

ตามทางมีผู้หญิง*โพรย*และ*ปาด*ดอกไม้จากหน้าต่างบ้าง จากข้างรถบ้าง

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒๘)

ปลาบางพวกชอบ*ซุก*นอน*ซ้อน*กันอยู่

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๕)

เด็กเล่นกลางถนนมากเสียจริงๆ นั่ง*ซุก*อยู่ตามมุม*ซอก*สี่ห้าคน

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๗)

สะโนที่อยู่บนเขาวัดนี้เป็นอย่างที่ว่า*พอด*เป็น*ฟอง* ไม่ใช่ใสอย่างใส
 เป็นแก้ว

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๐๗)

ถ้าเดินจากที่นั่นขึ้นไปสัก ๑๕ นาทีก็จะถึงยอดเขา แต่ที่ไหนฝนตั้ง
มาเสียแล้ว ฟ้าป็นเขาปกมาสองวันแล้ว ทั้งถูกรถพัดมาวันนี้ด้วย

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๐)

เวลาแรกออกเที่ยวแอบพันแก่งศิลาริมฝั่ง เราแลดูนึกว่าโดนฝน
เพราะดำเข้าไปตรงๆแต่เขารู้ดีกว่าเรา พอถึงแก่งศิลานั้นน้ำก็ปิดหน้าหันออก
ฝับทีเดียว

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๑๔)

น้ำที่ตกลงมาเป็นฝอยฟองเสียงโครมๆ ไปรอบข้าง กำลังน้ำที่ตก
ลงมากระทบที่ตั้งกลับเป็นฝอยพุ่งขึ้นไปสูงกว่าก้อนศิลาที่เป็นเกาะอยู่
กลางนี้เสียอีก

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๑๓)

มีต้นไม้เตี้ยๆขนาดผักแซกแซม แต่ไม่ใช่จะหุ้มศิลามีด มีรายอยู่
ตามซอกศิลา มีเรือนหาปลาตั้งอยู่สองห่อมห่างกัน แลดูเหมือนจะไม่มี
ทางออกไปแห่งใด แลเขานั้นดูเหมือนหนึ่งว่าไม่สู้ไกลนัก แต่เมื่อเล่นเรือ
โมเตอลอนซ์ไปจนลบลำเรือยอตร์ จึงแลเห็นเป็นซอกแซกไปในหว่างเขา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๒๖)

การที่ท่าเช่นนี้เพื่อจะไม่ให้อ้ออิง มีเสียงประชันกัน ในห้องนั้น
เงียบใครถือแป้นมาวางที่หูจึงจะได้ยิน คือเขาเอาเครื่องอ้อแอ้ไว้เสียใน
ห้องใต้ดิน ล่ามสายโทรศัพท์ขึ้นมาที่ตู้ มีคนคอยอยู่ข้างล่าง เมื่อได้เห็นเลข
เรียกเพลงอะไรก็จัดเพลงนั้นมาหั้น

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๕๘)

ตัวแมงมู่ม่ามที่กินปูนี่ เวลาอาหารลงไปถึงคลายรูปเปนนกเค้า
แมว ออกเป็นมือเป็นตีนรอบ ไปจับปูเข้าไปในช่องปาก แล้วคลานยี้ดยาด
ไปหุบเข้าเปนนกเค้าแมวอย่างเก่า

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๖)

ตามรอบทเลนั้นเปนนกเขาสูงทั้งสี่ เป็นเขาอย่างชัน ริมหนทางที่
เราไปเปนนฝานั่งตั้งตรง ฤาออกจะเงื่อมๆ ออกมา เปนลักษณะเขาพระฉาย
เปนนแท่งทึบติดกัน ยาวยี้ด ในที่สุดทเลสาบข้างบนมีเขาลูกหนึ่งยั้นย้อย ลง
ไปในกลาง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๘๘)

นอกจากนี้แล้ว การสัมผัสเสียงสระและเสียงพยัญชนะทั้งอยู่ชิดกันหรือใกล้กัน อาจ
สามารถเกิดร่วมกันได้ ยกตัวอย่างเช่น การบรรยายพฤติกรรมของประชาชนที่มารับเสด็จ พระ
องค์ทรงเลือกคำแสดงกิริยาอาการแบบต่างๆ ที่มีเสียงสระเดียวกัน มาวางเรียงต่อเนื่องกันอย่างคำว่า
“แย้ม” กับ “แจ่ม” ที่สัมผัสสระในคำซ้อนสี่พยางค์ ส่วน “ฟ้า” กับ “เรา” และ “ให้” กับ “ไม้”
สัมผัสสระในคำคนละคำที่อยู่ห่างกัน ดังที่ทรงกล่าวว่า “การต้อนรับของคนชาวเมืองนี้น่ารักมาก
ถึงคนที่มาที่ขวกก็รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสเปิดหมวกโบกผ้าร้องสุราให้ดอกไม้” (ไกล
บ้าน ล.๑: ๒๖๑) หรือ การบรรยายกิริยาท่าทางของนักแสดงละครเวทีที่ทรงเลือกคำกิริยาและคำ
ขยายขึ้นต้นด้วยพยัญชนะเดียวกันมาวางเรียงต่อเนื่องกัน อย่างคำว่า “ต่าง” “ตื่น” “แตก” และ
“ต่างๆ” ที่สัมผัสพยัญชนะเสียง /ต/ ทั้งที่อยู่ชิดกันและใกล้กัน ดังที่ทรงกล่าวว่า “ในกำลัง
ครึกครื้นอยู่นั้น มีฟ้าร้องฟ้าผ่าแลพายุใหญ่ลูกเห็บตก... ไฟไหม้ในตึกลูกโหลงๆ อยู่ข้างหลัง ต่างคน
ต่างตื่นแตกออกทำตื่นต่างๆ” (ไกลบ้าน ล.๒:๘๖) เป็นต้น การเรียบเรียงคำให้เกิดเสียงสัมผัสสระ
และพยัญชนะเช่นนี้ ช่วยทำให้การขยายรายละเอียดของภาพมีความต่อเนื่องราบรื่น เสริมให้การ
บรรยาย พรรณนาภาพมีความเด่นชัด

๒.๑.๓ การนำคำเดียวกันมาวางเรียงใกล้กัน

วิธีเรียบเรียงคำเพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสและจังหวะอีกลักษณะหนึ่งที่พบมากในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน คือ การนำคำเดียวกันมาวางเรียงใกล้กัน คำที่เขียนซ้ำกันนี้เป็นคำที่พระองค์ทรงใช้เพื่อแสดงรายละเอียดภาพ โดยรวบรวมมาให้อยู่ในประโยคเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การซ้ำคำ “ทั้ง” และ “ต่าง” เพื่อแสดงอาการของนักแสดงและม้าที่ต่างก็ว่ายน้ำขึ้นบก แล้วพลัดตกลงพร้อมกัน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นจินตภาพเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวาในฉากการแสดงนั้นชัดเจน แทนที่จะทรงเขียนว่า “ทั้งม้าและคนต่างว่ายน้ำขึ้นบก...ทั้งม้าและคนตกโครมๆ” อีกทั้งยังทำให้ข้อความนั้นสละสลวยด้วยจังหวะคำที่ซ้ำกัน ดังทรงกล่าวว่

ครั้นหมดจำนวนแล้วไข่น้ำกลับเข้าไปในวงอย่างเช่นให้หมีว่ายน้ำ
รือตพานตอนล่างเสีย เป็นยายแก่ควมม้าลงมาตามตพาน ตกลงในน้ำ ทั้ง
ม้าทั้งคนต่างคนต่างว่ายน้ำขึ้นบก พวกที่ไล่ก็ไล่ตามลงมา ทั้งม้าทั้งคนตก
โครมๆ น้ำกล้วม้าตกลงมากกระแทกหัวคนที่ว่ายน้ำอยู่เสียจริงๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๔๕)

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อคืนนี้ทั้งแมลงวันทั้งยุงทั้งรินระดมกันใหญ่ นอนไม่ห่มผ้าไม่
ได้เป็นอันขาด

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๘๑)

น้ำพุที่ไหลบึงบึงก็หายกลายเป็นไหลจ้อๆบ้าง ซ้ำๆบ้าง ไหลผ่าน
ลงไปใต้เกลเซี่ยบ้าง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๐)

ถึงทางที่รถไฟมานี้ ก็มีทางรถม้าตลอดทั่วทุกแห่ง แตรรถไฟไม่เดินตามสายน้ำสายเดียว เดินตัดสายน้ำ หาทางตรงผ่านลงมา จึงได้เปลี่ยนทเลสาบ เปลี่ยนลำธาร เปลี่ยนเทือกเขาบ่อยๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

ระยะทางตั้งแต่ไฮเทลโครตลี มาจนกระทั่งจวนถึงที่ซึ่งจะหยุดกินกลางวันต่อไปข้างหน้า ไม่มีต้นไม้ที่ควรจะเรียกว่าต้นไม้ได้เลย สูงขึ้นไปต้นไม้ที่เห็นเป็นแปรงๆอยู่ก็หายสูญไป ภูเขาก็พลอยสูญไปด้วยเหลือแต่มอส ภายหลังมอสก็เลยสูญไปด้วย

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

ทางที่ขึ้นมาเรื่อยๆหนาวมากขึ้นโดยลำดับ ถึง ๘๐๐ ออกสั้นๆ นิ่งแรงแต่เมื่อไรจะถึง ต้นไม้ก็ยิ่งน้อยลงไป เฝินก็ยิ่งเล็กลงไป มอสยิ่งมากขึ้น ลงปลายเกลเซียดขาดตลอดทาง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๐)

วันแห่งศพพระเยซูได้หยุดขึ้นดู มิเมตร มีธง สัปรุช เด็กก็ตามหมู่เด็กผู้ใหญ่ก็ตามหมู่ผู้ใหญ่

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๘)

ไปตามทางได้เห็น คนตะพายปืนแลมีหมาตัวหนึ่งเดินสวนทางมา ก็มี นิ่งอยู่นอกพนักที่กินเข้าข้างเขาริมทะเลก็มี เดินกลับมาก็มี

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๘๕-๑๘๖)

จากวิธีเรียบเรียงคำเพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสและจังหวะทั้ง ๓ วิธีข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับความไพเราะสละสลวยในการบรรยายและพรรณนาภาพ เสียงเสนาะอันเกิดขึ้นจากการนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงติดกัน และใกล้กัน รวมทั้งการนำคำเดียวกันมาวางเรียงใกล้กัน ช่วยให้ภาพที่ทรงถ่ายทอดนั้นชวนอ่านยิ่งขึ้น

๒.๒ การสร้างคำ

การสร้างคำ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การประกอบคำขึ้นใหม่ และการคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่ สิ่งเหล่านั้นอาจเป็นสิ่งประดิษฐ์ สัตว์ ลักษณะภูมิอากาศ รวมทั้งสถานการณ์ คำที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นนี้ ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนได้อย่างแจ่มชัด อีกทั้งบางคำยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามภาพเหล่านั้นอีกด้วย

ผู้วิจัยแบ่งลักษณะการสร้างคำออกเป็น ๒ วิธี ดังนี้

๒.๒.๑ การคิดคำโดยใช้เสียงคำสร้างภาพ

๒.๒.๒ การคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่

๒.๒.๑ การประกอบคำขึ้นใหม่

การประกอบคำขึ้นใหม่ หมายถึง การสร้างคำให้มีรูปคำ หรือความหมายที่แปลกไปจากที่มีใช้ทั่วไป ดังนั้น การประกอบคำขึ้นใหม่ต้องอาศัยความประณีตในการเลือกสรรคำเพื่อนำมาสร้างให้มีลักษณะพิเศษ ส่วนหนึ่งเป็นคำที่คิดขึ้นใหม่ไม่มีคำเดิมอยู่เลย อีกส่วนหนึ่งเป็นการนำคำที่มีอยู่เดิมมาใช้ให้มีลักษณะที่แปลกไป ดังนี้

๒.๒.๑.๑ การคิดคำเลียนเสียง

๒.๒.๑.๒ การนำคำมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างภาพที่สมบูรณ์

๒.๒.๑.๑ การคิดคำโดยใช้เสียงคำสร้างภาพ

การคิดคำโดยใช้เสียงคำสร้างภาพ หมายถึง การคิดคำที่เมื่อแยกแต่ละคำออกจากรันแล้วเหมือนไม่มีความหมาย แต่เมื่อนำมารวมกลุ่มกันตามที่พระองค์ทรงใช้แล้วกลับทำให้เห็นภาพชัดเจน บางคำอาจใช้เพียงคำฟัง แต่บางคำใช้เป็นส่วนขยายเสริม

จินตภาพที่เกิดขึ้นจากการสรรคำด้วยวิธีนี้ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ในพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน คำเหล่านี้ดูเผินๆเหมือนไม่มีความหมาย แต่เมื่อวิเคราะห์แล้วเห็นได้ชัดว่า พระองค์ทรงเลือกใช้คำเพื่อเจาะจงลักษณะเฉพาะของแต่ละสิ่ง ทั้งที่บางคำสามารถแทนที่ด้วยคำอื่นที่มีใช้อยู่แล้วได้ก็ตาม นอกจากนี้ คำเหล่านี้เองที่ทำให้ผู้อ่านสมัยหลังนึกเห็นภาพที่ทรงถ่ายทอด ดังที่ เทพี จรัสจรวงเกียรติ (๒๕๔๖:๑๗๐) ได้ยกตัวอย่างคำกิริยา “โกโรโกเต” ที่พระองค์ทรงใช้ในพระราชหัตถเลขาเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๘,๑๐๙,๑๑๗,๑๒๐ ราว ๔ คราว แล้วอธิบายไว้ดังนี้

“โกโรโกเต” ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า ไม่นั่นหนา จวนฟัง ถ้าหากเราลองใช้คำว่า ไม่นั่นหนาจวนฟังแทน เป็น “ก็มีแต่โรงไรไม่นั่นหนาจวนฟัง” ก็จะไม่เห็นภาพ แต่คำว่าโกโรโกเตทำให้เห็นว่า ดูไม่ได้ สกปรก จะฟังมิฟังแท้ ดังนั้น คำซึ่งดูเหมือนกับว่า เป็นคำเลียนเสียงไม่มีความหมายนี้ ที่จริงแล้วสามารถทำให้เห็นภาพได้ และคำเหล่านี้พระองค์มิได้ทรงใช้โดยบังเอิญ มิได้ทรงใช้เพราะคำพาไป แต่ทรงตั้งพระราชหฤทัยใช้เพื่อสื่อให้เห็นภาพที่มีพระราชประสงค์ให้ผู้อ่านเห็นเหมือนที่พระองค์ทรงเห็น

ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระนิพนธ์ไว้ว่า

ที่เดียนันน์ว่ามีผีมาคอยกวาด แต่จัดเต็มที ไม่สนุกอะไรเลย ลงเรือ
ตีกระเชียงไปหาด้านเหนือก็มีแต่โรงไรโกโรโกเต ขึ้นครุหนึ่งแล้ว ก็กลับ
มาลงเรือ

(พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก
๑๐๘,๑๐๙,๑๑๑,๑๒๐ ราว ๔ คราว หน้า ๑๑)

ลักษณะคำเหล่านี้ ส่วนหนึ่งพระองค์ทรงใช้แต่เพียงลำพัง ไม่ได้นำไปประกอบกับคำที่มีใช้
ตามปรกติ แต่ก็สามารถอธิบายลักษณะของสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงเรียก
ลักษณะของกำแพงต้นไม้ที่ขาดๆ แหว่งๆ ไม่เป็นระเบียบว่า “กระบอนกระบ่น” สังเกตว่าคำที่ทรง
คิดขึ้นนี้ สามารถอธิบายลักษณะดังกล่าวได้ชัดเจน หากพระองค์แทนที่คำนี้ด้วยคำอื่น อย่างเช่น
“ไม่สู้สำเร็จนักขาดๆ แหว่งๆ” ก็ให้ภาพไม่ชัด ทั้งยังไม่เกิดความรู้สึกว่ากำแพงนั้นแลดูไม่สวย ขาด
ศิลปะ ดังทรงกล่าวว่า

ริมหนทางปลูกต้นไม้ใหญ่ตัดยอดแลตัดข้างริมถนน เพื่อจะให้ติด
กันเป็นกำแพงโค้งไปสองข้างแต่ไม่สู้สำเร็จนักขาด**กระบอนกระบ่น**

(ไกลบ้าน ล.๓:๕๐)

อีกส่วนหนึ่งที่พบ คือ พระองค์ทรงนำคำที่สื่อภาพจากเสียงคำมาประกอบกับคำที่มีใช้ทั่ว
ไป สังเกตได้ว่าคำที่พระองค์ทรงคิดขึ้นนี้เองที่ช่วยอธิบายลักษณะของสิ่งต่างๆ ให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำว่า “ตุงตุง” ที่ทรงใช้อธิบายลักษณะผลไม้หลายลูกติดเต็มใบไม้เพียงใบเดียว
เป็นคำที่สร้างภาพจากเสียงคำว่า “ตุง” ที่เพิ่มเข้ามาประกอบกับคำว่า “ตุง” จากคำอธิบายใน
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่ว่า “ตุง น.เนื้อหรือสิ่งที้งอกหรือยื่นออกมาเล็กๆจากส่วน
ใหญ่” เมื่อพระองค์ทรงเลือกใช้คำนี้ก็ให้ภาพผลไม้ลูกเล็กๆแย่งกันติดบนใบไม้ แลดูตะปุ่มตะป่ำ
น่าเกลียด ดังทรงกล่าวว่า

อ้ายลูกไบเสมานี้ ขายออกจากเมืองไปจนถึงเนเปอลแลโรม ไบ
 เสมาไบหนึ่งมันออกได้หลายๆลูก ดิคขู่ตั้งนำเกลียด

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๕)

พระองค์ทรงคิดคำสื่อภาพจากเสียงคำว่า “หวีดหวอด” คำนี้ให้ภาพว่าดั่งแสบแก้วหู ก้องเข้าไป
 ไปในหู และนำไปประกอบกับคำที่มีใช้อยู่เดิมอย่าง “โครมคราม” ที่แสดงเสียงล้อรดไฟกระทบกับ
 รวงเหล็ก แม้ทั้งสองคำนี้จะแสดงลักษณะเสียงที่ดั่งก้องไปทั่ว แต่เมื่อนำมาซ้อนกันก็ให้รายละเอียด
 เสียงต่างกัน ดั่งทรงกล่าววว่า

มีแต่รถไฟผ่านนานๆ จึงจะโครมครามหวีดหวอด

(ไกลบ้าน ล.๑: ๒๗๔)

พระองค์ทรงคิดคำแสดงลักษณะเสียงพูดของหมู่ชาวพื้นเมืองที่ดั่ง “เว็กว้าก” แล้วนำมา
 ซ้อนกับคำแสดงเสียงที่ดั่งอ้ออึงอย่างคำว่า “อึง” ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าเสียงที่ก้องไปทั่วนั้นมี
 ลักษณะของเสียงเป็นเช่นไร ดั่งทรงกล่าววว่า

ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ยั่วเย้าอยู่ที่ประตูถ้าอยู่ข้างจะชอบร้องเว็กว้ากอึง

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๕๒)

คำว่า “โครมคราม” เป็นคำที่พระองค์ทรงคิดขึ้น เพื่อขยายลักษณะเครื่องจักรตักน้ำที่หัก
 คำนี้ไม่มีปรากฏในพจนานุกรมฯ แต่ก็ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของเหล็กที่จวนเจียนจะพัง สังเกตได้ว่า
 แม้ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านจะมีคำอื่นที่แสดงความหมายคล้ายๆกันนี้ อย่างเช่น คำว่า
 “ร้องแรง” แต่พระองค์ก็ทรงเลือกใช้ต่างบริบทกัน เพราะลักษณะของสิ่งที่จวนเจียนจะพัง หมด

สภาพนั้นไม่เหมือนกัน คำว่า “ร้องแรงแ” ทรงใช้ในประโยคว่า “เสื่อขาดวันร้องแรงแ” หรือ “ใบไม้
เหี่ยวร้องแรงแ” ทั้งเสื่อและใบไม้เป็นของอ่อนนึ่ม เมื่อหมดสภาพก็ขาดจึงใช้คำว่า “ร้องแรงแ”
สำหรับเครื่องจักร เป็นของแข็ง จึงเหมาะกับคำว่า “โกรงเกรง”มากกว่า ดังทรงกล่าวว่า

มีเครื่องจักรสำหรับตักน้ำแต่ห้กโกรงเกรงหมดแล้ว

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๒)

คำว่า “มอแซ” เป็นคำที่สื่อภาพจากเสียงคำ พระองค์ทรงนำมาเป็นส่วนเสริมคำว่า “มอ
ซอ” เพื่อใช้ขยายลักษณะแสงไฟที่หริจวนดับ อันที่จริงคำว่า “มอแซ” ก็มีเค้าความหมายคล้ายๆกับ
คำว่า “มอซอ” อยู่บ้างคือ คำว่า “มอซอ” ที่หมายถึง ไม่ส่องใส หม่นๆ เมื่อทรงนำมาซ้อนกับคำว่า
“ริบหรี” จึงทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพไฟที่ใกล้ดับหรือมอดลง ไม่สว่างกระจ่าง ดังทรงกล่าวว่า

แต่จุดข้างแสนประดักประเดิด จุดทางนี้ทางโน้นดับริบหรีมอซอมอแซ

(ไกลบ้าน ล.๑ : ๕๔)

พระองค์ทรงใช้คำว่า “แปรดปราด” ขยายสีที่เจือแสงใสจัด อันที่จริงหากพระองค์จะใช้แต่
เพียงว่า “แหลม” เพื่อบ่งลักษณะนั้นก็ยอมได้เป็น “สีแหลม” แต่เมื่อเพิ่มคำว่า “แปรดปราด” ก็ทำให้
ภาพนั้นแจ่มชัดขึ้น คือไม่ใช่เพียงแสงใสจัดเท่านั้น แต่เป็นแสงที่ชวนให้เสบตาอีกด้วย

ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อแสงส่องสโนสีแหลมแปรดปราด

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๕)

ในการทำงานเกี่ยวกับการสร้างห้องภายในวังที่ไร้ระเบียบ พระองค์ทรงสรรคำขยายโดยนำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาเรียงต่อกันไป เป็นคำว่า “ยุ่งซุกซุกซิกซิก” คำว่า “ซุกซุกซิกซิก” เป็นคำที่พระองค์ทรงคิดขึ้น สามารถสื่อภาพจากเสียงคำได้ เมื่อนำมาขยายลักษณะของห้องที่ “ยุ่ง” ก็ทำให้เห็นสภาพที่ดูเกะกะรกและละให้ชัดขึ้น ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพในด้านรูปลักษณะสถาปัตยกรรมที่ขาดความงามทางศิลปะอย่างชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

กลายเป็นห้องปอมปิไออะไร ยุ่งซุกซุกซิกซิก

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๗๑)

นอกจากนี้แล้ว คำที่คิดขึ้นใหม่มักเป็นเสียงธรรมชาติที่แปลกใหม่ เช่น เสียงคลื่นที่ซัดดัง “ตูม” บ่งถึงความแรงและขนาดของระลอกคลื่นได้แจ่มชัด จากปกติที่มักใช้กันว่าคลื่นซัด “กรีนๆ” ก็ไม่ได้แสดงลักษณะเสียงคลื่นกระทบท้องเรือเช่นนี้ หากเป็นเสียงแดรเฮอร์มัน พระองค์ก็ทรงคิดคำที่ถอดเสียงแดรนั้นมาใช้โดยตรงเป็นเสียงที่ดัง “ตู้ตู้” ทำให้ผู้อ่านได้ยินเสียงนั้นชัดเจน หรือเสียงมือบนคราบฝุ่นที่เปื้อนบนรถที่ดัง “อืดอาด” คำที่สร้างภาพจากเสียงคำทั้งหมดเหล่านี้ เป็นคำที่พระองค์ทรงคิดขึ้นใหม่ตามเสียงที่เป็นจริง ช่วยสร้างจินตภาพได้อย่างแจ่มชัด ดังทรงกล่าวว่า

ถึงเมื่อคืนนี้ที่เวลา ตูมๆ ก็รู้สึกอุ่นกว่าที่เดนมาร์ก

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๑๗๒)

ใช้แดรเป่าอย่างเอมเปอเรอเฮอร์มันมีสองเสียง ตู้ตู้

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๓๑๔)

ฝุ่นเต็มไปไม่มีที่เว้นว่าง ถูกเข้าที่ไหนดัง อืดอาด ไปหมด

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๓๓)

๒.๒.๑.๒ การนำคำมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างภาพที่สมบูรณ์

การนำคำมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างภาพที่สมบูรณ์เป็นวิธีประกอบคำขึ้นใหม่ที่พบมากในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน คำแต่ละคำที่ทรงนำมาเขียนต่อกันนี้ มีความหมายเฉพาะที่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาแต่ผิวเผินคำเหล่านี้เสมือนเป็นคำฟุ่มเฟือย แต่แท้จริงแล้วพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้ผู้อ่านได้เห็นรายละเอียดภาพครบถ้วนตามที่เป็นจริง

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำว่า “ยิ้มแย้ม” ชวนให้นึกถึงหน้าของคนที่ยิ้มอย่างมีความสุข ส่วนคำว่า “เปล่งปลั่ง” ก็เน้นที่หน้าตาของคนโดยตรง เป็นใบหน้าที่สดใส เมื่อพระองค์ทรงนำมาเขียนเรียงกัน ทำให้สีหน้าของคนที่ทำอาการยิ้มแย้มนั้นชัดขึ้น คือใบหน้าที่กำลังยิ้มแย้มนั้นแลดูกระจ่างสดใส มีความสุข ดังทรงกล่าวว่า

โกรธก็ผูกคิ้วนี้หน้า เสียใจก็เศร้าสลด ยินดีก็ยิ้มแย้มเปล่งปลั่ง

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๐)

ในทำนองเดียวกับคำว่า “คล่องแคล่วแจ่มใส” คำว่า “คล่องแคล่วว่องไว” เน้นที่อากัปกิริยา กระฉับกระเฉง เมื่อนำมาเขียนเรียงต่อกับคำว่า แจ่มใส จึงทำให้เข้าใจได้ว่าอาการที่เคลื่อนไหวอย่างคล่องแคล่วนั้นเป็นอาการที่สดใส มีความสุขอีกด้วย ดังทรงกล่าวว่า

ชินยอดิตโตนิเสนาบดีว่าการต่างประเทศสมาหา คูกริยาเปนคน

คล่องแคล่วแจ่มใส

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๓๗)

ปกติแล้วคำว่า “ยุ่มย่อม” หมายถึง ยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ เราจะเห็นว่าพระองค์ทรงใช้คำนี้ลำพังได้ ในบริบทที่ว่า “ปลุกต้นปาล์มรอบเรือนเปนที่ว่าต้นไม้เจ๊กน้ำมันก็ไม่เปนเจ๊ก อยู่ในยุ่มย่อมทั้งนั้น” (ไกลบ้าน ล.๓:๒๗๑) เพื่อขยายลักษณะภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณวังบนเกาะชิจิอิ อิตาลี ที่ไร้ระเบียบขาดความงาม เพราะนำต้นไม้หลากหลายพันธุ์มาปลูกรวมกัน ผสมปนเปทั้งหมด ต้นไม้ฝรั่งและจีน หาเอกลักษณ์ของสถานที่ไม่ได้ หรือเพื่อแสดงลักษณะสัตว์ได้ทะเลลิกที่มีอวัยวะส่วนต่างๆยื่นเกะกะ ดังทรงกล่าว “ตัวแมงยุ่มย่อม... คลายรูปเปนนกเค้าแมวออกเปนมือเปนตีนรอบ” (ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๖) เป็นต้น เมื่อทรงนำมาเขียนเรียงต่อกับคำว่า “ซุกซน” เพื่อแสดงพฤติกรรมของเด็กเล็ก ทำให้เห็นว่าพฤติกรรมที่ซุกซนนั้นเป็นเช่นไร ก็คงจะเข้าไปเกะเกะหยิบโน้นคันนี้ เพราะลำพังแต่คำว่า ซุกซน นั้นก็บอกแค่อาการโดยรวมว่า ไม่เรียบร้อยแต่ไม่เห็นภาพชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

ที่จริงลูกเกดไม่ซุกซนยุ่มย่อมนำเอ็นดูทุกคน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๕)

คำว่า “เพรียก” เป็นอาการที่ร้องมากๆ ดังต่อเนื่องกันไป เมื่อทรงนำมาเรียงต่อกับคำว่า “เรียก” ที่บ่งแค่อาการของคนที่ส่งเสียงเรียก ทำให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้นว่าเวลาที่มีฝูงชนร้องเรียกพระองค์นั้นเป็นเช่นไร คือ เป็นเสียงที่ดังทอดยาวตลอดเส้นทาง ดังทรงกล่าวว่า

ไปข้างไหนก็มีแต่คนเรียกเพรียกตลอดทาง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๖๕)

คำว่า “ออกอาจทะเลิ่งทะเลิ่ง” เป็นการนำคำ ๒ คำมาเขียนเรียงกันไป คำแรกคือ “ออกอาจ” ที่หมายถึง กล้าทำความผิดโดยไม่เกรงกลัว, กล้าละเมิดโดยไม่กลัวความผิด, บ้างอาจล่วงละเมิด และอีกคำหนึ่งคือ “ทะเลิ่งทะเลิ่ง” หมายถึง พรวดพราด เห็นได้ว่าคำว่า “ทะเลิ่งทะเลิ่ง” ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าอาการที่กล้าทำความผิดโดยไม่เกรงกลัวนั้นเป็นเช่นไร คือ พรวดพราดเข้าหาพระองค์อย่างรวดเร็วนั่นเอง ดังทรงกล่าวว่า

คนที่นี้ในเชิงอิตาเลียนด้วยกันแล้วนับว่าดีกว่าที่แห่งอื่นๆหมด
 เป็นอย่างรู้มีสัมมาคารวะไม่สู้ผู้ออกทะเลถึงทะเล

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๓๘)

เมื่อทรงเสด็จเยือนเมืองฟลอเรนซ์ อิตาลี มีโอกาสพักในวังที่มีไว้สำหรับรับแขกบ้านแขกเมือง พระองค์ทรงเห็นว่ารูปแบบเครื่องเรือนนั้นล้วนใหญ่โตเกินงาม อยู่ไม่สบาย พระองค์ทรงนำคำ ๓ คำมาเรียงต่อกัน สังเกตว่าคำ “บรมสมมะกัปรือร่าทุมทาม” นี้เป็นคำที่ทรงนำภาษาเก่ามาเรียงต่อกันไปด้วยอย่าง “บรมสมมะกัปรือ” ความหมายของคำเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพของสิ่งที่เกาะกระรุงรังมากเกินความพอดีชัดเจนขึ้น ตามที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ว่า “ทุมทาม ว. เทียบทาบ” และ “รือร่า ว.อาการที่แต่งกายรุ่มร่ามเกินพอดี” ดังกล่าวว่า

เครื่องตกแต่งอะไรจนเก๋อื่่นงั**บรมสมมะกัปรือร่าทุมทาม** ไม่น่า
 สบายตรงไหนเลย ออกเป็นอยู่วักๆ

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๓๕)

พระองค์ทรงนำคำ ๒ คำ มาเรียงต่อกันไป เพื่อแสดงลักษณะของ “แขงเป็รื่อง” เพื่อแสดงลักษณะความแข็งหิน ก้อนน้ำแข็งยักษ์แถบสแกนดิเนเวียร์ และสังเกตว่าคำวิเศษณ์ “เป็รื่อง” ที่ทรงใช้เข้าคู่กันนั้นยังให้เสียงกระทบประกอบอีกด้วย สอดคล้องกับที่ทรงลงทบทพินนั้นแล้วรู้สึกว่แข็ง ทั้งยังเกิดเสียง ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “เป็รื่อง ว.เสียงดังอย่างเสียงถ้ำยฆาตกระทบกันหรือตกแตก.” เพราะถ้าฟังแค่คำว่า แข็ง เป็นการบอกลักษณะของสิ่งนั้นว่าไม่นิ่ม แข็ง แต่ผู้อ่านก็ไม่อาจรู้ได้ว่าความแข็งนั้นเป็นเช่นไร ดังทรงกล่าวว่า

บนน้ำแข็งนั้นมีศิลาลอยๆ เลื่อนตกลงมาค้างอยู่บนน้ำแข็ง โดเท่า
 เท่าก้อนศิลาก่อนเขาในสวนแ่งแต่่งก็มี ไม่ใช่บนน้ำแข็งอย่างกำลังละลาย

ที่เหมือนกับเราจะเอาก้อนน้ำแข็งมาตั้งแล้วดูเย็มน้อยรอบเช่นนั้น ลงมาตั้ง
หนาเลยไม่ได้เย็มน ทุบดูก็**แข็งปรื่อง**เหมือนศิลา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

พระองค์ทรงเลือกใช้ คำว่า “คลอนไหว” เพื่ออธิบายลักษณะก้อนศิลาที่กระจายทั่วพื้นเมื่อ
เหยียบบนนั้นก็โยกไปมา คำว่า “คลอน” แสดงลักษณะของสิ่งที่อ่อนแอทรุดตัวอยู่ไม่มีใครได้
โยกไปมา สำหรับคำว่า “ไหว” แสดงลักษณะที่สะเทือน เมื่อทรงนำมาเขียนเรียงต่อกัน จึง
สามารถอธิบายลักษณะก้อนศิลาที่เมื่อเหยียบแล้วเคลื่อนไหวด้วยอาการที่โยกไปมาได้ชัดเจน ดัง
ทรงกล่าวว่า

เอาก้อนศิลามาตั้งถูกกักไปหมด เหยียบ**คลอนไหว**ได้

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๘)

คำว่า “ป่วน” หมายถึง เคลื่อนไหวไปมาอย่างรุนแรงผิดปกติ คำกริยานี้ไม่ได้อธิบายว่า
ลักษณะเคลื่อนไหวรุนแรงนั้นเป็นเช่นไร แต่เมื่อพระองค์ทรงนำมาเขียนเรียงต่อกันกับคำว่า “วน”
เพื่ออธิบายลักษณะกระแสน้ำที่เชี่ยวกราก ก็ให้ภาพทันทีว่ากระแสน้ำบริเวณนั้นไหลวนเป็นวงกลม
อย่างรุนแรง หรือในทางกลับกัน หากพระองค์เลือกใช้แต่คำว่า “วน” เป็น “น้ำในช่วงนี้ช่างเชี่ยว
เสียวจริงๆ ไหลวน เปนน่าวัดพนัญเชิงทีเดียว” ก็เท่ากับว่าพระองค์ไม่ได้เน้นสภาพความรุนแรง
ของน้ำนั้น เพราะลำพังคำว่า “เชี่ยว” ก็ไม่ได้บอกทิศทางที่น้ำไหล แต่บอกได้แต่น้ำไหลแรงเท่า
นั้น ดังทรงกล่าวว่า

น้ำในช่วงนี้ช่างเชี่ยวเสียวจริงๆ**ป่วนวน**เปนน่าวัดพนัญเชิงทีเดียว

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๗)

คำว่า “กระจายกลาด” เกิดจากการนำคำว่า “กระจาย” มาเขียนเรียงกับคำว่า “กลาด”
สำหรับคำว่า “กระจาย” ให้ภาพของสิ่งที่มีขนาดเล็กๆ แยกแยกออกจากกันไปในที่ต่างๆ ส่วนคำ
ว่า “กลาด” ผู้วิจัยพบว่าบางครั้งก็ทรงนำคำนี้มาใช้ตามลำพัง เช่น

นกระทุงนี้ยอมแพ้ว่าเราน้อยกว่าหลายพันเท่า **คุณกลาด** ไปตั้ง
นั้นเหมือนกองปูน

(พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์มีพระราชทาน
แต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี เมื่อคราวพระ
ราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ.๒๔๔๐ ล.๑ น.๑๒๑)

จะเห็นว่าสิ่งที่ทรงนำมาเปรียบเทียบอย่าง “กองปูน” ทำให้เห็นรูปร่างสีสัน ส่วน“กลาด” แสดง
ลักษณะนกสีขาวที่อยู่เป็นหย่อมๆ ละลานตา ไม่ได้ใช้กับสิ่งที่แตกป็น เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ดังนั้น
เมื่อทรงนำมาเขียนเรียงเป็น “กระจายกลาด” จึงสอดคล้องกับบริบทเป็นอย่างดี เพราะสามารถ
อธิบายลักษณะของหินที่แตกป็นทั่วพื้นได้ชัดเจนกว่าใช้คำใดคำหนึ่งอย่างเดิม ดังทรงกล่าวว่า

เราอาจจะแลเห็นได้ว่าศิลาแตกป็นปนรอยตกลงมาแต่ที่สูง
กระจายกลาด อยู่บนหลังสน

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๘)

หากเป็นลักษณะแอ่งน้ำที่โอบล้อมด้วยภูเขาที่ทรงนำคำว่า “นึ่ง” “กว้าง” “ใหญ่” และ
“เว้ง” มาเรียงต่อกันเพื่อแสดงภาพแอ่งน้ำนั้นให้ครบถ้วน ทั้งอาการของน้ำที่ไม่กระเพื่อมไหว
ขนาดรูปร่างที่ทั้งกว้าง ใหญ่ และเป็นเว้ง หรือเป็นพื้นที่เปิดกว้างเข้าไปถัดจากที่แคบ ดังทรง
กล่าวว่า

รฟตชุนด์นี้มีเขาล้อมรอบ เหมือนอย่างกับก่อเขารอบปากอ่างรี
กลางปนน้ำ **นึ่งกว้างใหญ่เว้ง**

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๒๕)

พระองค์ทรงนำคำแต่ละคำมาวางเรียงต่อเนื่องกันไป คำเหล่านี้ช่วยแสดงลักษณะเฉพาะ
ของสิ่งที่ทรงกล่าวถึงโดยละเอียด เช่น พระองค์ทรงนำคำ ๓ คำ คือ คำว่า “ยาว” “สูง” และ

“เงื่อม้ง้า” มาวางเรียงต่อกันเพื่อขยายลักษณะเทือกเขาอาลัยที่สูงยื่นง้าออกเป็นแนวยาวสุดลูกหูลูกตา ดังทรงกล่าวว่า

เขาอาลัยนี้เป็นเขาปันแดนในระหว่างอิตาลีกับสวิตเซอร์แลนด์
เทือกยาวสูงเงื่อม้ง้าแลเห็นอยู่เสมอไม่ว่าแห่งใด

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๒)

ลักษณะของภูเขาที่คล้ายกันอีกแห่งหนึ่งอยู่บริเวณป่าคำ หรือ “แบล็กฟลอเรสต์” เมืองบาเดิน เฮอร์มันน์ พระองค์ทรงเลือกคำ ๔ คำ ได้แก่ “ซบซ้อน” “กว้าง” “ยาว” “ใหญ่” และ “สูง” มาวางเรียงต่อกันเพื่อแสดงลักษณะภูเขาหลายลูกเรียงสลับซ้อนกัน แต่ละลูกล้วนมีขนาดใหญ่โต ดังทรงกล่าวว่า

พื้นภูมิประเทศของป่าคำนี้เป็นภูเขาซบซ้อนกว้างยาวใหญ่ทั้งสูงๆ

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๕)

๒.๒.๒ การคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่

การคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่ หมายถึง การนำคำที่แสดงลักษณะเด่นของสิ่งแปลกใหม่ มาเรียกสิ่งนั้นด้วยวิธีต่างๆ ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๒.๒.๑ การนำคำที่แสดงลักษณะเด่นของสิ่งแปลกใหม่มาเรียกสิ่งนั้นโดยตรง

การนำคำที่แสดงรูปร่างลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของสิ่งแปลกใหม่มาเรียกสิ่งเหล่านั้นโดยตรง ยกตัวอย่างเช่น การเรียกฝักบัวสำหรับอาบน้ำว่า *อ้ายหัวฟู* จากการสังเกตลักษณะของน้ำที่

ไหลเป็นฝอยฟองออกมาจากฝักบัวนั้น ดังที่ทรงกล่าวว่า “ผู้ล้างหน้าอยู่ริมกราบเรือ ผู้ล้างหน้านี้มี
 อ้ายหัวฟูล้างหัวได้” “การเรียกเครื่องรินเหล้าที่มีรูปร่างยื่นยาวเหมือนรางปืนใหญ่ว่าเครื่องโก้งแก้ง
 ดังที่ทรงกล่าวว่า “เครื่องที่จะรินต้องมีเครื่องโก้งแก้งคล้ายรางปืนใหญ่ เมื่อวางขวดแล้วเวลาจะริน
 ขึ้นคองข้างหลังเหมือนยกปืน” หรือการเรียกแผ่นกระดานฝาผนังของเรือว่า นาฬิกากระดาน เนื่อง
 จากทรงใช้เป็นเครื่องวัดระดับความแรงของคลื่น ไม่ต่างไปจากนาฬิกาที่เป็นเครื่องบอกเวลา จาก
 การนำธารพระกรไปแขวนไว้ตรงตำแหน่งด้านขวาสุดของฝากระดานนั้น เมื่อคลื่นซัด ธารพระกร
 แกว่งไปทางซ้ายก็แผ่นกระดานก็สามารถจะความแรงของคลื่นได้ ดังที่ทรงกล่าวว่า “ถ้าวัดดูนาฬิกา
 กระดานของกรมสมมตอย่างเคยวัดเมื่อถูกคลื่นในเรือมหาจักรีแต่ก่อนเห็นจะถึง ๕ แผ่นถา ๖ แผ่น”
 เป็นต้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงเรียกรูปปั้นพระถึงซ่มจิ้งว่า “ตาห้องพลู๊” ตามลักษณะท้องที่ยื่นออกมาของ
 รูปปั้นนั้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

มีรูปทั้งสามจ้ง คือตาห้องพลู๊อยู่กลาง

(ไกลบ้าน ล.๑: ๕๒)

พระองค์ทรงเรียกห้อง “อินสะเลชั่น” หรือห้องสำหรับสูดไอน้ำรักษาพระอาการประชวรว่า
 “ห้องไล่ไก่อ” ตามลักษณะสายยาง “อินเดียบเบอ” ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับเป็นสายส่งให้ไอน้ำ
 พุ่งเข้าทางจมูกและปาก การตั้งชื่อห้องจากอุปกรณ์หลักช่วยให้ผู้อ่านสามารถนึกเห็นลักษณะ
 อุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ล้ำสมัยได้เด่นชัด ดังที่ทรงกล่าวว่า

ออกจากที่อาบน้ำนี้แล้วไปที่อินสะเลชั่น วันนี้เปลี่ยนห้องใหม่เข้าไปที่
 ห้องไล่ไก่อ เป็นการใหญ่มาก มีแผงเหล็กกันสองข้าง มีท่อต่อปลายยางอินเดียบ
 เบอ แล้วมีแก้วเป็นรูปคล้ายกับถ้วยล้างตา เอาปากเข้าไปรอที่นั่นให้ควันเข้าไปในปาก

แล้วให้ออกทางจมูก ต้องซัดแล้วซัดเล่าเหนื่อยจะตาย คราวนี้เป็นพอกันที เปลี่ยนเครื่องสำหรับให้เข้าในจมูกเปनยางให้ควันออกทางปาก

(ไถลบ้าน ล.๒ : ๒๖)

พระองค์ทรงเรียกสัตว์ทะเลชนิดหนึ่งว่า “ตัวแมงยู่่มย่ำม” ตามลักษณะอวัยวะส่วนต่างๆ ที่ยื่นออกมารอบตัว ช่วยให้ผู้อ่านสามารถนึกเห็นภาพสัตว์ทะเลที่มีรูปลักษณะแปลกประหลาดชวนให้รู้สึกขยะแขยงได้ชัดขึ้น ตรงกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ว่า “*ยู่่มย่ำม* ว.ยุง, เกะกะไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย.” ดังที่ทรงกล่าวว่า

ตัวแมงยู่่มย่ำมที่กินปูนั้น เวลาอาหารลงไปถึงคล้ายรูปเปนนกเค้า
แมว ออกเปนมือเปนตีนรอบ ไปจับปูเข้าไปในช่องปาก แล้วคลานยี้ดยาด
ไปหุบเข้าเปนนกเค้าแมวอย่างเก่า

(ไถลบ้าน ล.๑:๑๒๖)

พระองค์ทรงเรียกเครื่อง “กรามโมโฟน” หรือหีบเพลงว่า “อ้อแอ้” ตามลักษณะเสียงเพลงที่เปิดฟังจากเครื่องนั้น คงจะเป็นเสียงที่ดังไม่ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการเสียงเพลงจากสิ่งประดิษฐ์แปลกใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

ตกลงซื้อกรามโมโฟน กล่าวคืออ้อแอ้ได้สั่งโดยกวดขันห้าม
อย่าให้ส่งไปบางกอก ให้เอาตามเสด็จมาสมอบิคด้วย คราวนี้พอเวลาว่าง
ฟังอ้อแอ้อ้อแอ้แต่เปนนอ้อแอ้เพลงฝรั่ง

(ไถลบ้าน ล.๓ : ๑๕๑)

๒.๒.๒.๒ การนำคำที่แสดงลักษณะเด่นของสิ่งแปลกใหม่มาเรียกสิ่งนั้นโดยการเปรียบเทียบ

ลักษณะที่สองเป็นการเรียกสิ่งแปลกใหม่ด้วยวิธีเปรียบเทียบ หรือเรียกอีกอย่างว่าการ คิดสำนวนเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “สำนวน” ในความหมายที่ว่า “ถ้อยคำที่มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ ไม่ได้แปลความหมายตรงตามตัวอักษร และอาจคงเค้าความหมายเดิมของคำที่นำมาใช้ การจะเข้าใจความหมายของสำนวนจึงต้องอาศัยการตีความจากบริบทเป็นสำคัญ” โดยยึดตามคำกล่าวดังต่อไปนี้

กาญจนา นาคสกุล (๒๕๒๔ :๕๖) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของสำนวนว่า “สำนวนนั้นแม้จะมีความหมายคล้ายๆกับความหมายเดิมที่นำมาประสมกัน แต่ไม่เหมือนกับความหมายเดิมทีเดียว ส่วนมากจะมีนัยหรือความหมายแฝง...”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “สำนวน” ว่า “สำนวน น. ถ้อยคำที่เรียบเรียง, โวหาร, บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารลุ่มๆดอนๆ: คติฯ เช่น ปิดสำนวน; ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจะเข้าให้ว่ายน้ำ ราไม่ดีโทษปีโทษกลอง, ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษ เฉพาะภาษาหนึ่งๆ เช่น สำนวนฝรั่ง สำนวนบาลี, ชั้นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สำนวนชาขอบ สำนวนไม้เมืองเดิม; ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่งๆ เช่น อีเหนามีหลายสำนวน บทความ ๒ สำนวน.”

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีการคิดสำนวนเพื่อเรียกสิ่งต่างๆมากมาย ที่ล้วนช่วยสร้างจินตภาพให้แจ่มชัด ดังเช่น การเรียกเทศกาลนาซีซั่วว่า “สงครามบุปผชาติ” เนื่องจากในเทศกาลนี้ จะมีประชาชนมาชุมนุมกันเป็นจำนวนมากเพื่อปาดอกไม้ใส่กัน เสมือนเป็นการทำสงครามที่ต่างฝ่ายต่างก็ได้ต่อกันด้วยกำลังอาวุธ แต่ต่างไปที่สงครามในที่นี้ใช้ดอกไม้บานาชนิดป่าได้ต่อกัน ดังที่ทรงกล่าวว่า “ฤดูนี้แล้วออกเต็มไปทั้งนั้น จึงเป็นเวลาในการเล่นสนุกกันปีละครั้งครั้งละสองวัน แล้วมีสงครามบุปผชาติต่อท้าย” หรือการเรียกลักษณะของคลื่นที่ม้วนตัวมากระทบเรือว่า “ลูกกลิ้งทะเล” ดังที่ทรงกล่าวว่า “พอพื้นเกาะไม่มีอะไรบัง มีลูกกลิ้งออกมาจากทะเลข้างนอก” เป็นต้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงเรียกรถยนต์เปิดประตูที่ตามเสด็จว่า “รถโนรา” เนื่องจากผู้ที่นั่งมาในรถคันนั้นหน้าเป็นฝุ่นขาวเหมือนคนรามโนราห์ ดังนั้นรถที่ “คนรามโนราห์” นั่งมาจึงควรได้ชื่อว่า “รถโนรา” การคิดคำศัพท์ขึ้นใหม่โดยใช้ความเปรียบโดยนัยเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของผู้โดยสารที่เนื้อตัวหน้าตาอะมุกอะมอมเป็นฝุ่นขาว และสภาพถนนลูกรังที่เต็มไปด้วยฝุ่นได้อย่างเด่นชัด ดังที่กล่าวว่า

รถเปิดซึ่งเขนตราทับหม่อมมนเรนทร์ตามไปข้างหลัง ได้ฉายาว่า
รถโนรา เพราะถึงที่ไหนหน้าขาวเหมือนผัดฝุ่น

(ไกลบ้าน ล.๑: ๒๓๓)

พระองค์ทรงเรียกรถไฟว่า “รถคูก” เนื่องจากลักษณะของช่งหน้าต่างรถที่มีลูกกรงเป็นซี่เหมือนคูกตาราง อีกทั้งรถไฟนั้นไม่สามารถหยุดได้ตามประสงค์ ชวนให้อึดอัดเป็นอย่างยิ่งเหมือนดั่งนักโทษที่ถูกกักขัง ดังที่ทรงกล่าวว่า

การเดินทางด้วยรถไฟเวลานี้ พอรู้สึกเหมือนหนึ่งไปไหนต้องไป
รถคูก อ้ายที่ยืนเยิ้มตาต่างๆ ตามช่งลูกกรงอยู่ข้างบน เพราะเคยจี่รถโม
เตอร์มันแสนสบายเสียแล้วนี้จะหยุดที่ไหนก็หยุดได้ ไปเวลาไรมา
เวลาไรสดวกใจทุกอย่าง

(ไกลบ้าน ล.๑: ๒๑๒)

พระองค์ทรงเรียกพฤติกรรมประชาชนที่เฝ้ามุงดูขณะทรงเสด็จประพาสยังที่ต่างๆ ว่าคนเหล่านั้น “ดูโนรา” เพราะมีลักษณะไม่ต่างไปจากเวลาที่มีชาวบ้านจำนวนมากเฝ้ารอดูการรามโนราห์ ดังที่ทรงกล่าวว่า

ชื่ออะไรอยู่ประเดี้ยวเดียวเท่านั้น คนมาดูโหราแน่นเต็มหน้าร้าน ที่จริงจะว่าเขาดูถูกดูแคลนก็ไม่มีพบเข้าค่านับ แต่ค่านับแล้วก็เข้ามาจ้อง โกล้เข้ามาทุกทีๆจนตกลงเราอยู่ในกลางวง

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๖๗)

พระองค์ทรงใช้สำนวน **คางคกตายซาก** เพื่อแสดงอุณหภูมิตที่หนาวเย็น โดยการเปรียบเทียบความสามารถของคางคกที่มีผิวหยาบหนากับกลุ่มผู้ตามเสด็จบางคนที่ไม่รู้สี่สหายสะท้านกับอุณหภูมิตที่ลดต่ำถึงเพียงนั้น อีกทั้งเมื่อทรงนำคำขยาย“ตายซาก”ที่บ่งลักษณะการสิ้นสภาพรับรู้ด้านต่างๆมายาวนาน มาประสมกับคำ “คางคก” ก็ยิ่งเน้นความหนาวเย็นให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ที่ทรงกล่าวว่

จนกระทั่งเรือออกมาพ้นจากฮาเบออยู่ข้างจะหนาวสำหรับพวกที่รู้สี่สหาย เพราะปรอดในห้องที่ปิดกระจกหมดเพียง ๖๐ ข้างนอกถึง ๕๑ เว้นไว้แต่พวก**คางคกตายซาก**ของเราไม่รู้สี่สหาย

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๑๖๒)

จากตัวอย่างการสร้างคำเพื่อสร้างจินตภาพ แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระองค์ในการสร้างคำเพื่อถ่ายทอดลักษณะของสิ่งแปลกใหม่ ที่นอกจากจะทำให้ผู้อ่านเกิดภาพในความนึกคิดอย่างแจ่มชัดแล้ว บางคำยังแสดงให้เห็นชั้นเชิงในการใช้คำที่ชวนให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามอีกด้วย

๒.๓ การสรรคำ

การสรรคำ หมายถึง การเลือกใช้คำให้สอดคล้องกับบริบทเพื่อสร้างจินตภาพ

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีคำอยู่ ๒ ประเภท ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้เพื่อให้เกิดรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสในความนึกคิดของผู้อ่าน นั่นคือ คำที่ทรงสร้างขึ้นใหม่ ดังตัวอย่างใน หัวข้อ ๒.๒ การสร้างคำ หรืออาจเป็นคำที่มีใช้อยู่ทั่วไป ลักษณะการใช้คำดังกล่าว มีความพิเศษต่างไปจากการบรรยายหรือพรรณนาภาพทั่วไป เพราะเป็นการสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ ทำให้ภาพนั้นปรากฏในความนึกคิดของผู้อ่าน ส่งผลให้ผู้่านเกิดความรู้สึก และความประทับใจทุกเรื่องราวที่ทรงถ่ายทอด

เมื่ออ่านพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน จะพบลักษณะการสรรคำที่สร้างจินตภาพอย่างเด่นชัดด้วยวิธีสำคัญ นั่นคือ การเลือกคำเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละสิ่ง ทำให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะลักษณะที่แตกต่างกันของสิ่งที่คล้ายคลึงกัน สิ่งนี้สะท้อนความละเอียดประณีตทางภาษา รวมทั้งความสังเกตของพระองค์ได้ดียิ่ง

การที่จะทำให้สิ่งที่บรรยายหรือพรรณนาปรากฏเด่นชัด ผู้เขียนต้องรู้จักเลือกคำมาแสดงลักษณะสำคัญ นั่นคือ ต้องรู้เสียก่อนว่าแต่ละสิ่งมีอะไรเป็นเอกลักษณ์ ที่ทำให้สิ่งนั้นต่างไปจากสิ่งอื่น แล้วจึงเลือกคำแสดงรายละเอียดองค์ประกอบนั้นให้ชัดเจนเป็นพิเศษ สอดคล้องกับที่ เปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ศิลปะการประพันธ์ ความว่า

การที่จะทำให้สิ่งที่ต้องการพรรณนาเป็นไปตามจริงและเด่นชัด ต้องรู้จักหยิบลักษณะความเฉพาะของสิ่งนั้นๆ มากกล่าว... บรรดาบุคคลสถานที่ วัตถุต่างๆ ย่อมมีลักษณะเฉพาะประจำซึ่งทำให้สิ่งนั้น บุคคลนั้น แตกต่างและแยกออกจากสิ่งหรือบุคคลทั่วไป

(เปลื้อง ณ นคร ๒๕๓๕:๔๑)

แม้ว่าคำที่พระองค์ทรงเลือกใช้จะเป็นคำสั้นๆ เข้าใจง่าย แต่ก็สร้างจินตภาพของสิ่งที่แปลกใหม่ได้อย่างแจ่มชัดยิ่งนัก สอดคล้องกับที่ เปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านไว้ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ นั่นคือ “ให้สังเกตคำต่างๆ ในที่นี้เป็นคำไทยสามัญ ที่เรารู้จักและเข้าใจกันทั้งนั้น และเป็นคำสั้นๆ... คำต่างๆ ที่ใช้ ล้วนเป็นคำที่ทำให้เกิดภาพได้ทั้งสิ้น” (เปลื้อง ณ นคร ๒๕๓๕:๑๘)

ผู้วิจัยพบว่า พระองค์ทรงมีชั้นเชิงในการเลือกคำที่เข้าใจง่ายสร้างจินตภาพได้อย่างน่าสนใจ สิ่งสำคัญ *ประการแรก* คือ พระองค์ทรงเลือกใช้คำให้สอดคล้องกับบริบท วิธีสรรคำเช่นนี้แสดงถึงความละเอียดประณีต ในการแยกแยะรายละเอียดของสิ่งต่างๆที่แม้จะคล้ายกันมาก แต่ก็มีลักษณะเฉพาะต่างกัน *อีกประการหนึ่ง* อยู่ที่พระอัจฉริยภาพของพระองค์ในการพลิกแพลงวิธีเลือกใช้คำเหล่านั้น

ผู้วิจัยแบ่งลักษณะการสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ ดังนี้

๒.๓.๑ การสรรคำแสดงสี,แสง,เสียง,กลิ่น,รส,สัมผัส

๒.๓.๒ การสรรคำแสดงรูปร่างลักษณะ

๒.๓.๓ การสรรคำแสดงอาการ

๒.๓.๔ การสรรคำโดยนำคำมาใช้ในบริบทใหม่

๒.๓.๑ การสรรคำแสดงสี,แสง,เสียง,กลิ่น,รส,สัมผัส

สี แสง เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เป็นองค์ประกอบของสิ่งต่างๆที่พระองค์ทรงประสพ เมื่อทรงถ่ายทอดมาสู่ผู้อ่าน คำเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่แยกแยะลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆให้ชัดเจน บางคำก็ชวนให้เกิดอารมณ์หลากหลายต่างกันไป บางคำก็สะท้อนว่าพระองค์รู้สึกนึกคิดเช่นไร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การสรรคำเพื่อแสดงสี แสดงให้เห็นความละเอียดประณีตของพระองค์ ที่ทรงคัดสรรคำขยายหลากหลายคำ ทำให้สีนั้นปรากฏแจ่มชัดในความนึกคิดของผู้อ่าน ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีวิธีสรรคำแสดงสีอยู่หลายวิธี ดังเช่น การใช้คำขยายลักษณะของสี ที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นรายละเอียดสีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น *เขียวคล้ำ*, *ดำลับ*, *ขาวจืด*, *ขาวแห้ง* เป็นต้น การใช้คำระบุชนิดของสีสองสีมาเข้าคู่กัน ที่ต่างก็ร่วมกันขยายลักษณะของสีนั้นให้แจ่มชัด เช่น *เหลืองคากี้*, *เหลืองส้ม*, *เขียวคราม* เป็นต้น การใช้คำแสดงลักษณะสีโดยนำสีที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการที่กว้างขึ้น อีกทั้งทำให้ผู้อ่านนึกเห็นสีนั้นได้

โดยตรงจากการเปรียบเทียบกับธรรมชาติใกล้ตัว เช่น น้ำเงินอย่างสีรุ้ง, สีเขียวเหมือนตะไคร่น้ำ, ขาวปนปุยเหมือนฟ้าย, สีไขไก่, สีใบโสก, สีทับทิม เป็นต้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงสรรคำขยายสีขาวหลายแบบทั้งสีขาวของหนังสัตว์, หิมะ, ผิวคน และดอกไม้ ได้แก่ ขาวแห้งๆ, ขาวเหมือนต้นแอหน้าง, ขาวโพลนใส, ขาวจ๊ว หากเป็นตัวเรนเดียร์ที่ทรงอธิบายลักษณะสีสั้นว่า “ตัวเรนเดียร์นี้สีสรรน่าเกลียด” จะทรงเลือกคำขยาย “แห้งๆ” เพื่อแสดงลักษณะสีขาวไม่สดใส เป็นขาวแบบหม่นๆ ในทำนองเดียวกับที่ทรงใช้คำขยายให้ภาพเปรียบเทียบอย่าง “เหมือนต้นแอหน้าง” หรือต้นหนวดฤาษี(ชีปะขาว) ที่ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบ ต่างไปจากสีขาวของก้อนหิมะที่ทรงใช้ว่า “ขาวโพลนใส” ก็แสดงลักษณะของแสงที่ผสมอยู่ในสี แจ่มจ้าสะอาดตา หรือหากเป็นผิวคนขาวก็ทรงใช้คำขยายว่า “จ๊ว” เพื่อแสดงลักษณะของสีขาวจัดต่างไปจากสีผิวของคนไทย ดังทรงกล่าวว่

ตัวเรนเดียร์นี้สีสรรน่าเกลียด(...) ขาวแห้งๆ เหมือนกันกับมอส

(ไกลบ้าน ล.๒ :๑๕๕)

ขึ้นไปข้างบนมีมอส ทำนองลักษณะผักเบี้ย แต่ใบแข็งตามซอก
หลังก้อนศิลา มีดินเพียงสักนิ้วหนึ่งสองนิ้ว แต่มอสแห้งทึบๆกัน นุ่ม
เหมือนนวม ข้างล่างแห้งเป็นสี ขาวเหมือนต้นแอหน้าง

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๑๕๕)

เราเห็นเบรซึ่งตกลงมาถึงพื้นท้องธาร ขาวโพลนใส อยู่เบื้องหน้า แล
เห็นเขียวไปจนกระทั่งถึงสีน้ำเงินอย่างสีรุ้ง

(ไกลบ้าน ล.๒ :๒๕๘)

ราษฎรพลเมืองก็แปลกหลายอย่างตั้งแต่**ชาวจั๊วะ** ไปจนเขียวแล
หม่นๆ แต่ไม่ใช่คำเป็นรอยที่อากาศเผาผลาญในชั้นคนจนๆ โดยมากคือผิว
มักจะไหม้เกรียม

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๗๖)

พระองค์ทรงสรรคำขยายหลากลักษณะขยายสีเขียวของน้ำ พืช และเสื้อผ้า เช่น
เขียวสดชุ่มชื้น, เขียวคราม, เขียวคล้ำ, เขียวเหมือนน้ำทะเล, เขียวเหมือนตะไคร่น้ำ, เขียวใบโสก และ
เขียวไขก เป็นต้น หากเป็นน้ำในบ่อสงน้ำที่ไม่สะอาดจะทรงเลือกใช้คำ “สกปรก” มาขยายสีเขียว
ของน้ำในบ่อนั้น แต่หากเป็นสีต้นของต้นไม้ พระองค์ก็ทรงเลือกคำขยายอย่าง “สดชุ่มชื้น” หรือ
“สดชื่น” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพต้นไม้ที่สดชะอุ่ม ทั้งยังชวนให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์เบิกบานสดชื่น
ตามไปด้วย อีกส่วนหนึ่ง เป็นลักษณะของสิ่งที่เลือกมาเป็นส่วนขยาย ช่วยให้ผู้อ่านเกิด
ภาพที่ชัดเจนจากการเปรียบเทียบทั้ง เขียวเหมือนตะไคร่น้ำ “ใบโสก” และ “เหมือนน้ำทะเล” สี
เขียวเหล่านี้ต่างก็มีรายละเอียดของสีที่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว บางครั้งก็ทรงเพิ่มส่วนขยายด้วยคำ
แสดงสีโดยตรง เช่น เสื้อสีเขียวคราม เป็นสีเขียวที่ปนกับสีคราม หล้าสีเขียว “คล้ำ” ที่แสดง
ลักษณะสีเขียวหม่น เป็นสีเขียวที่มีส่วนผสมของสีดำ และมอสสีเขียว“คล้ำพริ้วๆ” ที่แสดง
ลักษณะสี ควบคู่กับการกระจายของสีที่ไม่สม่ำเสมอ กัน ดังทรงกล่าวว่า

แต่เรือแล่นเห็นเอเดนมานานจึงได้อ้อมแหลมเข้ามาถึงที่จอด ดูประหลาด
ที่คราวนี้แลเห็นเขียว**เหมือนตะไคร่น้ำ**มีบ้างตามน้ำเขา

(ไกลบ้าน ล.๑ : ๕๑)

มีเทือกน้ำแข็งกองหนาสูง แลเห็นเป็นสีเขียวในที่ลึกๆ **เหมือนสีน้ำทะเล**

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๕๗)

หญ้าขึ้นแซมตามชอกศิลา ฟังจะขึ้นอ่อนๆพอเป็น**สีใบโสก**บ้าง แก่กว่าใบ
โสกบ้าง

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๒๕)

คูน้าเขียวสกปรกไม่น่าอาบ

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๖๔)

ต้นไม้ใบแดงโดยมากแล้ว ร่วงตามโคนต้นเป็นกองๆ ต่อเดือนกันยายนจึง
ได้ร่วง ส่วนข้างเหนือที่ผ่านลงมายังเขียวสดชุ่มชื้นอยู่ทุกแห่ง

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๗๕)

ในพื้นที่แผ่นดินราบหว่างเขานั้นมีต้นไม้เขียวสดชื่น

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๖๕)

นุ่งกางเกงผ้าเขียวคราม เสื้อผ้าเหลืองๆ โดยมาก

(ไกลบ้าน ล.๑ : ๒๒๔)

หญ้าที่มีเกาะอยู่บ้างในที่ราบๆ ฤาซอกเขาเป็นสีเขียวคล้ำ เหตุด้วย
มิให้หญ้าเป็นตะไคร่น้ำเกาะอยู่บนหลังศิลาเฉยๆ ไม่มีดินแล้วแห้งตะไคร้
ใหม่มาเกาะงอกขึ้นเขียวทับ จึงเป็นสีเขียวคล้ำพร้อยๆ

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๒๕)

บางครั้งพระองค์ก็ทรงเลือกใช้คำแสดงสี เพื่อพรรณนาลักษณะของสิ่งที่มีองค์ประกอบสี
หลากหลายอยู่ร่วมกัน ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นสีต่างๆ ชัดขึ้น ดังเช่น การพรรณนาลักษณะสีดอก
แต่ฮวยซึ่งมีระดับความเข้มของสีแดงและสีชมพูที่ต่างกันไปหลายแบบ ทั้งสีชมพูอ่อนที่มีลักษณะ
เหมือนสีบัวโรย สีชมพูแก่ และสีชมพูทับแสด หรือสีแดงที่มีทั้งสีแดงแก่ แดงอ่อน แดงกลาง

และสีแดงอย่างสีครึ่ง การใช้คำขยายสีดังกล่าวล้วนช่วยแสดงลักษณะสีที่มีความเข้มของสีแตกต่างกันเพียงน้อยนิดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

ที่ริมกระไดเต็มไปด้วยต้นไต้สวาย มีดอกบานเต็มต้น ดอกโตๆ
หลายสี คือสีขาวอย่างหนึ่ง ชมพูอ่อน อุบายโรย อย่างหนึ่ง ชมพูแก่ อย่าง
หนึ่ง ชมพูทับแสง อย่างหนึ่ง แดงอ่อน อย่างหนึ่ง แดงกลาง อย่างหนึ่ง
แดงแก่ อย่างหนึ่ง สีครึ่ง อย่างหนึ่ง ลายขาวปนแดงอย่างหนึ่ง เหมือน
ไต้สวายที่มาจากเมืองจีน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๑๕)

ในด้านการสรรคำแสดงกลิ่น กลิ่นเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยแสดงลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ปรากฏคำขยายกลิ่นของอาหารหลากหลายชนิด และแม้แต่สถานที่ต่างๆ พระองค์ก็แสดงลักษณะของกลิ่นด้วย หน้าที่ของคำขยายกลิ่นไม่ใช่เพียงแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละสิ่งเท่านั้น บางครั้งยังชวนให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามคำเหล่านั้น ยกตัวอย่างเช่น เมื่อทรงเสด็จขึ้นภูเขาดอกไม้แล้วสูดดมกลิ่นหอมมวลดอกไม้เหล่านั้น ทรงเลือกใช้คำ “กรุ่นๆ” เพื่อขยายกลิ่นหอมของดอกไม้จำนวนมาก คำขยายที่ทรงเลือกมาใช้นั้นสามารถขยายกลิ่นได้แจ่มชัด สอดคล้องกับบริบท กล่าวคือ ในพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “กรุ่น ว. อาการของไฟที่ยังไม่ดับแต่ไม่ถึงกับลุกโพลง เช่น ไฟติดกรุ่นอยู่, โดยปริยายหมายความว่ายังเหลืออยู่บ้าง, มีเรื่อยๆ อยู่.” แสดงให้เห็นว่า ในเมื่อดอกไม้เหล่านั้นมีมากมาเยือนคณานับ กลิ่นของดอกไม้เหล่านั้นก็ย่อมต้องอบอวลไปทั่วพื้นที่ ทั้งยังส่งกลิ่นหอมเป็นระยะๆ เสมือนไม่มีวันหมด ชวนให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสดชื่นรื่นรมย์ ทั้งยังเสริมให้ภาพของดอกไม้บานาชนิดนั้นชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย ดังทรงกล่าวว่า

หมู่ที่ดอกนาซีซัสขึ้นขาวดาดไปทั้งไหล่เขาสูงประมาณสักสิบเศษ
เท่านั้น มีดอกชูสลอนไป เหมือนเอาผ้าดอกฤาแพรดวงแลสดๆตา มีกลิ่น
หอมกรุ่นๆ จะเอากระบุงไปขนก็ไม่หมด

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๐๖-๓๐๗)

คำขยายบางคำที่ทรงเลือกมานั้นก็เป็นคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบ ดังเช่น ที่ทรงขยายกลิ่นหอมของดอกไม้ชนิดหนึ่งว่า “เป็นไทยร่าอ่อนๆ” คำว่า “ร่าอ่อนๆ” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวว่า “*ร่า ก.อบ, ปรง, เช่น ร่าแป้ง ร่าผ้า.*” ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพด้วยการเปรียบเทียบกลิ่นดอกไม้ชนิดนั้นกับกลิ่นแป้งที่อบร่าของไทย ดังทรงกล่าวว่า

มีดอกอื่นซึ่งควรจะเล่า คือดอกพุดตาล โดเท่าพุดตาลสีชมพูที่เคย
มีในบางกอก ฤาบางดอกเจืองกว่า แต่พุดตาลนั้นกลิ่นไม่ช้อนเช่นนี้ แล
เป็นต้นไม้คนละพรรณกันทีเดียว นี่เป็นต้นไม้เกิดด้วยศิษะ มีสีต่างๆ ขาว,
เหลือง, สีบัวโรย, สีชมพู, แดงแก่, แลสลับสีอีกหลายอย่าง กลิ่นหอมแปลกๆ
กัน หอมเป็นไทยร่าอ่อนๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๗๖)

หากเป็นกลิ่นที่เหม็น ขวนให้รู้สึกสะอิดสะเอียน พระองค์ก็ทรงสรรคำขยายลักษณะของกลิ่นได้แจ่มชัด ดังทรงเลือกคำขยายกลิ่นเหม็นของปลาชัลมอลด้วยคำว่า “คาวอู” ที่แสดงกลิ่นคาวคละคลุ้งไปทั่ว สืบเกิดจากที่ทรงกล่าวว่าปลานั้นมีกลิ่นกล้าหรือมีกลิ่นแรง รวมทั้งลูกกระดุมที่ติดกลิ่นปลานั้นก็สามารถทำให้หีบที่ใส่กระดุมของพระองค์เหม็นไปทั่วได้ทีเดียว ดังทรงกล่าวว่า

มีผู้เอาปลาชัลมันตัวใหญ่มาถวาย ยืนลูบคำขึ้นอืดๆจะให้รับ แต่
จะว่าอะไรก็ไม่ว่า จึงไม่ได้รับออกเรือมา อูสำห้ลงเรือตามมา พอขึ้นบน
ยอดช้ เขาก็เดินตามขึ้นมาขึ้นที่กระได ยิ้มแยมแจ่มใสให้ปลานั้นอีก ออกกรัก
ว่าใจดี จึงได้เอาคุมมือเงินลงยา จ.ป.ร. คู่หนึ่งไปให้ ด้วยความดีใจยื่นมือมา
จับมือพ่อทั้งที่เปื้อนๆปลาอยู่เช่นนั้น มือเหม็นคาวอูถึงต้องมาล้างปลาชัล
มันกลิ่นกล้า ถึงฝรั่งก็ออกขยาด เจ้านั้นลงเรือไปอวดลูกกระดุมเรือยตลอด
ทาง คุมนั้นเห็นจะเหม็นคาวทั้งหีบ

(ไกลบ้าน ล.๒: ๒๐๑)

เมื่อครั้งพระองค์ทรงเสด็จเยือนหมู่บ้านชนบทเมืองเนเปิลส์ อิตาลี ทรงขยายกลิ่นบริเวณนั้นว่าเป็นกลิ่นที่ “เหม็นอืดๆ” เนื่องจากอยู่ใกล้ชายทะเลสกปรก คำขยาย “อืดๆ” ที่ทรงสรรมานั้น แสดงลักษณะของกลิ่นเหม็นนำของปฏิกูลที่อวลไปทั่ว ดังทรงกล่าวว่า

ถนนหนทางตอนข้างในเมืองที่กวาดซั้้นหมดจดดี แต่ตอนนอกออกไป
สกปรก ตามแถบข้างทะเลแล้ว มีกลิ่นเหม็นอืดๆ

(ไกลบ้าน ล.๓: ๒๕๓)

สำหรับคำแสดงรสชาติ ส่วนใหญ่แล้วเป็นรสชาติของอาหารที่ทรงเสวย ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงเลือกคำขยายรสหวานของผลไม้พื้นเมืองของเมืองเนเปิลส์ อิตาลี ลักษณะรสหวานแบบแรกเป็น “หวานเอื่อนๆ” แสดงรสของผลไม้เมื่อสุกจัด ชวนให้รู้สึกคลิ้นไ้ ส่วนรสหวานแบบ “หวานปะแล่ม” เป็นความหวานเมื่อผลไม้ยังไม่สุกอมจึงมีรสหวานอ่อนๆ ตรงตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “ปะแล่ม,ปะแล่มๆ ว.อ่อนๆน้อยๆ (ส่วนมากใช้แก่สิ่งที่มีรสหวาน) เช่น หวานปะแล่มๆ.” และ “เอียน ว.ชวนให้คลิ้นไ้ (มักใช้แก่รสหวาน).” คำขยายทั้งสองคำทำให้ผู้อ่านแยกแยะลักษณะความหวานที่ต่างกันชัดขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

ใบเสมาใบหนึ่งมันออกได้หลายๆลูก ติดตุงตุงน่าเกลียด กินไม่
เป็นเรื่อง รูปปร่างทำนองลูกขอ แต่มีหนามกระจุกๆอยู่ตามช่อง ถ้าเวลาแก่
จัดสีเหลือง หวานเอื่อนๆ ถ้าไม่จัดสีขาวๆหวานปะแล่มๆ

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๕)

ลักษณะรสหวานอีกแบบหนึ่งที่คล้ายกัน คือ ความหวานแบบ “หวานซี้ด” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “ซี้ด ว.จี๊ด, หอมรสชาติ.” คำวิเศษณ์นี้ แสดงลักษณะรสหวานที่ต่างไปจากหวานแบบปะแล่มๆ เพราะไม่ได้บอกแต่เพียงระดับความหวาน

น้อยเท่านั้นแต่ยังบอกลักษณะของผลไม้ที่จัดขึ้นจนแทบไร้รสชาติ ทำให้รู้สึกได้ชัดว่าผลไม้ไม่น่าอร่อย ดังทรงกล่าวว่า

มีส้มแปลกมาอีกอย่างหนึ่ง วันนี้ผิวเหลืองเสด รูปรึเหมือนส้ม
เทพศ แต่ใหญ่เท่าส้มโอใบเล็ก เปลือกหนา แต่ไม่เท่าส้มโอ มีเปรี้ยว
น้อยๆ **หวานซัดๆ**

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๖๕)

ในทางกลับกันหากเป็นผลไม้ที่มีรสชาติหวานจัด จะทรงใช้คำขยายว่า “แหลม” ตรงตาม
ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒ ที่ว่า “แหลม ว.จัด เช่น รสหวาน
แหลม.” ดังทรงกล่าวว่า

ส้มแมนเดอรินไปพบที่บอร์ดิเครา มีเลือดแดงภายในเหมือนส้มสเปน แต่
ไม่**หวานแหลม**

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๑๕)

ในทำนองเดียวกับกลุ่มรสชาติเปรี้ยว พระองค์ก็ทรงสรรคำขยายหลากหลายคำเพื่อแสดง
ลักษณะรสที่แตกต่างกันออกไป หากเป็นรสเปรี้ยวจัดจะทรงใช้คำขยาย “จี” หรือเปรียบเทียบกับ
ผลไม้ที่คนไทยรู้จักแล้วเพิ่มคำขยายอย่าง “เปรี้ยวจัดกว่า” หากรสชาติไม่เปรี้ยวมากนักจะทรงเรียก
ว่า “เปรี้ยวอ่อน” หรือ “เปรี้ยวน้อยๆ” ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้ได้ไปกินผักกาดดองที่ชาวเมืองนี้ดอง รสชาติเหมือนผักกาด
ดองของเราไม่**เปรี้ยวจืด**อย่างเช่นผักดองฝรั่ง

(ไกลบ้าน ล.๒: ๒๕๖)

ที่นี้มีผลไม้แปลกอีกอย่างหนึ่ง ส้มโอลูกเล็กขนาดสักเท่ามะตูม
รูปรีเช่นนั้น แต่เปรี้ยวจี เนื้อเหลวๆคล้ายส้มซ่า ถ้าคลุกน้ำตาลแลเกลือเข้า
เหมือนส้มซ่า แต่เปรี้ยวจัดกว่า

(ไกลบ้าน ล.๒: ๒๕๔)

เหล่าอิตาเลียนที่กินนี้ มีสองอย่างที่สำหรับกินต่างน้ำ เหล้าเหลืองรส
เปรี้ยวอ่อนหน่อยหนึ่ง เหล้าแดงรสหวานคิมง่ายจุน

(ไกลบ้าน ล.๑: ๑๓๓)

มีส้มแปลกมาอีกอย่างหนึ่งวันนี้ผิวเหลืองแสด รูปรีเหมือนส้มเทพ
รส แต่ใหญ่เท่าส้มโอโบเล็ก เปลือกหนาแต่ไม่เท่าส้มโอ มีเปรี้ยวหน้อยๆ
หวานซี้ดๆ

(ไกลบ้าน ล.๑: ๑๖๕)

ลักษณะของแสงมีความหลากหลาย ทั้งแสงที่เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ธรรมชาติ
และแสงจากสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ คำแสดงแสงไม่ได้บอกเพียงลักษณะเฉพาะของแสงเท่านั้น แสง
บางอย่างก็ชวนให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แสงที่แจ่มจ้าดงาม พระองค์ทรงเลือกคำ **แวววาบ, แปร๊ด, แหลม, เข้มแหลม, ใสแหลม, ใส
แจ่ม, พรราวๆ, พราย** เพื่อฉายภาพของแสงอาทิตย์ที่ส่องสว่าง บ้างก็กระทบน้ำ บ้างก็เจิดจ้าเป็น
ประกาย ชวนให้เกิดความสดชื่นรื่นรมย์ สังเกตว่าลักษณะของแสงที่ “แหลม” หรือใสจัดนั้น
สามารถแยกออกเป็นหลายระดับทั้ง “แหลม” “ใสแหลม” และ “เข้มแหลม” หากเป็นแสงที่ใสจัด
จนแยงตา ทรงเลือกใช้คำขยาย “แปร๊ด” หากแค่นั้นใสจัดกำลังพอดี จะทรงใช้ว่า “ใสแจ่ม” อีก
ทั้งหากความสดใสของแสงนั้นไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ ก็ทรงเลือกใช้คำที่ต่างไปอย่าง “พรราวๆ”
“พราย” และ “แวววาบ” ดังทรงกล่าวไว้ว่า

แสงสว่าง**แปร**ดิเต็มทีจนลืมตาไม่ใคร่ได้

(ไถลบ้าน ล.๑ : ๒๖๖)

ไม่ช้าเท่าใดก็มีแดด แดดนั้น**ใส**แหลม มีรุ่งด้วย

(ไถลบ้าน ล.๒ : ๑๕๓)

พระอาทิตย์เวลาออกก็แจ่มแสง**แหลม**

(ไถลบ้าน ล.๒ : ๑๕๓)

แสงแดดก็**เข้ม**แหลม

(ไถลบ้าน ล.๓ : ๒๗๘)

ดินฟ้าอากาศ**ใส**แจ่มกว่าปกติ

(ไถลบ้าน ล.๒ : ๒๐๐)

ถ้าเวลาถูกแดดเข้าก็ฉาย**แวววาว** เป็นสีเขียว, น้ำเงิน, ขาว ระคนปน
กันตามที่สีที่ตื่น

(ไถลบ้าน ล.๒ : ๑๕๑)

แคมเรือข้างขวาน้ำสาตถึงแก่งอาบกระจกน้ำต่าง**พรว**วอยู่เสมอ

(ไถลบ้าน ล.๒ : ๓๓๐)

วันนี้ผืนอากาศคืออย่างยิ่ง แดดจัดแสงแดดขาว อุณหภูมิแรงพรายดา

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๕๘)

ลักษณะของเสียงในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีหลากหลายแบบ ส่วนหนึ่ง เป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ โวหาร และกลการประพันธ์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้แสดงความหมายของคำเลียนเสียงธรรมชาติ ไว้ว่า “เสียงที่เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติ หรือที่เรียกว่าศัพท์พจน์ (Onomatopoeia) คือการใช้รูปแบบและคำเพื่อเลียนเสียงต่างๆ เช่น เสียงหึ่งหึ่ง, เสียงกรอบแกรบ, เสียงนกหวีด, เสียงลมหวีดหวิว” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๕: ๑๕๕) การใช้คำเพื่อเลียนเสียงธรรมชาติ อาจเป็นการถ่ายทอดเสียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เสียงของสัตว์ เสียงที่เกิดจากสิ่งประดิษฐ์ หรืออาจเป็นการถ่ายทอดลักษณะเสียงพูดของคนในสถานการณ์ต่างๆ เช่น **ดิงๆ กิ่งก้าง ก้องแก้ง ก้องแก้ง เปรียะๆ คี๊กคัก คี๊กๆ เฝียะพะ ไฮไฮ ฐู่่า ชืด ชิชี จู๊จู๊ โวก์เว็ก สุรา โสกฮาก ขลุกขลัก** เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นคำแสดงลักษณะโดยรวมของเสียง ขยายให้เสียงนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น **กีกก้อง กระชาก แหลมๆ อ้าวๆ เออะเอะกรียวกราว อึง เซงแซ่** เป็นต้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลักษณะเสียงน้ำที่ไหลด้วยกำลังแรงมีทั้ง **โครมครามตึงตัง กีกก้อง ลั่นคี๊กคัก ปังปัง** และ **ซ่านซ่า** หากเป็นน้ำที่ค่อยๆ ไหลมีทั้ง **จ้อกๆ ซ่าๆ** เป็นต้น เสียงที่เกิดขึ้นจึงมีหลากหลายต่างกันไป ตามลักษณะที่มาของเสียง และเมื่อเสียงเป็นส่วนหนึ่งของทัศนียภาพ เสียงเหล่านี้จึงชวนให้ผู้อ่านรู้สึกรื่นรมย์ หรือตื่นใจกับความยิ่งใหญ่ น่าอัศจรรย์ของภูมิประเทศนั้น ดังทรงกล่าวไว้ว่า

นี่ถ้าหนาวเข้าน้ำบนยอดเขามันแรงไม่ต้องไหล พอร้อนมาได้จะ
ไหลก็ไหล **โครมครามตึงตัง** มันจึงได้กัดปากห้วยกว้างปนแม่น้ำ ครั้นเวลา
น้ำแข็งเข้าหมด มันก็เหลือแต่ไหลรินๆ

(ไกลบ้าน ล.๑: ๑๓๕)

เวลาฝนตกน้ำฝนตกมาตามท่อ ดูเหมือนอย่างกับน้ำพุใหญ่เสียงดังกึกก้อง

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๓๕)

มีน้ำตกซ่านซ่าไปตลอดทั้งสองข้าง

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๕๑)

เสียงน้ำไหลลั่นคึกคักไปทั้งนั้น

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๕๘)

น้ำพุที่ไหลปั้งปั้งก็หายกลายเป็นไหลจ้อกๆบ้างซ่าๆบ้าง

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๔๐)

อีกตัวอย่างหนึ่ง พระองค์ทรงเลียนเสียงกระดิ่งวัว ช่วยแสดงลักษณะเสียงที่วังเวงในเมือง
นั้น เสียงจึงเสริมให้ภาพเมืองชนบทที่ทรงถ่ายทอดนั้นติดตรึงในความนึกคิดของผู้อ่าน
ดังทรงกล่าวว่า

หลังโฮเตลนี้ มีขาลาที่แลเห็นได้ไกลตลอดเมืองแลภูเขา นับว่า
เป็นที่ดูงามแห่งหนึ่ง อากาศเย็นพอสบาย เจียบแลได้ยินเสียงกระดิ่งที่ผูก
คอโคทุกตัวในประเทศนี้ดัง คิงๆ อยู่ในที่ไกล ดูวังเวงมาก

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๑๑)

สำหรับคำแสดงลักษณะทางกายสัมผัส แม้มีจำนวนไม่มากนัก แต่ก็สังเกตได้ว่า พระองค์ทรงเลือกใช้คำแสดงลักษณะสัมผัสนั้นได้แจ่มชัดยิ่งนัก ยกตัวอย่างเช่น จินตภาพของอุณหภูมิตที่บอกความร้อนหนาวในระดับต่างๆ คำขยายลักษณะอุณหภูมิตบางครั้งก็ชวนให้รู้สึกสดชื่น หรือเหน้อยล้า ยกตัวอย่างเช่น เมื่อคราวเสด็จตรงน้ารักษาพระอาการประชวร พระองค์ทรงเลือกใช้คำ “สท้าน” เพื่อขยายลักษณะอากาศหนาวในห้องนั้น สังเกตได้ว่าคำขยายที่ทรงใช้นั้นสอดคล้องกับบริบท ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ กล่าวว่า “สท้าน ว. หนาวสั่นเพราะพิษไข้, รู้สึกเยือกเย็นเข้าถึงหัวใจทำให้รู้สึกครั่นคร้ามหรือหวาดกลัว หรือหวาดกลัวจนตัวสั่น.” แสดงให้เห็นว่าอาการสท้านที่เกิดจากความหนาวนั้น เกิดจากพิษไข้ สะท้อนความรู้สึกครั่นคร้าม ทั้งยังขยายลักษณะอากาศที่หนาวจัด ดังทรงกล่าวว่า

ในนั้นบรรจผู้อาบน้ำแลผ้าห่มต่างๆ มีท่อไอร้อนมาเข้าทางหลังผู้
ในผนัง ใอน้สำหรับอบให้ห้องอุ่นด้วย ให้ฝ้านั้นอุ่นด้วย เพื่อจะกันไม่ให้
หนาวสท้าน

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๔๑)

ลักษณะความหนาวอีกแบบหนึ่ง เป็นความหนาวที่ทรงเรียกว่าหนาวแบบ “เยือกเย็น” ความเยือกเย็นนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “เยือก ว.อากาศที่รู้สึกหนาวสท้านถึงชั่วหัวใจ, เย็นยะเยือก หรือ เย็นเยือก ก็ว่า.” ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อคืนนั้นนอนต้องแถมอีกชั้นหนึ่ง เพราะหนาวเยือกเย็นเต็มที

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๕)

พระองค์ทรงใช้คำขยาย “เย็นซืด” และ “ซืด” เพื่อบ่งลักษณะอากาศหนาวที่มีความชื้นของฝนอยู่ด้วย สอดคล้องกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “เย็นซืด ว. เย็นอย่างถึงไม่มีชีวิต เช่น เขานอนตายตัวเย็นซืด, เย็นจนหมดรสชาติ.” ดังทรงกล่าวว่า

ฝนตกน้ำเหมือนวันขึ้นแสมเบ็ด...วันไปถึงก็ได้ไปผิงไฟ กลับลงมา
เวลา ๔ ทุ่มเศษเพราะหนาวเย็นซิด

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๖๓)

ทุ่มหนึ่งแล้วขึ้นรถโมเตอคาร์ไปเที่ยว แต่เวลานี้กลับมีแสงแดดดีกว่า
เมื่อกลางวัน แต่ก็หนาวซิดเต็มทีเพราะฝนตกวันยังค่ำ

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๕)

พระองค์ทรงใช้คำขยาย “เย็น” เพื่อแสดงลักษณะอากาศหนาวที่เย็นจัด หรือเย็นแบบกัด
เนื้อ ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “เย็นเยียบ ว. เย็นจัด เช่น
หน้าหนาวน้ำในลำธารเย็นเยียบ.” และสังเกตได้ว่าคำขยายที่ทรงเลือกมาใช้เป็นความหนาว
เมื่ออุณหภูมิต่ำกับ ๕๐ องศาฟาเรนไฮต์เหมือนกัน ดังกล่าวว่า

ออกไปยืนดูที่แคมเรือ รู้สึกหนาวเยียบ ลองปรอด ๑๐ องศาเซนติ
เกรด คือ ๕๐ ฟาเรนไฮต์

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๒)

เวลา ๗ ทุ่มนี้หมอกกลางจัด ข้างขวามือที่เป็นฝั่งเกือบจะเปนเอาคำๆ
ป้ายไว้ข้างหลัง ควันอากาศกลางแจ้งเย็นกัถเนื้อเยิบๆ แต่ที่จริงปรอดก็ ๕๐
เท่านั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๐๕)

ในทำนองเดียวกับลักษณะอากาศร้อน พระองค์ก็ทรงเลือกสรรคำที่สามารถแยกแยะ
อุณหภูมิความร้อนหลายลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะอากาศร้อนแบบแรกทรงเลือกใช้คำขยาย
“อ้าวจัด” บ่งสภาพความร้อนที่ไม่มีลมพัด ตรงกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า คำว่า “อบอ้าว ว. ร้อนไม่มีลม.” ในขณะที่อากาศร้อนแบบมีลมพัด จะทรง
 เลือกลงใช้คำขยาย “อู๊” ตรงกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “อู๊ ว. มี
 เสียงอย่างเสียงลมพัด.” ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้อยู่ข้างร้อนอ้าวจัด

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๗)

ในเรือก็อู๊ตั้งแต่แรกไปถึงเมสสินา

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๓)

พระองค์ทรงสรรคำขยายลักษณะพื้นผิวของสิ่งต่างๆ เช่น ผิวดิน พื้นหญ้า หิมะ และสัตว์
 เป็นต้น คำขยายดังกล่าวล้วนแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละสิ่ง ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงเลือกใช้คำ
 ขยายหญ้าที่คลุมดินว่า “นุ่มหยุนๆ” เพื่อขยายลักษณะหญ้าที่ซ่อนหนา เมื่อใช้มือกดลงไป หญ้านั้น
 จะยุบแล้วคืนตัวได้ หรือลักษณะของก้อนหิมะที่อ่อนนุ่มนิ่ม ตามพจนานุกรมฉบับราช
 บัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ไว้ว่า “หยุน ว. ยุบลงไปแล้วคืนตัวได้.” และ “นุ่ม ว. อ่อนนิ่ม.”
 ดังที่ทรงกล่าวว่า

พื้นหญ้านุ่มหยุนๆเพราะเหตุที่ข้างล่างเปนต์ฟ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

สโน่นั้นไม่ได้แข็งเหมือนอย่างน้ำแข็งอ่อนหยุนๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๓)

หากเป็นลักษณะของสัตว์ ความนิยมของผิวเนื้อก็ย่อมต่างไปจากผืนหญ้า พระองค์ทรงเลือกคำขยาย “นิ่มเปลี้ย” เพื่อแสดงลักษณะของสัตว์ในภาวะลอบคราบที่ผิวหนังอ่อนนิ่ม ไร้กำลัง ตรงกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ว่า “เปลี้ย ว. ขาดกำลังที่จะเคลื่อนไหวได้ตามปกติ.” และ “นิ่ม ว. อ่อนนุ่ม.” ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อออกมาแล้วนิ่มเปลี้ยอยู่สิบห้าวันคราบจึงแข็ง

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๔๔)

๒.๓.๒ การสรรคำแสดงรูปร่างลักษณะ

ลักษณะรูปร่างลักษณะที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีความหลากหลายต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น ภูมิประเทศ รูปร่างคน สัตว์ พืช เป็นอาทิ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถเลือกสรรคำเพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นรูปร่างลักษณะของสิ่งเหล่านี้อย่างแจ่มชัด และบางคำยังสะท้อนความรู้สึกนึกคิดส่วนพระองค์อีกด้วย

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงเลือกคำขยาย ๒ คำเพื่อขยายรูปร่างของกลีบดอกไม้ และปะการังที่แลดูอ่อนนิ่ม ลักษณะของกลีบดอกไม้นั้นทรงใช้คำว่า “อ่อนบอบเบา” ตรงกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “บอบเบา ว. อ่อนป้อเป๋.” แต่ลักษณะของปะการังทรงใช้คำว่า “อ่อนเย็น” ที่มีความหมายว่า “เย็น ว. เนิบ เช่นอ่อนเย็น.” ดังทรงกล่าวว่า

ในเรื่องปลุกดอกไม้เมืองเรานี้น่าท้อใจเป็นอันมาก ถึงจะได้กิ่งได้
เมื่อดอกจะไม่พ่นเชียวลง แลกกับอ่อนบอบเบา

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๗)

ต้นปการังในน้ำซึ่งอ่อนเย็น

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๖)

ลักษณะของพืชบางชนิดที่เหี่ยวเฉา พระองค์ทรงสรรคำขยายลักษณะดังกล่าวได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับบริบทที่ทั้ง “จี๊ดๆแห้งๆ” “โกร้งเกร้ง” “หียบหีย” และ “เหี่ยวปรอด” คำขยายคำแรกทรงใช้ขยายลักษณะต้นมะกอก หรือ “ออลิฟ” ที่คล้ายกับต้นพุทรา ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “จี๊ด ว.ไม่ชุ่ม, ไม่เด่น, เบื่อเพราะชินตา.” และ “แห้งแล้ง ว.ปราศจากความสดชื่น, เหี่ยวแห้ง.” ส่วนคำขยายคำที่สองทรงใช้แสดงลักษณะของต้นไม้ที่ใบร่วงจนแทบจะหมดต้น ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “โกร้งเกร้ง ว. โหรงเหรง, ไม่แน่นอน.” คำที่สาม “หียบหีย” ทรงใช้ขยายกอบัวที่เหี่ยวแห้งไม่ออกงาม และคำสุดท้าย “เหี่ยวปรอด” แสดงรูปร่างขององุ่นที่ยังไม่สุกได้ที่ ดังทรงกล่าวว่

ต้นออลิฟที่จะมีลูกมากอยู่ หน้าตามันจี๊ดๆแห้งๆโงงเหมือนต้นพุทรา

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๘๓)

ต้นไม้ที่ใบร่วงโกร้งเกร้งไปทั้งนั้นดูไม่ใคร่จะงาม

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๘๘)

สระบัวปลุกบัวสายหียบหียน่าสงสาร

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๒)

ลูกองุ่นมีเหี่ยวปรอดทั้งสิ้น

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๔๕)

สำหรับคำขยายที่แสดงรูปร่างทั้งคนที่มีรูปร่างอ้วนและผอมแบบต่างๆก็น่าสนใจ ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงให้ประจักษ์ถึงความประณีตในการสรรคำขยายรูปร่างของคน สำหรับคนที่มีรูปร่างอ้วนพระองค์ทรงจำแนกความอ้วนออกเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่ อ้วนท้องพลู อ้วนขิงขัง อ้วนใหญ่ และอ้วนแฉ่มใส คำว่า “อ้วนท้องพลู” เน้นความอ้วนที่อ้วนเฉพาะส่วนเดียวคือท้อง คำว่า “อ้วนใหญ่” แสดงลักษณะรูปร่างโดยรวมของคน ส่วนคำว่า “อ้วนขิงขัง” และ “อ้วนแฉ่มใส” แสดงรูปร่างอ้วนและสะท้อนบุคลิกของคนผู้นั้นด้วย ดังทรงกล่าวว่า

ถ้าคนไม่มีโรค ชั่วแต่เดินทางกั้นกับนอนอาจจะอ้วนท้องพลูกลับ
บ้านได้

(ไถลบ้าน ล.๑:๔๘)

สุดด้านคูฝิดกว่าแต่ก่อนนี้มาก กิริยาว่องไว พุดอังกฤษคล่อง คุยจ้อ
เปลี่ยนจากองค์วิบูลย์เป็นเจ้าศรีใส คูเหมือนจะมีความคิดความอ่านขึ้นมาก
รูปร่างก็อ้วนขิงขังขึ้นมาก สังเกตดูว่าแกดีขึ้น ทำไมเขาภาว่าแกเลวดงไม่รู้

(ไถลบ้าน ล.๑:๓๔-๓๕)

คุสดาอ้วนใหญ่เหลือเกิน เมื่อก่อนพบกันยังเป็นเด็กอายุ ๑๐ ขวบ
เดี๋ยวนี้อายุ ๒๐ โตใหญ่ ว่าโดยรูปที่อ้วนแล้ว อ้วนกว่ากิงกาโลเมืองปอร์ตอ
เกสเป็นแต่ยังหนุ่มกว่า มาริอ้วนแฉ่มใส อันเหมือนอย่างแต่เดิม ไม่ได้แก่ลง
ไปสักนิดเดียว ได้พบสนทนากันด้วยความสนุกเลพอใจมาก

(ไถลบ้าน ล.๒:๑๕๒)

ในทางกลับกัน ลักษณะของคนรูปร่างผอมมีสองลักษณะได้แก่ ผอมโกรก ผอมเขียวที่
นอกจากจะทำให้ผู้อ่านนึกเห็นลักษณะใบหน้าที่ผมเห็นกระดูก และรูปร่างเขียวแห้งแล้วยังชวนให้
รู้สึกห่อเหี่ยวอีกด้วย ดังทรงกล่าวว่า

คนนั่นเองตามเรื่องว่าได้ความทุกข์ร้อน จนถึงขั้นเป็นผีในท้อง ก็ทา
ขอบตาให้เขียวขึ้นอีก เติมคำที่แก้ม ก็แลเห็นหน้า**พอมโกรก**ลงไปได้ทันที

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๐)

ดูปรินซอพอเวลล์แปลกกว่าแต่ก่อน ดูเหมือนจะ**พอมเที่ยว**ไป

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๑๐)

สำหรับรูปร่างลักษณะของภูมิประเทศ ก็ทรงเลือกใช้คำอธิบายลักษณะของภูมิประเทศได้
สอดคล้องกับบริบท สังเกตได้ว่า บ่อยครั้งที่พระองค์ทรงใช้คำแสดงภาพโดยรวมของสิ่งใดสิ่ง
หนึ่งก่อน แล้วจึงอธิบายเพิ่มเติมถึงลักษณะย่อยๆของสิ่งนั้น ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงสรรคำ
ขยายแสดงลักษณะภูเขาสลับซับซ้อนจำนวนมากมายหลายลูก คำขยายที่ทรงเลือกมาใช้ นั่น ช่วย
ขยายคำวิเศษณ์ “ชอกแซกลดเลี้ยว” ที่แสดงลักษณะ โดยรวมของภูเขาหลายลูกเรียงสลับไปมาให้ชัด
ขึ้น กล่าวคือ ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่าหมู่เขานั้น “ซ้อนกันเป็นชั้นๆ” บางส่วนก็ “ซ้อนเหลื่อม” คล้าย
ฉากโรงละครช่วยเน้นลักษณะภูเขาบางส่วนที่ตั้งอยู่ซ้อนกัน ตรงกับความหมายที่ว่า “**เหลื่อม ว.เลย
ไป, ล้ำไป, ล้ำกัน, ไม่เสมอกัน.**” ดังทรงกล่าวว่า

รถเลียบมาตามเอวังเคอเอลเวนจนหมดแล้ว คราวนี้ต้องข้ามเขาลอด
มาในถ้ำน้อยหนึ่งก็ถึงเซอพยอด เซอนี้แปลว่า ใต้ เป็นอันเปลี่ยนจากใหม่
กลายเป็นภูเขาริมทะเล**ชอกแซกลดเลี้ยว**ต่างๆ ซ้อนกันเป็นชั้นๆ จนบางขณะ
ซ้อนเหลื่อมกันสองข้าง เหมือนฉากโรงละคร

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๗๘)

นอกจากจะเป็นสรรคำขยายลักษณะ โดยรวมแล้ว ยังมีการสรรคำเพื่อแสดงลักษณะด้าน
ต่างๆอีกด้วย เพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพนั้นแจ่มชัดยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงแจกแจง

ลักษณะรูปร่างของภูเขาสูงแห่งหนึ่งที่มีความชันลึ่ว รูปร่างของภูเขานั้นกลมๆแหลมๆ อีกทั้งยังมีความซับซ้อนหลายชั้น ดังทรงกล่าวว่า

ฝั่งห้วงน้ำนี้เป็นภูเขาสูง ตั้งสี่ร้อยห้าร้อยวา ชันลึ่ว รูปร่างมักจะ
เหมือนน้ำตาลฝรั่ง กลมๆแหลมๆ แต่ซับซ้อนกันเข้าไปหลายชั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

พระองค์ทรงเพิ่มส่วนขยายเพื่อขยายลักษณะที่ใกล้เคียงกันของภูเขาแบบต่างๆ หากเป็นภูเขาที่มีความชัน พระองค์ก็ทรงแยกความชันที่ต่างกันออกไปถึง ๔ ลักษณะ ได้แก่ ชันลึ่ว ชันดิ่ง ชันโกรก และชันเพล คำว่า “ชันลึ่ว” ขยายลักษณะของภูเขาที่สูงลิบ คล้ายกับคำว่า “ชันดิ่ง” และ “ชันโกรก” ที่แสดงลักษณะเขาตั้งตรง ต่างไปจากคำว่า “ชันเพล” ที่แสดงลักษณะภูเขาลาดเอียง ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “ลึ่ว ว.อาการที่เห็นไกล ลิบหรือสูงลิบ.” และ “ดิ่ง ว.แนว.” ดังทรงกล่าวว่า

ฝั่งห้วงน้ำนี้เป็นภูเขาสูงตั้งสี่ร้อยห้าร้อยวา ชันลึ่ว รูปร่างเหมือนน้ำ
ตาลฝรั่ง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

ที่แผ่นดินซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองวัลเล็ตดาเปนเขาไม่ใช่ชันดิ่งขึ้นไป พอ
ที่จะตัดถนนเป็นถนนราบ

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๖)

ข้อที่ว่างามนั้นคือเปนเขาสูงสองข้าง แต่ไม่ตั้งชันโกรกจนตันขึ้น
ไม่ได้ชันเพลๆพอดันไม้ขึ้นซ้อนเรียงกันเต็มข้างเขา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๗)

๒.๓.๓ การสรรคำแสดงอาการ

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีคำแสดงอาการอยู่มาก ยกตัวอย่างเช่น คำแสดงพฤติกรรมคน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และยานพาหนะ คำเหล่านี้ไม่ได้เพียงแสดงอาการของสิ่งต่างๆ อย่างแจ่มชัดเท่านั้น บางคำที่ทรงเลือกมาใช้ยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกอีกด้วย

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เริ่มจากที่พระองค์ทรงเรียกพฤติกรรมของชาวอิตาเลียน ด้วยคำแสดงความหมายเปรียบเทียบว่า “คูโนรา” หากกล่าวเพียงแค่นี้ผู้อ่านอาจเห็นภาพไม่ชัดเจน จึงทรงอธิบายต่อไปว่าพฤติกรรมดังกล่าวนั้นเป็นเช่นไร พฤติกรรมนั้นเป็นอาการของฝูงชนที่ “เสลือกสลอนลนลาน” คือกรูเข้าอย่างแรงหมายจะประชิดตัว เป็นอาการที่คล้ายแมลงวัน “ตอมกันซ่าๆ” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพคนที่คล้ายฝูงแมลงวันคอยบินวนเวียนไม่ห่าง เห็นได้ว่าคำที่ทรงสรรมาขยายความนั้นช่วยขยายพฤติกรรมของคนให้ชัดเจน ทั้งยังทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงรำคาญพระราชหฤทัยมากเพียงใด ดังทรงกล่าวว่า

กลับออกมาจากร้านคนคูโนราเต็มที เสลือกสลอนลนลานตามแบบของพวกอิตาเลียน กล่าวต่อไปจะเที่ยวยาก มันจะตอมกันซ่าๆตามเคย ข้อที่กล่าวว่ามีขอมานไม่จริง ได้พบวันนี้หลายคนวิ่งตามรถ

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๖)

พระองค์ทรงกล่าวถึงอาการปฏิกิริยาของนักแสดง ที่ถ่ายทอดพฤติกรรมอันเป็นปกติวิสัยของชาวกรีกโบราณ จากตัวอย่างจะเห็นว่าทรงบอกลักษณะโดยรวมนั้นว่า ชาวกรีกชอบ “เล่นเต็นรำโลดโผน” หากกล่าวแต่เพียงเท่านี้ ผู้อ่านคงนึกภาพไม่ออกเป็นแน่ว่าอาการที่เล่นรำอย่างโลดโผนนั้นเป็นเช่นไร พระองค์จึงทรงสรรคำขยายอาการนั้นว่า เป็นอาการที่ “ยัดแขนเหยียดขา” หรือไม่กี่ “ถลกขาถลกแข้ง” ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าพฤติกรรมนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร

ดังทรงกล่าวว่า

คนกรีกครั้งโบราณตามที่กล่าวไว้ในหนังสือนั้นเป็นอย่างไร ชอบ **เล่นต้นรำโลดโผน**กลางแจ้ง อันเป็นเหตุให้เกิดความสนุกสนานแก่ร่างกาย ด้วยได้**ยึดแขนเหยียดขา**ออกแรง ทั้งได้อยู่ในกลางแจ้งกลางแดด ทำให้โลหิตเดินสมบูรณ์ ข้อซึ่งไม่แต่งตัวให้รัดตึงในที่แห่งใด แต่ไม่ใช่ผ้าที่หนาหนัก ใช้แต่เป็นเสื้อยาวๆอย่างพระเยซูใส่ หรือเป็นเสื้อผ้าผู้หญิงก็**ถลกขา ถลกแขน**ไม่ว่า

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๔-๕๕)

การสรรคำลักษณะนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆมากกว่าหนึ่งสิ่งในแต่ละสถานการณ์ ส่วนหนึ่งเป็นอาการที่เป็นเหตุเป็นผลกัน อธิบายให้เห็นว่าเพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น จึงทำให้อีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมา อีกส่วนหนึ่งช่วยกันเสริมให้ภาพของสถานการณ์ต่างุั้นชัดยิ่งขึ้น ผู้อ่านจึงนึกเห็นอาการเคลื่อนไหวอย่างแจ่มชัดต่อเนื่องกันไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สังเกตคำกริยาแสดงพระราชอิริยาบถของพระองค์เมื่อทรงประทับรถยนต์พระที่นั่ง คำที่เลือกมาใช้สามารถถ่ายทอดอาการเคลื่อนไหวได้ชัดเจน สมจริง เริ่มจากทรง “กระซากลุก” มีสเตอร์ “อาลเบอส” ที่พยายามพูดคุยกับคนขับรถทั้งๆที่มีกระจกกั้นอยู่ ทำให้เห็นภาพที่ทรงพยายามกระซากลุกดังตัวอย่างสุดความสามารถ แต่ไม่สำเร็จจึงทรงต้องลุกขึ้น “โงง” คือ ทรงตัวไม่ใคร่ได้เอนไปมาเพราะถนนขรุขระ จากนั้นทรงเปรียบว่า ความแรงของรถเท่านั้นจะทำให้ซึ่งไครงถึงกับหลุดออกมาได้ สังเกตว่าพระองค์ทรงลำดับอาการซึ่งไครงนั้นอย่างละเอียด ตั้งแต่ “กระพ้อนผง” “กระเด็น” “เดาะลอย” จน “กระแทก” ในท้ายที่สุด ในขณะที่กำลังยืนโงงอยู่นั้น ก็ถึงจังหวะที่รถสะดุดหลุม “ผง” แสดงภาพรถสะดุดอย่างรวดเร็ว ทำให้ต้องทรงนั่งกระแทกเบา คำกริยาทั้งหมดนี้ช่วยลำดับภาพพระราชอิริยาบถของพระองค์ที่เกิดต่อเนื่องกันไปอย่างละเอียดชัดเจน ดังทรงกล่าวว่

ตาอาลเบอสแกละเมอพูดคุยกับคนขับรถในเวลาที่มีกระจกวางหน้าอยู่
รำไป สอนแล้วว่าให้เปิดหน้าต่างข้างข้างออกพูด แต่แกล้มเสมอ ต้องเตือนให้
เปิดทุกครั้ง เปิดก็ออกจะไม่ใคร่เป็น เวลาเห็นควันกลุ่มขึ้นมา แทหมดสติแ
ไม่รู้ว่าจะทำอะไร ไปยืนตะโกนทางนำกระจกนั้น จะให้อ้ายคนข้างนำได้ยิน

ให้ได้ เรา**กระซอก**ทำอะไรก็ไม่พอ ต้องลุกขึ้นโง่งในรถ ในการที่จะลุกขึ้น ยืนในเวลารถเดินในถนนเช่นนี้ ต้องระวังซึ่งโคงให้จงมาก **ไม่รู้ว่**กระท้อน** เผลง**ขึ้นมาเมื่อไร ถึงกระท้อนขึ้นมาไม่**กระเด็น**ออกข้างนอกก็**เดาะ**ลอยแล้ว **กระแทก**ลงในรถ ได้เคยยืนขึ้น สวมเสื้อชั้นนอกไม่ถึงยืนตรงทั้งตัวพอและผู้ ช่วยสามด้วยกัน**เผลง**เดียวก็**กั้น**กระแทกหมดพร้อมกัน

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๓๖)

อีกตัวอย่างหนึ่ง ให้สังเกตคำกริยาแสดงอาการของคนขับรถที่ “กะผลิเกะผลาม” ส่งผลให้ มีา “หลบชว่น” และท้ายสุดคนต้อง “จับปล้ำ” คำเหล่านี้แสดงสถานการณ์ชุลมุนที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง กันไปอย่างละเอียด โดยนัยนี้ อาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงใส่ใจรายละเอียดของสถานการณ์ ไม่ใช่ เล่าแต่เพียงผ่านๆ ทำให้ภาพที่เกิดขึ้นในความนึกคิดของผู้อ่านนั้นชัดเจนตามที่เป็นจริง ดังทรง กล่าวว่

คนขับรถมัน**กะผลิเกะผลาม** เวลาจะหยุดเอาล้อข้างขวาเข้าไปชนคัน ทางคนเดิน มีาตัวข้างขวาก็เหยียบสูงข้างหนึ่งต่ำข้างหนึ่ง **หลบชว่น**ไปโดน ตัวข้างซ้ายล้ม เคราะห์ดีที่ถึงแล้วเรารีบลงได้ทันที **จับปล้ำ**กันเท่าไรก็ไม่ขึ้น ปลดเครื่องหมดจึงได้ลุกขึ้นได้ เป็นแผลที่รักแร้แผล ๑

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๓๔)

สำหรับอาการของสิ่งต่างๆ ที่ช่วยเน้นสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ให้ชัดเจนสมจริง เกิด จากที่พระองค์ทรงสรรคำเพื่อแสดงอากัปกริยา ความเคลื่อนไหวของแต่ละสิ่งที่เกิดขึ้นในสถาน การณ์เดียวกันอย่างละเอียด ยกตัวอย่างเช่น พฤติกรรมของชาวบ้านที่คอยเฝ้ารับเสด็จ มีทั้งเหล่า คนชรา และเด็กๆ ที่ต่างก็ “ยิ้มย่องฟ่องใส” คือมีสีหน้ายิ้มแย้ม แสดงอาการโบกไม้โบกมือ ส่ง เสียงหัวเราะ หากจะทรงแห่ล้อเล่นก็ไม่ว่าอะไร ดังทรงกล่าวว่

แต่คิดมัน**ยิ้มย่องฟ่องใส** ขยแแก่ขายถ้ำเห็นเราผ่านไป**โบกโบย**
โหมทนาเรียกเด็กๆก็ไม่จองหอง **หัวเราะแห่ล้อเล่น**ได้

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๗)

การสรรคำแสดงอาการเดินด้วยลักษณะที่ต่างกัน พระองค์ทรงเลือกใช้คำขยายที่ต่างกันถึง ๗ คำ ประกอบด้วย เดินพล่าน เดินฟุ้ง เดินเกลื่อนกลุ้ม เดินกำ เดินกร่องแกร่ง และ เดินเขื่อนแซ เป็นต้น ดังนี้

หากต้องการแสดงลักษณะฝูงชนเดินทั่วบริเวณใดบริเวณหนึ่ง จะทรงเลือกใช้คำว่า “เดินพล่าน” “เพื่อเน้นอาการ ต่างไปจากคำว่า “เดินเกลื่อนกลาด” ที่เน้นลักษณะการกระจายหรือความหนาแน่น ของคน ตรงกับความหมายที่ว่า “พล่าน ว.อาการที่เป็น ไปในลักษณะป่วน วุ่น สับสน ลนลาน.” และ “เกลื่อน ว.เรียรายหรือกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป.” ดังทรงกล่าวว่า

มีพวกคนเรือขึ้นมาเดินพล่านอยู่บนบกตั้งแต่วันนี้

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๘๑)

คนเดินกันเกลื่อนกลุ้ม

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๐๓)

ลักษณะการเดินของคนเพียงหนึ่งถึงสองคนก็ต่างไปจากตัวอย่างข้างต้น กล่าวคือ หากแสดงอาการที่เดินเข้าหาอย่างรวดเร็วทรงใช้ว่า “เดินฟุ้ง” ตามความหมายที่ว่า “ฟุ้ง ก.อาการที่ปล่อยออกไปโดยเร็ว.” แต่หากเป็นการเดินไปเรื่อยไม่รีบร้อนก็ทรงใช้ถึง ๔ แบบ คือ เดินกำ เดินกร่องแกร่ง และเดินเขื่อนแซ ดังทรงกล่าวว่า .

พ้อบอกว่าให้รับ แกก็เดินฟุ้งเข้าไปค้ำบจับมือ

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๘๗)

คนที่นี้ออกจะอยู่ข้างฝั่งเพราะไม่มีใครใช้กัน ใช้แต่พวกเราเจ้านาย
พอลงไปถึงตลาดเจอร์ฟีแลดูรูปงับกับแถวแมนเดินกั๋วอยู่ในถนนแล้ว

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๐๕)

ตาปะโรตีให้หลานเอารูปนี้กลับมาให้ ได้ให้นาฬิกาเล็กเปน
รางวัลไปเรือนหนึ่ง ที่จริงแกเอื่อจริงๆมาเดินกร่องแกร่ง อยู่รอบๆนี้รำไป
ถ้าจะออกปากอะไรคงจะได้สำเร็จทุกสิ่ง

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๔๐)

ใช้แต่เท่านั้นเดินเขื่อนแซอยู่ข้างล่างอยู่ประเดี้ยวหนึ่งเห็นธงช้าง
จีนไปอยู่บนหลังคาแล้ว

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๗๑)

พาขึ้นเรือนให้เดินลุยลายในห้อง

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๐)

สำหรับคำแสดงอาการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ มีอยู่ไม่น้อยทีเดียวในพระราชนิพนธ์เรื่อง
ไกลบ้าน คำที่พระองค์ทรงสรรมานี้สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของสิ่งต่างๆได้ทั้งสิ้น ยกตัวอย่าง
เช่น ลักษณะของน้ำไหล พระองค์ทรงแยกแยะถึง ๑๐ แบบ ใน ๑๐ แบบนี้ มีลักษณะเฉพาะที่แตก
ต่างกันไป ประเภทแรก เป็นน้ำที่ไหลจากที่สูงสู่ที่ต่ำ ทรงใช้ว่า ไหลหลั่ง ไหลพร่า ไหลเซาะ
ไหลเลื่อน ไหลเท ไหลบ่า ไหลหยาด และไหลริน อีกประเภทหนึ่ง เป็นน้ำที่ไหลตามพื้นดิน
พระองค์ทรงใช้ว่า ไหลซาบ และไหลเอิบ ดังนี้

พระองค์ทรงเลือกใช้คำว่า “ไหลหลัง” เพื่อแสดงลักษณะของน้ำที่ไหลไม่ขาดสายไปรอบเขา ตามความหมายที่ว่า “หลัง ก. ไหลลงหรือทำให้ไหลลงไม่ขาดสาย.” ดังทรงกล่าวว่า

ตามเขาสองข้างฝั่งนั้นก็มีน้ำตกลงมาจากยอดเขาไหลหลังไปรอบข้าง

(ไถลบ้าน ล.๒:๒๕๐)

หากเป็นน้ำที่ไหลไม่ขาดสายเหมือนกันแต่ลักษณะของน้ำนั้นกระจายทั่ว จะทรงเลือกใช้คำว่า “ไหลพร่า” ตามความหมายที่ว่า “พร่า ว. กระจัดกระจายหรือไต่ยิ้นไม่ถนัดชัดเจน.” ดังทรงกล่าวว่า

เขาเหล่านั้นเป็นน้ำไหลพร่า ไปทุกหนทุกแห่ง สูงๆใหญ่บ้างเล็กบ้าง

(ไถลบ้าน ล.๒:๒๒๕-๒๒๖)

ลักษณะของน้ำที่ไหลกักเซาะหินเป็นร่อง จะทรงเลือกใช้คำว่า “ไหลเซาะ” ตรงตามความหมายที่ว่า “เซาะ ก. ทำให้กร่อนหรือร่อยหรอเข้าไปทีละน้อย.” ดังทรงกล่าวว่า

สายน้ำไหลเซาะลงมาเป็นร่องๆ

(ไถลบ้าน ล.๒: ๒๕๘-๒๕๙)

หากเป็นลักษณะของน้ำที่พาให้แผ่นดินน้ำแข็งขนาดยักษ์เคลื่อนที่ลงตามหว่างเขา จะทรงเลือกใช้คำว่า “ไหลเลื่อน” ตามความหมายที่ว่า “เลื่อน ก. เคลื่อนหรือย้ายจากที่เดิมโดยลักษณะอาการต่างๆ.” ดังทรงกล่าวว่า

เหตุที่เบื้องบนยอดเขาทั้งปวงนั้นมีเทือกน้ำแข็งอย่างที่เราเรียกว่า โยคัล ดาดหนาเต็มทั่วไปเป็นทางใหญ่ยาวมากแล้วไหลเลื่อนลงมาตามหว่างเขา

(ไถลบ้าน ล.๒:๒๕๗)

หากเป็นน้ำที่ไหลลงมาตามท่อขนาดใหญ่ พระองค์จะเลือกใช้คำว่า “ไหลเท” ตรงตามความหมายที่ว่า “เท ก.ตะแคงหรือเอียงภาชนะเพื่อให้สิ่งที่อยู่ในนั้นไหลลงไปหรือออกไป ,โดยปริยายหมายถึงกิริยาอาการคล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น ฝนตกเทลงมามากๆ.”

ที่ปลายปล่องคิลา นั้นจึงต่อท่อเหล็กใหญ่ให้น้ำตกตรงลงไป ไม่ใช่

ไหลเท

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๐๕)

ลักษณะของน้ำที่ไหลออกจากแอ่งน้ำแล้วล้นออกมา จะทรงใช้คำว่า “ไหลบ่า” ตรงตามความหมายที่ว่า “บ่า ว.อาการที่น้ำไหลล้นมาโดยเร็ว.” ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อเดินเลียบลงไปอีกจึงถึงน้ำพุที่ตกลงมา แต่พื้นของยอดเขาอันเป็นทะเลสาบที่ขังน้ำนั้น โดยสูงตั้งแต่ปากอ่างทะเลสาบที่ขังน้ำลงมาจนพื้นธารที่น้ำตกลงมาข้างแล้ว **ไหลบ่า** ไปอื่นนั้นสูงถึง ๓ เส้น ๑๕ วา

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒๐)

หากเป็นน้ำปริมาณน้อยๆ ที่ค่อยๆไหล ดังเช่นน้ำในอ่างตกแต่งจำลอง ก็ทรงใช้คำว่า “ไหลหยาด” สอดคล้องกับความหมายที่ว่า “หยาด ก.หยดลง.” ดังทรงกล่าวว่า

มีอ่างแก้วใบใหญ่ตั้งบนโต๊ะกลางเปนเจามีน้ำ **ไหลหยาด** ลงไป

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๘๒)

แม้แต่หยาดเหงื่อที่หยดลงมาเป็นทางทีละน้อย ก็ทรงเลือกใช้คำแสดงอาการนั้นว่า “ไหลริน” ตรงตามความหมายที่ว่า “ริน ว.เรื่อยๆ น้อยๆ.” ดังทรงกล่าวว่า

พวกที่เดินนั้นพอหยุดเพื่อ ไหลริน ที่เดียว

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๗)

สำหรับลักษณะของน้ำที่ไหลตามพื้นดิน ยังทรงแยกออกเป็น ๒ แบบ คือ “ไหลซาบ” และ “ไหลเอิบ” สังเกตว่าคำขยาย “ซาบ” ใช้แสดงลักษณะของน้ำที่ซึมตามพื้นดิน แต่คำขยาย “เอิบ” แสดงปริมาณของน้ำที่มากกว่า ดังทรงกล่าวว่า

น้ำไหลตกลงมาดังก๊อกก้องเหนือแก่งขึ้นไป แลดูเหมือนน้ำนิ่ง แต่กัดกว้างปนแหลมเป็นคั้งเล็กๆ จนขึ้นไป ไหลซาบ ตามคันคลอง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

มีน้ำพุที่ตกจากน้ำพุข้างถนน ทอดกระดานบ้าง ศิลาบ้าง ซ้ำมเปนต์พานที่น้ำ ไหลเอิบ มาณอยู่บนถนนและบ้างก็มี

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

พระองค์ทรงสรรคำขยายลักษณะของหมอกที่ปกคลุมสิ่งต่างๆ โดยมีรายละเอียดบางประการที่ต่างกันไปได้แก่ คำว่า “เกลื่อน ว. เรี่ยรายหรือกระจัดกระจาย” และ “คลุ้ม ว. มีคิ้ว, ไม่แจ่มใส.” คำแรกขยายเฉพาะลักษณะการกระจายของหมอก แต่คำขยายอีกคำหนึ่งแสดงสีสันของหมอกที่ปกคลุมด้วย ดังทรงกล่าวว่า

หมอก เกลื่อน หาไม่ก็อยู่ในหมอกแต่ไม่เห็นหายเสียแล้ว

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๔)

ทางที่จะแลไปจากสแตนด์ก็ที่จะงามมาก แต่แลไปไม่ถึงไหน พอแล
ข้ามสะพานไปก็เป็นหมอก**คลุ้ม**

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๔)

สำหรับอาการเคลื่อนที่ของหมอก พระองค์ทรงใช้คำกริยาหลากหลายแบบ ยกตัวอย่างเช่น **พลุ้ง**
และ **ปลิว** คำว่า “พลุ้ง ก.อาการที่ไอน้ำหรือควันคั้นตัวพุ่งออกมาโดยแรง.” ทรงใช้แทนอาการ
เคลื่อนที่ของฝอยน้ำที่เล็กมากจนกลายเป็นหมอก คั้นตัวจากเบื้องล่างแล้วกระจายทั่วภูเขา และทรง
เลือกใช้คำว่า “ปลิว ก.ลอยตามลม ถูกลมพัด.(ใช้แก่สิ่งที่มีลักษณะเบา).” เพื่อแสดงกลุ่มหมอกที่
ถูกลมพัด ดังทรงกล่าวว่า

สายน้ำที่ตกอยู่เดี๋ยวนี้แรงสาหัสเป็นฝอยฟุ้งจนกลายเป็นหมอก**พลุ้ง**
ขึ้นเต็มไปทั้งภูเขา

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒๐)

ลมพัดพัดขึ้นไปทางเหนือหอบหมอกที่เกิดขึ้นด้วยน้ำ**ปลิว**ไปเสีย

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒๑)

พระองค์ทรงเลือกใช้คำแสดงลักษณะฝนตกแบบต่างๆ มีทั้ง **หล่น** **ร่วง** และ **โปรยปราย**
คำกริยาเหล่านี้แตกต่างกันไปตามขนาดของเม็ดฝน รวมทั้งปริมาณของฝน หากเป็นเม็ดฝนขนาด
ใหญ่พระองค์จะเลือกใช้คำว่า “หล่น” เพื่อให้สอดคล้องกับที่ทรงกล่าวว่าเป็นฝน “เม็ดโตๆ” เพราะ
ปกติคำว่า “หล่น” จะใช้กับของแข็ง แต่เมื่อของเหลวอย่างฝนมีขนาดใหญ่ เมื่อดตกกระทบกับหลังคา
จึงทำให้เกิดเสียงดังไม่ต่างไปจากของแข็ง นอกจากคำว่า “หล่น” แล้วพระองค์ยังทรงใช้คำว่า
“ร่วง” เพื่อแสดงอาการของฝนขนาดใหญ่ที่ตกลงมาเป็นจำนวนมาก สังเกตว่าคราวนี้ทรงเน้นที่
ปริมาณของฝนด้วย แต่หากเป็นฝนเม็ดเล็กที่ตกกระจายทั่วฟ้าพระองค์จะเลือกใช้คำว่า “โปรย
ปราย” และ “ประปราย” เป็นต้น

ฝนตกเม็ดโตๆ *หล่น*เสียงดัง ไม่ใช่เป็นลูกเห็บ

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๕๕)

ฝนก็^๑ร่วงลงมา ไม่ใช่^๒ร่วงน้อยๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๓๕)

เวลาบ่ยฝนตั้งมามาก แต่ตก*ปรายปราย*เล็กน้อย

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๖)

ฝนฝรั่งตก*ประปราย*ตลอดคืน

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๓)

เมื่อทรงนำคำแสดงอาการเหล่านี้มาใช้ร่วมกัน เพื่อบรรยายหรือพรรณนาภาพ จะเห็นได้ชัดทันทีว่า พระองค์ทรงอธิบายลักษณะของสิ่งต่างๆ ได้แจ่มชัดเป็นอย่างยิ่ง

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สำหรับคำกริยาที่แสดงอาการของน้ำหรือน้ำแข็งที่อัดกระทบกับสิ่งต่างๆ อย่างรุนแรง และแสดงอาการของน้ำที่ไหลลงสู่ที่ต่ำอย่างแรง พระองค์ทรงเลือกใช้ให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง มีทั้ง *อัด ระเบิด เบียด และไหลหลังถั่งลง* ชุดคำกริยานี้ล้วนสร้างจินตภาพความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปได้อย่างชัดเจนยิ่ง เริ่มจากคำว่า “อัด” หมายถึง “*อัด ก. คั้นลมเข้าไป, ประคบให้แน่น, ทำให้แน่น.*” ทรงใช้เพื่อแสดงลักษณะหิมะจำนวนมหาศาลตกทับซ้อนกันหลายชั้นคลุมศิลา จนเกิดแรง “เบียด” หรือ “*เบียด ก. แทรกหรือเสียด เช่น เบียดเข้าไป, ชิดกันติดกันเกิดไปในที่จำกัด.*” จนกระทั่งถึงเวลาที่ละลายกลายเป็นน้ำย่อมมีแรงเคลื่อนสูงพอจะทำให้ศิลานั้นแตกด้วยแรงอัด จึง

ทรงเลือกใช้คำว่า “ระเบิด” หมายถึง “ระเบิด ก.ปะทุแตกออกไป.” หากเป็นพลังของน้ำที่ละลายไหลลงสู่เบื้องล่างโดยไม่กระทบกับสิ่งใด พระองค์ทรงเลือกใช้คำว่า “ไหลหลังถั่งลง” คำเหล่านี้ล้วนสามารถสร้างจินตภาพความรุนแรงของธรรมชาติได้อย่างแจ่มชัด ดังทรงกล่าวว่า

เหตุด้วยประเทศนี้อยู่ข้างฝ่ายเหนือของโลก เปนที่หนาวเย็นมีสโนตกอยู่บนหลังศิลานั้นหนาวมากในฤดูหนาว เหตุด้วยอากาศเย็นคุมกันแจงอยู่ แล้วตกทับหนาหนักลงหนักลง เมื่ออัดแน่นหนักเข้าแล้วเปนกำลังที่จะระเบิดให้ศิลานั้นแตกออกด้วยแรงน้ำเบียด อีกอย่างหนึ่งเมื่อเวลาพอมืออากาศร้อนที่สโนจะละลายได้ก็ละลายไหลหลังถั่งลงมาโดยแรง พัดศีกาก่อนที่ระเบิดออกนั้นเกลียดเปนจุนวิจุน ไหลลงมาตามน้ำ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๕)

การขยายลักษณะต้นไม้แบบต่างๆที่พึงพินาศเพราะกำลังหิมะ มีทั้ง “หักโค่นถูล่ม” “วินาศขาดเด็ด” “เกลื่อน” “ฉีกถูล่ม” “เอนราบ” และ “ห้อยร่องแรง” ทั้งหมดนี้ช่วยถ่ายทอดทัศนียภาพบริเวณที่เสียหายยับเยินได้อย่างแจ่มชัด สังเกตว่าลักษณะต้นไม้ที่ลุ่มนั้นก็มีการที่ต่างกัน บ้างก็ขาดสะบั้น บ้างก็ฉีกขาดถูล่ม บ้างก็แค่เอนระเนนตามแรงลม หรือแม้แต่ลักษณะใบไม้ที่ห้อยร่องแรงก็ทรงสังเกตด้วย ดังทรงกล่าวว่า

ถ้านาหนาวขึ้นทิ้งเรือไว้ข้างนอกสโนแลน้ำแข็งลงเต็มก็เยะทาน้ำหนักไม่ไหว แต่ต้นไม้ที่งอกอยู่ยังหักโค่นถูล่ม ถ้าถูกทางที่สโนแลน้ำแข็งเลื่อนไหลตรงไหน ต้นไม้ก็วินาศขาดเด็ดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยเกลื่อนไปที่ยังเหลืออยู่ก็ฉีกถูล่มเอนราบไป ต้นสนคดที่ญี่ปุ่นคดลงกระดางเล็กๆ กิ่งห้อยร่องแรงลงมาอยู่กับปากกระดาง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๒)

อีกตัวอย่างหนึ่ง การที่จะสร้างจินตภาพความรุนแรงของกระแสน้ำเชี่ยวกรากที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันให้แจ่มชัดนั้น ผู้เขียนจะต้องมีคลังคำอยู่มากทีเดียว เพราะความแรงของน้ำในช่วงเวลาที่เหลื่อมซ้อนกันเล็กน้อยนั้นย่อมทำให้เกิดจินตภาพที่ต่างกัน พระองค์ทรงสรรคำเพื่อแสดงลักษณะของน้ำที่เคลื่อนที่ด้วยความรุนแรงหลายลักษณะด้วยกัน แบบแรก แสดงอาการของน้ำที่เคลื่อนที่ขึ้นสู่ที่สูงทรงใช้คำว่า “พลุ่ง” แสดงแรงน้ำที่ดันตัวขึ้นสูง ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ กล่าวว่า “พลุ่ง ก.อาการที่ไอน้ำหรือควันดันตัวพุ่งออกมาโดยแรง.” สำหรับคำว่า “กระลอก” แสดงอาการของน้ำที่สั่นกระเพื่อมขึ้นสู่ที่สูง หรือล้นออกจากบริเวณที่น้ำนั้นขังอยู่ ตามความหมายที่ว่า “กระลอก ก. อาการที่ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้นในภาชนะกระเพื่อมอย่างแรงเพราะความสั่นสะเทือน.” ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อเขาทยอยลงมานั้น น้ำพลุ่งขึ้นสูงท่วมฝั่งศิลาที่อยู่ฝั่งข้างขวา
ตรงกันข้ามสูง ๓๐๐ ฟุต นำโขดศิลานั้นมีหาด มีเรือขนาดเท่าเรือสครูเอ
ขึ้นไว้บนบก ที่หาดนั้นลำหนึ่ง ด้วยกำลังน้ำกระลอกขึ้นไป

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๓)

ในการทำงานเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของยานพาหนะ วิธีสรรคำเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ทันทีเมื่อทรงอธิบายลักษณะที่แตกต่างกันของสิ่งต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อทรงอธิบายความแตกต่างระหว่างอาการเมารถไฟ กับเมาเรือ สังเกตคำ “กระฉ่อน” และ “โคลงเคลง” ช่วยแยกแยะอาการเคลื่อนไหวของยานพาหนะทั้งสองชนิด ดังทรงกล่าวว่า

พอได้นอนสบายดีเหมือนอยู่เรือน เสียแต่รู้สึกกระฉ่อน จนกระทั่ง
ขึ้นมาอนบนไฮสเทลแล้ว ตื่นขึ้นที่ไรู้สึกว่ามันกระฉ่อนกระฉ่อน เป็น
คนละอย่างกันกับเมาเรือ เมาเรื่อนั้นรู้สึกโคลงเคลง

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๘๘)

ลักษณะอาการเคลื่อนที่ของรถชนิดต่างๆ พระองค์ทรงแยกแยะความเร็วนั้นเป็น ๓ อย่าง คือ “ตีตะบึง” แสดงภาพรถที่พุ่งอย่างแรง ต่างไปจากรถที่เคลื่อนที่ “เร็วเรื่อย” คืออัตราความเร็วคงที่ และ “เร็วหวือ” ก็ให้ความรู้สึกหวาดเสียวเพราะรถวิ่งอย่างรวดเร็ว ดังทรงกล่าวว่า

พอขึ้นรถได้มันก็ตีตะบึงทีเดียว ขับเร็วเปนนที่สุด แต่ไม่เร็วเรื่อย
อย่างรู้เซีย มันเร็วหวือๆ ถึงที่เลี้ยวรถถึงเอียง

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๓๑)

สำหรับลักษณะการเคลื่อนที่ของเรือทรงใช้ทั้ง กลิ้ง โคลงเคลง แคลง ฟัด และโยน ดังเกตได้ว่าคำกริยาแต่ละคำที่ทรงสรรมานี้แสดงอาการที่ต่างกันไปหากใช้คำว่า “กลิ้ง” ผู้อ่านจะเห็นภาพคลื่นที่ซัดม้วนตัวเป็นระลอกพาให้เรือไหวไปมา คำว่า “แคลง” แสดงลักษณะเรือที่เอียงแต่น้อยตามแรงคลื่น ส่วนคำว่า “โยน” แม้คลื่นจะไม่แรงมากแต่ก็เน้นลักษณะคลื่นที่ซัดเป็นระลอก และจังหวะการเคลื่อนที่ของเรือไปพร้อมกัน สำหรับคำว่า “ฟัด” บ่งลักษณะของคลื่นที่ซัดแรงจัด ทำให้เรือเสียการทรงตัว เหวียงไปมา นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงคำนึงถึงสิ่งที่กล่าวถึง ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นทั้งลักษณะของคลื่นและอาการของเรือไปพร้อมกัน ดังทรงกล่าวว่า

เรือพอกลิ้งนิดๆ

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๔)

เรือโคลงเคลงปนไกวเปล

(ไกลบ้าน ล.๑:๖๘)

ไม่มีคลื่นแต่เรือแคลงอยู่เสมอ

(ไกลบ้าน ล.๑:๖๕)

ตั้งต้นอ่านหนังสือ แต่ไม่นานเท่าใดเรื่อก็**พุดหนัก**

(ไกลบ้าน ล.๑:๖๘)

ตอนเช้ากำลังนอนเรือ**โยน**แลหนาวมากขึ้น

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๑๗)

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีคำที่สร้างจินตภาพลักษณะเดียวกันจำนวนมาก ทั้งคำแสดงรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส แม้จะเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก แต่หากพิจารณาให้ถ่วงถี่ จะพบว่า แต่ละคำสามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของแต่ละสิ่งทั้งสิ้น ด้วยตัวอย่างทั้งหมดข้างต้น แสดงให้ประจักษ์ว่า พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถเลือกคำมาใช้ได้สอดคล้องกับบริบทยิ่งนัก ด้วยวิธีสรรคำนี้เอง ที่ส่งผลให้ผู้อ่านไม่ได้นึกเห็นแต่เพียงลักษณะเฉพาะของแต่ละสิ่งเท่านั้น หากยังชวนให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก เกิดความประทับใจเรื่องราวที่พระองค์ทรงถ่ายทอด

๒.๓.๔ การสรรคำโดยนำคำมาใช้ในบริบทใหม่

การสรรคำโดยนำคำมาใช้ในบริบทใหม่ หมายถึง การนำคำมาใช้ให้ต่างไปจากที่มีใช้ทั่วไปเพื่อแสดงลักษณะหรืออาการของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีลักษณะการสรรคำเช่นนี้จำนวนมาก สังเกตจากบางครั้งพระองค์ก็ทรงใช้คำเหล่านี้ตามความหมายปกติในบริบทหนึ่ง แต่ก็บบ้างครั้งก็ทรงใช้คำเหล่านี้ในอีกบริบทหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนโดยกระหวัดถึงลักษณะหรืออาการของอีกสิ่งหนึ่งที่ยังสอดคล้องกับบริบท เพราะหากใช้คำอื่นก็ไม่สามารถอธิบายภาพได้ชัด บางครั้งก็ไม่มีคำอื่นที่ใช้แสดงลักษณะของสิ่งต่างๆ ได้ตรงเท่าคำเหล่านี้

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มีคำอยู่ชุดหนึ่งที่พระองค์มักทรงเลือกใช้เพื่อแสดงลักษณะของภูมิประเทศ และสถาปัตยกรรม ได้แก่ แหะ และฝ่าฝาน เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันบางบริบทพระองค์ก็นำคำเหล่านี้มาใช้ตามความหมายปกติ ยกตัวอย่างเช่น คำว่า แหะ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ไว้ว่า “แหะ ก. เหาสิ่งที่มีคมกริดให้เป็นช่องตามที่ต้องการ เช่น แหะท้องปลา.” ดังนั้น คำนี้จึงมักใช้กับสิ่งที่มีดหรือของมีคมสามารถกริดให้เป็นช่องได้ตามประสงค์ พระองค์ทรงนำคำนี้มาใช้ทั้งตามบริบทเดิม เช่น การปักชำกุหลาบที่ต้องใช้มีดกริดผิวต้นกุหลาบให้เป็นช่อง หรือแหะเป็นช่อง ดังทรงกล่าวว่า

ตัดหนามกุหลาบทั้งผิวจากต้นอื่น แล้วมาแหะผิวต้นหนึ่ง

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๔๓)

นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังทรงเลือกใช้คำนี้กับภูมิประเทศ เช่น ทะเลที่แหวกเป็นช่องหรือ “ฟยอด” ก็ทรงเรียกลักษณะช่องนั้นว่าถูกแหะ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพภูมิประเทศแปลกใหม่ที่ เป็นช่องค่อยๆกว้างถ่างออกได้ง่ายขึ้น หรือในทางกลับกัน หากพระองค์ไม่เพิ่มคำว่า “แหะ” เข้าไปก็จะเหลือแต่เพียงว่า “ชื่อที่มีช่องเข้าไปที่เรียกว่าฟยอดนั้นอาไศรยด้วยน้ำ” ผู้อ่านก็ไม่เห็นภาพนั้นชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

ภูมิประเทศเมืองนอร์เวย์นี้ น่าจะเป็นแห่งที่บเปนลูกๆตลอดหมด
ชื่อที่มีช่องแหะเข้าไปที่เรียกว่าฟยอดนั้นอาไศรยด้วยน้ำ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๕)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การนำคำว่า “ฝ่าฝาน” มาใช้กับภูเขา ปกติคำนี้ใช้กับของชิ้นเล็กๆ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานที่ว่า “ฝ่า ก. ทำให้แยกออกจากกันตามยาวด้วยมีดหรือขวานอย่างฝ่าฟัน.” และ “ฝาน ก. ตัด เหมือน แผลบให้เป็นแผ่นหรือเป็น

ขึ้นเป็นอัน เช่น ฝานกล้วย ฝานบวบ ฝานมะม่วง.” แต่พระองค์ทรงนำมาใช้กับภูเขาหินขนาดมหึมาที่ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพอันน่าอัศจรรย์นั้นได้ง่ายขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

บางแห่งกัศลักโกรกชันเหมือนกับฝ่าฝานศิลามาหาทะเล

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๖)

การเลือกใช้คำว่า “เผา” ปกติคำนี้ใช้กับของร้อน แสดงอาการที่ของร้อนทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมอดไหม้ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ กล่าวว่า “ก.ทำให้ร้อนให้สุกหรือให้ไหม้เป็นต้นด้วยไฟ.” พระองค์ทรงใช้คำนี้สองบริบท ได้แก่ ความรู้สึกร้อนเพราะโดนแดดเผาเผา ดังทรงกล่าวว่า

ถึงสรวมเสื่อหนาเช่นนี้ได้กับแดดร้อนเผาวันยังคำ

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๑๗)

ในทางกลับกัน หากเป็นอากาศหนาวจัด อุณหภูมิความหนาวที่เกินพอดีจนกลายเป็นความร้อน พระองค์ก็ทรงใช้คำ “เผา” เพื่ออธิบายสภาพอากาศเช่นนั้นด้วย ช่วยให้อ่านเกิดจินตภาพได้ชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

ทั้งสี่คนแถมแดงด้วยหนาวมันเผา

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๑)

ลักษณะการใช้คำว่า หุ้ม, ห่อ, คลุม กับสิ่งที่เป็นแผ่นโอบคลุมสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนมิด ดังทรงใช้แสดงลักษณะดินที่หุ้มเรือของชาวไวคิง หิมะที่คลุมยอดภูเขาจนมิด ดังทรงกล่าวว่า

เรื่อนั้นอยู่ได้ไม่เสียหาย เพราะเหตุที่ฝังอยู่ในที่แผ่นดินซึ่งเป็น
โคลนสำหรับปั้นหม้อ ดินนั้น**หุ้มห่อ**ไว้ ไม่ให้ผุเสียไปโดยเร็ว

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๘๐)

เขานี้แลเขาอื่นๆทั่วไปในสวิตเซอร์แลนด์มีสะโน**หุ้ม**ยอดอยู่ทั้งนั้น

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๕)

ตามภูเขาทั้งสองข้างย่อมเปนเขาจับซ้อนกันยอดที่สูงคงมีสะโน**คลุม**

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๖)

ในทำนองเดียวกัน แม้ว่สิ่งนั้นจะไม่มีรูปทรง จับต้องไม่ได้ ไม่ได้เป็นแผ่นเป็นชิ้น แต่
หากมีสภาพที่คล้ายๆกัน พระองค์ทรงนำคำนั้นมาใช้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่นที่ทรงใช้คำ
ว่า “หุ้มครอบ” กับหมอกที่ปกคลุมเมืองทั้งเมือง ดังทรงกล่าวว่

หมอกนั้น**หุ้มครอบ**เมืองรอบหมด

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๘๓)

ในลักษณะเดียวกันนี้ มีคำอีกกลุ่มหนึ่งที่แม้ไม่มีตัวอย่างเปรียบเทียบการใช้คำตามบริบท
ปกติและที่ต่างออกไป แต่ก็แสดงให้เห็นประจักษ์ว่า พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยสรรคำเหล่านี้ให้
สอดคล้องกับสภาพของสิ่งต่างๆ ตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้เป็นข้อสังเกตหนึ่งที่สะท้อนว่าคำเหล่านี้
สามารถทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น

พระองค์ทรงเรียกหมอกที่เคลื่อนที่ปกคลุมทัศนียภาพว่า “ไล” ปรกติกานี้ใช้แสดงอาการของคนหรือสัตว์ที่วิ่งตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความรวดเร็ว เมื่อทรงนำมาใช้กับหมอก จึงสร้างจินตภาพธรรมชาติเคลื่อนไหวได้แปลก และงดงาม ผู้อ่านจะเห็นภาพของกลุ่มหมอกลอยเลื่อนปกคลุมภูเขาบ้านเรือน จนบดบังทัศนียภาพบริเวณนั้น ดังทรงกล่าวว่า

มีหมอกเที่ยวไลปกคลุมอะไรๆได้ ภูเขาเลากาหายไปเสียในหมอก
เป็นอันมาก เมืองที่อยู่ใกล้ๆก็ขุ่นมัวไม่เห็นถนัด

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๑๕)

พระองค์ทรงเรียกลักษณะสายน้ำที่ไหลไปได้ธารน้ำแข็งว่า “คั่น” คำนี้อีกใช้แสดงอาการของคนที่ยายามฝ่าไปมุดคั่นไป เมื่อนำมาใช้กับกระแสน้ำที่ฝ่าไหลไปได้ผ่านน้ำแข็งยักษ์ก็สามารถทำให้ผู้อ่านเห็นภาพสายน้ำที่ไหลอย่างแรงได้ชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

บางแห่งสายน้ำคั่นไปโน่นได้น้ำแข็งได้ไกลๆ ไปตกลงจากเบื้องล่าง

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๘)

เมื่อพระองค์ทรงประทับบนเรือ ลอยอยู่กลางทะเลที่มีคลื่นซัดรุนแรง ส่งผลให้เรือเสียการทรงตัว ข้าวของเครื่องใช้ต่างล้มระเนระนาด วิธีที่จะทำให้อ่านนึกเห็นภาพนั้นอย่างแจ่มชัด นอกเหนือจากการสรรคำที่แสดงความหมายตามรูปคำ ก็คือ เลือกใช้คำแสดงอาการที่ช่วยสร้างภาพเปรียบเทียบ เช่นทรงเลือกคำว่า “ฟัด” แทนอาการของเรือถูกคลื่นซัด ทำให้ภาพที่ปรากฏในใจผู้อ่านชัดขึ้น ปรกติกานี้หมายถึง “ฟัด ก.กัดเหวี่ยงหรือสะบัดไปมา.” ใช้แก่อาการของสิ่งมีชีวิต และเพื่อแสดงอาการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน รุนแรงพอกัน จึงทรงเลือกใช้คำกริยา “วิ่ง” เพื่อสื่ออาการของข้าวของต่างๆล้มกระจัดกระจาย ดังทรงกล่าวว่า

ได้นั่งเขียนหนังสือมาพอหมดรายวัน ก็พอกลิ่นตุ้ม เลยเข้าที่นอน
ตั้งต้นอ่านหนังสือ แต่ไม่นานเท่าใดเรียกพี่ต๋นหนัก เลยต้องเลิก ดับไฟนอน
แต่หัวค่ำ พอเคลิ้มไปสักหน่อยหนึ่งเรือแกลงเอียงวาบ นึกว่าจะตกเตียง พอ
มือคว้าไปก็ถูกลูกกรงข้างเตียงแต่อย่างนี้รำไป อะไรต่ออะไร วิ่งครืนคราน
ตู้ปิดแล้วยังมีช่องในระหว่างบานกับลิ้นตู้ ลิ้นวิ่งออกมาหาบาน โคนดั่ง
โครม โครม ต้องลุกขึ้นจัดการเอาผ้าอุดแก้ไขต่างๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๗๑)

เมื่อทรงประทับรถไฟรอดปล่องยาวที่ชื่อว่า “ตันเนลออฟเฟอร์ราเนีย” เมืองตูริน อิตาลี
รถไฟนั้นเคลื่อนที่ช้าเป็นอย่างยิ่ง สร้างความอึดอัดให้พระองค์เป็นอย่างยิ่งเพราะทรงขาดอากาศ
หายใจ จึงทรงเรียกอาการเคลื่อนที่ของรถนั้นว่า “ย่อง” โดยปกติคำนี้ใช้ในความหมายตามที่
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “ย่อง ก. เดินอย่างช้าปลายเท้าจด
ลงเบาๆ.” เมื่อทรงนำมาใช้กับลักษณะรถที่เคลื่อนที่ช้าจึงสร้างจินตภาพนั้นให้ชัดยิ่งขึ้น ดังทรง
กล่าวว่า

รถก็เดินย่องช้าๆกว่าจะหมดปากปล่องเปนนาน ร้อนเต็มที หายใจ
ขัด ถ้าช้าอีกหน่อยน่าจะถึงเปนมได้

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๔๗)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่สร้างจินตภาพทำนองเดียวกัน แต่จะต่างกันไปบ้างก็ตรงส่วนขยายที่พระ
องค์เพิ่มเข้ามา สังเกตว่าส่วนขยาย “กระดืบกระดืบ” ที่ทรงเพิ่มเข้ามานี้ ช่วยเน้นอาการ “เดิน”
ของรถให้ชัดยิ่งขึ้น เป็นอาการที่เดินๆหยุดๆ ต่างไปจาก “เดินย่อง” ที่ค่อยๆเคลื่อนที่อย่างช้าที่สุด
ดังทรงกล่าวว่า

รถเหล่านั้นเดินช้าหยุดรำไป ต้องคอยอยู่นานกว่าจะเดินทีละ
กระดืบกระดืบ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๘๕)

หากเป็นอาการของรถที่เคลื่อนที่เร็ว แรง อยู่เหนือการควบคุมของคนขับ พระองค์จะเลือกใช้คำกริยา “อาละวาด” ปรกติคำนี้ใช้ในความหมายว่า “อาละวาด ก.ทำกะกะระราน,แสดงอาการดุร้าย เอะอะตึงตึง.” ดังทรงกล่าวว่า

คราวนี้รถอาละวาดใหญ่ จะทำอะไรเอาออกก็ไม่ได้ แล่นขึ้นไป
อยู่บนเขา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕)

พระองค์ทรงเล่าเรื่องโตะเสวยในพระราชวังเวไชร์ ฝรั่งเศส ที่มีลักษณะแปลกพิเศษคือสามารถเคลื่อนที่พ่นพ่นขึ้นมาเองอัตโนมัติ คำกริยาที่ทรงเลือกใช้เพื่อแสดงอาการนั้นคือ คำว่า “ทะลึ่ง” ปรกติคำนี้หมายถึง “ทะลึ่ง ก.ถีบตัวพรวดขึ้นมา.” เมื่อนำมาใช้กับสิ่งประดิษฐ์จึงทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสิ่งล้ำสมัยนั้นได้ชัดขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

ถ้าถึงเวลาเสวยโตะจัดอยู่ในชั้นต่ำสำเร็จ แล้ว**ทะลึ่ง**ขึ้นมาบนพื้นเอง

(ไกลบ้าน ล.๓:๕๘)

เมื่อครั้งพระองค์ทรงประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จผ่านพื้นที่ป่าในชนบท ผู้ขับรถเหยียบคันเร่งจนเร็วที่สุด ประกอบกับเส้นทางนั้นขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อ ส่งผลให้รถนั้นเหวี่ยงไปมา ผู้ที่นั่งอยู่ต่างกระโดดขึ้นลงตามแรงกระแทกนั้น พระองค์ทรงใช้คำว่า “กระลอกกระแฉก” เพื่อแสดงอาการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นให้แจ่มชัด โดยปกติคำกริยาที่ใช้ในความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “กระลอก ก. อาการที่ของเหลวเช่นน้ำ เป็นต้น ในภาชนะกระเพื่อมอย่างแรงเพราะความสั่นสะเทือน. กระลอกกระแฉก ก. กระลอก, กระเพื่อมออกมา.” คำว่ากระลอกกระแฉกนี้ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า พระองค์ไม่ได้นำมาใช้โดยไม่คำนึงถึงความเข้าใจของผู้อ่าน แต่ทรงเลือกใช้ให้สอดคล้องกับความเปรียบที่ทรงใช้เพื่อแสดงอาการเคลื่อนไหวขึ้นลงตามแรงรถว่า “เหมือนกับลงเรือบนสพานให้ตกน้ำโครม” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพนั้นได้ชัดยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

พอใช้นั่งตะแคงเสี้ยค้อยเบาปวดบั้นเอวลง พอเวลาเลี้ยงแรงๆรู้สึก
ตัว**ระลอกกระแฉก**อยู่บนรถ ถ้าเปลวๆก็อาจจะพาดกับข้างรถได้ ที่จริง
อยู่ข้างจะเหน็ดเหนื่อยกว่าไปในรถไฟมาก แต่ใจเรามั่นชอบก็ทนไปได้ แต่
เห็นคนโดยมากที่จะทนไม่ไหว ถ้าใจไม่ได้รัก

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๑๘-๓๑๙)

พระองค์ทรงเลือกใช้คำว่า “พลุ่ง” เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพเปรียบเทียบภาวะที่น้ำเดือดพลุ่งขึ้น
กับความรู้สึกเมื่ออวัยวะภายในร่างกายเกิดภาวะปั่นป่วน โดยปกติคำกริยานี้ใช้ในความหมายตามที่
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “พลุ่ง ก. อากาศที่ไอน้ำหรือควัน
ดันตัวพุ่งออกมาโดยแรง เช่น น้ำเดือดไอน้ำพลุ่งขึ้นมา ไฟไหม้ควันพลุ่งขึ้นมา.”

ดังทรงกล่าวว่า

เวลาขำรุ่งตื่นขึ้นหิวเหลือสติกำลังรู้สึกว่**พลุ่งๆ**ขึ้นมาในอกจน
ถึงขอให้ไปขออะไรกินไม่ได้

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๘๙)

เมื่อพระองค์ทรงเสวยเนื้อแล้วรู้สึกอึดอัดเพราะเนื้อนั้นแข็งเกินกว่าที่กระเพาะจะย่อยได้ จึง
ทรงใช้คำว่า “ละลาย” เพื่อถ่ายทอดภาวะนั้น ปกติคำนี้มีความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราช
บัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “ละลาย ก. อากาศที่ของแข็งเปลี่ยนสภาพเป็นของเหลว
ด้วยความร้อน เช่น น้ำแข็งละลาย; กล้วยตัวหรือทำให้กล้วยตัวซึบซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลว.”
เมื่อทรงใช้ในความหมายเชิงเปรียบเทียบจึงทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

ยังรำคาญอยู่ด้วยเรื่องอาหารกินกับเข้าฝรั่งที่เป็นเนื้อแข็งๆเข้าไปรู้
สึกเต็มอยู่ในนั้นไม่มีใคร**ละลาย**

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๗๒)

พระองค์ทรงใช้คำวิเศษณ์ “อ่อยๆ” และ “พลั่ง” เพื่อแสดงการเคลื่อนที่ของฝูงชนที่เข้ามาดูไฟไหม้ คำขยายทั้งสองคำนี้ปกติใช้ในความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “อ่อยๆ ว.ค่อยๆเบาๆ.” และ “พลั่ง ว.อาการที่หลังไหลออกมาไม่ขาดสายด้วยกำลังดัน เช่นน้ำเคือดพลั่งๆ น้ำไหลพลั่งๆ.” เมื่อทรงนำมาใช้ในอีกบริบทหนึ่งคือใช้กับการเคลื่อนที่ของคนทีค่อยๆทะยอยเดิน จึงทำให้ผู้อ่านภาพชัดขึ้นด้วยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้จักดี ดังทรงกล่าวว่า

ตึกที่ไฟไหม้นั้นเป็นตึกอยู่หว่างทางสามแยกลึกเข้าไปสักหน่อยหนึ่ง แต่คงยังอยู่ในตอห้องที่ออกถนนสองข้าง เป็นควันพลุ่งๆออกมาจากลูกกรงเหล็กคู่มั่นเจียบๆกร่อยๆ ไม่ตืดตังเหมือนไฟไหม้ในเมืองเรา คนที่มาดูก็มาอ่อยๆไม่ไหลพลั่ง

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒)

จากพฤติกรรมของชาวอิตาเลียนที่มักคอยตามมุงดูพระองค์ขณะเสด็จเยือนสถานที่ต่างๆ สร้างความรำคาญพระทัยให้เป็นอย่างยิ่ง จึงทรงเรียกอาภักภิริยานั้นด้วยคำว่า “ตอม” ปกติคำนี้ใช้ในความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “ตอม ก.กิริยาที่แมลงตัวเล็กๆ เช่นแมลงวันเป็นต้นมาเกาะหรือจับหรือบินวนเวียนอยู่ใกล้ๆ.” เมื่อนำมาใช้กับพฤติกรรมของคน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของฝูงชนที่คอยห้อมล้อมเหมือนแมลงวันตัวเล็กๆมาบินวนเวียนได้ชัดยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

กล่าวว่าต่อไปจะเที่ยวยากมันจะตอมกันซ่าๆตามเคย

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๖)

พระองค์ทรงเลือกใช้คำแสดงลักษณะฝนตกแบบต่างๆ มีทั้ง *หล่น* และ *ร่วง* คำกริยาเหล่านี้แตกต่างกันไปตามขนาดของเม็ดฝน รวมทั้งปริมาณของฝน หากเป็นเม็ดฝนขนาดใหญ่พระองค์จะเลือกใช้คำว่า “หล่น” เพื่อให้สอดคล้องกับที่ทรงกล่าวว่าเป็นฝน “เม็ดโตๆ” เพราะปกติคำว่า “หล่น” จะใช้กับของแข็ง แต่เมื่อของเหลวอย่างฝนมีขนาดใหญ่ เมื่อตกกระทบกับหลังคาจึงทำให้เกิดเสียงดังไม่ต่างไปจากของแข็ง นอกจากคำว่า “หล่น” แล้วพระองค์ยังทรงใช้คำว่า “ร่วง” เพื่อแสดงอาการของฝนขนาดใหญ่ที่ตกลงมาเป็นจำนวนมาก สังเกตว่าคราวนี้ทรงเน้นที่ปริมาณของฝนด้วย

ฝนตกเม็ดโตๆ *หล่น*เสียงดัง ไม่ใช่เป็นลูกเห็บ

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๕๕)

ฝนก็ *ร่วง*ลงมา ไม่ใช่ *ร่วง*น้อยๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๓๕)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่แม้จะเป็นคำกริยาแสดงอาการของของเหลวเช่นน้ำเหมือนกัน แต่ก็ไม่ได้ใช้ในบริบทเดียวกัน คำว่า “ริน” ปกติใช้ในความหมายที่ว่า “ริน ก.เทให้ไหลออกเรื่อยๆที่ละน้อย เช่นรินน้ำใส่ถ้วย.” แต่พระองค์ทรงเลือกมาใช้แสดงลักษณะฝนตก ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของฝนที่ค่อยๆหลั่งลงมาจากฟ้าได้ชัดเจน โดยไม่ต้องกล่าวยืดยาว ดังทรงกล่าวว่า

เราลงเดินกันหมดทั้งนั้น รพ็จะจับกลับก็ไม่ไหว เพราะแรงน้อย
ต้องให้วิลเลียมจับ ภาวนากันอย่างเดียว แต่ขอให้พ้นป่าสนก่อนฝนตก
เพราะจวนจะ *ริน*ลงมาแล้ว

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๑)

ตัวอย่างการเลือกใช้คำที่ต่างไปจากบริบทปกติเพื่อแสดงลักษณะรถที่เคลื่อนที่แบบต่างๆ เช่น พระองค์ทรงใช้คำว่า “เขย่า” เพื่อแสดงอาการของรถที่กระเทือนไหวไปตามเส้นทางที่ขรุขระ ตามปกติคำนี้ใช้กับอาการของสิ่งที่ไหวสั่นด้วยแรงของคน ตามความหมายในพจนานุกรม

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “*เขย่า ก.อาการที่จับสิ่งใดสั้นหรือยกขึ้นลงเร็วๆ เพื่อให้
สิ่งนั้นกระเทือนหรือเคลื่อนไหว.*” หรือที่ทรงใช้คำว่า “*กลิ้ง*” เพื่อสื่ออาการเคลื่อนที่ของรถที่ไหล
ตามทางโดยไม่มีคนขับ ปกติคำนี้ใช้กับของสิ่งที่มีทรงกลมพลิกเลื่อนไปตามพื้นตามความหมายที่ว่า
“*กลิ้ง ก.อาการอย่างของกลมพลิกเลื่อนไปตามพื้น.*” เมื่อทรงนำมาใช้ต่างไปจากบริบทเดิมก็
สามารถสร้างจินตภาพได้แจ่มชัด สอดคล้องกับที่เป็นจริง ดังทรงกล่าวว่า

เรื่องรถ*เขย่า*เมื่อวานนี้ดูไม่เหนื่อยเท่าใด

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒๖)

รถวันพลุ่งๆ ได้ความว่าหมดสิ้นทั้งสองรถ เพราะเหตุที่ต้องพ้น
เวลาเมื่อขึ้นมา หน้าที่เรือนซึ่งตั้งอยู่ใกล้หลังเดีวก็ไม่มี จึงต้องปล่อยให้
รถ*กลิ้ง*ลงมาจนถึงเรสเตอร์องค์

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๑)

พระองค์ทรงใช้คำว่า “*ห้อย*” เพื่ออธิบายลักษณะของรถราง เมืองโกลอน เยอรมัน ที่มี
ลักษณะพิเศษ คือ รถนั้นมีล้อแขวน*ห้อย*ไปกับราง ไม่ได้เดินตามรางบนถนนเหมือนเมืองอื่นๆ
ปกติคำนี้ใช้ในความหมายว่า “*ห้อย ก.แขวนติดอยู่ เช่น ห้อยอุบะ, ปล้อยหรือหย่อนให้แขวนติดอยู่
เช่นนั่งห้อยเท้า.*” และมักจะใช้กับของที่มีขนาดเล็กๆ แต่เมื่อทรงนำมาใช้กับรถที่มีขนาดใหญ่ก็
ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพนั้นได้ชัดเจน โดยไม่ต้องอธิบายมาก ดังทรงกล่าวว่า

รถรางไม่ได้เดินไปบนรางกลับ*ห้อย*ไปกับราง

(ไกลบ้าน ล.๓:๖๕)

พระองค์ทรงใช้คำว่า “คม” เพื่อแสดงลักษณะสันเขาที่บางเฉียบแล้ไกลๆก็เห็นเป็นเส้น ปกติคำนี้ใช้ในความหมายว่า ไม่ทื่อ บางมากจนทำให้บาดเจ็บได้ แต่เมื่อทรงนำมาใช้ในบริบทที่ แปรลกไปจากเดิม ก็สามารถแสดงลักษณะภูเขานั้นได้ชัด ดังทรงกล่าวว่า

พอพ้นออกไปก็เปนลูกเขา ไม่มีน้ำผา แต่สูงกว่าเนิน มักจะเปนสัน
คมๆ คาดลงไปหาแม่น้ำตลอดไปทั้งนั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๕๓)

พระองค์ทรงใช้คำว่า “แผ่” เพื่อแสดงสภาพของสิ่งที่กว้างออก กระจายออกเป็นบริเวณ กว้าง ปกติต้องใช้กับสิ่งที่บางแผ่กว้างได้ เช่นกระดาษ เป็นต้น ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “แผ่ ก.คลี่ขยายกระจายออกไปให้มีลักษณะแบนราบหรือ กว้างกว่าเดิม.” แต่พระองค์ทรงใช้กับสายน้ำ อันที่จริงคำนี้ก็นับว่าสามารถอธิบายสภาพของทั้ง สองสิ่งนี้ได้ชัดเจน โดยไม่ต้องกล่าวขยายความให้เยิ่นเย้อ หากเป็น “สายน้ำที่แผ่ออกเต็มลำ คลอง” คำว่า “แผ่” ก็ตรงกับลักษณะสายน้ำที่ค่อยๆไหลกว้างออกเรื่อยๆจนเต็มทั่วคลอง คำอื่นที่ใช้ บ่งลักษณะน้ำเช่นนี้ก็ยังไม่ชัดเท่า ดังทรงกล่าวว่า

สายน้ำแผ่ออกเต็มลำคลอง แต่ต้นสักคืบเดียวเท่านั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๕๘)

พระองค์ทรงใช้คำว่า “หยอด” เพื่อแสดงลักษณะบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ห่างๆกันบนภูเขา ปกติ คำนี้ใช้กับของเหลวหรือของที่มีชิ้นเล็กๆ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “หยอด ก. ใส่ลงหรือเทลงคราวละน้อยๆ.” แต่สังเกตได้ว่าเมื่อพระองค์ทรงใช้ กับเรือนที่อยู่ห่างกัน มองจากมุมสูงเรือนนั้นย่อมมีขนาดเล็ก ก็สอดคล้องกับคำกริยาที่ทรงใช้เป็น อย่างยิ่ง เพราะคำอื่นที่จะแทนสภาพนี้ไม่สามารถสร้างจินตภาพได้ชัดเท่า ดังทรงกล่าวว่า

มีเรือนหยอดอยู่ตามกลางกลางไร่เป็นเจ้าของเจ้าของไป

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๓๑)

พระองค์ทรงสรรค้ำว่า “สพรั่ง” เพื่อขยายภาพของโรงแรมจำนวนหลายหลังที่สร้างบนชายฝั่ง และปล่องไฟในเขตอุตสาหกรรม สังเกตว่าคำขยายนี้ส่วนใหญ่จะใช้กับสิ่งที่เล็บบอบบางเล็กๆ อย่างดอกไม้บ้านสะพรั่ง ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “สะพรั่ง ว อากาศที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อมๆกัน.” แต่พระองค์ก็ทรงใช้กับโรงแรมที่มีส่วนยอดหลังคาแหลมเล็กเหมือนปราสาท หรือปล่องไฟเล็กๆสูงๆจำนวนมากมหาศาล นับเป็นการสรรค้ำที่เหมาะสมกับรูปแบบอาคาร ดังทรงกล่าวว่า

แลดูโศเทลบนฝั่งงามราวกับปราสาทมียอดออกสพรั่งไป

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๘๗)

มีโรงจักรร้ายรอบห่างๆ ออกไปสัณฐานเหมือนใยแมงมุมหนา
อยู่ที่ตรงกลาง มีทางรถไฟทางรถม้าโยงล่ามออกไปโดยรอบ แลเห็นปล่อง
ไฟสพรั่งไปรอบด้าน

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๑๕)

พระองค์ทรงเลือกใช้คำขยายรูปร่างของ “กะทิดรัล” วัดใหญ่ใจกลางเมืองมิลาน อิตาลี ลักษณะภายนอกของสถาปัตยกรรมนั้นแม้จะมีขนาดใหญ่แต่ก็แบบบาง เป็นลักษณะขัดแย้งของสถาปัตยกรรมที่สถาปนิกสามารถผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ส่วนภายในโบสถ์ก็ “เว้งว้าง” สังเกตได้ว่าคำขยายที่ทรงสรรคามาใช้นี้ ปกติใช้กับท้องทะเลกว้าง พื้นที่ที่เป็นน้ำกว้างใหญ่ คำว่า “เว้งว้าง” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ หมายถึง “เว้งว้าง ว. โลงกว้างทำให้หัวเหวใจ. เช่น ทะเลเว้งว้าง น้ำท่วมไร่นาเว้งว้าง.” เมื่อทรงนำมาใช้กับโล่งกว้างภายในโบสถ์ยักษ์ ก็สามารถแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมนั้นได้แจ่มชัด ดังทรงกล่าวว่า

ความที่ช่างคิดอย่างวัดสูงใหญ่ถึงเพียงนั้นแลดูแบบบางเหมือน
หนึ่งราวกับว่านกกามาจับจะหัก แลดูเป็นอย่างแคะด้วยงา ภายในโบสถ์เวียง
วังเหลือที่จะคนเนนิก

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๘๘)

พระองค์ทรงเปรียบเทียบลักษณะการแต่งกายของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ
โดยไม่โดยสารรถ พร้อมทั้งแบกสัมภาระติดตัวมากมายทั้งกระเป๋าสะพาย เสื้อผ้าหลายชิ้น สวม
ถุงเท้ายาว สวมหมวกสักหลาด ถือไม้เท้า เหมือนกับพระที่ออกธุดงค์ คำนี้เป็นคำที่ทรงใช้สื่อ
พฤติกรรมของคนเทียบกับพระสงฆ์ ดังที่ทรงกล่าวว่า

อันลักษณะตัวริสต์แต่จำจะต้องเดินตาพายกระเป๋าผ้าผ่อนอะไร
ข้างหลัง แต่งตัวสวมถุงเท้ายาวกางเกงสั้น ถ้างหนาวก็สวมเสื้อชั้นนอก
ถ้างไม่หนาวก็พาดแขนไป สวมหมวกสักหลาด ถือไม้เท้าเดินกึ่งๆ นี่เป็น
อย่างอุกฤษฏ์ แต่ที่ไม่ถึง**ธุดงค์**เช่นนี้ จีรติไปอย่างเช่นพวกเราก็มีถม

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๕๕)

พระองค์ทรงนำคำว่า “โหลง” ซึ่งเป็นคำลักษณะนามเรียกฝูงช้าง มาเรียกนักท่องเที่ยวทำให้
สามารถสื่อภาพกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมหาศาลได้อย่างเด่นชัด ดังที่ทรงกล่าวว่า

ขึ้นไปจนถึงทรวงศ์เขม มีกัมปนีที่สำหรับรับพาคคนมาเที่ยวเช่นนี้
หลายกัมปนี จัดการทั้งเรือแลขึ้นบก ที่อยู่ที่กินที่เที่ยว ทั้งอธิบายสิ่งซึ่งไปคูนัน
ด้วย ผู้ที่มาเที่ยวเป็น**โหลง**โตเช่นนี้ เสียเงินถูกกว่าที่จะมาโดยลำพัง

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๒๗๐)

พระองค์ทรงเรียกช่วงเวลากลางคืนในประเทศนอร์เวย์ ซึ่งยังสว่างจ้าเหมือนเวลากลางวัน ว่า “กลางคืนแสดๆ” เป็นการล้อความหมายของคำเดิมที่ว่า “กลางวันแสดๆ” ซึ่งหมายถึงช่วงเวลากลางวันที่มีแดดส่องจ้า ตามที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่า “แสดๆ ว. แจ่มๆ เช่น กลางวันแสดๆ.” ดังที่ทรงกล่าวว่า

เมื่อคืนนี้สว่างเต็มทีนอนเหมือนนอนกลางวัน แต่จะเรียกว่ากลางวันแสดๆไม่ได้ เพราะเป็นกลางคืน ต้องเรียกว่ากลางคืนแสดๆ

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๑๗๕)

ปกติแล้วพระองค์ทรงใช้คำว่า “คร่ำ” ในบริบทที่ว่า “เจ้าของโรงดูเป็นคนจนมาก นุ่งกางเกงเก่าคร่ำคร่ำ” (ไกลบ้าน ล.๒:๖๖) เมื่อทรงนำคำว่า “คร่ำ” มาซ้อนเข้ากับคำว่า “แก่” เพื่อแสดงลักษณะทางกายภาพของคน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพชายชราได้ชัดขึ้น แทนที่พระองค์จะใช้คำว่า “แก่” เพียงคำเดียว หรือนำคำอื่นมาใช้อย่าง “แก่ชรา” ฯลฯ ก็ไม่ชวนให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ชัดเท่า ดังทรงกล่าวว่า

ตุ๊กออฟเฒ่าวแปลกไปเปนอันมาก แก่คร่ำกว่าแต่ก่อนหัวล้านหมดทีเดียว

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๐๖)

คำว่า “เบียดเสียดมูมมาม” เป็นการซ้อนคำว่า “เบียดเสียด” หมายถึง ยัดเยียด, เบียดกันแน่น กับคำว่า “มูมมาม” ที่หมายถึง อาการที่กินอาหารอย่างตะกรุมตะกราม ที่แสดงนัยความหมายเดียวกันคือ ต่างคนต่างพยายามเบียดอัดกันอย่างไร้มารยาทเพื่อเข้าไปใกล้พระองค์ ในทำนองเดียวกันนี้ ทรงนำคำกริยา “ตะกลาม” ที่ปกติใช้แสดงพฤติกรรมตะกละตะกลามกินอาหาร มาเขียนซ้อนกับคำแสดงอาการอื่นๆขยายอาการกิริยาของชาวเมืองที่ต่างแห่แหนตามเสด็จพระองค์ไปทุกทิศทาง ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นพฤติกรรมนั้นได้ชัด ทั้งยังชวนให้เข้าใจได้ว่าน่ารำคาญเพียงใด ดังทรงกล่าวว่า

คนที่นี้ถึงจะคูก็ไม่**เบียดเสียดมมม**อย่างพวกอิตาเลียน

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๐๒)

ชาวเมือง**ตะกลามรุนแรงคอยเรียกคอยต้อน**คนอยู่เสมอ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๖๕)

คำว่า “ตอม” เป็นคำที่ทรงใช้เปรียบเทียบพฤติกรรมของฝูงชนที่คอยเฝ้าตามเสด็จ คล้ายแมลงวันบินวนเวียนสร้างความรำคาญพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เมื่อทรงนำมาเขียนเรียงกับคำกริยาอื่นที่แสดงความหมายทำนองเดียวกันจึงช่วยให้ผู้อ่านเกิดภาพเปรียบเทียบ เห็นทั้งลักษณะอาการนั้น ทั้งยังชวนให้รู้สึกรำคาญอีกด้วย ดังทรงกล่าวว่า

ราษฎรแปลกกับเมืองอื่น คือกล้า**ตอมคูเบียดเสียดแควล้อม**โดย
ความสนุก

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๖๕)

พระองค์ทรงนำคำว่า “ยึด” ปกติใช้ในความหมายที่ว่า “ยึด ว.ขยายตัวให้ยาวออกไปได้ เช่น ยางยึด, ฝ้ายึดออก.” มาซ้อนกับคำว่า “ตรง” เพื่อบ่งลักษณะดึกที่มีรูปร่างตรงสูง สังกัดได้ว่าคำ “ยึด” ที่ทรงเปลี่ยนบริบทมาใช้กับของแข็งอย่างดึก สามารถบ่งลักษณะอาการที่แลดูสูงชะลูดให้ชัดขึ้น คือเหมือนกับดิ่งยึดดึกปูนนั้นขึ้นได้นั่นเอง ดังทรงกล่าวว่า

ที่สะลงนี่เปนตึกหลังคากระจก ตามผนังเปนเล่าตั้งรอบ...แต่มันไม่
ใช่ตรง**ยึด**ไปเฉยๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๕๕)

คำว่า “หมก” ปกติใช้ในความหมายว่า “หมก ก.ชุกไว้ได้ เช่นหมกดิน ,หมกทราย.” แต่พระองค์ทรงนำคำนี้มาซ้อนกับคำว่า “ซ่อน” เพื่อบ่งลักษณะตึกโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณที่ต่ำกว่าระดับที่ทรงทอดพระเนตร ทำให้เห็นว่าตึกนั้นอยู่ในกอหญ้า สังเกตว่าคำว่า “หมก” นี้แท้จริงก็เข้ากับสภาพของอาคารนั้น แม้ว่าโดยปรกติจะใช้กับบริบทหนึ่งก็ตาม ดังทรงกล่าวว่า

ตามรอบเมืองข้างนอกเปนน้อมมีสนามเพลามีตึกดินซ่อนหมก
อยู่ในหญ้ารอบไป

(ไกลบ้าน ล.๒:๖๗)

คำที่ทรงใช้ต่างจากบริบทปกติคือคำว่า “กลบ” ซึ่งตามความหมายเดิมใช้ว่า “กลบ ก.กิริยาที่เอาสิ่งซึ่งเป็นผงโรยทับข้างบนเพื่อปิดบัง.” แต่พระองค์ทรงนำมาซ้อนกับคำว่า “กลุ่ม” ที่หมายถึง “กลุ่ม ก.ปกคลุมอยู่ทำให้มืด.” เพื่อบ่งลักษณะควันในปล่องถ้ำที่อวลทั่วจนบดบังทัศนวิสัย สังเกตว่า แม้คำว่า กลบ จะเป็นคำที่ใช้ต่างไปจากบริบทเดิม ไม่ได้ใช้กับสิ่งที่เป็นผง แต่ก็สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง คือควันเยอะอวลไปทั่วจนมองไม่เห็น จึงไม่ต่างจากเอาสิ่งซึ่งเป็นผงมาโรยจนมืด ดังทรงกล่าวว่า

ควันก็กลบกลุ่มไปทั้งนั้น เบื้องนี้เกียจพยายามจะนับว่าเข้าถ้ำสักกี่

สิบหน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๑๒)

พระองค์ทรงแทรกคำว่า “เห่อ” เข้าไปในคำว่า “ดั่งถัน” ปกติคำว่า “เห่อ” นี้ ใช้แสดงอาการของผืนที่ผุดขึ้นเป็นพืดตามผิวหนัง เนื่องจากทรงต้องการให้เห็นว่าเสียงที่ดั่งนั้นจะดั่งเป็นพิเศษเวลาเปิดประตูออกไป คือเป็นระดับความดั่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ระหว่างปิดประตูและเปิดประตู เป็นความดั่งที่ผุดขึ้นก้องในหูอย่างรวดเร็วเมื่อเปิดประตู ในทางกลับกัน หากพระองค์เขียนแต่เพียงว่า “ดั่งถัน” หรือ “ดั่งกว่าในห่อง” ลักษณะของเสียงดนตรีที่ได้ยินนั้น ก็ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ ดังทรงกล่าวว่า

เวลากินข้าวแล้วเขาล่นดนตรี เปิดประตูออกเสียงดังเห่ต้น
เหมือนดังวงนวมโหรศพมากๆ

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๒๐)

พระองค์ทรงช้อนคำว่า “หลวม” กับ “ว่าง” เพื่ออธิบายลักษณะพื้นที่ว่างบริเวณอ่าวจอดเรือ ปกติคำว่า “หลวม” แม้จะมีความหมายว่า ไม่แน่น, ไม่สนิท ,ยังมีที่ว่างเหลืออยู่ แต่ก็ใช้ในบริบทอื่น เช่น กางเกงหลวม นอตหลวม เป็นต้น ไม่ได้ใช้กับพื้นที่ระนาบกว้างใหญ่เช่นนี้ แต่เมื่อทางนำมาช้อนกับคำว่า ว่าง ปกติสามารถใช้ในบริบทนี้ได้ กลับทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพนั้นได้ชัดขึ้น อีกนัยหนึ่ง พระองค์อาจเห็นว่า ในเมื่ออ่าวนั้นเป็นรูปโค้ง และเรือที่จอดอยู่นั้นต้องเข้าไปจอดอยู่ข้างใน พิจารณาไปแล้วก็ไม่ต่างอะไรจากการสวมใส่สิ่งต่างๆเข้าไปในอีกพื้นที่หนึ่ง คำว่า “หลวม” จึงสามารถใช้ได้กับบริบทนี้เช่นกัน ดังทรงกล่าวว่า

ในอ่าวนี้กว้างใหญ่ ที่จริงเปนอ่าวดีมาก แต่ไม่มีเรือค้าขายเลย เปน
อ่าวสำหรับเรือรบอย่างเดียว เวลานี้เรือรบไม่อยู่โดยมาก อยู่สี่ห้าลำหลวม
ว่างเหลือหลาย

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๒๑)

หากเป็นสภาพรกรางหลายสายที่เกะกะกีดขวางเส้นทางจราจรพระองค์ทรงนำ คำว่า “แผ่” มาขยายคำว่า “กีด” แสดงว่าพระองค์ทรงใช้คำว่า “แผ่” เพื่อแสดงสภาพของสิ่งที่กว้างออกกระจายออกเป็นบริเวณกว้าง ปกติต้องใช้กับสิ่งที่บางแผ่กว้างได้ เช่นกระดาษ เป็นต้น ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “แผ่ ก.คลี่ขยายกระจายออกไปให้มีลักษณะแบนราบหรือกว้างกว่าเดิม.” แต่เมื่อนำมาใช้กับบริเวณที่รกรางหลายสายกีดทางสัญจร ก็ให้ภาพได้ชัดเจน นอกจากนี้สังเกตได้ว่า คำว่า “แผ่” นี้เองที่ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพว่าอาการกีดขวางนั้นเป็นเช่นไร เพราะหากทรงเขียนแต่เพียงว่า “ไม่เที่ยวขวางหน้าคนก็จริงอยู่แลแต่ไปกีดจะไปไหนไม่ได้สะดวกเลย” ภาพนั้นก็ไม่ได้ชัด ดังทรงกล่าวว่า

มีเมืองเดียวซึ่งไม่มีธรรมา ที่อื่นบางเมืองมีมากเกินต้องการ เช่น เมืองมิลันแล้วโทษถึงดินไม่ได้ เกะกะยิ่งกว่ารถแจ็กเสี่ยอีก ไม่เที่ยววางหน้าคนก็จริงอยู่แต่ไปผู้คิด จะไปไหนไม่ได้สะดวกเลย

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๓)

จากวิธีใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำเพื่อชักนำความคิดผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้นึกเห็นภาพตามที่พระองค์ทรงประสบ หรือเพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับพระองค์ คำที่ทรงใช้เป็นคำที่สามารถสร้างจินตภาพได้ชัดเจน งดงาม เพราะทรงเลือกใช้ได้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ อีกทั้งยังทรงพลิกแพลงวิธีนำคำมาใช้ให้เกิดความแปลกใหม่ ก็นึกความลึกซึ้งอีกด้วย

พระองค์ทรงใช้คำเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพแจ่มชัด จึงทรงดึงลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ มากล่าวถึง ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีการใช้คำเพื่อเจาะจงลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ เป็นจำนวนมาก แม้จะเป็นคำที่แสดงความหมายคล้ายกัน แต่ที่ทรงแยกแยะให้เห็นความแตกต่าง ยกตัวอย่างเช่น คำแสดงรสหวานของผลไม้ พระองค์ทรงจำแนกความหวานออกเป็น ๔ แบบ ได้แก่ หวานเอียนๆ หวานปะแล่มๆ หวานซึดๆ และหวานแหลม คำแสดงรูปร่างคนอ้วน ประกอบด้วย อ้วนขิงขัง อ้วนท้องพลูย อ้วนใหญ่ และอ้วนแจ่มใส หรือลักษณะอาการเคลื่อนไหวของเรือ ก็ทรงใช้คำกริยาที่ต่างกันไป เช่น กลิ้ง โคลงเคลง แคลง พัด และโยน เป็นต้น

นอกจากจะทรงแยกให้เห็นลักษณะที่แตกต่างของสิ่งที่คล้ายกันแล้ว พระองค์ยังทรงใช้คำให้เข้าใจง่าย ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น การนำลักษณะเด่นของสิ่งแปลกใหม่ มาเรียกสิ่งนั้นโดยตรง แทนที่จะใช้คำศัพท์เฉพาะ ดังทรงเรียกสัตว์ได้ทะเลลักษณะหนึ่งว่า ตัวแมงขุ่มขุ่ม ตามลักษณะอวัยวะส่วนที่ยื่นออกมารอบตัว เป็นต้น หรือการนำคำมาใช้ในบริบทใหม่ ที่ไม่เพียงทำให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะของสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเท่านั้น แต่ยังสะท้อนพระปรีชาสามารถในด้านการสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ สื่อภาพได้อย่างงดงามอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น การนำคำแสดงอาการเคลื่อนไหวของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาใช้กับอาชีพกิริยาคนอย่างคำว่า อ่อยๆ ไม่ไหลพลั่ง การนำคำแสดงลักษณะดอกไม้บานมาใช้กับสถาปัตยกรรมและ

ภูมิประเทศ อย่างคำว่า สะพรั่ง หรือการนำคำที่ใช้แสดงสภาพของสิ่งของขึ้นเล็กๆมาใช้กับ
ภูมิประเทศ อย่างคำว่า แหะและผ่าฝาน เป็นต้น

ลักษณะเด่นของการใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพประการที่สอง คือ การใช้คำเพื่อแสดงรายละเอียดภาพได้ครบสมบูรณ์ นอกเหนือจากพระองค์ทรงใช้คำให้เกิดความแจ่มชัดแล้ว ทุกครั้งที่ทรงกล่าวถึงสิ่งใดก็ตาม จะต้องสังเกตรายละเอียดของสิ่งนั้นอย่างถี่ถ้วน แล้วนำคำมาเขียนเรียงต่อกันตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป ส่งผลให้ผู้อ่านได้เห็นภาพตามที่ทรงทอดพระเนตร โดยมากแล้วคำเหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกัน ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงใช้คำว่า คลอนไหว เพื่อแสดงภาพก่อนศิลาที่กระจายทั่วพื้น เมื่อทรงเหยียบย่างจึงเกิดอาการโยกไปโยกมา และสะเทือน ซึ่งก็ตรงกับความหมายของคำว่า คลอน และ ไหว ตามลำดับ เป็นต้น บางคำที่ทรงนำมาวางเรียงต่อกันนั้นก็ยาวติดกันไป แม้ไม่ได้มีความหมายใกล้เคียงกันมาก แต่ก็ช่วยเก็บรายละเอียดภาพได้ครบถ้วน ยกตัวอย่างเช่น นิ่งกว้างใหญ่เว้ง ยาวสูงเงื่อม้ง ซับซ้อนกว้างยาวใหญ่ทั้งสูงๆ เป็นต้น

นอกเหนือจากพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพอย่างแจ่มชัดงดงามแล้ว ในแง่ความสละสลวยของการนำคำมาเรียบเรียงความก็ทรงคำนึงถึงด้วย ดังจะเห็นจากที่ทรงมีวิธีสร้างเสียงสัมผัสและจังหวะคำ ๓ วิธี ประกอบด้วย การนำคำที่มีเสียงสัมผัสพยัญชนะหรือสระเสียงเดียวกันมาวางเรียงติดกัน และใกล้กัน รวมทั้งการนำคำเดียวกันมาวางเรียงใกล้กันเพื่อบรรยายหรือพรรณนาภาพ ด้วยวิธีใช้คำทั้งหมดนี้ จึงส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามพระราชประสงค์ของพระองค์อย่างสมบูรณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๓

การใช้ประโยชน์และภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ

การใช้ประโยชน์และภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ เป็นการใช้ภาษาจินตภาพในระดับความวิจิตรเรียงความในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีลักษณะเด่นที่การลำดับภาพ และขยายภาพเนื่องจากรายละเอียดภาพที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถ่ายทอดนั้นมีจำนวนมาก อีกทั้งส่วนใหญ่แล้วยังเป็นภาพที่ผู้อ่านไม่เคยประสบพบเห็นมาก่อนอีกด้วย พระองค์จึงทรงเลือกใช้ประโยชน์ที่มีโครงสร้างหลากหลายลักษณะ และภาพพจน์สำหรับบรรยายหรือพรรณนาภาพเหล่านั้น

๓.๑ การใช้ประโยชน์เพื่อสร้างจินตภาพ

การใช้ประโยชน์เพื่อสร้างจินตภาพ เป็นลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในระดับที่ใหญ่ขึ้น เพราะแสดงวิธีเลือกใช้ประโยชน์หลากหลายชนิด ให้เหมาะสมสอดคล้องกับการบรรยายหรือพรรณนาภาพในระดับความ

พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ปรากฏลักษณะการใช้ประโยชน์ที่มีโครงสร้าง ๓ แบบ ได้แก่ ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบพิเศษ และประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง ความหลากหลายของโครงสร้างประโยคดังกล่าว มีความเหมาะสมสำหรับการนำประโยชน์มาเรียงเรียงเป็นข้อความ เพื่อสร้างจินตภาพอย่างแจ่มชัด ด้วยการลำดับภาพ และขยายภาพ

ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของประโยคทั้ง ๓ แบบ ดังนี้

ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ประโยคที่ละประธาน และแบ่งใจความสำคัญเป็นช่วงๆ ต่อเนื่องกันไป ในแต่ละช่วงนั้นจะมีคำกริยาหลักเพียง ๑ คำ พระองค์ทรงเลือกใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน เพื่อแสดงรายละเอียดที่สัมพันธ์กัน และไม่บ่งประธานของประโยค เพราะได้กล่าวมาแล้วจากประโยคแรก การเลือกใช้ประโยคเช่นนี้ จึงช่วยแยกแยะรายละเอียดภาพ ที่มีเป็นจำนวนมากได้อย่างสั้นกระชับ เป็นระบบ ทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามความคิด และนึกเห็นภาพที่พระองค์ทรงถ่ายทอดได้ครบถ้วน เมื่ออ่านไปจนจบความหนึ่งๆ จึงเกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัด ด้วยการรวบรวมภาพแต่ละส่วนในช่วงสั้นๆเข้าด้วยกัน

ลักษณะประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบพิเศษ หมายถึง ประโยคที่มีใจความ ๒ ส่วนขัดแย้งกัน โดยละสันธานที่แสดงความขัดแย้งไว้ ส่วนที่อยู่หลังสันธานจะช่วยขยายความส่วนแรก ในพระราชนิพนธ์เรื่องไถลบ้าน ปราบกฏลักษณะประโยคเช่นนี้จำนวนมาก พระองค์ทรงใช้เพื่อแทรกคำอธิบาย ให้เห็นภาพอย่างแจ่มชัด โดยยกลักษณะภาพ ๒ แบบที่ขัดแย้งแตกต่างกัน เทียบเคียงกัน ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมากแล้วประโยคเช่นนี้มักแทรกอยู่ในการขยายภาพที่มีรายละเอียดจำนวนมาก

ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง หมายถึง ประโยคที่มีการซ้ำคำ หรือวลีเดียวกัน ในประโยคที่วางเรียงต่อเนื่องกัน ส่งผลให้จินตภาพเด่นชัดยิ่งขึ้น อีกทั้งเสริมให้การเรียบเรียงความ สละสลวยด้วยจังหวะจะโคนของคำหรือวลีที่ซ้ำกันนั้น พระองค์ทรงใช้ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างเพื่อเน้นลักษณะหรืออาการของสิ่งต่างๆ หรือบางครั้งก็ไม่ได้เน้นภาพแต่ช่วยแสดงรายละเอียดเป็นส่วนๆ มักนำไปแทรกในข้อความที่มีรายละเอียดมาก

ลักษณะการใช้ประโยคเพื่อสร้างจินตภาพ แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๓.๑.๑ การใช้ประโยคเพื่อลำดับภาพ

๓.๒.๑ การใช้ประโยคเพื่อขยายภาพ

๓.๑.๑ การใช้ประโยคเพื่อลำดับภาพ

การลำดับภาพเป็นการบรรยายหรือพรรณนาภาพที่มีรายละเอียดเป็นจำนวนมาก และรายละเอียดแต่ละส่วนนั้น ล้วนมีความสัมพันธ์กัน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพรวมทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างละเอียด ด้วยเหตุนี้ วิธีลำดับภาพจึงมีความแตกต่างกันไปตามแต่ชนิดของภาพ พระองค์ทรงเลือกใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนเป็นเครื่องมือที่ทำให้การลำดับภาพนั้น สัมฤทธิ์ผล สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างประโยคที่ช่วงแบ่งภาพเป็นช่วงๆต่อเนื่องกันไปอย่างเป็นระบบ

การบรรยายหรือพรรณนาภาพที่มีรายละเอียดมาก ผู้เขียนจำเป็นต้องเรียบเรียงองค์ประกอบส่วนต่างๆของภาพอย่างเป็นระบบ เพื่อผู้อ่านจะได้เกิดจินตภาพชัดเจน ด้วยเหตุนี้ การลำดับภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นของการบรรยายหรือพรรณนาภาพ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดขอบเขตของการถ่ายทอดภาพ ว่าผู้เขียนต้องการแสดงรายละเอียดมากน้อยเพียงใด และจะกล่าวถึงสิ่งใดก่อนหรือหลัง

พระองค์ทรงลำดับภาพ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๓.๑.๑.๑ การลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์ตามตำแหน่งทิศทาง

๓.๑.๑.๒ การลำดับภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา

๓.๑.๑.๑ การลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์ตามตำแหน่งทิศทาง

การลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์ตามตำแหน่งทิศทาง เป็นการบรรยายหรือพรรณนาภาพโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบแต่ละส่วนที่ผู้เขียนมองเห็น แล้วถ่ายทอดสู่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้นึกเห็นสิ่งเหล่านั้นตามไปด้วย จินตภาพที่เกิดขึ้น จึงเป็นจินตภาพที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ไม่มีความเคลื่อนไหว เป็นจินตภาพที่มองเห็นทั้งในแนวระนาบและในแนวลึก หรือเป็นภาพที่มีดินนั่นเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) การลำดับภาพจากศูนย์กลางภาพ

รูปภาพที่มีอยู่ในนั้นพอชอบรูปหนึ่ง | เป็นผู้หญิงยืนเปลือยกายพิง
 ตู้ ตู้ นั้นเป็นตู้ไม้ดำฝั่งงา | มีนกยูงจับอยู่บนหลังตู้ตรงหัวผู้หญิง | ผู้หญิงนั้น
 แต่งตัวสวมสร้อยคอนิลเรื้อนเพชรสายหนึ่ง | ประคำไข่มุกยาวสายหนึ่ง | มี
 ถ้วยแก้วตั้งอยู่ริมมือซ้าย | หม้อทองเหลืองตั้งอยู่ข้างขวา | ในชั้นตู้มีนาฬิกา
 ทรายแลกระโหลกศีรษะ |

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๘๑)

เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเสด็จไปเยือนห้องทำงานของ “โปรเฟสเซอร์เฮลิ” จิตรกรชาวอิตาลี
 ได้ทรงทอดพระเนตรภาพวาดภาพหนึ่งแล้วเกิดความประทับใจเป็นอย่างยิ่ง ทรงบรรยายภาพตาม
 ลำดับตำแหน่งที่เห็นชัดที่สุดอย่างเป็นระบบ โดยใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน เริ่มจากสิ่งที่
 เด่นที่สุดอันเป็นศูนย์กลางของภาพจิตรกรรม ได้แก่รูปหญิงสาว จากนั้นคือตู้ซึ่งอยู่ติดกับผู้หญิง จะ
 เห็นว่าทรงมองในแนวระนาบ และมองไล่ขึ้นไปในมุมสูงคือบนศีรษะของผู้หญิงมีนกยูงเกาะอยู่
 ถัดจากนั้นจึงไล่ลงมาดูสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวส่วนต่างๆของผู้หญิง เริ่มจากส่วนที่อยู่สูงสุดคือลำคอ มี
 สายสร้อยคล้องอยู่ ถัดมาที่มือทั้งสองข้าง ด้านซ้ายมือมีถ้วยแก้ว ด้านขวามือมีหม้อทองเหลือง และ
 สุดท้ายคือสิ่งของที่อยู่ในตู้ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่เป็นระบบ

(๒) การลำดับภาพจากส่วนล่างขึ้นบน

ดอกนาซีซันนั้นคล้ายดอกจ๊วยเขียนอย่างลา | ก้านเป่นโพรง | งอกใน
 ใต้ต้นไม้ใหญ่ | เป่นไม้ป่า | สูงประมาณสักสิบห้าสิบหกนิ้ว | หกกลีบสีขาว
 เกสรข้างในจอกเป่นเหลือง | เหมือนจ๊วยเขียน | ขอบจอกเป่นสีแดง | ใ้กลาง
 สีม่วง

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๐๐)

จากตัวอย่าง จะเห็นว่า พระองค์ทรงใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนเพื่อแสดงรายละเอียดภาพดอกนาซีซัส เริ่มจากบอกรงค์ประกอบโดยรวมทั้งหมดเสียก่อนว่าคล้าย “ดอกจ๊วยเซียนอย่างลา” จากนั้นจึงลำดับภาพจากส่วนก้าน ซึ่งอยู่ล่างสุด ไล่ไปจนถึงส่วนดอก ประกอบด้วย กลีบดอกที่อยู่ภายนอก เกสรและลักษณะรูปร่างสีสันภายในดอกไม้มันั้น ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามไปอย่างเป็นระบบ

(๓) การลำดับภาพจากส่วนที่ใกล้ที่สุดสู่ส่วนที่ไกลที่สุด

ถ้าโอสนี้ผ่านมาในระหว่างกลางสวนแลกลางเมืองบาเดนบาเดน | ตอนตรงข้ามกับสวนเปินโฮเทลทั้งปวง | มีโฮเทลสเตฟานี ซึ่งเป็นที่มาอยู่ ตั้งอยู่ในหว่างกลางโฮเทลทั้งปวง | เมื่อพ้นสวนไปแล้วเปินสนามกีฬาสำหรับเล่น | พ้นสนามขึ้นไปทางปัดลงมาใกล้ลำน้ำโอส | ข้างฟากที่เป็นโฮเทลนั้น กลายเปินวิลล่าต่าง ๆ ตลอดถนน | ในตอนสวนมีถนนสายใหญ่สามสาย เรียงกัน | สายกลางเปินถนนรถ สองข้างเปินทางคนเดิน | ครั้นเมื่อพ้นสวนไปแล้ว | ถนนเปินหกสายติดกัน | สายริมข้างน้ำโอสเปินทางไบสิเกอล ถัดเข้ามาเปินทางรถ | ในทางรถนั้นแบ่งเปินทางม้ากว้างประมาณสามศอก | แล้วจึงปลุกต้นไม้รายคัน | นอกต้นไม้เปินทางคนเดิน | นอกทางคนเดิน ออกไปเปินทางไบสิเกอล | นอกทางไบสิเกอลออกไปเปินทางม้า | รวมถนน ๖ สายนี้ประมาณกว้างสัก ๑๒ วา ๑๓ วา เท่านั้นเอง เพราะเปินทางแคบ ๆ | ไปหมดถนนเมื่อถึงบ้านเก่า แล้วเลยขึ้นทางเขา | เปินบ้านนอก เลียบไปตามลำธารเปินพื้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๕๘-๕๙)

ภาพนี้เป็นตัวอย่างภาพภูมิประเทศที่มีรายละเอียดต่างๆจำนวนมาก พระองค์ทรงบรรยายตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งต่างๆ ตามที่เสด็จผ่านจากสิ่งใกล้ที่สุดไล่ไปจนถึงสิ่งที่อยู่ไกลที่สุด โดยละเอียด เริ่มจากภาพรวมของภูมิประเทศที่มี “ลำน้ำโอส” ตัดผ่านแบ่งแผ่นดินเป็นสองฟาก คือฝั่งที่เป็นสวนและฝั่งที่เป็นตัวเมือง พระองค์ทรงเสด็จประพาสบริเวณด้านที่เป็นสวน จึงเรียงลำดับสถานที่หลักคือ สวน สนาม และเขตบ้านเรือนเก่าแก่ จะเห็นว่า แม้พระองค์จะอยู่ทางด้านสวน แต่ก็ทรงบรรยายรายละเอียดฝั่งที่เป็นเมืองเท่าที่สามารถทอดพระเนตรด้วย ที่ทรงกล่าวว่า “ข้างฟากที่เป็นไฮเตลนั้นกลายเป็นวิลล่าต่าง ๆ ตลอดถนน” อีกทั้งนอกจากจะบอกที่ตั้งหลักๆแล้ว ยังเจาะจงลงไปอีกด้วยว่าตึกที่ทรงประทับนั้นอยู่ตำแหน่งใดที่ว่า “มีไฮเตลสเตฟานี ซึ่งเป็นที่มาอยู่ ตั้งอยู่ในหว่างกลางไฮเตลทั้งปวง” หลังจากแจกแจงรายละเอียดอย่างคร่าวๆแล้ว จึงทรงบรรยายลักษณะที่ตั้งขององค์ประกอบย่อยคือ ถนนสำหรับรถ “ไปลิเกอล” ทางคนเดิน และทางม้า และทรงสรุปขนาดของถนนเพื่อสร้างจินตภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า “รวมถนน ๖ สายนี้ประมาณกว้างสัก ๑๒ วา ๗ ๑๔ วา เท่านั้นเอง”

(๔) การลำดับภาพจากส่วนที่ใกล้ที่สุดสู่ส่วนที่ใกล้ที่สุด

พอเลี้ยวหัวเขาหน่อยหนึ่ง | เราก็เห็นเบรชิ่งตกลงมาถึงพื้นท้องธารขาวโพลนใสอยู่เบื้องหน้า ใหญ่โต | วันนี้ผืนอากาศคืออย่างยิ่ง | แดดจัด | แสงแดดขาว | ภูน้ำแข็งแลพรายตาที่น้ำเป็นโพรงเป็นช่องเป็นหลืบก็แลเห็นเขียวไปจนกระทั่งถึงน้ำเงินอย่างสีรุ้ง | แต่รถขึ้นไปไม่ถึงเทือกน้ำแข็งนั้น | เหตุด้วยน้ำพัดเอาก้อนศิลามาตั้งกุกกักไปหมด | เขยิบคลอนไหวได้ | จะตัดเป็นทางขึ้นไปก็เหลือกำลัง เพราะเปลี่ยนทุกปี | ด้วยเวลาที่คนจะขึ้นไปถึงที่นั่นได้แต่เฉพาะตั้งแต่ต้นเดือนมิถุนายน | เมื่อถึงกลางเดือนกันยายนก็ขึ้นไปไม่ได้ทีเดียว | เต็มไปด้วยน้ำแข็ง หนาสูง | ที่ซึ่งเป็นโขดสูงๆ มีต้นไม้ต่ำๆ งอกเป็นรอยถูกลมขนาดสับนั้น ครั้งต้นบ้างถึงโคนต้นบ้าง | ที่ยังคงคืออยู่ก้นอนดแดง เปรไปทางเดียวกันหมด | ที่ซึ่งต้องหยุดรถนี้ไม่มีต้นไม้ใบหญ้าอะไรจะขึ้นได้ เพราะเต็มไปด้วยก้อนศิลา กลมบ้าง เหลี่ยมบ้าง ทั้งใหญ่ทั้งเล็ก หนา ไม่เห็นพื้นแผ่นดิน | มีแต่สายน้ำไหลชะลงมาเป็นร่องๆ | ต้องขึ้นม้าถาดเดิน | แต่จะไปม้าถาดเดินไปก็ไม่เร็วกว่ากันได้

อยู่ในต้องย่องทั้งสองอย่าง ลื่นพลาดคลุกคลัก | ต่อขึ้นไปอีก ๑๕ นาที จึง
ถึงตัวน้ำแข็งนั้น ไปลูบคลำได้

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๘-๒๕๙)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงวิธีลำดับภาพจากส่วนที่อยู่ไกลที่สุดสู่ส่วนที่ใกล้ที่สุด พระองค์ทรงลำดับภาพจากสิ่งทีทอดพระเนตรในระยะไกลที่สุด ไปไปจนใกล้ที่สุด พระราชประสงค์ ก็เพื่อทอดพระเนตร “เบร” ก้อนน้ำแข็งยักษ์ซึ่งอยู่ไกลออกไปจากตำแหน่งที่ทรงประทับ ลำดับแรกทรงบอกตำแหน่งที่ประทับ ณ หัวเขา แล้วทอดพระเนตรเบรเบื้องหน้าจากระยะไกล จึงบอกแต่เพียงสีส้ม แสง และรูปร่างสัณฐานเท่าที่สามารถสังเกตได้ ดังทรงกล่าวว่า “พอเลี้ยวหัวเขา หน่อยหนึ่ง เราก็เห็นเบรซึ่งตกลงมาถึงพื้นท้องธารขาวโพลนใสอยู่เบื้องหน้า ใหญ่โต วันนีผเอน อากาศคืออย่างยิ่ง แดดจัด แสงแดดขาว ถูกน้ำแข็งแลพรายตาที่น้ำเป็นโพรงเป็นช่องเป็นหลืบก็แล เห็นเขียวไปจนกระทั่งถึงน้ำเงินอย่างสีรุ้ง” เมื่อเสด็จใกล้เข้าไปเรื่อยๆ จึงได้ทอดพระเนตรสิ่งอื่นๆ ตลอดทางนั้น แล้วบันทึกไว้ จนในที่สุดถึงจุดหมายปลายทาง พระองค์ทรงสัมผัส “เบร” นั้น แล้วอธิบายลักษณะทางกายภาพของก้อนน้ำแข็งโดยละเอียด ดังทรงกล่าวว่า

จึงถึงตัวน้ำแข็งนั้น ไปลูบคลำได้ ขอให้คิดว่าน้ำแข็งก้อนหนึ่ง โดยหน้าที่
เราไปยืนอยู่ถึง ๒๐ วา กว้างประมาณสัก ๖๐ วา แต่ยาวขึ้นไปจนตลอดถึงยอดเขา
ประมาณไม่ถูก ดัดกันเป็นแท่งเดียว จะประหลาดสักเพียงใด บนน้ำแข็งนั้นมีศิลาลอยๆ
เลื่อนตกลงมาค้างอยู่บนน้ำแข็ง โดดเท่าเท่าก้อนศิลาที่ก่อเขาในสวนแ่งแตงก็
มี ไม่ใช่เป็นน้ำแข็งอย่างกำลังละลาย ที่เหมือนกับเราจะเอาก้อนน้ำแข็งมาตั้ง แลดู
ยิ้ม อยู่รอบเช่นนั้น ลงมาตั้งหนาเฉยไม่ได้ยิ้มเลย ทุบคูก็แข็งเปรี๊ยะเหมือนศิลา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๘-๒๕๙)

การลำดับภาพจากสิ่งที่อยู่ไกลที่สุดไล่มาจนถึงสิ่งที่ใกล้ที่สุดนี้ ทำให้ผู้อ่านได้เห็น
รายละเอียดทั้งองค์ประกอบส่วนอื่นๆ ระหว่างทาง และมองเห็นลักษณะของสิ่งที่เป็นจุดหมาย
ปลายทางตั้งแต่ระยะไกลจนใกล้ที่สุดอย่างละเอียด

(๕) การลำดับภาพจากส่วนที่อยู่ภายนอกสู่ภายใน

วังตั้งอยู่ตรงยูนิเวอร์ซิตีของเก่า | ตัดถนนใหญ่ในระหว่างนั้นไม่สู้ห่างกันสักเท่าไร | ประมาณสักสามสิบเส้นๆ หย่อน | วังนี้สร้างเมื่อสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณที่ ๑ | ก่อด้วยศิลาหนา ๆ หนัก ๆ อย่างตึกเยอรมัน | เป็นสี่เหลี่ยม | ด้านหน้าห้องกลางเป็นที่เสด็จออก | ถัดเข้าไปข้างซ้ายเป็นส่วนของเอนเปอร์ | มีห้องรับแขกห้องหนึ่ง ห้องนั่งห้องหนึ่ง ห้องหนังสือห้องหนึ่ง | เป็นห้องเล็ก ๆ ไม่ใหญ่โตอะไร | ด้านข้างขวาเป็นห้องของเอนเปอร์ส เท่ากันกับห้องทางซ้าย | ด้านสกัดห้องยิ่งเล็กลงไปอีก | เป็นห้องนอน ห้องน้ำ ห้องแต่งตัว ห้องบัว ฤๅมหาดเล็ก | ข้างขวาก็เป็นห้องเหมือนกันสำหรับเอนเปอร์ส | ด้านหลังเปิดโล่งตลอด เป็นห้องยาวสำหรับเดินรำ | วงในเป็นเฉลียงเดินได้รอบ | กลางเป็นกระไดใหญ่ ขึ้นมาตรง ๆ แล้วแยกสองข้าง | กลางมีที่น้ำไหลจากปากสิงห์ | มีแท่นตั้งต้นไม้ | สองข้างกระไดมีน้ำหลังตกเป็นคันๆ | ชั้นล่างข้างหน้าเป็นห้องคอย | กิริยาอาการของวังนี้ ทำนองพระที่นั่งภาณุมาศเป็นวังไม่ใช่เรือนอยู่

(ไกลบ้าน ล.๒:๗๐-๗๑)

ตัวอย่างข้างต้น แสดงการบรรยายภาพสถาปัตยกรรมประเภทวัง จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเริ่มบอกลักษณะทางกายภาพของวังเป็นอันดับแรกว่า “ก่อด้วยศิลาหนา ๆ หนัก ๆ อย่างตึกเยอรมัน เป็นสี่เหลี่ยม” จากนั้นจึงเริ่มบรรยายองค์ประกอบส่วนต่างๆ ภายในวัง เริ่มจากชั้นบน ส่วนหน้าสุดคือห้องกลาง แล้วจึงเป็นห้องทั้งหมดด้านซ้ายมือ ขวามือ และด้านหลังสุดตามลำดับ เมื่อทรงบรรยายจำนวนและขนาดของห้องดังกล่าวจนครบแล้ว จึงบรรยายลักษณะการตกแต่งภายนอก คือลักษณะโครงสร้างและอุปกรณ์ตกแต่งบริเวณคั่นบันได จนถึงที่สุดเมื่อเสด็จลงมาด้านล่าง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพสถาปัตยกรรมอย่างละเอียดครบถ้วนตามลำดับขั้นตอน

จากตัวอย่างทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า พระองค์ทรงลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์ตามตำแหน่งทิศทาง โดยใช้ประโยชน์ที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนนั้น มีความเหมาะสมกับภาพที่มีรายละเอียดจำนวนมากเป็นอย่างยิ่ง หลักสำคัญคือ เริ่มแสดงรายละเอียดส่วนที่โดดเด่นที่สุด ส่วนที่โดดเด่นนั้นอาจอยู่ศูนย์กลางภาพ อยู่ส่วนล่าง อยู่ใกล้ที่สุด อยู่ไกลที่สุด หรืออยู่ภายนอก ตามแต่ลักษณะชนิดของสิ่งต่างๆ จากนั้นจึงบอกลักษณะองค์ประกอบอื่นๆที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ตามทิศทาง ไม่กล่าวซ้ำกัน เมื่อหมดสิ่งหนึ่งแล้วจึงบอกลักษณะของอีกสิ่งหนึ่งอย่างนี้ไปจนครบ ผู้อ่านจึงเกิดจินตภาพตามไปด้วยไม่สับสน

๓.๑.๑.๒ การลำดับภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา

การสร้างจินตภาพเกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา แสดงให้เห็นความละเอียดในการจัดบันทึกภาพตามเวลาที่เป็นจริง ผู้อ่านจะนึกเห็นภาพเคลื่อนไหว ต่างไปจากจินตภาพแบบแรก หัวข้อ ๓.๑.๑.๑ การลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์ตามตำแหน่งทิศทาง ทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้การเพิ่มรายละเอียด หรือการขยายภาพของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ มีระบบมากยิ่งขึ้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) ภาพที่แสดงขั้นตอนการผลิต

การที่ทำนั้น ตั้งต้นเอาไม้สนเลือกเข้าไปที่ตะไกรสำหรับตัดทั้งๆต้น! หั่นเป็นท่อน ๆ ละสักศอกก็จบ! แล้วจึงเอาไม้ที่หั่นนั้นวางขึ้นบนอิฐเวดอคล้ายระหัด! คราวนี้ไปถึงเครื่องที่สำหรับจะบีบ! มีเหล็กดันไม้เข้าไปหาศิลา! บีบจนเลือดปนปุ๋ยตกออกมาค้ำน้ำแล้วไปไหลไปตามราง! ไปถึงเครื่องกรอง! เครื่องกรองนั้นกั้นปุ๋ยที่หยาบหยาบไว้ ลงไปแต่ปุ๋ยเล

อียดปนกับน้ำ | ตกลงในผ้าใบใต้ลูกกลิ้ง | เมื่อลูกกลิ้งหมุนก็เป้นแผ่น
กระดาษขึ้นมา | แต่หนาแลชุ่มด้วยน้ำจึงลอกแผ่นกระดาษนั้นออก | ซ้อน
ๆ กันเป้นปึกหนา | เปนกุลี ๆ | แล้วเอาไปเข้าเครื่องอัด | เครื่องอัดอันนี้
มีแรงมาก | ไม้ประมาณ ๓ กำเอาตั้งตรงขึ้นใน หว่างเครื่องอัด | เดิน
เครื่องอัดลงมา | ไม้ นั้นผ่าออกเป็นสอง | เมื่อเข้าเครื่องอัดเช่นนั้นแล้ว ก็
เป้นสิ้นวิธีทำการซึ่งอยู่ในโรงนี้

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๒๓)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการบรรยายภาพกระบวนการผลิตกระดาษในโรงงานผลิต
กระดาษ ประเทศนอร์เวย์ จะเห็นว่า พระองค์ทรงแสดงรายละเอียดขั้นตอนต่างๆตั้งแต่ต้นจนถึง
ได้ผลผลิตในท้ายที่สุด เริ่มจาก นำไม้สนเข้าเครื่องตัดเป็นท่อนเล็กๆ แล้วส่งไปบนเครื่องยก
“อิลิเวเตอ” เพื่อเข้าเครื่องบีไม้จนเป็นปุ๋ย จึงส่งต่อไปตามราง เพื่อเข้าเครื่องกรอง คัดแต่ส่วนที่
ละเอียด ส่งไปตามผ้าใบให้ผ่านลูกกลิ้งบดไม้ที่ปั่นละเอียดจนเป็นแผ่น จนท้ายที่สุด ส่งเข้าเครื่อง
อัดกระดาษ จินตภาพที่เกิดขึ้นจากการลำดับภาพตามเวลาจึงเกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปอย่างมีระบบ

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นการบรรยายภาพการตัดผม และการโกนหนวด พระองค์ทรงเริ่ม
บรรยายขั้นตอนการตัดผมเป็นอันดับแรก ตั้งแต่การเตรียมตัวตัดผม วิธีการขอผมด้วยกรรไกร
การทำความสะอาดหลังการตัดผม จนท้ายที่สุดคือ การตกแต่งทรงผม เมื่อทรงบรรยายวิธีการตัดผม
จนเสร็จแล้ว จึงบรรยายวิธีการโกนหนวด เริ่มตั้งแต่ การทำความสะอาดบริเวณคาง วิธีการโกน
หนวดและการตกแต่งหนวด จะเห็นว่า การที่ทรงลำดับภาพตามลำดับเวลาอย่างละเอียดนี้ ช่วยทำ
ให้การแสดงรายละเอียดในขั้นตอนต่างๆเป็นระบบยิ่งขึ้น ดังนี้

ผู้ที่ตัดผมต้องปลดคอเสื้อถอดเสื้อชั้นนอก | แล้วสวมเสื้อใบ
บัวผ้าขาวเปิดด้านหลัง | มีแขนสั้น ๆ สอดกันผมเปื้อนผ้า | เอาสำลีอุด
ตามช่องชอกคอ กันผมร่วงเข้าไปในเสื้อ | ตัดด้วยตะไกรขาลีเล็กสำหรับตัด
ผ้า | มีหวีอันเล็กทรงตัด | ตะไกรนั้นชอยดีมาก | ไล่ตอนล่างเรียบ | แล้ว

จึงเอามือรีดผมตอนบน | กริบปลายเอาเท่านั้น ไม่ได้ไล่ตะไกร | แล้วเก็บผมคืนด้วยตะไกรอย่างตัดผมม้า | เมื่อเสร็จแล้วเอาแปรงอ่อนปัดผมที่เสื่อ | ถอดเสื่อออกสลัดเสียนึงแล้วคลุมใหม่ | คราวนี้เอาสำลีสระหัวเสียนิดซุกดี | แล้วเอาแปรงขนอ่อนปัด | คราวนี้เอาน้ำสระผมเขย่าลง แล้วขยี้จนทั่ว | แล้วเอาผ้าเช็ดแห้งแล้ว | จึงใต้น้ำมันปนน้าเช่นพ่อใส่หัวให้เสร็จทีเดียว | ตัดผมนี้ทิ้งให้ประมาณ ๒๐ นาทีเสร็จหมด | ในการโกนหนวดนั้นต้องนั่งเอนหงายหน้า | เอาสำบู่ทาแล้วโกน | ใช้มีดโกนถี่เหมือนกับโกนหนวดสหายมากเหมือนเกาะๆ | แล้วเอาน้ำทาที่โกนเอาผ้าเช็ดหน้าเล็ก ๆ กระทบให้หมาด | แล้วจึงเช็ด | คราวนี้เอาน้ำมันปนน้าแตะหนวดทั้ง ๒ ข้าง | แล้วหวีด้วยหวีโจ่ง เป็นสำเร็จกันเท่านั้น

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๒๐)

(๒) ภาพขั้นตอนพิธีการ

ไปเดวอนไซรเฮาส์สำหรับรับศิกริ ถึงเข้ายังไม่มิดใคร | ออกจะโตง ๆ เตง ๆ อย่างพิธีฝรั่ง | สักครู่หนึ่งเจ้าพนักงานจึงมาแต่งตัวให้ | สวมกาวน์แลหมวก | คู่ก้อฟเดวอนไซรชานเซลเลอเจีบ ไวสชานเซลเลอเปน ผู้ที่จะทำพิธีแทน | จึงเข้ามานัดหมาย | แล้วตั้งกระบวนแห่แต่ห้องชั้นล่าง ขึ้นไปห้องชั้นบน | สักครู่หนึ่งจึงมีพนักงานที่ถือไม้เงินสองคน | สวมกาวน์ดำแลหมวกสีเหลี่ยมมานำขึ้นกระได | ไปชั้นบนเป็นห้องใหญ่ที่ประชุม | ในห้องนั้นตั้งเก้าอี้สองแถวเช่นในวัด | มีพวกเสื่อดำหมวกเหลี่ยมนั่งอยู่ข้างหน้า | พวกเราแลคนอื่นนั่งอยู่ข้างหลังทั้งสองข้าง | ไวสชานเซลเลอห่มผ้าสีแดงขลิบขนคลุมยาวลงมาตลอดเท้าสวมหมวกดำสีเหลี่ยม | มีผู้ช่วยสวมกาวน์ดำยืนอยู่ข้างหลังสองคน | ปับลิกออเรเตอ สวมกาวน์แดง ยืนอยู่ข้างซ้าย | พ่อยืนอยู่ตรงหน้า | แล้วอ่านหนังสือเป็นภาษาละติน | จบแล้วไวสชานเซลเลอยื่นมือมาจับพ่อ | ว่าภาษาละตินอีกยาว

| แล้วเชิญให้ขึ้นนั่งบนเก้าอี้ข้างขวา | ผู้ที่อยู่ข้างล่างตบมือ | แล้วเป็น
เสร็จพิธีเท่านั้น | ตั้งกระบวนแห่กลับลงมาข้างล่าง | พ่อเดินข้างขวาไวส
ซานเซลเลอ

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๒๓)

เมื่อครั้งที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต ด้านนิติศาสตร์ เป็นพระเกียรติยศ พระองค์ทรงบรรยายขั้นตอนพิธีการตั้งแต่เริ่มต้น คือ การแต่งตั้ง การกำหนด หมาย การตั้งกระบวนแห่จากชั้นล่างสู่ชั้นบน การกล่าวถวายพระพร จนเสร็จพิธี นอกจากนี้ ทรงบรรยายขั้นตอนต่างๆอย่างครบถ้วนแล้ว พระองค์ทรงบรรยายรายละเอียดย่อยที่แทรกในขั้นตอนดังกล่าวอีกด้วย ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของพิธีการอย่างเป็นระบบ ครบถ้วน เช่น จำนวน พนักงาน และการแต่งกายของพนักงานที่เข้ามาในหมาย ลักษณะการแต่งกายของผู้ประกอบพิธี ตำแหน่งที่นั่งของบุคคลต่างๆ รวมทั้งตำแหน่งการยืนของผู้ร่วมขบวนเสด็จกลับเมื่อจบพิธี เป็นต้น

(๓) ภาพขั้นตอนการแสดง

คราวนี้เปิดม่านบนเสตชเปนเรสเตอร์องต์ จัดการจะเลี้ยงกัน | มี
ชาวเบอลินออกมาด้วย | มีลูกอ่อน | จะเลี้ยงคูอะไรลูกอ่อนนั้นก็
ร้องจึงเอานมมาให้กินใส่ขวดโตมิสายคูด | มีตลกหลวงเข้าไป
ปลอมลงในเปลกินน้ำนมนั้นเสียหมดถึงสองคราว จึงจับได้ | รัง
หนี | พวกขโมยนั้นก็ไปถึงพากันไปกินเลี้ยงอยู่ในนั้น | เจ้าของ
เรสเตอร์องต์อยากจะได้พวกขโมย | จึงแต่งคนมาร้องอิงแลติ
กลองก็ไม่ไปจนเกือบจะเกิดวิวาทกันขึ้น | ครานี้พวกที่นัดกันจะ
มาเลี้ยงนั้นมา | มีกระบวนแห่แม่ร์มาด้วย | ขึ้นรถมาจากในโรง
ออกมาในสังเวียนเปนพวกๆ | แล้วขึ้นไปบนที่เลี้ยงข้างอยู่ข้าง
ล่างบ้าง | เลี้ยงกันแล้วเล่นเพลงไฮแลนด์ คือชาวเหนือ | เดินรำ
แลโบกมือไปโบกมือมาทั้งหมด | ตบขากระที่บดินเปนจังหวะ |

คนประมาณสักสองร้อย มันแกว่งไปแกว่งมาพร้อมๆกันเหมือน
กัน ความดีมาก | แล้วมีการแข่งขัน | เล่นถีบชิงช้า | ชิงช้า นั้นเป็น
กระดานเช่นที่บ้านเรา | แต่ยาวขึ้นได้ตั้งเก้าคนถีบคน | ยืนโหน
อย่างเดียวกัน... | คราวนี้ยิ่งเป่า เป่า นั้นเป็นรูปนกอินทรีตรา
เยอรมัน | มีเจ้าพนักงานป่าไม้แลนายตำรวจภูธรยิงถูกแต่ปีกหาง |
อ้ายพี่ชายใหญ่ไปยิงถูกหัวแลมงกุฎพลัดตก | ก็ตบมือเฮฮาเรียวก
กราวกัน | พวกพ้องก็เอาขึ้นบำหาม...

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๖)

ตัวอย่างการแสดงละครเวทีที่ตัดตอนมาข้างต้น แสดงให้เห็นการบรรยายภาพการแสดงแต่
ละชั้นอย่างละเอียด เริ่มจากฉากแรกจนจบการแสดง นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงบรรยายรายละเอียด
ย่อยในฉากอย่างครบถ้วน ดังเช่น การบอกอากัปภิกษาของนักแสดงแต่ละคนที่เข้าฉากอย่าง “ มีชาว
เบอลินออกมาด้วย มีลูกอ่อน...ลูกอ่อนนั้นก็ร้องจึงเอานมมาให้...มีตลกหลวงเข้าไปปลอมลงในเปล
กินน้ำนม...เจ้าของเรสเตอร์รองต้อยากจะไล่พวกขโมย จึงแต่งคนมาร้องอึงเลดีกลองก็ไม่ไปจน
เกือบจะเกิดวิวาทกันขึ้น...มีกระบวนแห่...เล่นเพลงไฮแลนด์...มีการแข่งขัน เล่นถีบชิงช้า...คราวนี้
ยิ่งเป่า...” ต่อไปจนจบการแสดงในฉากนี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของการแสดงได้ชัดเจนตามลำดับ
ชั้นตอนที่เป็นจริง

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีระบบในการบรรยายภาพ
อีกทั้งทรงเลือกใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น พระองค์ทรง
บรรยายองค์ประกอบส่วนต่างๆทั้งภาพขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนพิธีการ และขั้นตอนการแสดง
ตามเวลาที่เกิดขึ้นจริงอย่างครบถ้วน จากนั้นจึงทรงแจกแจงองค์ประกอบย่อยที่แทรกอยู่ในขั้นตอน
หลักอย่างละเอียด ทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจน

๓.๑.๒ การใช้ประโยชน์เพื่อขยายภาพ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ประโยชน์ทั้ง ๓ แบบเพื่อขยายภาพการขยายภาพสามารถแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

- ๓.๑.๒.๑ การขยายรายละเอียดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- ๓.๑.๒.๒ การขยายรายละเอียดภาพเปรียบเทียบ

๓.๑.๒.๑ การขยายรายละเอียดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

การใช้ประโยชน์เพื่อขยายรายละเอียดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการให้รายละเอียดองค์ประกอบส่วนต่างๆของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างครบถ้วน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อครั้งพระองค์เสด็จเยือนเมืองบาเดนบาเดน เยอรมัน แล้วพบว่า เมืองนี้เป็นเมืองเดียวที่ไม่มีรถราง จะมีก็แต่รถยนต์หลากชนิด ทำให้การสัญจรสะดวก ต่างไปจากเมืองอื่นหลายเมือง ที่เกิดปัญหาจราจร เพราะมีรถรางมากเกินไป จึงทรงยกตัวอย่างขยายให้เห็นภาพเมืองที่มีรถรางมากเกินไป ดังเช่นเมืองมิลาน อิตาลี สังเกตตรงส่วนขยายที่ยกมานี้ มีรายละเอียดมาก ทั้งขยายว่าเกาะเกาะมากกว่ารถลากแบบจีน หรือ “รถเจ๊ก” และขยายต่อไปอีกว่า แม้จะไม่ขวางทางคนเหมือนรถเจ๊ก แต่ก็กระจายกีดขวางทางสัญจร ส่งผลให้รถคันอื่นๆ ต้องจอดเป็นแพ ลักษณะการแบ่งประโยชน์ออกเป็นช่วงสั้นๆนี้ก็ช่วยให้ผู้อ่านติดตามความคิด นี้ก็ภาพนั้นตามไปได้ ดังทรงกล่าวว่

ตั้งแต่มาครั้งนี้มีเมืองเดียวซึ่งไม่มีรตราง ที่อื่นบางเมืองมีมากเกิน
ต้องการ เช่น เมืองมิลันแล้วโทษถึงเดินไม่ได้ | เกะกะยิ่งกว่ารถแจ็กเสี่ย
อีก | ไม่เที่ยวขวางหน้าคนก็จริงอยู่แล | แต่ไปเผ่กิด | จะไปไหนไม่ได้สด
วกละ | รถโมเตอคาร์ รถม้าต้องไปจอดเปนแพ | คอยให้รตรางเลื่อน

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๓)

พระองค์ทรงขยายลักษณะถ้าที่ต่างไปจากถ้าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ด้วยการใช้ประโยชน์
ที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน อธิบายลักษณะถ้าในเมืองเนเปิลส์ อิตาลี สังกัดได้ว่า รายละเอียดของ
ภาพที่ผู้อ่านนึกเห็นนั้น จะแบ่งเป็นส่วนๆต่อเนื่องกันไป ตรงส่วนขยายนี้มีรายละเอียดมาก ทั้ง
ลักษณะการตัดทาง ที่ส่งผลให้ข้างเขาเป็นหน้าผา และ วิธีการเจาะช่องหน้าผานั้น แสดง
ลักษณะที่ต่างจากส่วนหลัก คือ ถ้าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้อย่างแจ่มชัด ดังทรงกล่าววว่า

ได้เห็นความประพฤติกของพวกอิตาเลียนแปลกกันกว่าเมืองอื่นๆ
หมด ที่อยู่นั้นโดยมากอยู่ถ้า ถ้ามันไม่ใช่ถ้าเปนเอง คือ ทางที่ตัดนั้นตัดไป
ตามชายเขา | เพราะฉนั้นข้างทางแถบข้างเขา จึงเปนหน้าผา | รอยตัดเปน
ผนังชันอยู่ | เขาเจาะผนังชันนั้นเปนช่องๆ | เอาศิลาไปก่อตึก | ส่วนโพรงที่
ตัดศิลาออกแล้วนั้น กลายเปนถ้า | คนจนเอาไสรยในถ้าเช่นนี้โดยมาก

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๑)

บางครั้งส่วนขยายนี้ก็ช่วยอธิบายลักษณะของสิ่งที่ไม่ม่ชื่อเรียกเป็นภาษาไทย ช่วย
ให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ชัดขึ้น เนื่องจากหากพระองค์ทรงอ้างชื่อนั้น โดยไม่ขยายลักษณะเพิ่มเติม
ผู้อ่านก็คงไม่สามารถเข้าใจ และนึกเห็นภาพนั้นได้ ยกตัวอย่างเช่น ทรงขยายภาพของ “ต๊ฟ”
อย่างละเอียด บางส่วนที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่มีในเมืองไทยก็ทรงเปรียบเทียบอย่าง “ติดไฟได้เหมือน
ถ่าน” หรือ “ไม่ลุกวูอย่างรากไม้ใบไม้” นอกจากนี้ ตรงรายละเอียดส่วนอื่นๆก็ทรงอธิบายจนเห็น
ภาพ ทั้งสีสัน ความร้อนเมื่อติดไฟ ขนาด รูปร่าง เป็นอาทิ เมื่อมีรายละเอียดเยอะเช่นนี้ จึงทรง

เลือกใช้ประโยชน์ที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนแบ่งภาพออกเป็นส่วนๆ ต่อเนื่องกันไปจนครบ ให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการตามไปจนจบความ ดังทรงกล่าวว่า

พื้นหญ้านุ่มหยุ่นๆ เพราะเหตุที่ข้างล่างเป็น **ตัม** คือ รากหญ้าเก่า
 ปนดินสีดำเจือแดง | ถ้าขุดขึ้นมาฝังไว้ให้แห้ง | ตัดไฟได้เหมือนถ่าน | ไฟ
 ดิคอยู่ได้นานๆ | ไม่ลุกวูอย่างรากไม้ใบไม้ | แต่ความร้อนไม่ใคร่จะแรง | มี
 เท่ามาก | ตัมอันหนึ่งที่ขุดขึ้นมา ลึกแฉกกว้างเต็มใบพลั่ว | เป็นแท่งสี่เหลี่ยม |
 ตัมเช่นนี้มีใช้ทั่วไปในป่าสนทั้งปวงด้วย

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๕๘-๑๕๙)

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นการขยายภาพ “คลองค้คะนัล” เมืองเวนิส อิตาลี ส่วนขยายนี้แบ่ง
 ออกเป็นประโยคไม่ซับซ้อน ใจความต่อเนื่องกัน สังกัดว่ารายละเอียดแม้จะมีมาก แต่ผู้อ่านก็นึก
 ภาพตามไป ไม่สับสน ทั้งขนาดคลองใหญ่ที่เปรียบกับคลองบางหลวง และเพิ่มรายละเอียดเป็น
 ทอดๆว่า “ถ้าไม่มีแพจอด” นอกจากนี้ก็ยังมี คลองสายเล็กๆ อีก ๔-๕ คลอง ที่ขยายความต่อด้วย
 การยกภาพเปรียบเทียบ ดังทรงกล่าวว่า

คลองที่เรียกว่า**คลองค้คะนัล** คือ คลองใหญ่ที่มีสายเดียนั้นสักขนาด
 คลองบางหลวง | ถ้าไม่มีแพจอด | คลองเล็กๆลงไปขนาดคลองบ้านสมเด็จ
 เจ้าพระยา คลองหลอด คลองเปรม ตลอดจนกระทั่งถึงคลองสามวาข้างถนน
 ดวงวันก็มี | แต่ต่อนี้กว่าเอาตีกลงไปปลุกให้ซิดน้ำไม่แลเห็นดิน | จะแลดู
 แคมเพียงใด | คลองเหล่านี้ก็เปนเช่นนั้น

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๖๓)

ตัวอย่างสุดท้าย แสดงวิธีขยายรายละเอียดที่ยืดยาวต่อเนื่องกันไปจำนวนมาก เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะเมืองสตาวังเคอ ที่แปลกแตกต่างจากเมืองอื่นในประเทศนอร์เวย์ พระองค์ทรงบรรยายภาพต่อเนื่องทั้งหมดนี้ด้วยประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน แบ่งรายละเอียดแต่ละส่วนเป็นช่วงสั้นๆ ทำให้ผู้อ่านนึกภาพตามไปเรื่อยๆ จนครบถ้วน เริ่มตั้งแต่ลักษณะภูมิประเทศฝั่งเมือง การดำเนินชีวิต จนข้ามไปทางหลังเมือง มีทั้งลักษณะภูมิประเทศ การเกษตรกรรม และชลประทาน ดังทรงกล่าวว่า

เมืองสตาวังเคอนี้ แปลกจากที่อื่นๆ ในเมืองนอร์เวทั้งสิ้น คือ ห่างจากภูเขาขนาดสูงใหญ่ที่ควรจะเรียกว่าบรรพตฤาษีร! เป็นแต่ลูกเนินสูงๆ ต่ำๆคล้ายประเทศยุโรปอื่นๆ โดยมาก! แปลกอยู่แต่มีก้อนศิลามากเคลื่อนกลาด! ที่ตัวเมือง คือตลาดตั้งนั้น เป็นที่สูงๆต่ำๆ กว่ากันมากกว่าตอนข้างบน! ถนนมักจะชันแลไม่สู้กว้าง! แต่ทำเรือลงเขื่อน เรือกำปั่นจอดโดยมาก! มีโรงไว้สินค้าแลที่บรรทุกสินค้า! การค้าขายจอแจ ทำนองเบอร์เคนแต่น้อยกว่า! มีตลาดนัดขายกันกลางแจ้ง! คนประชุมแน่นตั้งพัน! บ้านเรือนก็เป็นตึกเป็นเรือนไม้ทำนองออเดเด แต่วิลลามีน้อยกว่า! คูหน้าตาเมืองใหม่กว่า! ขึ้นไปข้างหลังเมืองมีที่ราบเป็นลูกเนินต่ำๆ! มีไร่ฝักสารพัดทุกอย่าง จนถึงแคเบซก็ปลูกได้ เพราะเหตุฉะนั้นสตาวังเคอจึงเป็นที่ทำฝักคองได้! แต่บางตอนทุ่งหญ้าไม่สู้ดี! เขาลำดับก้อนศิลาเป็นกำแพงกันเป็นคอกๆไปเหมือนคันทนา! เป็นที่เลี้ยงสัตว์โคแลม้า! บึงใหญ่เป็นที่สำหรับขังน้ำ! ฝั่งต่อมาแต่ลำธารที่ไกล! ให้น้ำมาขังอยู่ในบึงนั้น! แล้วจึงสูบขึ้นไปบนสระอันก่อด้วยศิลาสองสระติดกัน! ตั้งอยู่หลังเนินสูง! แล้วฝั่งต่อจากสระนั้นลงไปใช้ในเมืองทั่วไป! ที่ขอบสระนี้แลเห็นหมู่เมืองได้ถนัด

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๘)

สำหรับการขยายภาพบางภาพ พระองค์ทรงเลือกใช้ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง เพื่อเน้นให้ส่วนขยายทั้งหมดนั้นเด่นชัด ทั้งยังขยายความส่วนหน้าให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์เลือกใช้ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างเพื่อเน้นส่วนขยาย ตัวอย่างต่อไปนี้ แสดงวิธีซ้ำคำ “ไม่ใช่” ในทุกวลี เพื่อเน้นส่วนขยายที่มีรายละเอียดจำนวนมาก ทำให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะการแต่งกาย รวมทั้งพฤติกรรมของคนหลากหลายวัยอย่างชัดเจน ภาพที่นึกเห็นนี้มีลักษณะที่ตรงข้ามกับคนที่แต่งกาย “เรียบร้อย” ดังกล่าวไว้ในส่วนหลัก นอกจากนี้ จะเห็นว่ายังทรงอธิบายลักษณะการแต่งกาย “เรียบร้อย” เพิ่มอีกด้วย อันที่จริงหากพระองค์จะกล่าวถึงแต่เพียงลักษณะการแต่งกายแบบใดแบบหนึ่งก็ได้ แต่การที่ขยายภาพเปรียบเทียบเพิ่มเติมอย่างละเอียดเช่นนี้ ก็เท่ากับเน้นให้เห็นสภาพความแตกต่างระหว่างเมืองสองเมืองชัดเจนยิ่งขึ้น ยิ่งทรงขยายลักษณะที่แตกต่างกันละเอียดมากเพียงใด ผู้อ่านก็จะเกิดจินตภาพชัดขึ้น และเข้าใจสภาพความต่างด้านสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งเศรษฐกิจระหว่างสองเมืองมากขึ้นเพียงนั้น ดังทรงกล่าวว่า

แต่คนในพื้นที่เมืองเหล่านี้ไม่มีมาจอบแจเหมือนอย่างเนเปอล ไม่ใช่พอที่จะนั่งเก้าอี้เหล่านั้น เพราะคนที่จะมาแต่งตัวเรียบร้อยนั้นต่างหากที่เป็นผู้จะไปนั่งกิน ไม่ใช่ ใส่กางเกงปะ ไม่ใช่ ใส่อีกก็เที่ยวคราม ไม่ใช่ พวกที่นอนคว่ำถานอนหงายจับเกวียน ไม่ใช่ ท่านชายที่ไปเที่ยวรดน้ำต้นกุหลาบแลที่กระเดียดกระจาดผัก ไม่ใช่ อ้ายหนูที่ปั่นอี่แปะอยู่ตามมุมๆ ไม่ใช่ ที่หกดะเมนเล่นอยู่บนกองทรายทั้งหมด ไม่ใช่ ที่เอากิ่งไม้ค้อยแห่ล้อรถ จะเป็นผู้ไปกิน เป็นของพวกที่สรวมเสื่อเดินทาง สรวมหมวกพับกลาง ถูหมวกบาเลออย่างแข็ง แต่ชั้นหม่อมที่นุ่งสะเก็ดคำเสื้อขาวก็ไม่ใครจะเห็นไปกิน มักจะเป็นหม่อมที่แต่งตัวสีเขียวทั้งสำหรับ ที่ใส่หมวกเหมือนดอกหน้าวัวขาวแลอื่นๆ หน้าปลั่งๆ จะไปนั่งกิน

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๘๔)

หากเป็นอุณภูมิกำลังพอดี ก็ทรงขยายให้เห็นภาพว่า “อากาศแจ่มใสร้อนเย็นพอสบายจนไม่ต้องนึกว่าร้อนฤาเย็น” นั้นเป็นเช่นไร ดังกล่าวรายละเอียดภาพที่ทรงขยายนั้นมีเป็นจำนวน แต่ก็ทรงแบ่งภาพเป็นช่วงๆต่อกันไป ในแต่ละช่วงยังทรงเน้นคำ “ก็ไม่มี” เน้นให้อุณภูมิในสถานการณ์ต่างๆถึง ๔ สถานการณ์ต่อกันไป ดังทรงกล่าวว่า

เมืองปารีสนี้มันเปนเมืองบรมสุข จะหาแห่งใดในเมืองๆด้วยกัน
เสมอเหมือนเปนไม้มี อากาศแจ่มใสร้อนเย็นพอสบายจนไม่ต้องนึกว่า
ร้อนตาเย็น ขึ้นรถไปในกลางถนนเปนรถเปิดไม้ใส่เสื้อคลุมชั้นนอกก็ไม่มี
หนาว ขึ้นรถปิดฝากระจกก็ไม่มีร้อน ไปในกลางแดดแลเห็นแสงสว่างก็ไม่มี
ร้อน กลับสบาย กลางคืนจนกระทั่งห้าทุ่มเศษสองยามไม่ต้องใช้โอเวอร์
โก๊ตเลยนั่งกลางแจ้งก็ไม่มีหนาว

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๐๘)

เมื่อทรงต้องการเน้นภาพที่ทัศนาก็ในระดับต่างๆ ก็ทรงซ้ำคำ “ก็ยิ่ง” ขยายให้เห็นภาพที่
“แลไปได้” ไกลเห็นหมู่เขาต่างๆ แลเห็นทะเลสาบ” เมื่อความสูงเพิ่มขึ้น คือ เมื่อความสูงมากขึ้น ก็
มองออกไปได้มากขึ้น และเมื่อขึ้นไปยอดเขา ก็ยิ่งแลได้รอบทิศ ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างเช่น
นี้ ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

ผลแห่งการที่ขึ้นไปยอดเขาเหล่านี้ก็คล้ายๆกัน คือแลไปได้ไกล
เห็นหมู่เขาต่างๆ แลเห็นทะเลสาบ ยิ่งสูงมากก็ยิ่งแลเห็นไปไกลมาก ยิ่งขึ้น
ไปยอดไม่มีเขาบังก็แลเห็นได้รอบตัว

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๑๔)

ในการทำงานเกี่ยวกับการขยายสภาพภูมิอากาศที่ทรงกล่าวว่า “ไม่มีอะไรแปลกประหลาด”
พระองค์ทรงซ้ำคำ “ก็ไม่มี” เพื่อขยายสภาพที่ว่ามันให้ชัดขึ้น มีทั้ง ลักษณะฝน คลื่น และอุณหภูมิ
ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้ไม่มีอะไรแปลกประหลาดเลย ฝนก็ไม่มีตก คลื่นก็ไม่มีจัด ร้อนก็
ไม่มาก นับว่าเปนอย่างสบาย

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๒๖)

ตัวอย่างสุดท้าย เป็นการขยายลักษณะการแสดงสีหน้าเพื่อให้สมจริง รวมทั้งวิธีแต่งแต้มสีบนใบหน้า ตรงส่วนแรกที่ทรงขยายภาพนั้น พระองค์ซ้ำคำ “ก็” เน้นสีหน้าแบบต่างๆ มีทั้งเมื่อยามโกรธ เศร้าใจ และดีใจ อีกส่วนหนึ่ง ที่ทรงขยายภาพและเน้นภาพที่ขยายนั้น ก็คือ การแต่งหน้าแบบต่างๆ เพื่อ “แปลงหน้า” สังเกตว่า รายละเอียดตรงนี้มีมาก เมื่อทรงแบ่งประโยคเป็นช่วงสั้นๆ และเน้นคำจึงทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดเจน ด้วยวิธีใช้ประโยคนี้เอง ยังเสริมให้การเปรียบเทียบในตอนท้ายชัดเจนยิ่งขึ้น ที่ทรงเปรียบว่า “ออปรานี้ ที่จะไม่เขียนหน้านั้นไม่มี แต่ไม่ใช่เขียนมูมมามอย่างเช่นแจ็ก ให้นำหน้าผิคนุษย์ เขียนด้วยความสังเกต แปลงรูปให้เหมือนคนที่มีโฉมหน้าต่างๆกัน” ดังทรงกล่าวไว้

ส่วนทำนองเพลงนั้นเล่า มันยังเอียงได้หลายอย่าง ร้องปนอย่างร้องไห้ ร้องปนอย่างตั้งใจกำลังฟุ้งซ่าน ถาจนกระทั่งโกรธแหวก็ได้ ของเราทำได้แต่เพียงร้องไห้ โกรธแหวไม่มีเลย ยังส่วนที่ทำทำนั้นเล่า จริงอยู่ทำท่าเกินคนปรกติที่จะฟังปน แต่ทำเพื่อให้เห็นจริง คือ โกรธก็ผูกคิ้วนิ้วหน้า เสียใจก็เศร้าสลด ยินดีก็ยิ้มแ้มเปล่งปลั่ง การแต่งตัวก็แต่งแปลงหน้าได้จริงๆ เช่นกับคนหนุ่มๆจะแต่งเป็นคนแก่ป้ายด้าๆ เป็นริ้วที่แค้น ที่ห่างตา ที่หน้าผาก ก็แลเห็นปนหน้าย่น ผู้หญิงที่จะทำให้ตาสีคล้ำดำ ก็ทาตาที่คิ้ว ระบายสีที่หางตา ดูตาสีแลเข้ม คนนั้นเองตามเรื่องว่าได้ความทุกข์ร้อน จนถึงปนผีในท้อง ก็ทาขอบตาให้เขียวขึ้นอีก เดิมคำที่แค้น ก็แลเห็นหน้าผอมโกรกลงไปได้ทันที เป็นอันว่าออปรานี้ ที่จะไม่เขียนหน้านั้นไม่มี แต่ไม่ใช่เขียนมูมมามอย่างเช่นแจ็ก ให้นำหน้าผิคนุษย์ เขียนด้วยความสังเกต แปลงรูปให้เหมือนคนที่มีโฉมหน้าต่างๆกัน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๐)

พระองค์ทรงซ้ำคำ “ประเดี๋ยว” เพื่อขยายอาการของคนหลายคนที่ตั้งพักกันเข้ามาหาพระองค์ไม่หยุดหย่อน พอหมดจากคนโน้น ก็มีอีกคนหนึ่งเข้ามาหาอยู่เรื่อยๆ ทำให้เข้าใจได้ว่าสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตของคนในเมืองนั้นเป็นเช่นไร ผู้อ่านจะเห็นทั้งอาการของคนที่มีทั้งชวนแลกเงิน อาสานำทาง หรือคอยยื่นมือรับถือของ พฤติกรรมทั้งหมดนี้ขยายความที่ว่า “ความรำคาญมีมาก” ทำให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดพระองค์จึงทรงรำคาญพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ดังทรงกล่าวไว้

ในเวลาที่ยืนฟังต่อกันอยู่นั้นอดหัวเราะไม่ได้ แต่ความรำคาญมี
มาก ขึ้นๆอยู่ประเดี๋ยวคนนั้นเอาเงินมาชวนแลก ประเดี๋ยวคนนั้นมารับจะ
นำไปที่โน่นที่นี้ ประเดี๋ยวยื่นมือสอดเข้ามาล้วงของที่ซื้อทำเป็นจะรับถือ
ไปให้

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๔)

อีกตัวอย่างหนึ่ง ที่เน้นพฤติกรรมทำนองเดียวกัน เป็นจินตภาพเคลื่อนไหวที่ขยายให้เห็นว่า
“คนมากล้นหลามเดินไปเดินมา” นั้นเป็นเช่นไร พระองค์ทรงซ้ำคำว่า “ประเดี๋ยว” ถึงห้าครั้งใน
ข้อความนี้ เพื่อเน้นความหลุมุน ที่พักหนึ่งคนหนึ่งหายไป อีกพักหนึ่งอีกคนก็หายไปอีก ยังไม่ทัน
จะหมดเรื่องก็มีอีกคนวิ่งเข้ามาแจ้งความ หมดจากคนนี้ ก็มีคนอื่นกลุ่มตามมาวุ่นวายเสียหมด ดัง
ทรงกล่าวว่า

คนมันมากล้นหลามเดินไปเดินมา ประเดี๋ยวเจ้าแผ่นดินหาย
ประเดี๋ยวพระมเหสีหาย...แรกพ่อตามพระมเหสีแยกกันกับเจ้าแผ่นดิน
ประเดี๋ยวหายไปแล้ว...ประเดี๋ยวหนึ่งราชองครักษ์วิ่งมาบอก...ประเดี๋ยวก็
วิ่งมาตามกันอีกหลายเที่ยว

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๑๔)

พระองค์ทรงขยายอาภัพกิจของคนที่ลาที่มีหลายแบบ โดยซ้ำวลี “บางทีก็” และ “บางคน
ก็” เพื่อแยกแยะลักษณะอาการที่ต่างกันไป ๓ ลักษณะ โดยไม่ได้เน้นลักษณะใดเป็นพิเศษ แต่ก็
ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพเหล่านั้นต่อเนื่องกันไป ดังทรงกล่าวว่า

คนที่จั้นั้นทำทำต่างๆ บางทีก็เอาเท้าพาดไปบนต่าง ดินไปอยู่ที่
ตรกริมคอกพา บางคนก็จิกกลางเหมือนจิ้งมี บางคนก็เอาของไว้ข้างน่า

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๓๖)

ในทำนองเดียวกับอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่ทรงขยายลักษณะการแต่งกายของคนตีกรรเชียงที่ “ไม่เหมือนกันสักคนเดียว” ด้วยการซ้ำวลี “อ้ายบ้างก็” และ “อ้ายบ้างคนก็” เพื่อแจกแจงให้เห็นการแต่งกายหลากหลายชนิด มีทั้งพวกที่นุ่งกางเกงไม้ใส่เสื้อ พวกที่ใส่เสื้อนุ่งซัดเตี่ยว และพวกที่ห่มผ้าคล้ายพระดังทรงกล่าวว่า

คนตีกรรเชียงแต่งตัวไม่เหมือนกันสักคนเดียว อ้ายบางคนก็นุ่งกางเกงไม้มีเสื้อ อ้ายบ้างก็มีเสื้อนุ่งซัดเตี่ยว อ้ายบ้างก็ห่มดองด้วยผ้าขาวเหมือนพระ

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๓)

พระองค์ทรงซ้ำวลี “ก็เป็นสายหนึ่งต่างหาก” เพื่อแยกแยะให้เห็นภาพของทางรถไฟ ๒ สาย ดังทรงกล่าวว่า

รถในเมืองฝรั่งเศสนี่แะน้อย คุณเดินเรื่อยเสียดมากไม่ว่าใครจะแะด้วยเหตุรถหลายสายหลีกกันสับสนไปเสมอ ที่จะหยุดตามเขตรแดนก็ไปนสายหนึ่งต่างหาก ที่จะตรงมาปารีสก็ไปนสายหนึ่งต่างหาก

(ไกลบ้าน ล.๒:๕๖)

ลักษณะของรถรางที่ห้อยแขวนไปกับรางแทนที่จะวิ่งบนพื้น พระองค์ทรงซ้ำกริยาวลี “ก็...โตรงเตง” เพื่อแยกให้เห็นทั้งภาพขณะรถรางเดิน และลักษณะของสถานีที่แขวนอยู่ข้างบนเช่นกัน ดังทรงกล่าวว่า

ในการที่จะติดล้อรถนั้น เอาล้อขึ้นไปกลับติดเสียบนหลังการรถเวลาจะเดินก็เดินสอยโตรงเตงไปในเปล สตชันก็แขวนโตรงเตงไว้เช่นนั้นเหมือนกัน

(ไกลบ้าน ล.๓:๖๕)

๓.๑.๒.๒ การขยายรายละเอียดภาพเปรียบเทียบ

การขยายรายละเอียดภาพเปรียบเทียบ เป็นการยกภาพ ๒ ภาพที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกัน แล้วขยายลักษณะที่ต่างกันนั้น

หากส่วนขยายมีรายละเอียดจำนวนมาก พระองค์จะทรงเลือกใช้ประโยชน์ที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนเพื่อขยายภาพนั้น ส่วนขยายที่มีรายละเอียดมากขึ้น ทำให้ภาพแต่ละสิ่งชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงยกตัวอย่างเพื่อขยายลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกัน สำหรับทัศนียภาพเมืองชาวสวัส ประเทศเยอรมัน ทรงแสดงทัศนะว่างามแบบน่ารัก หรือ “กระทู้กระทู้” ก็ทรงดึงลักษณะแม่น้ำมาขยายความคิดนั้น ตรงข้ามกับแม่น้ำในประเทศสวีเดนแลนด์ ที่มีลักษณะ “งามเฉิดฉาย” สังเกตตรงส่วนขยาย ที่ทรงบรรยายรายละเอียดยาวทีเดียว แต่ก็ทรงแบ่งช่วงรายละเอียดเหล่านั้นเป็นตอนๆ ทำให้อ่านง่าย เข้าใจง่าย ผู้อ่านจึงเกิดภาพตามที่ทรงถ่ายทอดนั้น ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อดูประสมกันเข้าหมดทั้งต้นสน ไร่เข้าสาเลิ ไร่หญ้า แม่น้ำถาดำธาร กับทั้งรูปเรือ นูมบ้าน รูปคน เครื่องแต่งตัว ปราบภูว่าเป็นในตำบลแห่งหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนที่อื่น ก็คือ ที่ตำบลชาวสวัส ถ้าจะแปลก็แปลก็พอเรศต์นั่นเอง คุณภูฐานกระทู้กระทู้ งามเป็นคนละอย่างกับสวีเดนแลนด์ข้างสวีเดนแลนด์ดูเป็นที่เปิดเผยโอโถง ถ้าจะดูงามก็งามเฉิดฉาย เช่น น้ำพุตกชานจากหน้าผาสูงตั้งยี่สิบสามสิบเส้น | แม่น้ำลำธารมีน้ำลึกไหลเชี่ยว | แต่ที่นี้ไม่ใช่เช่นนั้น | แม่น้ำก็เล็กๆ กว้างจะไม่เท่าคลองผดุงเสียอีก | บางแห่งจึงจะกว้าง | ถ้ากว้างออกไปกว่านั้นก็มีหาดกรวด | สายน้ำกลับเป็นที่เสียใจ เห็นว่าเล็กไปกว่าที่แคบแต่มีน้ำลึกนั้นเสียอีก | ลำธารก็เป็นลำธาร | แลเห็นก้อนศิลาน้ำไหลกระทบ

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๕)

ส่วนขยายบางส่วน นอกจากจะแสดงขยายภาพให้ชัดแล้ว ภาพนั้นยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจทัศนะส่วนพระองค์อีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสตำบลวิเศษนอร์เวย์ ได้ทอดพระเนตรทัศนียภาพตลอดสองข้างทาง แล้วทรงเกิดความคิดว่า ความงามที่ได้ทอดพระเนตรนั้น เป็นความงามแบบ “เนชुरาล” หรืองามเองโดยธรรมชาติ เป็นความงามที่แท้จริงตามทัศนะพระองค์ จึงทรงยกตัวอย่างภูมิประเทศที่คนไทยรู้จักมาขยายทัศนะดังกล่าว เริ่มจากยกตัวอย่าง “ความงามที่ผิดธรรมดา” มีลักษณะตรงข้ามกับความงามแท้ ได้แก่ “การขุดคลองให้แหลมต่อแหลมชนกัน” ต่างไปจากความงามอีก ๒ ลักษณะ *ลักษณะแรก* เป็นความงามที่ทำดีเหมือนจริง เป็นความงามที่เกิดจากมนุษย์ปรุงแต่งสิ่งต่างๆ ให้งดงามเสมือนธรรมชาติสร้างขึ้น เช่น “ข้างหนึ่งเป็นแหลมข้างหนึ่งเป็นคูกินกัน ดูเหมือนหนึ่งว่าสายน้ำกัดเซาะฝั่งให้ไปเอง” *อีกลักษณะหนึ่ง* เป็นความงามที่เรียกว่า “ดีเหมือนแกล้งทำ” หรือ “งามเหมือนทำ” เป็นความงามที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่กลับคล้ายฝีมือมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เช่น “สายน้ำกัดเซาะไปเอง เป็นคูกินแหลมเล็กๆ เหมือนอย่างกับคนลงบังเวียนเขียนไว้เพื่อจะให้งาม” การที่ทรงยกตัวอย่างแล้วใช้ประโยคแบ่งภาพเป็นช่วงๆเช่นนี้ จึงทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ ติดตามความคิดได้แจ่มชัด ดังทรงกล่าวว่

จะว่าด้วยความงาม คำที่ชมมันมีสองอย่าง อย่างหนึ่งชมว่าทำดีเหมือนกับจริง อีกอย่างหนึ่ง ชมว่าดีแลงามเหมือนแกล้งทำ อย่างแรกเป็นของที่คนทำด้วยความคิด แต่ทำดีเหมือนกับของไปเองได้โดยธรรมดา ไม่มีอะไรฝืนๆซัดๆ เช่นกับจะขุดคลองให้แหลมต่อแหลมชนกัน | เช่นนี้ผิดธรรมดา ต้องข้างหนึ่งเป็นแหลม | ข้างหนึ่งเป็นคูกินกัน | ดูเหมือนหนึ่งว่าสายน้ำกัดเซาะฝั่งให้ไปเอง | เช่นนี้เป็นอย่างทำดีเหมือนจริง | ส่วนดีเหมือนแกล้งทำนั้น | สายน้ำกัดเซาะไปเอง | เป็นคูกินแหลมเล็กๆ | เหมือนอย่างกับคนลงบังเวียนเขียนไว้เพื่อจะให้งาม | เช่นนี้งามเหมือนทำการที่จะทำงามสองอย่างเช่นนี้ไม่ใช่หาง่ายมักจะออกมากกลางๆ ทำงามดีแต่ไม่เหมือนจริง งามจริงอยู่แต่มันยังเสียตรงนั้นตรงนี้ ถ้าหากว่าเราทำ เราคงจะแก้ไขให้ไปอย่างนั้นอย่างนี้ งามมันงามดาดๆ เหมือนกันกับที่ไหนๆ ไม่กินตา สองอย่างข้างหลังนี้ จะเรียกว่างามแท้ไม่ได้ แต่ถ้าจะพูดถึงงามแท้ ที่กล่าวมาข้างต้นสองอย่างนั้นแล้ว งามที่เป็นเองโดยธรรมดางามกว่า

ที่คนแก่งทำให้งาม งามเช่นนี้เรียกว่า แนนุราล ในที่ซึ่งผ่านไปนี้ งามจริง
เช่นนั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๖๐-๒๖๑)

นอกจากจะใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนขยายลักษณะที่ต่างกันแล้ว พระองค์ทรง
เลือกใช้ประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบพิเศษเพื่อขยายภาพ เป็นการบอกลักษณะที่แตกต่าง
กันระหว่างสิ่งสองสิ่ง ในแต่ละข้อความอาจปรากฏการใช้ประโยคเช่นนี้เพียงครั้งเดียว หรือมาก
กว่าหนึ่งครั้ง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่แจ่มชัด

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อทรงทอดพระเนตรจากพื้นล่างไปยังยอดเขาสูง ทำให้แลเห็นต้นไม้มีขนาดเล็กเท่าผัก
ขึ้นแซมตามก้อนศิลายักษ์ ทรงอธิบายให้เกิดภาพว่า ต้นไม้เหล่านั้นมีอยู่มากก็จริง แต่เชื่อว่าจะคลุม
ก้อนศิลามิดเสียดหมด เพราะงอกขึ้นได้จากดินหว่างช่องศิลาเท่านั้น ดังทรงกล่าวว่า

เขาชื่อนี้มีหญ้าจริงๆ มีต้นไม้เตี้ยๆ ขนาดผักแซกแซม **แต่ไม่ใช่จะ
หุ้มศิลามิด มีรายอยู่ตามซอกศิลา**

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๒๖)

ในการทำงานเกี่ยวกับลักษณะก้อนหินที่ทลายจากภูเขา พระองค์ทรงอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจ
ลักษณะที่แท้จริงของหินนั้น โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่าหินนั้น มีรูปทรงกลมไร้เหลี่ยมมุม แต่ที่จริง
แล้วกลับมีรูปร่างเป็นแท่งเหลี่ยมแหลม ดังทรงกล่าวว่า

เครื่องที่สำหรับกันตคนั้น ใช้ศิลาโตกว่าที่อดาลีมาก สูงประมาณ
๒ ศอก ตั้งระยงดี ห่างกันอยู่ในซอกกีบแล ๒ ศอก คูดัดแน่นแข็งแรงโดย
มีจะลำพองบ้าง เปนไม่มีที่จะพลาดปลัดตก ที่เขาทำได้ทั้งนี้ เพราะศิลา
อุดมเหลือเกิน ไม่พืดต้องต่อย ทลายลงมากลึงอยู่ข้างๆทางมากมายก่ายกอง

ไม่ใช่เป็นศึลากลมลบเหลี่ยมทลายลงมา เป็นศึลาลเหลี่ยมเป็นแท่งแหลมๆ
ทลายลงมาด้วยแรงน้ำ ด้วยเหตุที่จะไม่ให้ทางชันทางทบไปทบมาจึงได้ดี

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๓๖)

หากเป็นภูมิประเทศที่แปลกพิเศษ พระองค์ก็ใช้ประโยชน์ที่มีการขยายความแบบพิเศษ ช่วยสร้างจินตภาพ ยกตัวอย่างเช่น เทือกเขาอัลป์ที่มีขนาดใหญ่ ทอดตัวเป็นแนวยาวกั้นแดนอิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ และฝรั่งเศส สันฐานของเทือกเขานี้ จึงต่างไปจากภูเขาสูงทั่วไป ที่ผู้อ่านอาจนึกไปว่ามีหลายลูก เรียงสลับกัน ตรงข้ามกับภูเขาเมืองนอร์เวย์ที่มียอดแหลมสูง ไม่ได้เป็นเทือกเขาสันยาวๆ ทำให้นิยมเจาะปล่องรถไฟ แทนที่จะทำถนนขึ้นเขา ดังทรงกล่าวว่า

เขาอัลป์นี้เป็นเขาเทือกใหญ่ยาว ไม่ใช่ลูกเดียวมากยอด สูงกั้นใน
ระหว่างประเทศอิตาลีกับสวิตเซอร์แลนด์แลฝรั่งเศส

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๕)

เขาเข้ามาเตรียมจุดตะเกียง จึงได้ความว่าจะต้องลอดปล่องถึง ๔๔ ปล่อง ดูเหมือนรถไฟในเมืองนอร์เวย์ไม่ระอิดระอาในการที่จะต้องเจาะปล่อง ดีกว่าที่จะต้องปีนขึ้นไปบนหลังเขา เหตุที่เขา**ไม่ได้เป็นเขาสันยาวๆ เป็นเขายอดแหลมๆสูงๆทั้งนั้น** ถ้าจะไปตามไหล่เขาที่สูงไม่เจาะปล่องคงจะเสียดินไม่ได้ และทำสะพานเปลืองกว่าเจาะ จึงได้ใช้เจาะเสียเป็นพื้น ปล่องยาวๆก็ไม่มากสักเท่าใด เป็นปล่องสั้นๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

ตัวอย่างสุดท้าย เป็นลักษณะรถยนต์สมัยใหม่ที่รูปร่างแปลกไปจากคันอื่น โดยเฉพาะตรงส่วนประทุนรถ ที่เมื่อก้าวถึงประทุน ผู้อ่านก็ยอมเข้าใจกันว่าต้องยื่นเข้าไปส่วนหน้ารถ หากแต่รถคันนี้ก็กลับมีความต่างไป เพราะประทุนตั้งตรงขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

รถนั้นรูปร่างมันพิวกกก็คือ ข้างล่างออกจะเป็นรถวิคตอเรียแต่
ประทุนไม่จำเป็นข้างหน้า ตั้งตรงขึ้นไปเลย

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๑๗)

บางครั้งยังทรงขยายความโดยเพิ่มเติมรายละเอียดลงไปในส่วนหลักหรือส่วนขยาย เพื่อ
 ให้ผู้อ่านสร้างจินตภาพได้ชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงอธิบายลักษณะการปลูกส้ม โดยยกลักษณะที่ขัดแย้งกันในประโยคส่วนแรก
 ว่า “ต้นไม้ไม่ได้ปลูกบนกร่อง” และส่วนที่สองว่า “ปลูกในท้องร่อง” สังเกตว่าตรงส่วนที่สองที่
 ขยายมานี้ ทรงเพิ่มรายละเอียดของส้มที่ปลูกในท้องร่องด้วยว่า “เหมือนปลูกอ้อย” ช่วยให้อ่าน
 เกิดจินตภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่

ลืมหว่าถึงได้แะควสวนส้ม ชั่วแต่ขับรุดผ่านใช้ปลูกร่องแต่ร่อง
 ดื่นๆถึง ต้นไม้ไม่ได้ปลูกบนกร่อง ปลูกในท้องร่องเหมือนปลูกอ้อย ส้ม
 แลมะนาวต้นโตๆมาก โคนถึงสองกำถากว่

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๗)

พระองค์ทรงแทรกรายละเอียดตรงส่วนขยายที่ว่า “ไม่ตึงตัง” คล้ายไฟไหม้ในเมืองไทย ทำ
 ให้เสียงในสถานการณ์ไฟไหม้นั้นแจ่มชัดยิ่งขึ้น เพราะหากกล่าวแต่เพียงว่าไฟไหม้ “เจิบกร่อยๆไม่
 ตึงตัง” ก็สามารถสร้างจินตภาพได้ระดับหนึ่ง แต่เมื่อเพิ่มส่วนขยายที่เป็นการเปรียบเทียบกับสถาน
 การณ์ที่ผู้อ่านรู้จักดี ก็ยิ่งทำให้จินตภาพนั้นชัดขึ้น ดังทรงกล่าวว่

ตึกที่ไฟไหม้นั้นเป็นตึกอยู่ห่างทางสามแยก ลึกเข้าไปสักหน่อยหนึ่ง
 แต่คงยังอยู่ในตอนห้องที่ออกถนนสองข้าง เป็นควันพลุ้งๆ ออกมาจากลูกทรง
 เหล็กคูดมันเจิบๆกร่อยไม่ตึงตัง เหมือนไฟบ้านเรา

(ไกลบ้าน ล.๒ :๓๒)

คนทั่วไปมักเข้าใจว่า หากเมืองใดก็ตามที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวกลางทะเลก็ย่อมต้องเป็นเกาะหรือภูเขา ซึ่งความเข้าใจนี้ไม่ตรงกับลักษณะภูมิประเทศของเมืองเวนิส พระองค์จึงทรงอธิบายลักษณะภูมิประเทศของเมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ที่เป็นพื้นราบปรุมน้ำอยู่ท่ามกลางทะเล โดยใช้ประโยคที่มีการขยายความแบบพิเศษ ยกภาพที่ต่างกันว่า “แต่ไม่ใช่เป็นเกาะเป็นเขาเป็นพื้นราบปรุมน้ำ” จะเห็นว่า หากไม่ได้แทรกส่วนขยายด้วยการเปรียบเทียบ ก็ทางเพิ่มส่วนขยายเป็นวลี อย่างเช่นที่ทรงขยายลักษณะพื้นที่ราบเมืองเวนิสที่ไม่ได้เป็นเกาะเป็นเขาว่า เป็นที่ราบ“พอปรุมน้ำ” ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพที่ชัดเจนว่า ลักษณะพื้นที่ราบนั้นอยู่สูงจากน้ำเพียงนิดเดียวเท่านั้น ดังทรงกล่าวว่า

เมืองตั้งอยู่ในที่ดอนชายทะเล ห่างจากฝั่งถึงสองไมล์ครึ่ง แต่ไม่ใช่เป็นเกาะเป็นเขา เป็นพื้นราบพอปรุมน้ำ แบ่งเป็นแผ่นใหญ่แผ่นเล็กด้วยลำคลองสายใหญ่สายหนึ่ง

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๖๒)

เมื่อพระองค์ทรงอธิบายวิธีการทำความสะอาดหู ทรงยกลักษณะที่ต่างกันในส่วนแรกว่า “วิธีที่ทำไม่ได้ใช้แรงแผดด้วยสำลี” และส่วนที่สองว่า “มีเครื่องมือเหล็กสำหรับแรงแผด” สังเกตว่าในทั้งสองส่วนนี้พระองค์ทรงเพิ่มการเปรียบเทียบเพื่ออธิบายให้เห็นภาพว่า วิธีที่ทำไม่ได้ใช้แรงแผดด้วยสำลีนั่น เป็นลักษณะคล้ายการยอนหู หรือ “เช่นยอนหู” อีกทั้งเครื่องมือเหล็กที่ใช้สำหรับแรงแผดหูนั้นก็ “พันด้วยสำลี” เช่นเดียวกัน ดังทรงกล่าวว่า

เวลาเที่ยงได้ลงมือชำระจมูกแลพาดยา วิธีที่ทำไม่ได้ใช้แรงแผดด้วยสำลี
เช่นยอนหู มีเครื่องมือเหล็กสำหรับแรงแผดพันด้วยสำลีเหมือนกัน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๘)

พระองค์ทรงอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจสภาพอุณหภูมิในฤดูหนาวของยุโรป โดยแทรกลักษณะอากาศหนาวเพิ่มเติมว่า ความหนาวนั้นเป็นแบบ มีลมพัดตึงๆ ทำให้สั่นสะท้าน จะเห็นว่าแค่ส่วนหลักที่ทรงบอกว่าอากาศนั้นไม่ได้หนาวอย่างบ้านเรา ก็ทรงอธิบายให้เห็นภาพทั้งลักษณะลมพัดและอาการสั่นสะท้านของร่างกายเมื่อสัมผัสกับลมนั้น จากนั้นจึงขยายภาพความหนาวต่อไปอีกว่าเป็นเช่นไร คล้ายดังเวลาตากแดด ทั้งที่แดดนั้นร้อนเหมือนเมืองไทย แต่ก็มีความเย็นแทรกอยู่ด้วย อีกทั้งยังบอกลักษณะเหงื่อที่ซึมออกมา ไม่ได้แตกพลั๊กๆ จะเห็นว่าส่วนขยายที่ทรงแทรกเพิ่มเติมในแต่ละช่วงประโยคนั้น ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจสภาพภูมิอากาศได้ชัดยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

การเรื่องหนาวมันชอบกล น่าสงสัยว่าคนที่ไม่เคยรู้จักหนาวเมืองฝรั่งจะเข้าใจเอาไม่ว่าหนาวอย่างไร มันไม่ได้หนาวลมตึงๆสั่นสั่นอย่างเช่นบ้านเรา น่าจะเรียกว่าเย็นมากกว่าหนาว เหมือนหนึ่งว่าเวลาตากแดด ใ้ว่าแดดนั้นจะไม่ร้อน ร้อนเหมือนแดดเรา แต่มันมีอากาศเย็นอยู่ในตัวอย่างไร เพื่อไม่ยักตกพลั๊กๆ เวลาสวมเสื้อหนาเกินไป ก็รู้สึกว่าร้อนอบอ้าว แต่ไม่ใช่เห่อก พอพระอาทิตย์ลับก็รู้สึกหนาวได้ทันที

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๐)

ในทำนองเดียวกัน พระองค์ทรงอธิบายลักษณะก้อนน้ำแข็งขนาดมหึมา บนภูเขาวิโนเนส นอร์เวย์ ความแปลกใหม่ของแท่งน้ำแข็งนั้น ไม่ได้มีเพียงขนาดที่ทรงบรรยายก่อนตอนที่ยกตัวอย่างมานี้ว่า “ขอให้คิดคู้ว่าน้ำแข็งก้อนหนึ่ง โดยหนาที่เราไปยืนอยู่ถึง ๒๐ วา กว้างประมาณสัก ๖๐ วา แต่ยาวขึ้นไปจนตลอดถึงยอดเขา ประมาณ ไม่ถูก ตัดกันเป็นแท่งเดียว” หากแต่ยังต่างไปจากน้ำแข็งขณะกำลังละลายอีกด้วย สังเกตความที่ทรงแทรกมาในส่วนหลักที่ว่าไม่ใช่เป็นน้ำแข็งอย่างกำลังละลาย “ที่เหมือนกับเราจะเอาก้อนน้ำแข็งมาตั้ง แลดูเยิ้มอยู่รอบเช่นนั้น” สำหรับส่วนขยาย ก็คือ “ลงมาตั้งหนาเลยไม่ได้เยิ้ม” เป็นลักษณะที่ตรงข้ามกับส่วนหลัก และทรงเพิ่มเติมรายละเอียดภาพอีกว่าความแข็งของก้อนน้ำแข็งนั้น “แข็งเปรี๊ยะเหมือนศิลา” ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพที่ชัดว่าลักษณะก้อนน้ำแข็งยักษ์ที่ไม่ได้ละลายเป็นเช่นไร ดังทรงอธิบายว่า

บนน้ำแข็งนั้นมีศิลาลอยๆ เลื่อนตกลงมาค้างอยู่บนน้ำแข็ง โดเท่าโต
ก้อนศิลาที่ก่อเขาในสวนแ่งเตงก็มี ไม่ใช่เป็นน้ำแข็งอย่างกำลังละลาย ที่
เหมือนกับเราจะเอาก้อนน้ำแข็งมาตั้ง แลดูเอี่ยมอยู่รอบเช่นนั้น ลงมาตั้งหนา
เฉยไม่ได้เอี่ยมเลย ทุบดูก็แข็งปรือเหมือนศิลา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๘)

ลักษณะการตกแต่งภายในประสาธ “วิลลาของโฮเทลสเตฟานนี” เมืองบาเดนบาเดน
เยอรมัน ที่ภายในทันสมัยสมส่วน ต่างไปจากภายนอกที่เก่าแก่ พระองค์ทรงแทรกรายละเอียด
ขยายส่วนหลักที่ไม่ได้เก๋อย่างใหม่ ทำให้เห็นภาพทันทีว่า ลักษณะรูปแบบที่เก๋อย่างใหม่นั้นเป็นเช่น
ไร คือ “หันเบี้ยวไปเบี้ยวมา” สำหรับส่วนขยายที่บอกว่า “ตั้งอย่างตรงๆ” นั่นก็ทรงอธิบายเพิ่มอีก
ว่า “คั่นแปลนเหล่าแปลน” อีกด้วย ดังทรงกล่าวว่า

คาเชอลนี่ ดูข้างนอกเหมือนอย่างเก่าคร่ำคร่ามาก เพราะความจริงก็
เก่าจริง แต่ข้างในแกรนด์คู่อองค์นี้เองได้แต่งงดงามมาก พอชอบในวิธีที่แต่ง
ไม่ใช่เก๋อย่างใหม่ ที่หันเบี้ยวไปเบี้ยวมา ตั้งอย่างตรงๆ แต่คั่นแปลนเหล่าแปลน
ตอน สมกับคาเชอล ทั้งงามทั้งสบาย

(ไกลบ้าน ล.๒:๕๓)

พระองค์ทรงอธิบายลักษณะเขาสูงบริเวณฟยอค เมืองนอร์เวย์ ที่แม้จะสูงเพียงใดแต่ก็ไม่ตั้ง
ชันโกรก ตรงนี้ทรงแทรกรายละเอียดเพิ่มด้วยว่า “จนตันขึ้นไม่ได้” ก็แสดงภาพให้ชัดว่า ภูเขาที่ชัน
โกรก หรือชันจนแทบจะตั้งฉากกับพื้นดินนั้นเป็นแบบใด คือ ชันเสียจนไม่มีปุ่มหินศิลายื่นออกมา
ให้คนพอจะปีนได้เลย ตรงส่วนขยายที่ว่า “หากแต่ชันเพลๆ” พระองค์ก็ทรงแทรกรายละเอียดเพิ่ม
อีกว่า “พอตันไม่ขึ้นชันชันเรียงกันเต็มข้างเขาตลอดจนยอด” ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าความชันแบบ
ลาดเอียงนั้นอยู่ในระดับใด ก็มากพอที่จะทำให้พันธุ์ไม้ต่างๆ ขึ้นชันชันเรียงจนเต็มตลอดแถบนั้น
ดังทรงกล่าวว่า

เรือเดินมาตามเอเดนเยอพยด เปนพยดอันหนึ่ง ซึ่งถ้าภาว่าเปนที่
งามแห่งหนึ่งในเมืองนอร์เว ข้อที่ว่างามนั้นคือเปนเขาสูงสองข้าง แต่ไม่ตั้งชัน
โกรกจนต้นขึ้นไม่ได้ ชันเพลๆ พอดันไม้ขึ้นซ้อนเรียงกันเต็มข้างเขาตลอด
จนยอด เว้นไว้แต่บางยอดซึ่งมีสโนคาตอยู่ ก็มีต้นไม้ขึ้นไปจนเสมอได้สโน
บางแห่งที่มีที่ลาดเข้าไปอีก ก็เปนที่ไร่หญ้าแลมีบ้านเรือนคนเปนหย่อมๆ ไป

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๘๗)

ตัวอย่างสุดท้าย พระองค์ทรงอธิบายลักษณะพยดโดยเลือกใช้สิ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน
เพื่อขยายรายละเอียด มีทั้งแม่น้ำ และอ่าว รวมทั้งขยายภาพอีกทอดว่า ห้วงน้ำทะเลนั้นคล้ายดัง
คลอง หรือแม่น้ำ แต่ไปตัน สังเกตว่ารายละเอียดที่ทรงแทรกเสริมเข้ามานี้ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ
ที่ชัดเจนขึ้น เพราะหากพระองค์จะกล่าวแต่เพียงว่า “พยดนี้ไม่ใช่แม่น้ำ” หรือ “พยดนี้ไม่ใช่อ่าว”
หากแต่เป็น “ห้วงน้ำทะเลลึก” แม้ผู้อ่านจะพอจินตนาการออกว่ารูปร่างภูมิประเทศนั้นเป็นเช่นไร
แต่คงไม่ชัดเจนเท่าที่ทรงแทรกรายละเอียดเข้ามาเป็นแน่แท้ ดังทรงกล่าวว่

คลื่นก็สงบ ลักษณะที่เรียกว่า พยดนี้ไม่ใช่แม่น้ำไม่ใช่อ่าว เปนห้วง
น้ำทะเลลึกเข้าไป เหมือนคลองหรือแม่น้ำน้ำเค็ม แต่ไปตัน

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๗๒)

ด้วยตัวอย่างทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า วิธีบรรยายหรือพรรณนาภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกล
บ้าน ส่วนใหญ่แล้วเป็นการขยายรายละเอียดภาพ ๒ ลักษณะ ได้แก่ การขยายรายละเอียดของสิ่ง
ใดสิ่งหนึ่ง และการขยายภาพเปรียบเทียบ พระองค์ทรงเลือกใช้ประโยคได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้
ผู้อ่านจดจำรายละเอียดจำนวนมากทั้งหมดได้ การขยายรายละเอียดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะทรงใช้
ประโยคโครงสร้างไม่ซับซ้อน แจกแจงองค์ประกอบส่วนต่างๆของสิ่งนั้นอย่างละเอียด และอาจ
ใช้ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างช่วยเน้นรายละเอียดที่เป็นส่วนขยาย หรือแยกแยะลักษณะต่างๆของ
สิ่งนั้น สำหรับการขยายภาพเปรียบเทียบ เป็นวิธีสร้างจินตภาพที่ทรงใช้มาก การเปรียบเทียบนี้

อาจแสดงให้เห็นความแตกต่างของสิ่ง ๒ สิ่ง ที่พระองค์ทรงยกตัวอย่างแล้วใช้ประโยคโครงสร้างไม่ซับซ้อนขยายรายละเอียดแต่ละส่วน หรืออาจเป็นการเปรียบเทียบที่เกิดจากการแทรกคำอธิบายเพิ่มเติม เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญ ตรงส่วนนี้พระองค์จะเลือกใช้ประโยคที่มีการขยายความแบบพิเศษ ยกภาพที่แตกต่างกันเทียบเคียงกัน

จึงสามารถกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเลือกใช้ได้เหมาะสมสอดคล้องกับวิธีสร้างจินตภาพในระดับความเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากภาพที่ทรงบรรยายหรือพรรณานั้น มีรายละเอียดจำนวนมาก ทั้งการลำดับภาพและขยายภาพ ส่งผลให้ผู้อ่านได้นึกเห็นภาพตามไปเป็นระบบ การใช้ประโยคเพื่อลำดับภาพ จะทรงเลือกใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ทั้งการลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์กันตามตำแหน่งทิศทาง และการลำดับภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ส่วนการขยายภาพพระองค์ทรงใช้ประโยคถึง ๓ ชนิด เพื่อช่วยขยายรายละเอียดส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือขยายภาพเปรียบเทียบด้วยการแบ่งภาพเป็นช่วงๆต่อเนื่องกันไป การแทรกรายละเอียดที่น่าสนใจ และการเน้นรายละเอียดที่เป็นส่วนขยายทั้งหมด

๓.๒ การใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ

การสร้างจินตภาพในระดับความโดยนำภาพพจน์มาใช้เพื่อขยายรายละเอียดภาพ เป็นการให้รายละเอียดภาพอย่างสั้นกระชับ ต่างไปจากการใช้โครงสร้างประโยคทั้ง ๓ แบบเพื่อขยายภาพ การใช้ภาพพจน์มีความสำคัญยิ่ง และอาจจัดให้เป็นลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพอีกประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้มาก และใช้บ่อยครั้งเพื่ออธิบายขยายภาพแปลกใหม่ หรือเพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามภาพที่นึกเห็นนั้น

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะยึดเกณฑ์การให้คำจำกัดความ และการแบ่งประเภทภาพพจน์ตามที่ *ชลธิรา สัตยาวัฒนา* ได้กล่าวไว้ใน *การใช้ภาษา* ที่ว่า “ภาพพจน์ (figure of speech) คือคำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำเพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง ภาพพจน์เป็นผลของการใช้ถ้อยคำอย่างมีศิลปะโดยกลวิธีการเปรียบเทียบ” (*ชลธิรา สัตยาวัฒนา ๒๕๒๔: ๒๐๒*)

พระองค์ทรงเลือกสื่อเปรียบเทียบที่ผู้อ่านรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดีมาเปรียบเทียบ ด้วยวิธีที่เข้าใจง่ายเพื่อสร้างจินตภาพ ผู้วิจัยพบว่า พระองค์นิยมใช้ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และสัทพจน์เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ก็มีการเปรียบเทียบโดยนำสิ่งที่มีในประเทศไทยมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้อ่านไม่รู้จัก เพื่ออธิบายลักษณะของสิ่งต่างๆอย่างแจ่มชัด

ลักษณะของสื่อเปรียบเทียบที่ทรงเลือกมานั้นมักเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวผู้อ่าน เช่น เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาหาร ปรัชญาทางธรรมชาติ พฤติกรรมสัตว์ เป็นต้น การใช้ภาพพจน์ปรากฏทั้งในบริบทของการบรรยายภาพ และพรรณนาภาพ หากนำภาพพจน์เหล่านี้บรรยายภาพ จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของสิ่งแปลกใหม่ชัดเจนขึ้น เข้าใจง่ายขึ้น หากนำไปแทรกในการพรรณนาภาพ ก็จะเสริมให้เกิดจินตภาพชัดเจน โดดเด่น ชวนซึ่งจับใจ

พระองค์ทรงมีวิธีสำคัญในการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ คือ การดึงเอกลักษณ์ของภาพสองภาพมาเปรียบเทียบกัน สะท้อนจินตนาการของพระองค์อย่างยิ่ง จะเห็นได้จากภาพพจน์ที่ทรงใช้จะมีความแปลกใหม่ ไม่ใช่ภาพพจน์ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า คลิเช่ (Cliche) หมายถึง ถ้อยคำสำนวนที่นำมาใช้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า บ่อยเกินไปจนเบื่อ ขาดชีวิตชีวา(พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม :ภาพพจน์ ไวยากรณ์ และกลการประพันธ์อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๕: ๔๑) ทั้งนี้ นักเขียนไทยมักจะนิยมใช้ภาพพจน์ที่ใช้กันต่อๆมา ดังคำกล่าวอ้างที่ว่า “นิยมใช้อย่างที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า คลิเช่ *Cliche*” คือ ถ้าจะอุปมาก็ใชอุปมาที่เคยใช้ชินกันมา หรือที่สะกดหู สะกดตา” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ๒๕๑๔: ๕๘) ยกตัวอย่างเช่น การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา เพื่อแสดงภาพการเคลื่อนไหวที่ของฝูงชนที่แตกต่างกัน ๒ ลักษณะ ดังทรงกล่าวว่า “คนเดินเหมือนอย่างจอกที่ไหลลอยมาตามกระแสน้ำ”และ “คนมันยุบๆไปหมดเหมือนมดเมื่อคาบไข่เดิน“ จะเห็นว่าแม้ว่าทั้งสื่อเปรียบเทียบจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติเหมือนกัน แสดงออกปฏิกิริยาเหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ผู้วิจัยแบ่งลักษณะการใช้ภาพพจน์ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่

- ๑.๒.๑ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา
- ๑.๒.๒ การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์
- ๑.๒.๓ การใช้ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน
- ๑.๒.๔ การใช้ภาพพจน์แบบสัทพจน์

๓.๒.๑ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา

อุปมา คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมโยงคำว่า เหมือน ดุจ ดัง เช่น ปาน ราว ประหนึ่ง เพียง เทียบ ฯลฯ

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงเปรียบเทียบลักษณะยอดโบสถ์ของ “คะทึดริล” เมืองมิลาน อิตาลี ที่แม้จะมีขนาดใหญ่โตแต่สถาปนิกก็สร้างให้แลดูแบบบาง จึงทรงเปรียบเทียบลักษณะความแบบบางอ่อนช้อยนั้นว่าราวกับหากนกมาเกาะจะทำให้ยอดโบสถ์หักลงมา ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอย่างชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

ความที่ช่างคิดตัวอย่างวิเศษใหญ่ถึงเพียงนั้นแลดูเหมือนแบบบาง
เหมือนหนึ่งราวกับว่านกมาจับจะหัก

(ไกลบ้าน ถ.๑ : ๒๘๘)

พระองค์ทรงใช้สื่อเปรียบเทียบมากกว่าหนึ่งชนิดเพื่อขยายรายละเอียดของภาพหนึ่งภาพ จัดเป็นการใช้ภาพพจน์ขยายภาพเป็นทอดๆต่อเนื่องกันไป และทรงพรรณนารายละเอียดของภาพเพิ่มเติม ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัด ดังเช่น การนำรูปทรงพัดด้ามจิว กงรถ และ ลีเก้ามาเปรียบเทียบกับสิ่งก่อสร้างต่างๆภายในวัง และพรรณนาแจ่มแจ้งโดยเปรียบเทียบองค์ประกอบต่างๆของวัง ซึ่งมีทั้งหอสูง และวัง เข้ากับองค์ประกอบของพัดด้ามจิว ลักษณะการขยายรายละเอียดเพิ่มเติมเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

ได้ขับรถไปเที่ยวดูในป่าซึ่งตั้งอยู่หลังชลอส ชลอสคือวังนี้รูป
เหมือนพัดด้ามจิว ด้านหนึ่งเปนเมือง ด้านหนึ่งเปนป่าหลังวัง ด้านข้าง
ป่ามีหอสูงซึ่งเปนด้ามพัดด้ามจิว ตัวพัดอยู่ด้านข้างเมือง มีถนนรอบ
เหมือนกงรถ แล้วมีถนนวงแยกออกจากชลอสไปเหมือนลีเก้า

(ไกลบ้าน ถ.๒ : ๑๕)

การอธิบายลักษณะรูปร่างอำเภอเมืองวัดเสด็จ โดยดึงลักษณะเด่นของรูปร่างพืดและรูปร่างอำเภอมาเปรียบเทียบกัน พระองค์ทรงเปรียบเทียบลักษณะของแหลมที่ยื่นยาวสู่อำเภอ มีน้ำโอบล้อมเหมือนดัง “กระดุกพืด” ตรงนี้ผู้อ่านจะจินตนาการภาพของอำเภอที่โโค้งรอบ แล้วมีพื้นดินเป็นแหลมยื่นแทรกลงไปบริเวณแอ่งน้ำขนาดใหญ่ ต่อจากนี้พระองค์ทรงอธิบายองค์ประกอบส่วนอื่นเพิ่มเติมคือทางปากข้างชายฝั่งสุดอำเภอเป็น “ช่องเหมือนรูปพืดฤๅดาติบัตรแลกที่ขาดยอดแหวงอยู่ข้างหนึ่ง” จะเห็นว่าพระองค์ทรงเลือกใช้สื่อเปรียบเทียบที่เป็นพืดเหมือนกันเพื่อขยายองค์ประกอบของภาพแต่ทรงเลือกลักษณะของพืดคนละส่วนมาอธิบายภาพแปลกใหม่นั้น ทำให้รายละเอียดภาพที่ทรงขยายต่อเนื่องกันชัดเจนขึ้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

อำเภอเมืองวัดเสด็จประหลาด ไม่มีที่ไหนเหมือน แหลมที่ตั้งเมือง
วัดเสด็จอยู่ในศูนย์กลางอำเภอแลดูเหมือนเป็นกระดุกพืดมีน้ำล้อมเกือบจะ
รอบ ฝ่ายข้างฝั่งมีอำเภอเข้าไปเป็นช่องๆ เหมือนรูปพืด ฤๅดาติบัตรแลกที่ขาด
ยอดแหวงอยู่ข้างหนึ่ง

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๒๕๖)

การอธิบายรูปร่างลักษณะของเมือง เริ่มจากที่ทรงทอดพระเนตรในมุมสูง เห็นภาพของเมืองกลางหว่างเขา มีสิ่งปลูกสร้างหลายชนิดทั้งโรงงาน ดึก บ้านเรือน เรียงรายกระจายรอบพื้นที่นั้นเปรียบเสมือนใยแมงมุม ดังทรงกล่าวว่า

มีโรงจักรรายรอบห่างๆออกไปสี่ฐานเหมือนใยแมงมุมหนายู่ที่
ตรงกลาง มีทางรถไฟทางรถม้าโยงล้ามออกไปโดยรอบแลเห็นปล่องไฟส
พร้งไปรอบด้าน

(ไกลบ้าน ล.๑ : ๓๑๕)

พระองค์ทรงนำลักษณะรูปทรงขนมใส่ไก่มาเปรียบเทียบขยายลักษณะถนนที่ตัดวนเวียนลงมาตามไหล่เขา เมื่อดูจากด้านบนภูเขาก็สามารถมองเห็นถนนข้างล่างได้โดยตลอด หรือเมื่อดูจากข้างล่างก็สามารถมองเห็นรถวิ่งวนเวียนลงมาเป็นแถว เปรียบเสมือนขนมใส่ไก่ที่เส้นแป้งเวียนทบไปเป็นชั้น เมื่อวางขนมใส่ไก่ในแนวตั้งแล้วมองจากด้านบนลงล่างหรือกลับกันก็จะมองเห็นเส้น

แบ่งเวียนเหมือนถนนนั้น การดึงลักษณะร่วมของเส้นทางบนภูเขาเปรียบเทียบกับขนมเช่นนี้ จึงช่วยสร้างจินตภาพให้ชัดยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

ถนนตัดวงลงมาวนเวียนเหมือนอย่างขนมไส้ไก่ แลดูตั้งแต่ข้างบนก็เห็นจนกระทั่งถึงถนนข้างล่าง เมื่อลงมาข้างล่างแล้ว แลขึ้นไปข้างบน เห็นรถที่ตามเราลงมาเวียนเป็นแถว

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๒)

การอธิบายภาพสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เมื่อเกิดปฏิกิริยาไฟฟ้าก็ทรงใช้ภาพพจน์อุปมา แสดงลักษณะแสงไฟที่เคลื่อนที่เป็นวงกลมเปล่งแสงสีขาวกับสื่อเปรียบเทียบที่ผู้อ่านรู้จักคืออย่างดวงอาทิตย์ว่า “ดูเหมือนดวงพระอาทิตย์แต่เป็นสีขาว” การอธิบายรายละเอียดภาพอย่างถี่ย้นเช่นนี้จึงช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจกระบวนการทำงานของสิ่งประดิษฐ์ที่ล้ำสมัยมากยิ่งขึ้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

แสงไฟเดินเวียนไปเวียนมารอบกลายเป็นดวงกลม วัตสูนยี่สิบของเปลวขึ้นถึง ๕๐ เซนติเมตรดูเหมือนกับดวงพระอาทิตย์แต่เป็นสีขาวมีรัศมีออกอย่างเดียวกันด้วยความสามารถแห่งความร้อน

(ไกลบ้าน ล.๒:๓๑๓)

เมื่อครั้งพระองค์ทรงเสด็จไปเยือนเมืองปารีสได้ทอดพระเนตรวิถีชีวิตผู้คนในเมือง สิ่งที่มีความแตกต่างไปจากประเทศไทย ก็คือ ความแออัดคับคั่งของทั้งผู้คน และยานพาหนะนานาชนิดบนท้องถนน พระองค์ทรงเลือกใช้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นสื่อเปรียบเทียบขยายภาพดังกล่าว ทำให้ภาพของเมืองมีความเคลื่อนไหว มีชีวิตชีวาสมจริงยิ่งขึ้น สังเกตได้ว่าสื่อเปรียบเทียบที่พระองค์ทรงเลือกใช้เพื่อขยายอาการของฝูงชน และการเคลื่อนที่ของยานพาหนะมีลักษณะทำนองเดียวกัน เป็นสื่อเปรียบเทียบประเภทเดียวกันจึงยิ่งช่วยเน้นย้ำภาพให้ชัดเจน กล่าวคือ ทั้งแพ สวะ และจอกต่างเป็นสิ่งที่มีน้ำหนักเบา เคลื่อนที่บนผิวน้ำเหมือนกัน ต่างกันแต่เพียงแพ และสวะ มีขนาดใหญ่กว่าจอก ซึ่งก็ตรงกับลักษณะของยานพาหนะที่ใหญ่กว่าคน การใช้ภาพพจน์จึงช่วย

ให้ผู้อ่านจะเห็นภาพของคนจำนวนมหาศาลเดินไปตามถนนหนทางอย่างต่อเนื่องไม่มีหยุดหย่อน เห็นภาพของรถรามากายขับเคลื่อนขวักไขว่ ดังที่ทรงกล่าวว่า

ถ้านั่งดูในที่แห่งใดข้างถนน จะแลเห็นคนเดินอย่างกับจอกที่ไหล
ลอยมาตามกระแส น้ำ รถที่เดินไปมาเหมือนกับแพลลสะวะในเวลาน้ำนำ

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๐๗)

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้ภาพพจน์แสดงความเคลื่อนไหวที่คล้ายคลึงกันมา กล่าวคือพระองค์ทรงอธิบายภาพของฝูงชนจำนวนมหาศาลในประเทศจีนว่า “คนผู้ใหญ่ชั้นหลังๆ มักจะพูดถึงยุโรปเข้าใจว่าคล้ายกันกับเมืองจีน จนเมื่อเวลาเด็กดูเหมือนทำให้เข้าใจว่าคนมันยุบๆ ไป เหมือนนมเมื่อคาบไขพาเดิน” ส่วนอีกภาพหนึ่งคือภาพฝูงชนในปารีสที่ว่า “ถ้านั่งดูในที่แห่งใดข้างถนน จะแลเห็นคนเดินอย่างกับจอกที่ไหลลอยมาตามกระแส น้ำ” จากตัวอย่างจะเห็นว่า ภาพเคลื่อนไหวทั้งสองภาพมีความคล้ายคลึงกันอย่างยิ่ง หากผู้เขียนไม่มีความช่างสังเกตพอก็คงอธิบายภาพที่แตกต่างกันดังกล่าวได้ไม่ชัดเจน แต่ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงช่างสังเกตจึงสามารถมองเห็นความต่างระหว่าง ๒ ภาพนั้น แล้วอธิบายภาพโดยดึงลักษณะเด่นของสื่อเปรียบเทียบที่แม้จะเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติเหมือนกันแต่ก็มีความต่างกัน สร้างเป็นจินตภาพที่เด่นชัด ดังที่ทรงกล่าวว่า

พื้นแผ่นดินไม่ใช่คนจะแน่นอัดไปหมด เช่นคนแต่ก่อนเล่าๆกัน
ว่าเมืองจีนคนแน่นอัดไปหมด เช่นคนแต่ก่อนเล่าๆกันว่าเมืองจีนคนแน่น
เดินไปข้างไหนก็เต็มไปด้วยคน คนผู้ใหญ่ชั้นหลังๆมักจะพูดถึงยุโรป เข้า
ใจว่าคล้ายกันกับเมืองจีน จนเมื่อเวลาเด็กดูเหมือนทำให้เข้าใจว่าคนมัน
ยุบๆไปเหมือนนมเมื่อคาบไขพาเดิน

(ไกลบ้าน ล.๓:๓๓๐)

การอธิบายภาพเคลื่อนไหวของยานพาหนะที่ยังไม่มีในประเทศไทย พระองค์ทรงเลือกสื่อเปรียบเทียบที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อันได้แก่พฤติกรรมของสัตว์ มาเปรียบเทียบขยายภาพการเคลื่อนที่ของเรือ ทำให้ผู้อ่านชาวไทยเข้าใจลักษณะการเคลื่อนที่ของยานพาหนะล้ำสมัยดังกล่าวได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างแรก ทรงเปรียบเทียบความเร็วของเรือ“เตลีย์” ว่า “แล่นเหมือนนกบินไปในน้ำ” ตัวอย่างต่อมา ทรงเลือกลักษณะการเดินของแมลงบนผิวน้ำมาเปรียบเทียบกับเคลื่อนที่ของเรือชนิดหนึ่งว่า “เหมือนอย่างกับอ้ายตัวแมลงขยวาวๆที่เดินในน้ำ” จากตัวอย่างแสดงให้เห็นความช่างสังเกตของพระองค์ที่สามารถจดจำพฤติกรรมของสัตว์ทั้งสองประเภทที่แตกต่างกันเพื่อนำมาอธิบายการเคลื่อนที่ของเรือสองชนิด ให้เกิดเป็นจินตภาพอย่างชัดเจน ดังที่ทรงกล่าวว่า

ได้เห็นเรือโมเตออลำหนึ่งแล่นเร็วเหลือเกิน เรียกว่าเตลีย์ เครื่องจักรอย่างโตๆแข็งแรง คนที่แล่นเรือนั้นคนเดียวเท่านั้น ไปหมุนเครื่องให้เดินแล้วมาเปิดเครื่องจักรแลถือท้าย *แล่นเหมือนนกบินไปในน้ำ*

(ไกลบ้าน ล.๓ :๒๐๗)

เรือขนาดเดียวกันแล่นอยู่ในกลางทะเล แลดู*เหมือนอย่างกับอ้ายตัวแมลงขยวาวๆที่เดินในน้ำ*

(ไกลบ้าน ล.๓ :๒๑๖)

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นการอธิบายภาพปฏิริยาทางเคมีระหว่าง “ยาไอทีซื่อเอมเซอ” กับถ้ำบูห์ที่เกิดขึ้นเมื่อจุดไฟผสมแอลกอฮอล์ลงไป พระองค์ใช้ภาพพจน์แบบอุปมาเปรียบเทียบกับยาที่พุ่งขึ้นทีละน้อยว่ายาวเหมือนงูเลื้อย ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของภาพเคลื่อนไหวนั้นได้ชัดเจนขึ้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

ประเด็ชวยาไอนั้นพุ่งขึ้นมาทีละน้อยๆ*เหมือนงูเลื้อยยาว* เป็นนักเป็นหนาคูก็ขันดี

(ไกลบ้าน ล.๑ :๘๐)

ตัวอย่างสุดท้าย การขยายภาพปฏิกริยาของกระแสไฟฟ้าในโทรเลขแบบไร้สาย พระองค์ทรงนำลักษณะการเคลื่อนที่ของผิวน้ำที่กระจายตัวเป็นวงหลังจากโยนก้อนหินลงไปเป็นสื่อเปรียบเทียบ จะเห็นว่าพระองค์ทรงเลือกใช้คำขยายภาพดังกล่าวให้สอดคล้องกับสื่อเปรียบเทียบ คือลักษณะกระแสไฟฟ้าที่“เดินพร่า”มีรูป“ปนวงกลม” เฉกเช่นน้ำที่“กระเซ็นรอบ” ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพที่ไม่อาจเห็นด้วยตาได้อย่างแจ่มชัด ดังที่ทรงกล่าวว่า

สายไฟนั้น เมื่อตัวผู้กับตัวเมียกระทบกันทำให้เสียงลั่นเปรี้ยะๆ แต่
ถ้าหากว่าจะตั้งเสาขึ้นไว้สองเสา เปิดให้เคอร์รันต์เดินไปหากัน จะเดินพร่า
ไปหมด ออกโดยรอบปนวงกลม *เปรียบเหมือนเอาก้อนศิลาโยนลงไป
ในน้ำ น้ำก็กระเซ็นรอบไป*

(ไกลบ้าน ล.๓:๓๓)

พระองค์ทรงนำพฤติกรรมแบบของคนมาเป็นสื่อเปรียบเทียบขยายสภาพภูมิอากาศแบบต่างๆให้ชัดเจนขึ้น ทั้งลักษณะเสียง ความแรงของฝนที่สาหัสจัด โดยทรงคำนึงถึงระดับเสียงของฝนที่ตกเพียงน้อยนิดไปจนถึงตกหนักมาก รวมทั้งสภาพบรรยากาศเมื่อยามฝนตกและฝนหยุดตก เช่น การเปรียบเทียบเสียงฝน ในเมืองยุโรปที่ตกปรอยๆว่าเสียงดังเหมือนเสียงกระชิบ แต่ในทางกลับกันก็ทรงเปรียบเทียบลักษณะของฝนที่ตกหนัก ส่งเสียงดังกราวก้องไปทั่ว ว่าเหมือนฝนนั้นตกเพื่อร่วมเฉลิมฉลองพระชนม์พรรษา การใช้พฤติกรรมและสภาพบรรยากาศที่เกิดจากการกระทำของคนซึ่งมีความแตกต่างกันมากเช่นนี้ จึงช่วยสื่อลักษณะเสียงฝนตกที่แตกต่างกันให้เด่นชัด ดังที่ทรงกล่าวว่า

ฝนตกปนฝนอย่างบางกอกเสียงกราวอยู่เสมอ *เหมือนฉลองนม
พรรษา* จนตึกจึงได้หาย

(ไกลบ้าน ล๓. :๒๒๐)

แต่เวลาที่ไปไม่เหมาะเลยไปไม่ได้เท่าไรก็ฝนตก มีดมัวจนถึงไม่
แลเห็นเขาก็มี ฝนตกก็ตกเอาจริงๆ **ตกอย่างเฉลิมพระชนม์พรรษา** เป็นฝน
เมืองไทย ถึงฝรั่งต้องกางร่ม

(ไกลบ้าน ล๓. : ๒๒๒)

พระองค์ทรงนำพฤติกรรมเด็กร้องไห้แล้วปล้นหัวเราะทั้งน้ำตา มาเปรียบเทียบกับ
บรรยากาศหลังฝนตก ที่มีแดดแจ่มแสงแหลมสาดฉายไปทั่ว มีรุ้งทอทาบผืนฟ้า ความสดชื่นแจ่มใส
ของบรรยากาศฟ้าหลังฝน มีลักษณะเดียวกับที่เห็นเด็กเล็กร้องไห้แล้วกลับหัวเราะ ความไร้เดียงสา
ของเด็กและบรรยากาศแจ่มในยามนั้น ล้วนชวนให้เกิดความรู้สึกชุ่มชื้นไม่ต่างกัน ดังที่ทรงกล่าวว่า

ถ้าเวลาฤดูหนาวใช้ลากเลื่อนที่เขาเหล่านี้เป็นที่หญ้าเตียน โดยมาก
มีป่าสนเป็นหย่อมๆ แต่ไม่เข้าเท่าใดก็มีแดด แดดนั้นใสแหลมมีรุ้งด้วย
ลักษณะฝนตกเช่นนี้เขากล่าวกันว่า**เหมือนเด็กร้องไห้แล้วหัวเราะทั้งน้ำตา**
น่าเอ็นดูปานกัน

(ไกลบ้าน ล.๒ : ๑๕๓)

เมื่อเสด็จไปถึงเมืองรุกันฟอส ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง ขณะทรงประทับในรถยนต์พระที่นั่ง
แล้วทอดพระเนตรออกไปภายนอก แล้วพบว่าทัศนียภาพนั้นงดงามมาก พระองค์ทรงใช้ภาพพจน์
อุปมาขยายภาพของภูเขาสูงหลายลูกสลับซับซ้อน มีเมฆหมอกพาดอยู่ตามเขาแต่ละลูก**เหมือนกัน**
กับวิมานฝาแดงๆห้อยภู่อามจูลี ช่วยขยายทัศนียภาพอันงดงามให้โดดเด่นขึ้น
ดังทรงกล่าวไว้ว่า

ครั้นเมื่อต่อขึ้นไปอีกแลเห็นเงาะที่รถเราไป ห่างออกไปข้างละ
สักสิบลวา แดลงไปข้างล่างเป็นเมฆรองอยู่ในจังหวัดที่ตาเราแลเห็นชัณนี้
เหมือนกันกับวิมานฝาแดงๆห้อยภู่อามจูลี

(ไกลบ้าน ล.๒: ๓๑๗)

๓.๒.๒ การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์

อุปลักษณ์ คือภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบมากล่าวทันที โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้งอาจมีคำว่า “เป็น”

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การเปรียบเทียบพฤติกรรมของชาวอิตาลีที่พากันเฝ้ารุมล้อมตามพระองค์ไปทุกหนทุกแห่งจนพระองค์ทรงรู้สึกรำคาญพระทัย ซึ่งแม้ไม่ได้ทำให้ร่างกายเจ็บปวด แต่ก็สร้างความรำคาญเป็นอย่างยิ่ง ทรงใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ โดยเรียกคนเหล่านั้นว่าเป็น “แมลงวัน” ดังที่ทรงกล่าว

ส่วนพ่อไปแะถ่ายรูปร้านดูยกกลางทาง
ผเอนฟิล์มเหลืออยู่
แผ่นเดียวจะเปลี่ยนใหม่ก็ไม่ไหว
พออย่างลงไปจากรถแมลงวันก็ตอมแน่น
แต่ไม่ใช่แมลงวันจริงๆเป็น*แมลงวันคน*

(ไกลบ้าน ล.๓ :๒๓๓)

๓.๒.๓ การใช้ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐาน คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบโดยนำสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือมีชีวิต แต่ไม่ใช่คนมากล่าวถึงราวกับเป็นคน

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อคราวเสด็จเยือนเมืองกรอตลิต นอร์เวย์ พระองค์ทรงพรรณานามิที่ศรัทธาโรงแรมที่ประทับอย่างละเอียดละออ ฉากหลังที่เป็นเขาสูงนั้นทรงสมมติให้ภูเขานั้นแสดงท่าทางเสมือนมีชีวิตดังทรงกล่าวว่า “ด้านหลังก็มีเขาเป็นเทือกเขาอย่างเดียวกันกับด้านหน้าแต่ยังมียอดสูงๆเซ้งอยู่ข้างหลังอีก” ทำให้ภาพทิวทัศน์มีชีวิตชีวา ทั้งยังเน้นภาพหมู่เขาเหล่านั้นให้เห็นเด่นชัดว่าห้อมล้อมรอบตัวมากเพียงใด ดังที่ทรงกล่าวว่า

ด้านหลังก็มีเขาเป็นเทือกเขาอย่างเดียวกันกับด้านหน้าแต่ยังมียอดสูงๆเซ้งอยู่ข้างหลังอีก แลเห็นหนทางไปจนสุดสายตา ถึงทางที่ขึ้นมาก็แลเห็นหนทางมาตลอด แลดูไกลๆ เหมือนเอาไม้เท้าขีดทรายเล่น

(ไกลบ้าน ล.๒: ๒๔๒)

พระองค์ทรงใช้ภาพจน์แบบบุคลาธิษฐาน เพื่อขยายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติให้เกิดความชัดเจนสมจริง เช่นการเปรียบเทียบลักษณะของคลื่นที่ซัดเข้าหากัน จนได้ชื่อว่า “แบคเตออลอฟซี” บริเวณแหลมที่ยื่นลงในทะเล เมืองคริสเตียนีย ประเทศนอร์เวย์ เนื่องจากคลื่นที่ซัดมาจากทิศเหนือและทิศตะวันออกมาชนกันบริเวณปลายแหลมนั้น การใช้คำกริยา “ไม่ปรองดองกัน” จึงเป็นการแสดงภาพของคลื่นโดยเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของคนที่ไม่มีความปรองดองกันแล้ว ก็ย่อมต้องทะเลาะวิวาทกันหรือปะทะกัน เพื่อแสดงการเคลื่อนไหวของคลื่นที่ซัดแรง ชนกันเป็นฝอยขาวพุ่งขึ้นเหนือผิวน้ำทะเลเป็นระยะๆ ได้อย่างชัดเจน ดังที่ทรงกล่าวว่า

ไปดูที่น้ำทะเลเหนือกับทะเลวันตกต่อกัน เขาเรียกว่า แบคเตออลอฟซี ทะเลสองทะเลนี้ไม่ปรองดองกันเลย ที่ปลายแหลมในระหว่างกว้างประมาณสักสิบบวา ยาวออกไปในทะเลประมาณสักสามไมล์ คลื่นทะเลเหนือกับคลื่นทะเลวันออกเงาะไหลไปโดนกันที่ตรงนั้นเป็นฝอยขาวพุ่งขึ้นสูงๆ อยู่เป็นนิจ

(ไกลบ้าน ล.๒: ๑๓๐)

นอกจากนี้ยังนิยมเปรียบเทียบเสียงฝนตกคล้ายดังเสียงกระชิบ หากพระองค์ทรงรู้สึกที่ฝนตกหนักมาก สร้างความลำบากขณะเสด็จประพาสตามที่แตกต่างกัน พระองค์จะทรงเปรียบเทียบว่าฝนนั้น รังแกพระองค์ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึก รวมทั้งนึกเห็นสภาพของฝนที่ตกหนักมากได้อย่างชัดเจน

เวลา ๒ ทุ่มเศษฝนตกลงดังเสียงซ่า ไม่ตกกระชิบๆอย่างฝรั่ง แต่ก็ไม่เข้าเท่าไรเลยกระชิบอย่างฝรั่งต่อมา

(ไกลบ้าน ล.๒: ๓๐๐)

ดูในเรือนหมดแล้ว พวกกันออกนอกเรือน ขับรถเที่ยว เปิดรถก็ไม่ได้อ่านปิด ฝนรังแกเต็มที่ พ่อพึ่งได้ถือร่มเป็นครั้งแรกในแดนมาร์ก

(ไกลบ้าน ล.๒: ๑๖๔)

พระองค์ทรงใช้ภาพพจน์เพื่อพรรณนาความรู้สึกที่ต้องการเสวยอาหารไทย โดยสมมติให้อาหารไทยหลากประเภทแสดงกริยาอาการต่างๆ ทั้ง ล้อหลอก พลอยกำริบ สงสารไม่ยกหลอก มาเมียงกริยาเหล่านี้ล้วนสื่อให้อ่านเข้าใจความรู้สึกของพระองค์ ที่ต้องพยายามข่มกลั้นความหิวอย่างเต็มที่ จึงทรงรู้สึกว่าอาหารหลากชนิดสามารถแสดงกริยาทำทางของคนได้ โดยกริยาทั้งหมดที่เกิดขึ้นแสดงนัยของการคุกคาม รุกเร้า หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ทรงพรรณนาไว้ว่า

ในกำลังนึกอยู่นั่นเองเข้ากับแกงเผ็ดโผล่ขึ้นมาในโนยตาที่หลับๆ ประเดี้ยวใจเจียวจิมน้ำพริก ประเดี้ยวทอดมันกุ้ง ปลาแห้ง ผัดอะไรพากันมาล้อหลอกเสียใหญ่ หลับตาไม่ได้ต้องลืมลืมก็แลเห็นแกงเทโพหลอกได้ทั้งกำลังตื่นๆ เช่นนั้น จนชั้นยาแดงกวาก็พลอยกำริบ ดีแต่ปลาร้าขนมจีนน้ำยาถ่าน้ำพริก สงสารไม่ยกมาหลอก มีแต่เจ้ากะปิแก้วมาเมียงอยู่ไกลๆ

(ไกลบ้าน ล.๓ : ๓๑๑)

๓.๒.๔ การใช้ภาพพจน์แบบสัทพจน์

สัทพจน์ คือภาพพจน์เปรียบเทียบโดยใช้คำเลียนเสียง ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างไปบ้างแล้วในหัวข้อ ๒.๓ การสรรคำ พระองค์ทรงใช้คำเพื่อเลียนเสียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ คน สัตว์ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ คำเลียนเสียงที่พระองค์ทรงใช้นี้ช่วยสร้างจินตภาพของสิ่งต่างๆ ให้ปรากฏแจ่มชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงใช้คำเลียนเสียงที่เป็นชุดเดียวกัน เพื่อขยายลักษณะเสียงน้ำพุไหลด้วยกำลังแรงต่างกัน มีทั้งเสียงดังมากไหลแรงจัดอย่าง “ปิงปิง” เสียงน้ำที่ไหลเอื่อยช้ากว่า “จ้อกๆ” หรือไหลตกกระจาย “ซ่าๆ” ดังทรงกล่าวว่า “น้ำพุที่ไหลปิงปิงก็หายกลายเป็นไหลจ้อกๆบ้างซ่าๆบ้าง” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๐) พระองค์ทรงเลียนเสียงร้องของลิงชนิดหนึ่ง ที่ร้อง “โฮโฮ” ดังทรงกล่าวว่า “ลิงอย่างที่เราเรียกว่าชิมป็นสี ไม่ใช่อรังอุตัน แต่ลักษณะเดียวกัน คนงูมาได้ร้องโฮโฮ” (ไกลบ้าน ล.๓:๒๕) หากเป็นเสียงฝนตกแต่เพียงน้อยๆ ก็เป็นเสียงที่ดัง “เประเประ” ดังทรงกล่าวว่า “ฝนตกมากบ้างน้อยบ้างเสมอไม่หยุด ตกมากจนถึงดังเประเประ” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๒๔) หรือเสียงฝีพายกระทบท้องเรือดัง “กึกๆ” ที่ทรงกล่าวว่า “เสียงท้องเรือกระทบดังกึกๆ” (ไกลบ้าน ล.๑:๓๑๕) เป็นต้น

บางครั้งคำเลียนเสียงยังทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงรู้สึกเช่นไร และความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นยังถ่ายทอดเชื่อมโยงถึงผู้อ่านอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อทรงประพาสตำบลวินเนส นอร์เวย์ ทัศนียภาพในเขตชนบทนั้นงดงาม แต่ก็ชวนให้ทรง “รู้สึกใจขริมๆ” คือเปลี่ยวใจวังเวงใจ สังเกตคำเลียนเสียงน้ำมีทั้ง “ซู่” และ “ซ่า” ต่างก็เสริมให้ผู้อ่านเข้าใจและรู้สึก ถึงความงดงามที่ชวนให้เปลี่ยววังเวงใจได้ชัดลึกยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

สองข้างทางรู้สึกว่ามันงามเปลี่ยวๆ ด้วยน้ำพุตกลงมาข้างๆ
ประเดี๋ยวทางโน้นซู่ ประเดี๋ยวทางนี้ซ่า สายน้ำในลำธารที่เราเลียบไปก็
เซียวกราก กระบาศิลาก่อนที่รายอยู่ในน้ำแตกเป็นฟองบ้าง ที่เป็นแ่ง
ศิลาลใหญ่ๆ ตั้งขวางน้ำไหลตกลงดังกึกก้อง เหนือแ่งขึ้นไปน้ำแลดู
เหมือนนิ่ง แต่กักกว้างเป็นแหลมเป็นคุ้งเล็กๆ จนขึ้นไปไหลซบตาม
ก้อนศิลารู้สึกใจมันขริมๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๕)

นอกจากนี้พระองค์ยังใช้การเปรียบเทียบอีกลักษณะหนึ่งที่ต่างไปจากภาพพจน์ แต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ด้วยทรงนำสิ่งที่มีในประเทศมาเปรียบเทียบ

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถเลือกชนิดของพืชที่มีในประเทศไทยหลายอย่าง เพื่อจำแนกเอกลักษณ์ ให้เกิดเป็นจินตภาพอย่างแจ่มชัด เช่น “เมื่อวันที่เนเปอลนั้นมันอย่างหนึ่งต่างหากทีเดียว มันรูปร่างเหมือนหัวปลีอ่อน” (ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๑) “อายลูกโบเสมานี้...รูปร่างทำนองลูกยอ” (ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๕) และ “มีดอกไม้หลายอย่าง เช่นเปนช่อๆเหมือนสร้อยไก่แต่เล็ก” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๓๘) เป็นต้น ในทำนองเดียวกับภูมิประเทศ เช่น ตามในท้องคันนาเหล่านั้นเกือบจะไม่มีอื่นนอกจากปลูกกุหลาบทั้งนั้น ปลูกเปนกอกลมๆมีระยะ เหมือนดำนานา (ไกลบ้าน ล.๓:๑๘๓) มีแต่ก้อนศิลาดำๆโผล่หอมแหมมอยู่บ้าง ดูเหมือนคันนาซึ่งน้ำท่วม เว้นไว้แต่ไม่เป็นน้ำเปนสโนขาวไปหมดทั้งสิ้น (ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๕) และรัฟตซุนด์นี้มีเขาล้อมรอบ เหมือนอย่างกับก่อเขารอบปากอ่าวรี (ไกลบ้าน ล.๒:๒๒๕) เป็นต้น รูปร่างลักษณะสิ่งประดิษฐ์ที่ล้ำสมัยก็มีหลายชนิด ยกตัวอย่างเช่น “เขาเปิดเตาที่เผาลมอากาศให้ดูแลเห็นดวงไฟตัวเหล็กตัวผู้ตัวเมียของไฟฟ้านั้น อย่าได้เข้าใจว่าเป็นลาวดเล็กๆ โตเท่ารวมนาน งออย่างรวดไฟฟ้า” (ไกลบ้าน ล.๒:๓๑๓) “จ้างที่นี้ใช้คิดเครื่องวัดเปนรูปกลมเหมือนนาฬิกาถลือก” (ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๐) เป็นต้น เครื่องแต่งกาย เช่น “หมวกสรวมหัวรูปมันช่างเหมือนหมวกศพจริงๆ” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๖) รูปร่างสัณฐานของสถาปัตยกรรม เช่น “คูข้างนอกข้างในพูนกลางเปนสันเหมือนอกไก่” (ไกลบ้าน ล.๓:๑๓๕) เป็นต้น

อีกทั้งยังมีข้อน่าสนใจเกี่ยวกับการเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมไทย จีน กับตะวันตก ก็คือพระองค์ทรงนำชื่อเรียกสถาปัตยกรรมที่คนไทยรู้จักดีมาเรียกสถาปัตยกรรมแปลกใหม่ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นรูปร่างลักษณะของสิ่งเหล่านั้นทันที โดยไม่ต้องอธิบายมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรส่วนยอดของหลังคาวัดแบบนอร์วิเจียน โบราณที่มีรูปร่างคล้ายหัวนาคชูขึ้นสู่ฟ้า ทรงเรียกส่วนยอดของหลังคานั้นว่า “ช่อฟ้าโบราณ” ตรงกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “ช่อฟ้า น. ชื่อต้นไม้ที่ติดอยู่บริเวณหน้าจั่วรูปเหมือนหัวนาคชูขึ้นเบื้องบน.” ดังทรงกล่าวว่า

วัดอังกฤษหลังหนึ่งที่น่าเอนดูมาก เป็นวัดอย่างนอร์เวโบราณเล็ก
นิดเดียว มีชื่อฟ้าใบรกาย่างนอร์เว มียอดคล้ายๆ วัดพม่า

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๖๓)

พระองค์ทรงเรียกบ้านของชาวเดนมาร์กในชนบทว่า “กุฎี” เนื่องจากมีรูปทรงคล้ายกับกุฎี
พระสงฆ์ของไทย ตรงกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า
“กุฎี น. เรือนหรือตึกสำหรับพระภิกษุสามเณรอยู่.” ดังทรงกล่าวว่า

บ้านเรือนราษฎรเป็นกุฎีย่อมๆ คล้ายๆ กัน ยังมุงด้วยหญ้าหนักรา
มาก พวกที่เคยอยู่เรือนมุงหญ้าเช่นนั้นชอบ ว่าเย็นสบายกว่าอยู่เรือนมุง
กระเบื้อง อย่างเดียวกันกับไทยอยู่เรือนหลังคาจาก

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๕๒)

เมื่อพระองค์เสด็จเยือนวัดเซนต์มาร์โก อิตาลี ได้มีโอกาสทอดพระเนตรพิธีไหว้พระแบบ
คาทอลิก ทรงเรียกที่นั่นสำหรับพระสาวว่า “ธรรมาสน์” แม้ว่าจะมีลักษณะต่างกันบ้างเพราะ
ธรรมาสน์ของวัดไทย จะอยู่ไม่สูงจากพื้นนัก แต่ที่นั่นของวัดฝรั่งจะเป็นเสาสูงมาก ตรงกับความ
หมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “ธรรมาสน์ น. ที่สำหรับพระภิกษุ
สามเณรนั่งแสดงธรรม.” ดังทรงกล่าวว่า

เพลงที่ร้องก็แปลกๆ มีลูกคู่ที่ซ่อนไว้บนเสาตั้งอีกพวกหนึ่ง
สำหรับร้องช่วยเสียงให้ก้อง ทำพิธีที่นั่นแล้วตั้งกระบวนแห่ไปที่ธรรมาสน์ที่
อยู่มุมโบสถ์เป็นเสาสูง เทศนาอยู่อีกเป็นนาน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๖๕)

พระองค์ทรงเรียกพื้นที่ว่างกันภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในโบสถ์วัดใหญ่แห่งหนึ่งของ
เมืองปาเลอร์โม อิตาลี ว่า “สินเซาวั” ตรงกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ.๒๕๔๒ ที่ว่า “*สินทาน. พื้นที่ว่างซึ่งกันไว้เป็นพื้นหลังของรูปภาพเพื่อแบ่งภาพเป็นตอนๆ โดยเขียนล้อมด้วยเส้นเพลงหรือเส้นฮ่อเป็นต้น มักเขียนในงานจิตรกรรมฝาผนัง.*” ดังทรงกล่าวว่า

ภายในโบสถ์นี้ประดับโมเสกไม้ที่เว้นว่างเลย ผนังห้องกระจกสองมุข นำทำเป็นลายพระชะโศวสร้างโลก ตั้งแต่วันแรกไปจนวันที่ ๗ ซึ่งหยุดไม่ทำงาน ต่อ นั้นไปเป็นเรื่องอะคัมแลอิวาจนตลอดรอบมี*สินเชาว์*กัน ตอนล่างใต้สินเชาว์เป็น ระบายโค้ง หลังเสาเขียนเรื่องจับตั้งเตโณฮานานัวต่อเรือน้ำท่วมจนกระทั่งถึงอะปรั

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๔)

ลักษณะสีสันก็ทำนองเดียวกัน พระองค์เลือกชนิดของพืชที่มีสีสันคล้ายๆกัน หรือแทบจะ เป็นสีเดียวกัน เช่น “ข้างในมีเมล็ดเต็มไปอย่างกล้วยตานี แต่เป็นเมล็ดค้ำๆเหมือนพรรณผักกาด” (ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๕) และ “ดอกไม้มีมากกำลังเป็นเวลาดอกกรักเร่ อย่างหนึ่งสีเหมือนกลีบบัว หลวง”(ไกลบ้าน ล.๓:๓๐) เป็นต้น หรือสีสันของห้วงน้ำ เช่น น้ำในท้องทะเลสาบอุทยานน้ำนั้นก็มีสี ขาวเหมือนน้ำกระอะดินสอพอง (ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๖) เป็นต้น

ลักษณะรสชาติ ก็ทรงเปรียบเทียบต่างกันไปหลายแบบ เช่นรสผลไม้ “ถ้าคุณน้ำตาลแล เกลือเข้าเหมือนส้มซ่า” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๕๔) และ “ลูกองุ่นรสชาติก็อย่างเดียวกับลูกเงาะเก็บเมื่อ อ่อนๆ” (ไกลบ้าน ล.๑:๑๔๕) เป็นต้น รสของยารักษาโรค “ถ้าหากว่าน้ำที่บาเคนบาเคน เหมือนซูปไก่อย่างเช่นชายอรุพงษ์ว่า น้ำที่นี้เค็มจัดขึ้นแลมีคาวๆสนิมเหล็ก รสชาติเหมือนทอดมัน อะไรอย่างหนึ่งเทือกทอดมันปลารีด” (ไกลบ้าน ล.๓:๑๓๘) เป็นต้น รสของนม “นมเรนเดียร์นั้น คล้ายกับนมเปรี้ยว รสดีกว่านมโค” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๔๔) เป็นต้น

ลักษณะทางกายสัมผัส ยกตัวอย่างเช่น ความอ่อนนุ่มหรือแข็งของอาหาร เช่น “ขนมปัง อย่างแข็งๆ เหมือนกับข้าวคัง” (ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๗) อุณหภูมิ เช่น “ที่นี้กำลังสบายหนาวเท่ากับ หนาวเมืองไทย ไม่ต้องผิงไฟ ห่มผ้าแบบลงเกตผืนเดียวพอสบาย เย็นเท่ากับกรุงเก่าเมื่อเดือนยี่” (ไกลบ้าน ล.๑:๒๐๖) และ “อากาศที่เข้าทางปากทางจมูกรู้สึกเยือกเย็นเข้าไปภายในเหมือนได้กิน น้ำแข็งหายเหนื่อย” (ไกลบ้าน ล.๑:๑๖๔) เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ใ้ว่าสิ่งที่พระองค์ทรงเลือกมาเปรียบเทียบนั้น จะมีลักษณะเหมือนกันทุกประการ บางรายละเอียดที่ต่างกัน จำเป็นต้องอาศัยการขยายความ นอกเหนือจากการขยายรายละเอียดดังได้ยกตัวอย่างแล้วในหัวข้อ ๑.๑.๒ การใช้ประโยคเพื่อขยายภาพ ผู้วิจัยพบว่า พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถปรับลักษณะของสิ่งที่มีอยู่ในเมืองไทยให้ใกล้เคียงกับสิ่งแปลกใหม่อยู่หลายวิธี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การขยายลักษณะสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบ ดังทรงกล่าวว่า “ถ้าจะมีดอกไม้ที่จะเปรียบในทางสดกับดอกไม้เมืองฝรั่งได้ เห็นจะมีแต่**ดอกบัวซึ่งเพิ่งแย้มในเวลาต้องพระอาทิตย์**” จะเห็นว่า พระองค์ทรงเพิ่มส่วนขยายลักษณะดอกบัวอย่างละเอียด มีทั้งลักษณะดอกบัว “ซึ่งเพิ่งแย้ม” และช่วงเวลาทีดอกบัวนั้นแย้มบาน “ในเวลาต้องพระอาทิตย์” การเพิ่มส่วนขยายเพื่อเจาะจงเอกลักษณ์ของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบ จึงช่วยขยายภาพเปรียบเทียบให้ชัดยิ่งขึ้น หากพระองค์จะเลือกกล่าวแต่เพียงว่า “สดเหมือนดอกบัวแรกแย้ม” ก็สามารสร้างจินตภาพความสดของดอกไม้ได้ชัดในระดับหนึ่ง แต่เมื่อเพิ่มช่วงเวลารุ่งอรุณทีดอกบัวแย้มบาน ก็ยิ่งเน้นภาพดอกไม้ฝรั่งทีสดจัดให้ชัดขึ้นได้

การดึงลักษณะเฉพาะของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบตั้งแต่ ๒ สิ่งเพื่อขยายลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังตัวอย่างเช่น “...ผลไม้ทีเล่าเมื่อคืนขาดไปเสียสิ่งหนึ่งตัวสำคัญ คือลูกโถทีฝรั่งเรียกปีช วันแรกมาไม่สุก วันนี้ได้สุก ลอกเปลือกกินหวาน ไม่จิ้มน้ำตาลก็พอกินได้ **รสชาติมันออกมะเฟืองนิดๆ ห่างแอปเปิ้ล ไกล่เน็กตริน...**” (ไกลบ้าน ล.๑:๑๖๕) และ “ฮิปโปโตมัสจมอยู่ในน้ำล่อด้วยผักกาดม้วนอัดอาดจี๊เกียจกว่าจะขึ้นบกได้**กิริยาอาการเปนช้างแถมหมู**” (ไกลบ้าน ล.๒:๘๕) เป็นต้น จะเห็นว่า พระองค์ทรงเน้นลักษณะเด่นของภาพ โดยดึงลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆตั้งแต่ ๒ สิ่งเพื่อขยายลักษณะใดลักษณะหนึ่งของภาพแปลกใหม่ ตัวอย่างแรก จะเห็นว่าทรงนำรสชาติเปรี้ยวจากผลไม้ถึง ๓ ชนิด ได้แก่ มะเฟือง แอปเปิ้ล และเน็กตริน เพื่อขยายรสเปรี้ยวของ “ลูกโถฝรั่ง” หรือ “ปีช” ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของรสชาติได้อย่างแน่ชัดยิ่งขึ้น ในทำนองเดียวกับตัวอย่างที่สอง พระองค์ทรงนำพฤติกรรมของช้างแถมหมู มาขยายลักษณะการเคลื่อนไหวอย่างเชื่องช้าอัดอาดของฮิปโปโตมัส ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นอาการของสัตว์ได้ชัดกว่าการเปรียบเทียบกับสัตว์เพียงชนิดเดียว

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของสิ่งที้นำมาเปรียบเทียบ ดังทรงกล่าวว่า “มีปลาเรียกว่า อักซอลอท เดอ เมกซิท ยาวประมาณสัก ๖ นิ้ว ๗ นิ้ว มีตีน ๔ ตีน **เหมือนหนูมีครีบ**” (ไกลบ้าน ล.๓:๑๘๒) นอกเหนือจากการขยายลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะอย่างยืดยาวแล้ว บางครั้งพระ

องค์ที่ทรงเปลี่ยนแปลงลักษณะสิ่งที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบ เพื่อสื่อภาพได้อย่างสั้นกระชับ เนื่องจากสิ่งที่มีอยู่เดิมมีลักษณะไม่ตรงเสียทีเดียว แสดงให้เห็นจินตนาการของพระองค์ ดังเช่นที่ทรงเปรียบเทียบลักษณะปลาในตู้เพาะพันธุ์ปลา เมืองปารีส ฝรั่งเศส กับหนูที่มีครีบ เป็นต้น

การใช้เปรียบเทียบเพื่อสร้างจินตภาพ โดยนำสิ่งที่มีในประเทศไทยมาเปรียบเทียบกับสิ่งแปลกใหม่ ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพแปลกใหม่ได้ทันทีเมื่อทรงเปรียบเทียบ ทั้งยังสะท้อนพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสังเกต จดจำ รายละเอียดของสิ่งต่างๆ ที่มีในประเทศไทย แล้วนำมาเปรียบเทียบขยายลักษณะสิ่งแปลกใหม่ได้อย่างแจ่มชัด

จึงสามารถกล่าวได้ว่า ภาพพจน์อาจปรากฏอยู่ในบริบทของการบรรยายภาพ หรือพรรณนาภาพ หากเป็นการบรรยายภาพ ภาพพจน์จะช่วยขยายภาพได้อย่างสั้นกระชับ ตรงสภาพที่เป็นจริงมากที่สุด หากปรากฏอยู่ในบริบทของการพรรณนา ภาพพจน์จะเสริมให้อรรถประกอบของภาพนั้นโดดเด่นเป็นพิเศษ ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับวิธีใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ ก็คือการดึงลักษณะเด่นของภาพมาเปรียบเทียบกัน พระองค์ทรงใช้สื่อเปรียบเทียบเพียงอย่างเดียว แต่สามารถแสดงภาพได้อย่างชัดเจนโดยไม่ต้องขยายความมาก ทั้งยังใช้ภาพพจน์เพื่อขยายภาพต่อเนื่องกันไปเป็นทอดๆ ช่วยสร้างจินตภาพของสิ่งต่างๆ ให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น หากเป็นภาพที่คล้ายกันมาก ก็ทรงเลือกสื่อเปรียบเทียบขยายภาพที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยได้ชัดเจนอย่างยิ่ง เช่น พระองค์ทรงเปรียบเทียบภาพการเคลื่อนที่ของฝูงชน ๒ แบบ มีทั้งที่คล้ายกับจอกที่ล่อยล่องตามกระแสน้ำ และคล้ายฝูงมดคาบไข่ เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถคิดภาพพจน์ที่แปลกใหม่เพื่อสื่อจินตภาพได้อย่างเด่นชัด ดังที่ทรงเปรียบเทียบสภาพบรรยากาศฟ้าหลังฝนว่า**เหมือนเด็กร้องไห้แล้วหัวเราะทั้งน้ำตา** ทั้งยังทรงคำนึงถึงการขยายภาพที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ทรงเปรียบเทียบลักษณะเสียงฝนตกปรอยๆคล้ายเสียง**กระซิบ** แต่หากฝนตกหนักจะทรงเปรียบเทียบว่า**ตกอย่างเฉลิมชนม์พรรษา** เป็นต้น ภาพพจน์จึงไม่เพียงแต่จะช่วยขยายรายละเอียดภาพให้ชัดเจนขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมให้การบรรยายหรือพรรณนาภาพมีความโดดเด่นน่าสนใจ สร้างความเพลิดเพลินให้ผู้อ่านอีกด้วย

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีลักษณะการบรรยายหรือพรรณนารายละเอียดภาพจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ทั้งโครงสร้างประโยคหลายลักษณะ และภาพพจน์เพื่อถ่ายทอดภาพเหล่านั้น การใช้ประโยคเพื่อสร้างจินตภาพแสดงวิธีลำดับภาพ และขยายภาพอย่างละเอียด เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพแจ่มชัดที่สุด ประโยคที่ทรงนำมาใช้นั้นมี

ความเหมาะสมกับการแสดงรายละเอียดภาพ กล่าวคือ ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนช่วยแบ่งภาพที่มีความสัมพันธ์กันเป็นช่วงๆ ประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบพิเศษช่วยขยายรายละเอียดที่น่าสนใจ และประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างก็ช่วยเน้นหรือแยกแยะรายละเอียด โดยรวมความให้อยู่ในประโยคเดียวกัน หากเป็นภาพพจน์ จะช่วยให้การขยายรายละเอียดภาพสั้นกระชับแต่สื่อภาพได้ชัดเจนงดงาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔

ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพ ในเชิงรูปธรรม นามธรรม และการสื่ออารมณ์

พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒ ก็เพื่อท่องเที่ยวพักผ่อนรักษาพระอาการประชวรเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ และพระวัณโรค แต่พระองค์มิได้ประทับเพื่อรักษาพระอาการประชวรตามแพทย์ถวายความเห็นเพียงประการเดียว หากยังได้ทอดพระเนตรภูมิประเทศ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรม ถิ่นฐานบ้านเมือง ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการอุตสาหกรรม และชลประทาน เพื่อจะทรงนำสิ่งที่ดีกลับมาปรับปรุงประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า และทันสมัยทัดเทียมนานอารยประเทศด้วย

อนึ่ง แม้ว่าพระราชหัตถเลขาทิ้ง ๔๑ ฉบับนี้จะเป็นพระราชหัตถเลขาส່วนพระองค์ที่ทรงมีมายังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาภานภคฉัตร วิมลประภาวดี แต่ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บุคคลทั่วไปได้อ่านบ้างบางฉบับ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นผู้อำนวยการจัดพิมพ์เรื่อง “ไกลบ้าน” ทั้ง ๔๑ ฉบับนี้ เพื่อให้ทันจำหน่าย ณ ร้านหลวงในงานไหว้พระประจำปี วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๐

ในสมัยนั้น ประเทศไทยยังไม่มีเครื่องบันทึกภาพที่จะถ่ายทอดทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว เครื่องมือสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดเรื่องราวนั้นก็อยู่ที่การใช้ภาษา การจะบอกเล่าเรื่องราวแปลกใหม่จำนวนมากมาขมาหาศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เขียนย่อมต้องใช้สติปัญญา และมีศิลปะในการใช้ภาษาเพื่อจะทำให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความโดดเด่นของพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีอยู่ ๒ ประการ ประการหนึ่งนั้น เป็นความโดดเด่นทางเนื้อหา อีกประการหนึ่ง เป็นความโดดเด่นทางภาษา ความโดดเด่นทางเนื้อหาอยู่ที่เรื่องราวอันแปลกใหม่เกี่ยวกับความรู้ทางธรรมชาติวิทยา วัฒนธรรม จนถึงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในนานาประเทศแถบเอเชีย ยุโรป และสแกนดิเนเวีย ประกอบด้วย ประเทศสิงคโปร์ ศรีลังกา อิตาลี เยอรมัน ฝรั่งเศส อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ เบลเยียม

เดนมาร์ก นอร์เวย์ และสวีเดน จึงนับได้ว่า พระราชหัตถเลขาชุดนี้เป็นสารคดีท่องเที่ยวต่างแดน ในยุคแรกของไทยได้เรื่องหนึ่ง ตรงกับที่ วนิดา บำรุงไทย กล่าวไว้ใน *สารคดี กลวิธีเขียน และ แนววิจารณ์* ความว่า “สารคดีบันทึกการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นข้อเขียนบันทึกเรื่องราวและประสบการณ์จากการเดินทางท่องเที่ยวของผู้เขียน และในความหมายกว้างๆยังครอบคลุมถึงเรื่องเล่าประสบการณ์ใช้ชีวิตต่างแดน แม้มิใช่การท่องเที่ยวโดยตรง” (วนิดา บำรุงไทย ๒๕๔๕:๘๒)

นอกจากเนื้อหาสาระแปลกใหม่ดังกล่าวแล้ว ยังมีหลายเรื่องที่เป็นบทบันทึกอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แม้ปัจจุบันนี้หยิบมาอ่านอีกครั้ง ก็รู้สึกเสมือนมีโอกาสเดินทางไปสัมผัสด้วยตนเอง เนื่องจากความโดดเด่นอีกประการหนึ่ง อยู่ที่การใช้ภาษาจินตภาพนั่นเอง

ภาษาจินตภาพมีความสำคัญยิ่ง เพราะช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการร่วมกับภาษาที่ผู้เขียนใช้ ทำให้เกิดภาพในความนึกคิดของผู้อ่านอย่างแจ่มชัด ทั้งยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามผู้เขียน ภาพที่เกิดในจิตของผู้อ่านนั้นมีทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ในแง่หนึ่ง หากผู้เขียนสามารถทำให้ผู้อ่านนึกเห็นรูป รส กลิ่น เสียง หรือสัมผัส อย่างชัดเจน ก็จัดว่าผู้อ่านได้นึกเห็นภาพที่เป็นรูปธรรม ในอีกแง่หนึ่ง หากรูป รส กลิ่น เสียง หรือสัมผัสอันแจ่มชัดนั้นสามารถทำให้ผู้อ่านตีความได้ว่าผู้เขียนมีความรู้สึกนึกคิดเช่นไร และทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมกับผู้เขียนได้ ก็จัดว่าผู้อ่านได้นึกเห็นทั้งภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไปพร้อมกัน นอกจากนี้ ภาษาจินตภาพยังทำหน้าที่สื่ออารมณ์ของผู้เขียนมาสู่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้เข้าถึงความรู้สึกนั้นอย่างลึกซึ้ง การใช้ภาษาจินตภาพ จึงถ่ายทอดทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม เป็นเรื่องของการสร้างภาพให้ชัดเจนในความนึกคิดของผู้อ่าน และยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ตามผู้เขียนอีกด้วย

ดังนั้น ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้านจึงแบ่งเป็น ๓ ประการ ได้แก่

- ๔.๑ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม
- ๔.๒ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมและนามธรรม
- ๔.๓ ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์

๔.๑ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม

ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม หมายถึง ภาษาจินตภาพที่ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นรูป รส กลิ่น เสียง หรือสัมผัสอย่างแจ่มชัด

พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน มีลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพที่เป็นรูปธรรมในจิตอย่างแจ่มชัด รูป รส กลิ่น เสียง หรือสัมผัสอันแจ่มชัดเหล่านั้น ไม่ได้มีความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนเจืออยู่ด้วย และไม่ได้ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามผู้เขียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วิธีใช้ภาษาจินตภาพเพื่ออธิบายให้ผู้อ่านเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมของชนพื้นเมืองแถบนอร์เวย์ หรือชาว “ลัป” พระองค์ทรงถ่ายทอดลักษณะของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับพวกลัปนั้น ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย หน้าตา รวมทั้งอาหารการกิน สังกะตังแต่วิธีใช้ประโยคเพื่อเรียบเรียงข้อความต่อเนื่องกัน เป็นประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน บอกรายละเอียดที่สัมพันธ์กัน ดังเช่น ลักษณะภายนอกกระโجمที่ทำจากกิ่งไม้ นำมาหักปลายมัดรวมกัน แล้วจึงเอาผ้าคล้ายผ้าเต็นต์พัน จากนั้นจึงเริ่มบอกรายละเอียดภายในกระโجم ตั้งแต่ช่องเข้าออก มองตรงเข้าไปจะเห็นสายโซ่ห้อยลงมาจากศูนย์กลางกระโجمด้านบน มองลงมาจะเห็นกองไฟ แล้วจึงบอกรายละเอียดบริเวณกองไฟนั้น ที่มีทั้งกิ่งไม้หักวางขวาง มีหนังสือตัวปู้ ตรงส่วนนี้พระองค์ทรงใช้ประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบพิเศษแทรกเข้ามา เพื่ออธิบายให้เห็นภาพที่เป็นภาพรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้นว่า หนังสือที่ปู้นั้นไม่ได้ปู้เอาส่วนข้างบนหรือส่วนด้านนอกที่เป็นหนังสือตัวมารองนั่งอย่างที่เคยเห็นกัน แต่เอาด้านในขึ้นสำหรับนั่ง ดังทรงกล่าวว่า

กระโจนั้นหักกิ่งไม้มาปักปลายกิ่งรวมเข้าหากัน แล้วเอาผ้าเหมือนผ้าเต็นต์พันไปรอบ มีช่องเข้าออก ที่ตรงกลางแขวนสายโซ่ลงมา จากกิ่งไม้ข้างบน ตรงกองไฟ สำหรับโยงกาตาภาษาชนะสำหรับทำกับเข้า มีกิ่งไม้หักขวางๆ แลมีหนังสือตัวปู้ *ไม่ได้ปู้เอาข้างบนขึ้นเอาข้างบนลง เอาภายในขึ้น* นั่งพับเพียบบ้าง ขัดสมาธิบ้าง รอบกองไฟ มีอยู่สองสามกระโจน เปนลักษณะเดียวกันทั้งนั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๖-๒๑๗)

รายละเอียดอีกส่วนหนึ่ง เป็นเครื่องแต่งกาย พระองค์ทรงก็ทรงเรียงลำดับตั้งแต่ส่วนล่าง คือ ส่วนขาที่มีปลอกถุงแล้วรัดปลาย ใส่รองเท้า กางเกงขาสั้น จนถึงส่วนเสื้อที่คล้ายกับเสื้อกะเหรี่ยง แต่ก็มิบางส่วนต่างกัน จึงทรงขยายลักษณะที่ต่างกันนั้น ให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพที่เป็นรูปธรรม คือ รูปทรงเสื้อนั้นเหมือนเสื้อพวกกะเหรี่ยงใส่ก็จริง แต่ตรงคอของพวกกลับจะมี “อุม” พันรอบคอกัน อากาศหนาว ปัจจุบันคำว่า “อุม ว. โป่งพอง เช่นหน้าอุม,เบ่งนูนขึ้น เช่นบวมอุม.” ก็เดาได้ว่าคงเป็นผ้าหนาๆที่พองโป่งสำหรับพันรอบลำคอ จนถึงส่วนหัวที่สวมหมวกแบบมีกระบังตั้ง หมวยรายละเอียดการแต่งกายฝ่ายชายทั้งหมดนี้แล้ว จึงกล่าวถึงฝ่ายหญิงบ้าง ที่ก็เหมือนฝ่ายชายแทบทุกอย่าง จะต่างไปบ้างก็ตรงผู้หญิงนุ่งสาย “สาย น.กระโปรงยาวที่ผู้หญิงนุ่ง.” แล้วไว้ผมยาวทั้งหญิงและชาย ดังทรงกล่าวว่า

ผู้ชายแต่งตัวสวมปลอกถุง รัดขาคัน มีรองเท้า กางเกงสั้น
เสื้อสวมทางคอ คล้ายเสื้อกะเหรี่ยง แต่ใช้อุมคอโตๆ สำหรับให้หุ้มกัน
หนาวที่คอได้ หมวยมีกระบัง แต่ใช้ข้างบนยาวๆ ผู้หญิงก็คล้ายผู้ชาย
เป้นแต่นุ่งสายสั้นๆ ไว้ผมยาวทั้งผู้หญิงผู้ชาย

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๖-๒๑๗)

พอถึงรายละเอียดที่น่าสนใจ พระองค์ทรงใช้การเปรียบเทียบต่อเนื่องกันเป็นทอดๆ อธิบายหน้าตาของชาวลับ ที่ทรงเห็นว่าเป็น “สิ่งที่แปลกประหลาดจริง” ดังทรงเปรียบเทียบที่หนึ่งว่า “เปนแจ็กมากกว่าฝรั่ง” ผู้อ่านก็จะนึกเปรียบเทียบกับหน้าตาชาวจีน แต่เพียงแค่นี้อาจเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมไม่ชัดเจนนัก พระองค์จึงทรงเปรียบต่อไปอีกว่า “เหมือนรูปตลกจิ๋ว ฤาหน้าากกแจ็กที่เล่นสิงโตน่าพลับพลา” ก็ทำให้เห็นหน้าตาชาวลับได้แจ่มชัดขึ้นทันที ดังทรงกล่าวว่า “สิ่งที่แปลกประหลาดจริงนั่นคือ หน้าตาของคนลับนี้ **เปนแจ็กมากกว่าเปนฝรั่ง เหมือนรูปตลกจิ๋ว ฤาหน้าากกแจ็กที่เล่นสิงโตน่าพลับพลา**” รวมทั้งอาหารที่พวกกลับกิน ก็ทรงเปรียบเทียบกับอาหารที่คนไทยรู้จักดี เป็นขนมปังที่แข็งเหมือนกับข้าวตัง ดังทรงกล่าวว่า “อาหารที่กิน เห็นมีกาแฟแลขนมปังอย่างแข็งๆ **เหมือนกับข้าวตัง**” รายละเอียดข้างต้นรวมอยู่ในข้อความที่ทรงกล่าวว่า

ลับพวกนี้ไม่ได้หากินอย่างปรกติ ของเขาเป็นอันหากินด้วยให้คน
ดู จึงมาตั้งอยู่ใกล้ ทำเข้าทำของไว้สำหรับขาย ลงจากทางนิตหนึ่งก็ถึง
กระโจม ซึ่งตั้งอยู่ในทุ่งกลางแจ้ง กระโจมนั้นหักกิ่งไม้มาปักปลายกิ่งรวม

เข้าหากัน แล้วเอาผ้าเหมือนผ้าเต็นต์พันไปรอบ มีช่องเข้าออก ที่ตรงกลาง แขนงสายโซ่ลงมาจากกิ่งไม้ข้างบน ตรงกองไฟ สำหรับโยกภาวาทษณะ สำหรับทำกับข้าว มีกิ่งไม้หักขวางๆ แลมีหนังสือตัวบุ๋ม ไม่ได้ปูเอาข้างบน ขึ้นเอาข้างบนลง เอาภายในขึ้น นั่งพับเพียบบ้าง ขัดสมาธิบ้าง รอบกองไฟ มีอยู่สองสามกระโຈม เป็นลักษณะเดียวกันทั้งนั้น ชายหญิงเด็กผู้ใหญ่ หมัดด้วยกันสักยี่สิบเศษ ผู้ชายแต่งตัวสวมปลอกฤดูง รัคขาหนัง มีรองเท้า กางเกงสั้น เสื้อสวมทางคอ คล้ายเสื้อกะเหรี่ยง แต่ใช้มุมคอโตๆ สำหรับให้หุ้มกันหนาวที่คอได้ หมวกมีกระบัง แต่ใช้ข้างบนยาวๆ ผู้หญิงก็คล้ายผู้ชาย เป็นแต่นุ่งสายสั้นๆ ไว้ผมยาวทั้งผู้หญิงผู้ชาย พวกเหล่านี้คุ้นคนเต็มที จนถึงพูดอังกฤษได้ แต่พูดได้เท่าตาอัน พอพอโผล่เข้าไปถาม ยู กิง ยื่นมือมาจับทีเดียว การที่จะสำแดงให้เราดูนั้น ก็สำแดงเรื่องที่ฝรั่งอื่ คือผู้หญิงสูบล้องเป็นต้น แต่อยากขายของเป็นมากกว่าอย่างอื่น ยื่นอื่ๆ อยู่เสมอ ของที่ขายนั้นตุ้กตารูปตัวเองแลเป็นอันมาก สิ่งที่แปลกประหลาดจริงนั้นคือ หน้าตาของคนลับนี้ เป็นแจ่มมากกว่าเป็นฝรั่ง เหมือนรูปตลกจิ๋ว ฤาหน้ากากแจ่มที่เล่นสิงโตน่าพลับพลา ดูไม่น่าเชื่อว่าน่าหนาวจะอยู่เช่นนี้ได้ เพราะอยู่กับพื้นจริงๆ ไม่มีแคร่รองเลย กระโຈมก็โห้วที่ตรงกลาง หน้าตาฝนร่วงลงไปได้ แต่มันบอกว่าไม่ร่วง ดูหน้าตามันก็แจ่มใส เบิกบานสบายดี อากักรที่กิน เห็นมีกาแฟแลขนมปังอย่างแจ่มๆ เหมือนกับเจ้าตั้ง

(ไกลบ้าน ถ.๒:๒๑๖-๒๑๗)

วิธีใช้ภาษาจินตภาพเพื่ออธิบายลักษณะผลไม้ นานาชนิดก็น่าสนใจ จากตัวอย่าง จะเห็นว่า พระองค์ทรงเปรียบเทียบลักษณะรูปร่าง ขนาด และรสชาติ ของผลไม้หลากหลายชนิด หากรายละเอียดส่วนใดที่สามารถใช้คำสร้างภาพที่เป็นรูปธรรมก็ทรงใช้ เช่น คำแสดงเสียง “เคี้ยวไม่ดังก๊าวๆ” และคำแสดงรสชาติอย่าง “เปรี้ยวหน่อๆหวานซี้ดๆ” เป็นต้น สำหรับรายละเอียดที่มีความคล้ายคลึงกับผลไม้ที่ผู้อ่านรู้จัก ก็ทรงเปรียบเทียบเพื่อให้ได้ภาพรูปธรรมชัดเจน จากการเน้นลักษณะเด่นของภาพ โดยนารสชาติเปรี้ยวของผลไม้ถึงสามชนิดมาเปรียบเทียบขยายรสเปรี้ยวของลูกโถฝรั่งที่ว่า “รสชาติมันออกมะเฟืองนิดๆ ห่างแอปเปอล โกล้เน็กตริน” อีกทั้งส่วนใหญ่แล้วพระ

องค์จะทรงแจ่มแจ้งองค์ประกอบของผลไม้ชนิดหนึ่งๆอย่างครบถ้วน เช่นที่ทรงกล่าวว่า “ลูกแปร์อีกอย่างหนึ่งโตมากขนาดเท่ามดุมนึ่ง หน้าตานั้นสาลี รูปมันออกเป็นกุญคล้ายแอปเปอล ไม่เป็นชมพูเหมือนสาลี” หรือ “ส้มแปลกมาอีกอย่างหนึ่งรูปรีเหมือนส้มเทพศ แต่ใหญ่เท่าส้มโอใบเล็กเปลือกหนาแต่ไม่เท่าส้มโอ” เป็นต้น นอกจากนี้ ยังทรงขยายภาพเพิ่มเติม เช่น ทรงขยายลักษณะสีแดงด้วยคำแสดงสี “สีครึ่ง” และเปรียบเทียบลักษณะความใสของสีนั้นว่า เหมือนอย่างที่เป่าด้วยแก้ว ผู้อ่านจึงเห็นสีสัน และความใสของสีเป็นรูปธรรมชัดเจน ทั้งจากการเลือกใช้คำแสดงสี และการใช้ความเปรียบขยายลักษณะคำแสดงสีนั้น ดังที่ทรงกล่าวว่า

ผลไม้ที่เล่าเมื่อคืนขาดไปเสียสิ่งหนึ่งตัวสำคัญ คือลูกโอที่ฝรั่งเรียก
 ปีช วันแรกมาไม่สุก วันนี้ได้สุก ลอกเปลือกกินหวาน ไม่จมน้ำตาลก็พอ
 กินได้ รสชาติมันออกมะเฟืองนิดๆ ห่างแอปเปอล ใกล้เคียงกับ ลูกแปร์
 อีกอย่างหนึ่งโตมากขนาดเท่ามดุมนึ่ง หน้าตานั้นสาลี แต่อ่อนเคี้ยวไม่ดัง
 ก้าวๆ ไม่ต้องจมน้ำตาลให้หวาน รูปมันออกเป็นกุญคล้ายแอปเปอล ไม่
 เป็นชมพูเหมือนสาลี ลูกเชอริกสำเร็จ ได้กินหวานแล้ว สีแดงเป็นสีครึ่ง
 เหมือนอย่างที่เป่าด้วยแก้ว ส้มมันแก่กว่าที่แช่น้ำตาล ลูกสตรอเบอร์รี่อย่าง
 ใหญ่โตกว่าลูกมะปริง เห็นจะเท่ามะปรางสามัญไม้ไซทำอิฐ แต่ปลายหลิม
 ตามรูปของมัน พอไม่รู้สีก็ว่ามันเหมือนแดงหนู ชอบกินอร่อย แต่บางคน
 รังเกียจ มีส้มแปลกมาอีกอย่างหนึ่งวันนี้ผิวเหลืองแสด รูปรีเหมือนส้มเทพ
 ศ แต่ใหญ่เท่าส้มโอใบเล็กเปลือกหนาแต่ไม่เท่าส้มโอ มีเปรี้ยวหน่อยๆ
 หวานซิดๆ ต้องกินกับน้ำตาล ออกจะกินได้บุญ เพราะมาแต่เมืองศักดิ์
 สิทธิขรรุชาแลม

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๖๕)

ในทำนองเดียวกับการถ่ายทอดภาพสิ่งประดิษฐ์ล้ำสมัย ยกตัวอย่างเช่น เครื่องโทรเลข-
 ไร้สาย เมืองโนโตเคน ประเทศนอร์เวย์ พระองค์ทรงเลือกใช้คำ ประโยค และภาพพจน์ได้
 อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมแจ่มชัด สังกัดได้ว่า พระองค์ทรงลำดับกระบวนการ
 การทำงานของเครื่องโทรเลขนั้น โดยใช้ประโยคไม่ซับซ้อนแบ่งใจความสำคัญเป็นช่วงๆ ทำให้ผู้
 อ่านจดจำรายละเอียดภาพที่มีจำนวนมากได้เป็นระบบ สำหรับคำแสดงแสง เสียง และอาการ
 เคลื่อนไหวก็ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ประกอบด้วยคำแสดงแสง ช่วยให้ผู้

อ่านนี้เห็นภาพปฏิกริยาไฟฟ้ากระทบกับอิเทอ ที่ว่า “ส่วนอิเทอนั้นชั่งไม่ได้ เมื่อแสงพระอาทิตย์มากระทบอิเทอก็ทำให้แสงสว่างได้ฉับใด ไฟฟ้าไปกระทบอิเทอ ก็ทำให้เกิดแสงสว่างปลาบๆ” คำแสดงเสียงของสายไฟฟ้าสองขั้วปะทะกันดัง “ลั่นเปรียะๆ” อีกทั้งคำแสดงอาการเคลื่อนไหวที่ทรงสรรให้สอดคล้องกับภาพพจน์ อธิบายให้เกิดภาพกระแสไฟฟ้าที่เคลื่อนที่กระจายเป็นวงเหมือนโยนก้อนหินลงน้ำ คำ “เดินพรว่” ที่ใช้แสดงอาการเคลื่อนไหวของกระแสไฟฟ้า และ “กระเชน” ที่ทรงใช้แสดงภาพเปรียบกับน้ำที่กระจายตัวเป็นวงต่างสอดคล้องกับบริบทอย่างยิ่ง

สำหรับวิธีอธิบายภาพให้เข้าใจง่าย ก็ทรงยกภาพพจน์มาเปรียบเทียบ หรือยกตัวอย่างขยายภาพ มีทั้งน้ำหนักของลม ซึ่งเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก ดูเสมือน ไม่มีน้ำหนัก แต่พระองค์ก็ทรงยกตัวอย่างให้เกิดภาพชัดว่า “อิเทอนั้นเปนมรรณูอันหนึ่ง ซึ่งอยู่ในลมอากาศที่ไม่อาจจะชั่งได้ ส่วนลมอากาศอาจจะชั่งได้ เช่นลมแกสเบากว่าลมสามัญ เมื่อเป่าเข้าไปในลูกบาตุนก็อาจที่จะลอยขึ้นไปได้บนลม เพราะเหตุที่เบากว่าลมเช่นนี้เป็นต้น” หรือหากเป็นกระแสไฟฟ้า ก็ทรงเปรียบลักษณะแสงนั้นกับดวงอาทิตย์ ที่ว่า “แสงอย่างเช่นแสงพระอาทิตย์กับสายคือเคอร์นต์ของไฟฟ้าเป็นอย่างเดียวกัน” รวมทั้งลักษณะของกระแสไฟฟ้าเมื่อเกิดปฏิกริยาก็คือคล้ายกับโยนหินลงน้ำ ด้วยวิธีใช้ภาษาจินตภาพทั้งหมดนี้ จึงทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมของเครื่องโทรเลขไร้สายนั้นอย่างแจ่มชัด ดังทรงกล่าวว่

แต่ในข้อซึ่งจะเข้าใจว่าโทรเลขไม่มีสายเป็นอย่างไรนั้น ยากที่จะอธิบายด้วยหนังสือไม่มีรูปเขียน แต่ถ้าจะว่าโดยย่อพอเป็นเค้าลางดูเห็นจะพอเข้าใจได้บ้างกระมัง ตั้งต้นคือแสงอย่างเช่นแสงพระอาทิตย์กับสายคือเคอร์นต์ของไฟฟ้าเป็นอย่างเดียวกัน ถ้าหากว่าแสงพระอาทิตย์ก็ดี ไฟฟ้าก็ดี ไม่กระทบอิเทอก็ไม่มีปรากฏ อิเทอนั้นเปนมรรณูอันหนึ่ง ซึ่งอยู่ในลมอากาศที่ไม่อาจจะชั่งได้ ส่วนลมอากาศอาจจะชั่งได้ เช่นลมแกสเบากว่าลมสามัญ เมื่อเป่าเข้าไปในลูกบาตุนก็อาจที่จะลอยขึ้นไปได้บนลม เพราะเหตุที่เบากว่าลมเช่นนี้เป็นต้น ส่วนอิเทอนั้นชั่งไม่ได้ เมื่อแสงพระอาทิตย์มากระทบอิเทอก็ทำให้แสงสว่างได้ฉับใด ไฟฟ้าไปกระทบอิเทอ ก็ทำให้เกิดแสงสว่างปลาบๆ สายไฟฟ้านั้น เมื่อตัวผู้กับตัวเมียกระทบกันทำให้เสียงลั่นเปรียะๆ แต่ถ้าหากว่าจะตั้งเสาขึ้นไว้สองเสา เปิดให้เคอร์นต์เดินไปหากัน จะเดินพรว่ไปหมดออกโดยรอบเป็นวงกลม เปรียบเหมือนเอาก้อนศิลาโยน

ลงไปในน้ำ น้ำก็กระเซ่นรอบไป ไม่สำเร็จกิจในการที่จะบอกข่าวคราวอันใด
กันได้

(ไถลบ้าน ล.๓:๓๓-๓๔)

สำหรับการใช้ภาษาจินตภาพเพื่ออธิบายภาพที่สะท้อนวัฒนธรรมการกิน พระองค์ทรงแจกแจงให้เห็นทั้งลักษณะทางกายภาพของอาหาร อุปกรณ์การกิน ไปจนถึงวิธีกิน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สังเกตวิธีที่ทรงอธิบายให้เห็นภาพอาหารอย่างแจ่มชัด หากเป็นเหล่าจะทรงบอกทั้งสี รส และกลิ่น รสก็มีหลายแบบทั้งเปรี้ยวอ่อนๆ หรือหวาน หากเป็นกลิ่นก็ฉุนขึ้นตา ดังทรงกล่าวว่า

เหล่าอิตาเลียนที่กินนี้ มีสองอย่างสำหรับกินต่างน้ำ **เหล่า**
เหล็องรสเปรี้ยวอ่อนหน่อยหนึ่ง เหล้าแดงรสหวานดื่มง่ายแต่ฉุน แต่ถ้า
เทียบกับเหล่าอื่นแล้วจะว่าอ่อนไม่ได้ ฉุนทั้งคู่ขึ้นตาทีเดียว

(ไถลบ้าน ล.๑:๑๓๓)

หากอาหารบางอย่างจัดมาเป็นชุด ก็ทรงแจกแจงลักษณะทางกายภาพของอาหาร ไปจนถึงวิธีจัดอาหาร ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะอาหารชุดที่ประกอบด้วยข้าวกับดัดไก่ชิ้นเล็กๆ มีเนยแข็งกับมะนาวเป็นเครื่องปรุง ตรงส่วนที่พอจะให้ภาพเปรียบเทียบได้ก็ทรงเปรียบเทียบเป็นรูปธรรมขึ้นมา ดังทรงเปรียบลักษณะมะนาวนั้นกับ “มะงั่ว หรือมะนาวมยาน” รวมไปถึงแสดงลักษณะของวันที่พลุ่งขึ้นมาจากจานอาหารนั้น ทำให้ภาพอาหารนั้นชัดยิ่งขึ้น ผู้อ่านจะเห็นภาพอาหารที่ปรุงเสร็จใหม่ และจัดแต่งอย่างสวยงาม

อาหารอีกจานหนึ่งที่ใช้วิธีเดียวกัน เป็นปลาที่คล้ายกับปลาทุ เมื่อทรงเสวยแล้วก็อธิบายลักษณะปลานั้นจนเกิดภาพทั้งหน้าที่กรอบ เนื้อนุ่ม และไม่มีก้างปน เป็นต้น หากเป็นของหวาน พระองค์ก็แจกแจงรสชาติ วิธีรับประทาน และรูปร่างภายนอก เช่น ผล “เฟนอกกี” ที่คล้ายกับ “จ๊วยเซียน” ของไทย ส่วนรสชาติก็ออกหวาน คล้ายกับผักอีกชนิดหนึ่งที่ชื่อ “เซเลรี” แล้วขยายลักษณะที่ต่างกัน คือ ผลเซเลรีจะเจือรสเผ็ด ผิดกับเฟนอกกีที่ไม่เผ็ดเลย หรือ “อาดิโจ๊ก” ผลไม้อีกอย่างหนึ่งที่มีวิธีกินไม่เหมือนที่อื่น พระองค์ทรงบอกรูปร่างลักษณะที่เหมือนกับ “ตคัน” หมายถึง เครื่องปั้นดินเผารูปคล้ายจาน สำหรับวางเทียนอบ หรือเผากำยานเมื่อเวลาอบน้ำทำน้ำอบ

ไทย หรือใช้ใส่น้ำมันตามไฟต่างตะเกียงก็ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพรูปธรรมได้ชัดเจน สักเกตว่าตรงที่อธิบายแทรกเข้ามานี้ พระองค์ทรงขยายความว่า วิธีกินต่างไปจากที่อื่นๆ ก็ทรงบอกว่าที่อื่นตามปกติแล้วกินอย่างไร คือ กินเป็นแวนรูปร่างคล้ายคัน หรือว่าปลิดกลีบจิ้มเนย แต่ที่นี้ตัดกลีบแล้วผ่ากลาง นำไปวางบนขนมปังคล้ายรูปนก ทำให้ผู้อ่านเห็นรูปร่างลักษณะของผลไม้เป็นรูปธรรมชัดเจน ดังทรงกล่าวว่

ผลไม้อย่างหนึ่งเรียกว่า เพนอกกี หัวเหมือนจ้อยเขียนจิ้มเกลือกิน
หวานจริงกินลักษณะเชลรีของอังกฤษ แต่เชลรีมันนอกเผ็ดๆ นี้ไม่มีรสเผ็ด
เลย ส้มกับเข้าเสียสิ่งหนึ่ง คืออาติจ็อก ที่นี้เขาไม่กินแต่ชั่วแวน ซึ่งรูปร่าง
เปนคัน ฤาปลิดกลีบจิ้มเนยคุด เขาตัดกลีบที่แขงออกเสียหมด แล้วผ่า
กลางเปนรูปรีๆ ทาบบนขนมปังทำเหมือนอย่างนก

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๓๓)

หากเป็นอุปกรณ์การกิน ก็ทรงอธิบายจนเห็นภาพ จะเห็นว่าพระองค์ทรงเรียกเครื่องรินเหล้าว่า “เครื่องโก้งแก้ง” เพราะรูปร่างนั้นเกะกะออกมา อีกทั้งเปรียบเทียบต่อไปว่ารูปร่างที่โก้งแก้งนั้นเป็นเช่นไร คือคล้ายกับรางปืนใหญ่ และอธิบายวิธีรินด้วยการเปรียบเทียบต่อเนื่องกันไปว่า “ควงข้างหลังเหมือนยกปืน” ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัดจากวิธีขยายภาพดังกล่าวว่า “เครื่องที่จะรินต้องมีเครื่องโก้งแก้ง คล้ายรางปืนใหญ่ เมื่อวางขวดแล้วเวลาจะรินขันควงข้างหลังเหมือนยกปืน” นอกจากนี้ ยังทรงอธิบายวิธีรับประทานมักกะโรนีแทรกไว้อีกด้วย ดังทรงกล่าวว่

เหล้าอิตาเลียนที่กินนี้ มีสองอย่างสำหรับกินต่างน้ำ เหล้า
เหล็กรตเปรี้ยวอ่อนหน้อยหนึ่ง เหล้าแดงรทหวานดี้มง่ายแต่จุน แต่ถ้
เทียบกับเหล้าอื่นแล้วจะว่าอ่อนไม่ได้ จุนทั้งคู่ขึ้นตาทีเดียว เครื่องที่จะริน
ต้องมีเครื่องโก้งแก้งคล้ายรางปืนใหญ่ เมื่อวางขวดแล้วเวลาจะรินขันควง
ข้างหลังเหมือนยกปืน แต่เขามีน้ำกินดีมาก เปนน้าลำธารอร่อย ของหวาน
มีแชมเปนซ์ นับว่าเปนแชมเปนซ์อย่างอ่อนกว่าชาติอื่นหมด หวานมาก กับ
เข้าตั้งคั้นมักกะโรนีเส้นเล็ก ตักเสียบ่มจัน ดิที่ร้อน ควันพ่วงๆ
ทุกอย่าง กินยังไม่ใครจะอยู่ ถึงห้ามกันให้หยุดสิทธิการิยะ วิธีกินมักกะโรนี

นั่น ท่านให้ถือช่อมมือขวา ถือช่อมมือซ้าย เอาช่อมหมูนม้วนเส้น
 มักกะโรนี แล้วเอาช่อมประกอบจนกลมเป็นคำแล้วจึงใส่ปาก แลกับเข้าที่
 สองเข้าสุกกับดับไก่ หั่นชิ้นเล็กๆ ปรุงด้วยเนยแข็งเจือมะนาว แต่เป็นมะจั่ว
 ฤมะนาวมยาน การที่จะบีบนั้นต้องมีเครื่องมืออร่อยอีก เพราะมันควัน
 พลุ่มาอีก ที่สามปลา ปลานั้นยาวกว่าปลาทูน้อย พอขาดปากงาน ทอด
 หนังกกรอบเนื้อในนุ่มไม่พบก้าง หว่างงานที่ว่างอยู่สองข้าง ข้างหนึ่งเป็นกึ่ง
 ฝอย ข้างหนึ่งเป็นปลาหมึก ฝรั่งมันเรียกอังก์ เหมือนอย่างกับเรา หวานดีทั้ง
 สามอย่าง กับเข้าสามที่นี้อ้อมเกินต้องการอีกเสียแล้ว ที่สี่เนื้อโคย่าง หั่นชิ้น
 บางๆ ที่สุดจึงกินไม่ใคร่จะได้ พุงชื้อเต็มที ของหวานไข่เจียวหวานแลผล
 ไม้ ผลที่สำหรับกินกับผลไม้อย่างหนึ่งเรียกว่า เฟนออกกี หัวเหมือนงู
 เขียนจิ้มเกลือกิน หวานจริงกินลักษณะเชลรีของอังกฤษ แต่เชลรีมันออก
 เผ็ดๆ นี้ไม่มีรสเผ็ดเลย ลืมกับเข้าเสียสิ่งหนึ่ง คืออาติจ็อก ที่นี้เขาไม่กินแต่
 ชั่วแ้วน ซึ่งรูปร่างเป็นตคัน ฤาปลิดกลีบจิ้มเนยดูค เขาตัดกลีบที่แขงออก
 เสียหมด แล้วผ่ากลางเป็นรูปรีๆ ทาบบนขนมปังทำเหมือนอย่างนก

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๓๓)

พระองค์ทรงถ่ายทอดทัศนียภาพบริเวณอ่าววิเศษณ์ ประเทศนอร์เวย์ ซึ่งจัดว่ามีราย
 ละเอียดภาพจำนวนมาก แต่ที่ทรงมีหลักในการแสดงภาพนั้นให้เป็นรูปธรรมแจ่มชัด เริ่มจากที่
 ทรงบอกลักษณะภูมิประเทศโดยรวมเป็นลำดับแรกว่า “เหมือนอย่างกับก่อเขารอบปากอ่าวรี” ทำ
 ให้ผู้อ่านเห็นแ่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีหมู่เขามากมายล้อมรอบอยู่ จากนั้นทรงบอกลักษณะรูปร่าง
 ลักษณะของอ่าวนั้นที่ “นิงกว้างใหญ่เว้ง” ผู้อ่านจะนึกเห็นภาพอ่าวขนาดใหญ่เป็นเว้งน้ำนึ่ง อีก
 ทั้งภูเขาหลายลักษณะทั้ง “ยอดแหลม” “แหลมเป็นเสียม” และ “เหมือนตัดผ่าซีก” เป็นต้น ที่แสดง
 รูปร่างอันหลากหลายของเขาแต่ละลูก แล้วทรงเจาะจงรายละเอียดย่อยๆ อาทิเช่น พื้นผิวศิลา
 สีของหญ้าตามซอกเขา เป็นต้น ที่ที่ทรงเปรียบเทียบลักษณะศิลาที่พูนเพราะแรงน้ำกัดเซาะว่า
 “เหมือนศิลาที่ช่างก่อเขาของเราชอบใช้ในการก่อเขามอ” สังเกตว่าเวลาที่ทรงเปรียบเทียบนี้ใช้
 ให้สอดคล้องกับครั้งแรกที่ทรงให้ภาพรวมว่า ทัศนียภาพโดยรวมบริเวณนี้เหมือนเป็นเขาที่ก่อขึ้น
 ล้อมปากอ่าวรี ผู้อ่านจึงเกิดจินตภาพเป็นรูปธรรมที่ต่อเนื่องกันไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งคำ
 แสดงสีที่ทรงใช้นั้นก็สามารถจำแนกรายละเอียดสีเขียวแบบต่างๆ ได้ชัด คือมีทั้ง “สีเขียวคล้า” ที่

แสดงลักษณะสีเขียวปนดำหม่นๆ และ “สีเขียวคล้ำพริ้วๆ” ที่บอกลักษณะการกระจายสีแบบไม่สม่ำเสมอ ทั้งยังมีค่าแสดงภาพน้ำไหลตกกระจายอย่าง “ไหลพร่า” หากรายละเอียดบางส่วนที่พระองค์ต้องการอธิบายเพิ่มเติมก็ทรงแทรกคำอธิบายลงไปด้วยแล้วให้ภาพเปรียบเทียบ อย่างเช่น “ตะไคร่น้ำนี้พูดภาษาไทย แต่ไม่ใช่ตะไคร่น้ำอย่างบ้านเรา ตะไคร่น้ำที่ชะได้แผ่นโตๆหนาๆ เช่นที่เรียกว่ามอส” เป็นต้น

นอกจากนี้วิธีที่ทรงขยายภาพก็สามารถสร้างจินตภาพได้แจ่มชัด ดังเช่น พระองค์ทรงทอดพระเนตรภูมิประเทศบริเวณนั้นรอบทิศ เห็นเรือประมงลอยอยู่กลางเว้าน้ำเป็น ๒ หย่อม จนเมื่อแล่นเรือโมเตอลอนซ์เลยไป จึงเห็นว่าท่ามกลางเว้าน้ำนั้นมีพยอคเต็มไปหมด ตรงนี้พระองค์ทรงขยายให้เห็นภาพว่าลักษณะที่ “ซอกแซก” นั้นเป็นเช่นไร กล่าวคือ เป็นพยอคพรุณไป คำว่า “พรุณ” นี้ก็ให้ภาพชัด คือ เป็นรูปเว้าหัวซ่อนไซ้ไปทั่วหว่างเขานั้น และตรงส่วนที่ทรงเปรียบเทียบได้ก็นำลักษณะลำคลองบางหลวงของไทยมาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดภาพที่เป็นรูปธรรมชัดขึ้น ดังทรงกล่าวว่

รัฟตซุนด์นี้มีเขาล้อมรอบ เหมือนอย่างกับก่อเขารอบปากอ่าวรี
กลางเปนน่านิ่งกว้างใหญ่เว้า เขารอบนั้นเปนเขายอดแหลมๆ ตลอดทั้งนั้น
มีสินกองขาวคาดไปรอบข้าง ข้อที่เขายอดแหลมเปนเหลี่ยมไปหมดทั้งนี้ ก็
ด้วยอาไศรยแรงน้ำกัดเหมือนกัน ตัวศิลาเปนร่องน้ำพรุณไปหมด เหมือน
ศิลาที่ข้างก่อเขาของเราชอบใช้ในการก่อเขามอ ภูเขาที่มีเกาะอยู่ข้างในทีน่า
ราบๆถาซอกเขาเปนสีเขียวคล้ำ เหตุด้วยมิใช่ภูเขาเปนตะไคร่น้ำเกาะอยู่บน
หลังศิลาเฉยๆ ไม่มีดิน แล้วแห่ง ตะไคร้ใหม่มาเกาะงอกขึ้นเขียวทับ จึงเปน
สีเขียวคล้ำพริ้วๆ ตะไคร่น้ำนี้พูดภาษาไทย แต่ไม่ใช่ตะไคร่น้ำอย่างบ้าน
เรา ตะไคร่น้ำที่ชะได้แผ่นโตๆหนาๆ เช่นที่เรียกว่ามอส มีเขาลูกเดียวๆ ทับ
นำริมปากอ่าวอีกชั้นหนึ่ง เขาชั้นนี้มีภูเขาจริงๆ มีต้นไม้เดี่ยวขนาดผักแซก
แซม แต่ไม่ใช่จะหุ้มศิลามิด มีรายอยู่ตามซอกศิลา มีเรือนหาปลาตั้งอยู่สอง
หย่อมห่างกัน แลดูเหมือนว่าจะไม่มีทางออกไปแห่งใด แลเขานั้นดูเหมือน
หนึ่งว่าไม่สู้ไกลนัก แต่เมื่อแล่นเรือโมเตอลอนซ์ไปจนลิบล้ำเรือยอคซ์ จึง
แลเห็นเปนซอกแซกเข้าไปในหว่างเขา คือเปนพยอคพรุณไป แต่พยอคที่

เข้าไปที่ตรอกพอยอดนี้ บังหายลับไม่เห็นช่องเลย พอเลียวพื้นแหลมก็เห็น เป็นช่องคลองกว้างกว่าคลองบางหลวง ข้างขวามือเป็นเขาสูงเหมือนอย่าง **ตัดผ่าซีก** นำผาชัน ไม่มีต้นไม้ แลแขนงคอดั่งบา ข้างซ้ายเป็นเขาดำ ลงมา

หน่อยหนึ่งเป็นรอยศิลาที่น่า**กัศปณกลีบๆ** แต่ละแห่งละแห่งโต เกินประมาณ เขาเหล่านั้นเป็นน้ำพุ**ไหลพร่า**ไปทุกหนทุกแห่ง สูงๆใหญ่ บ้างเล็กบ้าง ในที่สุดของพอยอดนั้นเป็นภูเขาอด**ซบซ้อน**กัน มีสโนดาดขาว เต็มไปทั้งสิ้น ข้างเขาที่ลงมาเป็นแอ่งเป็นกะพักก็มีสโนกอง**เรียรด**ลงมา จนถึงทะเล มีน้ำพุใหญ่ตอกอย่างแรง ลงมาในโกรกหว่างเขา คิดจะถ่ายรูปแต่ ถ่ายไม่ทัน ฝนตก ตกอย่างมาๆด้วย ต้องกางประทุน ที่แท้กางประทุนเสีย อุ่นขึ้นอีกมาก

(ไกลบ้าน ล.๒: ๒๒๕-๒๒๖)

สำหรับตัวอย่างการถ่ายทอดภาพเมืองให้เป็นรูปธรรมอย่างแจ่มชัดนั้น พระองค์ทรงมีวิธี ดึงลักษณะเด่นของเมืองแต่ละเมืองมาอธิบายให้ผู้อ่านจดจำได้แม่นยำ บางเมืองพระองค์จะทรง เน้นไปที่อากัปกริยาคน และการเคลื่อนที่ของยานพาหนะ ดังเช่น เมืองปารีสอันได้ชื่อว่าเป็น “เมืองสวรรค์” มีเอกลักษณ์เฉพาะคือ ความแออัดคับคั่งของผู้คน รถราขวักไขว่ จะเห็นว่าทรง เลือกลักษณะที่ทำให้เกิดภาพทั้งสิ้น มีทั้งคนแออัดกันบนรถ “แน่นคลั่ง” คนเดินตามท้องถนน “แซง เสียด” กัน รถก็เดิน “ช้าๆเลื่อน” หรือรถโมเตอคาร์ที่ติดขัดมากไม่สามารถจะ “เสียดแซงแข่งกัน” เสริมให้ผู้อ่านเห็นภาพเคลื่อนไหวแออัดคับคั่งเป็นรูปธรรมชัดขึ้น นอกจากนี้ ยังทรงเลือกใช้ภาพ พจน์แบบอุปมา เปรียบเทียบอากัปกริยาฝูงชนว่า “เหมือนอย่างกับจอกที่ไหลลอมตามกระแสน้ำ” ส่วนรถนั้นก็ “เหมือนกับแพแลสวะในเวลาน้ำขึ้น” สังเกตว่าภาพพจน์ที่ทรงใช้นั้นก็เป็นชุดเดียวกัน คือภาพเปรียบเทียบกับสิ่งที่ล่องลอยไหลไปตามกระแสน้ำเหมือนกัน ดังทรงกล่าวว่า

รถสารพัดทุกอย่างที่จะพึงมียกไว้แต่รถแฮนซัมแคบที่มีปีคนำ อันมีแต่เงาะเมืองอังกฤษนอกนั้นสารพัดทุกอย่าง รถอมมิบัส ทั้งเทียม ม้าแลสตีมแลเอเลกตริก รถโมเตอคาร์สารพัดทุกอย่าง จนกระทั่งโมเตอ คาร์ ๒ ชั้น คนนั่ง**แน่นคลั่ง** เดิน**แซงเสียด**กันไปหาระหว่างไม่มีใครจะได้ รถต้องเดิน**ช้าๆ เลื่อน**ไปตามกันในถนนที่รถมาๆ ในถนนที่ใหญ่ๆ มีทาง ๓ ทางก็มี แต่ทางคนเดินคงจะกว้างที่สุดไม่ว่าถนนเล็กเท่าใด ถ้านั่งดูใน ที่แห่งใดข้างถนน จะแลเห็นคนเดิน**เหมือนอย่างกับจอกที่ไหลลอมมาตา**

มกระแสน้ำ รถที่เดินไปมาเหมือนกับแพแลสวะในเวลาน้ำน้ำ บางที่การเดินทาง ถึงจะไปด้วยรถโมเตอคาร์ก็อยู่ข้างจะช้ามาก เพราะติดต้องรอกัน จะเสียดแซงแข่งกันไปไม่ได้ โปลิศอยู่ข้างกวคขัน เวลาบ่ายลงมานั่งเล่นข้างถนนได้ต้นไม้เต็มไปไม่ได้ขาดจนกลางคืน หลังแถวต้นไม้เข้าไป เวลากลางคืนจุดไฟสว่างเหมือนอย่างมีการงานอะไรอยู่ปนนิจ

(ไกลบ้าน ล.๒:๑๐๗)

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการอธิบายให้เห็นภาพเมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ประกอบด้วยลักษณะสายน้ำลำคลอง เรือที่ลอยอยู่ในลำคลอง และการปลูกสร้างบ้านเรือนริมน้ำ พระองค์ทรงเริ่มขยายภาพสายน้ำที่ไหลผ่านแผ่นดินที่ตั้งเมืองฟลอเรนส์ โดยเปรียบเทียบรูปร่างเส้นทางเดินน้ำว่าเหมือนตัวเอส มีคลองขนาดเล็กแยกไปเหมือนถนนรูปร่างค้อมเป็นวง อีกทั้งขยายขนาดของคลองต่างๆอย่างละเอียดจากการเปรียบเทียบขนาดคลองในพระนครหลายสายด้วยกัน ทั้งคลองบางหลวง คลองบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คลองหลอด คลองเปรม ฯลฯ จากนั้นทรงขยายลักษณะการสร้างหมู่ตึกริมน้ำโดยนำถนนเจริญกรุง บำรุงเมืองในพระนครมาเปรียบเทียบ ทั้งยังขยายความเพิ่มเติมเพื่อสร้างจินตภาพให้ชัดยิ่งขึ้นว่า “ถนนเจริญกรุงถาบำรุงเมืองเป็นลำคลองน้ำไหลไม่มีท่อน้ำขึ้นจากเรือก็ก้าวขึ้นในร้านเช่นนั้นเหมือนกัน” นอกจากจะอธิบายขยายภาพภูมิประเทศ และสถาปัตยกรรมแล้ว พระองค์ยังทรงสังเกตลักษณะเรือที่จอดอยู่บริเวณนั้นอีกด้วย การแจกแจงองค์ประกอบภาพอย่างละเอียดครบถ้วนเช่นนี้ จึงช่วยสร้างจินตภาพให้ปรากฏเด่นชัดดังที่ทรงกล่าวว่า

เมืองนั้นตั้งอยู่ในที่ดอนชายทะเล ห่างจากฝั่งถึงสองไมล์ครึ่ง แต่ไม่ใช่เนินเกาะเปนเขา เปนพื้นราบพอปริ่มๆน้ำ แบ่งเปนแผ่นใหญ่แผ่นเล็กด้วยลำคลองใหญ่สายหนึ่ง รูปร่างเหมือนตัวเอสแลมีคลองเล็กๆขยไปเหมือนถนน ไม่ใช่ตรงๆคดอ้อมวงเปนถนนอย่างเก่า ไม่ใช่ถนนอย่างใหม่ คลองเหล่านี้เป็นคลองน้ำเค็มทั้งนั้น ขึ้นก็ไม่มากลงก็ไม่มาก เดียวนี้ประหลาดที่ตึกริมคลองที่เขาก่อขึ้นนั้น ไม่ได้ไว้คั่นคลองเลย ก่อผนังตึกขึ้นมาเหมือนเขื่อนที่ลกริมน้ำ พอเปิดประตูเรือนก็ถึงน้ำทีเดียว เวลานั้นมากจริงๆ อาจจะท่วมถึงขั้นต่ำของตึกก็ได้ ถ้านึกว่าถนนเจริญกรุงถาบำรุงเมืองเป็นลำคลองน้ำไหลไม่มีท่อน้ำขึ้นจากเรือก็ก้าวขึ้นในร้านเช่นนั้น

เหมือนกัน เรือที่ใช้อยู่ในลำคลองเหล่านั้นเป็นเรือคอนโดเลอซึ่งเรารู้จักชื่อคืออยู่ แต่ถ้าจะว่าโดยรูปเรือคอนโดเลอเมืองเราเหมือนเรือคอนโดเลอจริงๆอยู่แค่ ๒ ลำ ที่คู่ออฟเอนัวให้พ่อซึ่งเสียแล้วลำหนึ่ง ที่ท่านเล็กใช้อยู่ภายหลังอีกลำหนึ่งนั้น นอกนั้นเรือที่เรียกว่าคอนโดเลอนั้นไม่ใช่คอนเดอเลอจริงๆทั้งสิ้น เพราะมันเป็นรูปเรือโบตเซดแต่หัวขึ้นไป **เรือคอนโดเลอจริงๆ เขาเซดหัวเซดท้ายตลอดจนท้องเรือทาสีดำทั้งสิ้น หลักแจวไม่มีหู** **หูก บากไม้วางกระเชียงลงแจวอย่างไทยๆ แต่ไม่มีหูแจว** ตรงที่นั่งมีประทุนหุ้มสักหลาดดำบ้าง ประรำบ้าง ประรำนั้นเป็นอย่างใหม่ ประทุนเป็นของเก่า **เรืออีกอย่างหนึ่งรูปข้างท้ายเป็นเรือชล่า หัวเป็นเรือแขก อยู่ข้างเปลี้ยน้ำ** มีใช้บ้างไม่สู้มากนัก แต่เดี๋ยวนี้มีเรือไฟรับจ้างคนโดยสารเกิดขึ้นใหม่ ลำก็โตอยู่ แต่น่าเสียดาย สิ้นสวายไปมากสู้เรืออย่างเก่าไม่ได้ ตามน้าบ้านเรือนปักหลักปลายหยักเป็นเม็ดแลทาสีแดงเขียวดำเป็นเกลียวๆตลอดทุกบ้าน สำหรับจะได้ผูกเรือ **คลองที่เรียกว่าครองค์คะนัล คือคลองใหญ่ที่มีสายเดียนั้นลักษณะคลองบางหลวงถ้าไม่มีแพจอด คลองเล็กๆลงไปขนาดคลองบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คลองหลอด คลองเปรม ตลอดจนกระทั่งถึงคลองสามวาข้างถนนดวงวันก็มี แต่ต้องนึกว่าเอาดีกลงไปปลูกให้จินน้ำไม่แลเห็นดิน จะแลดูแคบเพียงใด คลองเหล่านี้ก็เป็นเช่นนั้น**

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๖๒-๒๖๓)

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมประกอบด้วยการใช้คำประโยค รวมทั้งภาพพจน์และการเปรียบเทียบที่ทำให้ภาพรูปธรรมนั้นปรากฏชัดเจน และครบถ้วนสมบูรณ์ในความนึกคิดผู้อ่าน พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยเลือกคำ ประโยค รวมทั้งภาพพจน์ และการเปรียบเทียบสิ่งที่มีในประเทศไทย กับสิ่งที่ผู้อ่านไม่รู้จักรู้ได้อย่างเหมาะสมยิ่งนัก ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมอย่างแจ่มชัด ทั้งยังสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องราวสาระประโยชน์ด้านต่างๆอย่างละเอียดลออ ในด้านของคำ พระองค์ทรงเลือกใช้คำที่เข้าใจง่าย ในด้านกลวิธีเปรียบเทียบ พระองค์ทรงนำสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักเป็นอย่างดีมาเปรียบเทียบขยายภาพทั้งสิ้น ในด้านการใช้ประโยคเพื่ออธิบายขยายความ โครงสร้างประโยคนั้นเอื้อให้ทรงขยายความต่อเนื่องกันได้อย่างชัดเจน เป็นระบบ ไม่ว่าจะทรงเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหาหรือภาพลงไปสักเพียงใด ผู้

อ่านก็ไม่สับสน ความชัดเจนของภาษาจินตภาพนี้เองที่เสริมให้การถ่ายทอดรายละเอียดภาพครบถ้วนสมบูรณ์ นอกเหนือจากความชัดเจนของภาษาที่ทำให้เกิดภาพแล้ว ยังทรงใช้ภาษาจินตภาพให้สอดคล้องกับบริบทอีกด้วย สืบเนื่องจากวิธีเลือกใช้คำ ประโยค ภาพพจน์ และการนำสิ่งที่มีในประเทศไทยมาเปรียบเทียบ สามารถขยายภาพได้เหมาะภาพที่ทรงต้องการถ่ายทอด ตั้งแต่ในระดับคำ ที่ทรงเลือกสรรคำให้สอดคล้องกับบริบท ในระดับประโยค ก็ทรงเลือกใช้ประโยคหลากหลายชนิดให้เหมาะกับการเรียบเรียงข้อความ ในด้านการใช้ภาพพจน์ และการเปรียบเทียบสิ่งที่คุณอ่านรู้จักดี พระองค์ทรงเลือกใช้เพื่อแยกแยะเอกลักษณ์ของสิ่งที่คล้ายคลึงกัน จึงนับเป็นการใช้ภาษาจินตภาพได้เหมาะสมกับภาพยิ่งนัก ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพรูปธรรมได้ชัด ลักษณะของการใช้คำ ภาพพจน์ รวมทั้งการเปรียบเทียบสิ่งที่คุณอ่านรู้จักดี เพื่ออธิบายขยายความนี้ แสดงให้เห็นวิธีคิดลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ มากด่าถึง วิธีการใช้ภาษาจินตภาพเช่นนี้สำคัญยิ่ง เพราะช่วยให้พระองค์ทรงแสดงข้อมูลความรู้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น เนื่องจากไม่เพียงแต่สามารถแสดงลักษณะเฉพาะของสิ่งที่ต่างไปจากประเทศไทยเท่านั้น ยังชี้ชัดถึงเอกลักษณ์ของประเทศต่างๆ อีกด้วย

๔.๒ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมและนามธรรม

ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมและนามธรรม หมายถึง ภาษาจินตภาพที่ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นรูป รส กลิ่น เสียง หรือสัมผัสชัดเจน ทั้งยังทำให้ผู้อ่านตีความได้ว่าผู้เขียนมีความรู้สึกนึกคิดเช่นไรต่อสิ่งเหล่านั้น เมื่อเกิดการตีความแล้วยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับผู้เขียนอีกด้วย

ส่วนใหญ่แล้วการบรรยายหรือพรรณนาภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน พระองค์มักเลือกใช้คำ และภาพพจน์รวมทั้งการเปรียบเทียบเพื่อแสดงสิ่งที่รับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัส และแทรกความรู้สึกนึกคิดของพระองค์เจืออยู่ในนั้นด้วย ผู้อ่านจึงนึกเห็นทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมร่วมกันในคราวเดียว แต่ในการถ่ายทอดภาพที่สมบูรณ์ภาพหนึ่ง ย่อมต้องปรากฏภาพที่เป็นรูปธรรมเพียงอย่างเดียวอยู่ด้วย บางครั้งภาพที่เป็นรูปธรรมนี้ก็ช่วยขยายภาพที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของพระองค์ให้ชัดเจน บางครั้งก็เพียงแสดงรายละเอียดองค์ประกอบอื่นๆ ให้แจ่มชัด ช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับพระองค์ได้มากขึ้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อพระองค์ทรงเสด็จเยี่ยมชมหอศิลป์เมืองมันไฮมน์ เยอรมัน แล้วได้ทอดพระเนตรภาพจิตรกรรมสมัยใหม่ที่บรรดาจิตรกรกำลังนิยมในช่วงเวลานั้น ทรงเลือกสรรคำ และภาพพจน์เพื่อสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกอย่างแจ่มชัด ดังทรงกล่าวว่า

นอกนั้นเป็นอย่างโมเดอน ซึ่งเหลือที่จะเล่าว่ารูปอะไรเป็นอย่างไร มันหนักขึ้นไปกว่าเมืองเวนิสบางแผ่นน้ำยาเหมือนรูปหอยแครงหยอดเกาะๆกันไปเป็นรูปพราๆ บางแห่งเหมือนเอาเส้นแมกกาโรนีข้อมสีแดงสีเขียวสีเหลืองกองไว้ตามแต่จะนึกว่ารูปอะไร ยังมีอีกอย่างหนึ่งนั้นเป็นดินสอดำเส้นเดียวลากเหมือนกันกับเด็กเด็กมันเขียนเล่นที่เมรุฎาที่ศาลาวัด สับเยกต์ที่จะเขียนนั้นคงจะหาให้น่าเกลียดที่สุดตามที่หาได้ ถ้าเกล้งเขียนให้มันบ้ำๆ เช่นกับถ้าจะเขียนรูปผู้หญิง คงจะหาที่หน้าเสยะพื้นเขียนตาลีท้องคด คล้ายๆกับเขียนเปรตหลังโบสถ์ ถ้าเขียนสีก็เลือกเอาสับเยกต์ที่เลวที่สุดที่ไม่ดี เป็นเก้ สีก็ใช้สีที่แปรปร่าเงาก็ไม่ต้องมี ระบายก็ไม่ต้องระบาย ป้ายลงไปเฉยๆ เส้นก็ไม่ต้องเดิน ดูๆก็เป็นที่ท้อใจ คำที่ว่าอาตนั้นกลายเป็นไม่มีอาตในนั้นสักนิดเดียว จะว่าเหมือนก็ไม่เหมือน จะว่างามก็ไม่งาม ถ้าจะเขียนให้เหมือนก็เลือกเอาเหมือนที่อย่างไม่ดีที่สุด คือหมอกมัวมืดควัน กระหลบ ถ้าจะแปรก็พระอาทิตย์เป็นสีทับทิม สีม่วง ดันไม้สีม่วง พื้นแผ่นดินเปล่าๆสีเขียว อะไร โสภกะ โลกต่างๆเช่นนี้

(ไกลบ้าน ล.๒:๔๔)

จากความข้างต้น แสดงให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าเหตุใดพระองค์จึงไม่โปรดภาพจิตรกรรมนั้นจากการใช้คำ และภาพพจน์เพื่อแสดงภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมร่วมกัน ได้แก่ การเปรียบเทียบที่ทรงกล่าวว่าบางแผ่นก็ “เหมือนรูปหอยแครงหยอดเกาะไปเป็นรูปพราๆ” บางแผ่นก็ “เหมือนเอาเส้นแมกกาโรนีข้อมสีแดงสีเขียวสีเหลืองกองไว้” บางแผ่นที่หนักกว่านั้นก็ทรงเปรียบเทียบว่า “เหมือนกับเด็กเด็กมันเขียนเล่นที่เมรุฎาศาลาวัด” หรือ “คล้ายๆกับเขียนเปรตหลังโบสถ์” การเปรียบเทียบเช่นนี้จัดว่าทำให้ผู้อ่านนึกเห็นทั้งภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือ นอกจากจะมองเห็นลักษณะรูปร่างสีสันของจิตรกรรมแล้ว ยังทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงไม่โปรดรูปนั้น

นอกจากนี้ยังทรงขยายลักษณะทางกายภาพเพิ่มเติม ด้วยคำแสดงรูปร่างอวัยวะส่วนต่างๆ ของหญิงสาวในภาพ เช่น ฟัน “เขยिन” ตา “ลือก” ท้อง “คค” คำขยายเหล่านี้จัดเป็นคำที่แสดงภาพ รูปธรรมและนามธรรม ช่วยขยายภาพเปรียบเทียบอันแสดงลักษณะอวัยวะนั้นให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า “หน้าเสยะฟันเขยिन ตาลือก ท้องคค”

ในส่วนของคำแสดงสีสันทัน และแสงเงาที่โดดเด่น คำแสดงแสงที่มีหมอกมัวมืด มีวัน ควบออกไปทั่ว จัดเป็นภาพที่เป็นรูปธรรม ทำให้มองเห็นองค์ประกอบสีที่ทึบมืด หรือสี “แปร์” ที่จัดเป็นทั้งภาพรูปธรรมและนามธรรม และเมื่อทรงเพิ่มส่วนที่เป็นรูปธรรมเข้ามา ได้แก่ สีทับทับ สีม่วง สีเขียว ช่วยขยายให้เข้าใจได้ว่าเจดีย์เหล่านี้สว่างจัดเกินไปนั้นเป็นเจดีย์ใด เมื่อนำมา ระบายร่วมกันก็ยิ่งชวนให้รู้สึกถึงความไม่งามของจิตรกรรมนั้นยิ่งขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

ถ้าจะเขียนให้เหมือนก็เลือกเอาเหมือนที่อย่างไม่ดีที่สุด คือหมอก
มัวมืดวันกระหลบ ถ้าจะแปร์ก็พระอาทิตย์เป็นสีทับทิม สีม่วง ต้นไม้สี
ม่วง พื้นแผ่นดินเปล่าๆสีเขียว อะไรโสกกะโศกต่างๆเช่นนี้

(ไกลบ้าน ล.๒:๔๔)

นอกจากนี้ ยังทรงใช้ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างเพื่อนำภาพที่เป็นรูปธรรม และเน้น ให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วม ทั้งยังเกิดจังหวะจากคำที่เขียนซ้ำกันอีกด้วย ดังทรงกล่าวว่า

ถ้าเขียนสีก็เลือกเอาสับเขกต์ที่เร็วที่สุดที่ไม่ดี เปนเก้ สีก็ใช้สีที่
แปร์ปรางาก็ไม่ต้องมี ระบายก็ไม่ต้องระบาย ป้ายลงไปเฉยๆ เส้นก็ไม่ต้อง
เดิน ดูๆก็เปนที่ท้อใจ คำที่ว่าอดนั้นกลายเป็นไม่มีอาดในนั้นสักนิดเดียว
จะว่าเหมือนก็ไม่เหมือน จะว่างามก็ไม่งาม

(ไกลบ้าน ล.๒:๔๔)

เมื่อคราวที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองเดอริเตต์ ประเทศวิตเซอร์แลนด์ ได้ทอดพระเนตร ทัศนียภาพตลอดสองข้างทาง ตลอดจนทุ่งดอกไม้หลากชนิดบนภูเขา แล้วยังทรงเก็บดอกไม้เหล่านั้นอัดทับส่งมายังประเทศไทย วิธีใช้ภาษาจินตภาพต่อไปนี้ แสดงให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าพระองค์

ทรงรู้สึกประทับใจทัศนียภาพบนภูเขาดอกไม้ นั่น เพราะถ่ายทอดทั้งภาพที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมผสมกันไป

คำหลายคำที่พระองค์ทรงใช้ทำให้ผู้อ่านเห็นทั้งภาพ เข้าใจความรู้สึกของพระองค์ และทำให้เกิดอารมณ์ร่วมไปด้วย อาทิเช่น **สพรั่ง หอมกรุ่นๆ สว่างแปรี๊ด** เป็นต้น คำว่า “สพรั่ง” แสดงลักษณะหมู่เขาจำนวนมาก ปกติคำนี้แสดงลักษณะมวลดอกไม้ที่บ้านสพรั่ง แต่ทรงใช้กับภูเขาทำให้ทั้งภาพและความรู้สึกภูเขาอันมีรูปร่างเล็กๆ อีกทั้งมีมากละลานตาสวยงามเมื่อมองจากระยะไกล ส่วนคำว่า “หอมกรุ่นๆ” ก็ทำให้เข้าใจได้ว่ากลิ่นนั้นหอมอ่อนๆ ลอยมาเป็นระยะๆ ส่วนคำแสดงแสงที่สว่าง “แปรี๊ด” ก็ให้ภาพแสงสว่างแจ่มจ้า จนชวนให้เสบตา

อีกส่วนหนึ่งเกิดจากภาพเปรียบเทียบ เช่น **เหมือนเรือนตุ๊กตา เหมือนปูพรม เหมือนเอาผ้าดอกฤาษีแพรดวงลาด** เป็นต้น สังเกตว่าสิ่งที่ทรงเลือกมาเปรียบเทียบก็แสดงให้เห็นความรู้สึกที่พระองค์ทรงมีต่อบ้านเรือนเหล่านั้น คือ พระองค์ทรงเห็นว่ารูปทรงบ้านเรือนนั้นน่ารัก สวยงาม จึงเปรียบเทียบกับ “บ้านตุ๊กตา” หรือหากเป็นทุ่งดอกไม้ ก็ทรงเลือกใช้ภาพเปรียบเทียบที่แสดงลักษณะอันงดงามของทุ่งดอกไม้อย่างชัดเจน ได้แก่ “มีดอกไม้มาก...เหมือนปูพรม” หรือ “หมู่ที่ดอกนาซีซัสขึ้นขาวคาดไปทั้งไหล่เขา สูงประมาณสักคืบเศษเท่านั้น มีดอกชูสลอนไป เหมือนเอาผ้าดอกฤาษีแพรดวงลาดแลสุดๆตา” เป็นต้น ภาพเปรียบเทียบเหล่านี้จึงขยายให้เห็นทั้งรูปร่าง ลักษณะ สี สัน แสง กลิ่น อันเป็นองค์ประกอบภาพภูมิทัศน์และยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปอีกด้วย

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงอธิบายภาพที่เป็นรูปธรรมอีกส่วนหนึ่งแทรกไว้เพื่อช่วยขยายองค์ประกอบส่วนอื่นๆของทัศนียภาพนี้ให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น เช่น ลักษณะสี สัน รูปร่างดอกไม้ที่ว่า “ดอกไม้มาก สีเหลือง สีบานเย็น เปนช่อเหมือนอย่างกล้วยไม้ สีขาวสีน้ำเงินเขียวใจกลางขาว” ช่วยขยายภาพรูปธรรมและนามธรรมที่ว่า “เหมือนปูพรม” หรือ “หมู่ที่ดอกนาซีซัสขึ้นขาวคาดไปทั้งไหล่เขา สูงประมาณสักคืบเศษเท่านั้น มีดอกชูสลอนไป” ก็ช่วยขยายภาพเปรียบเทียบที่สะท้อนความนึกคิดของพระองค์ที่ว่า “เหมือนเอาผ้าดอกฤาษีแพรดวงลาด” ให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงใช้คำแสดงลักษณะอุคหมุมิ ที่ทรงขยายว่า “เย็นขึ้นแต่ไม่ถึงหนาว” ก็ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพรูปธรรมที่ชัดยิ่งขึ้น คือ เป็นความเย็นที่มีละอองน้ำปนอยู่แต่ยังไม่ถึงขั้นหนาว หรือขยายภาพน้ำแข็งที่ว่า “น้ำแข็งก็ยิ่งมากขึ้นทุกที จนตั้งเป็นกำแพงสองข้างก็มี” ก็ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพแนวน้ำแข็งสองข้างทางที่ตั้งตรงแน่นอนหนาชัดขึ้น เป็นต้น

ความแจ่มชัดงดงามของภาพทั้งหมดนี้ยังเกิดจากการสังเกตลักษณะทางกายภาพของบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงตามระดับความสูง บ้านเรือนที่ทรงทอดพระเนตรในระดับที่ต่ำกว่า จะยังสามารถมองเห็นรูปร่างสัดส่วนได้ชัด จึงทรงเปรียบว่า “เหมือนเรือนตุ๊กตา” แต่เมื่อเสด็จขึ้นพื้นที่ที่สูงขึ้นก็ทรงเปรียบว่า “เหมือนอย่างแผนที่ที่เขียนอย่างมีสายน้ำบ้านเรือน” อีกส่วนหนึ่ง พระองค์ทรงเปรียบเทียบภาพดอกไม้จำนวนมากสองลักษณะ ลักษณะแรก “เหมือนปทุมพร” ก็เนื่องจากเป็นดอกไม้ดอกเล็ก ๆ มองไม่เห็นรูปร่างชัดเจน แต่อีกลักษณะหนึ่ง “เหมือนเอาผ้าดอกฤาแพรดวงลาด” เพราะเป็นดอกไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่า จึงเห็นรูปทรงสัดส่วนของดอกชัดเจนกว่า การเปลี่ยนแปลงภาพเปรียบเทียบให้สอดคล้องกับทัศนียภาพที่เป็นจริง จึงช่วยสร้างจินตภาพให้ชัดเจนขึ้น

ด้วยภาษาจินตภาพทั้งหมดนี้จึงส่งผลให้ผู้อ่านมองเห็นภาพดอกไม้บานาชนิดหลากสีสันบ้างก็มีรูปร่างเป็นช่อเหมือนกล้วยไม้ สีเหลือง สีบานเย็น บ้างก็เป็นดอกสีขาวน้ำเงินเขียวปูดาดเหมือนฝิ่นพรหม บ้างก็เป็นกลุ่มดอกนาซีซัสส่งกลิ่นหอมจางๆ ชูสลอนกระจายทั่ว เหมือนเอาผ้าแพรที่มีลายเป็นดอกเป็นดวงมาปูลาดไว้ จินตภาพที่เกิดขึ้นมีลักษณะผสมกันไปอย่างหลากหลาย ทั้งรูปร่างขนาดของดอกไม้แต่ละดอก สีสัน กลิ่น และจำนวนหมู่มวลดอกไม้ที่คาดทั่วภูเขานั้น เป็นความงามที่สดใส ด้วยแสง ด้วยสี ด้วยกลิ่น ด้วยรูปร่างลักษณะของสถาปัตยกรรมบ้านเรือนหลังเล็กๆ ตกแต่งสวยงาม ส่งผลให้ผู้อ่านได้นึกเห็นภูเขาดอกไม้แจ่มชัด ทั้งยังชวนให้รู้สึกสดชื่นรื่นรมย์ตามพระองค์ไปด้วย ดังทรงพรรณนาว่า

รถออกจากโค ตั้งต้นที่จะผ่านสะพานอันกองเรียราดยู่ตามทางขึ้นไปมากขึ้นมากขึ้นทุกที เป็นสะพานอ่อนที่กำลังละลายอยู่ ไม่สู้แข็งเช่นที่เคยเห็นครั้งก่อน แลลงมาในอ่าวเห็นตำบลที่ริมทะเลทุกแห่งเหมือนเรือนตุ๊กตายิ่งสูงขึ้นไปยิ่งเหมือนแผนที่ที่เขียนอย่างมีสายน้ำบ้านเรือน แลเห็นยอดเขาสพรั่งไปทั้งสองข้าง ล้วนแต่หุ้มด้วยสะพานขาวไปทั้งนั้น ลอดถ้ำยาวบ้างสั้นบ้างหลายตอน ลอดครั้งหนึ่งก็เปลี่ยนขึ้นะริ แลเห็นยอดเขาแปลกไปทุกครั้ง น้ำแข็งก็ยิ่งมากขึ้นทุกที จนตั้งเป็นกำแพงสองข้างก็มี สูงขึ้นไปก็เย็นขึ้นแต่ไม่ถึงหนาว ด้วยแดดจัด ขึ้นไปประมาณสักชั่วโมงครึ่ง จึงถึงที่โฮเทลเป็นที่สุดทางรถไฟ สูง ๒๐๔๕ เมตร คือ ๕๑ เส้น ๒ วา ๒ ศอก สุดแต่รถหยุดเติมน้ำแห่งใด ชายอุรุพงษ์แลคู้กเป็นต้องปั่นสะพานเล่นพอได้ถ่ารูปหลายรูป แต่ครั้งคร่ำไม่รู้ว่าจะได้ถ่าไม่ เพราะไม่มีกระจกเหลือกล้องขึ้นไปติดนากล้อง แสงสว่างแปร๊ดเต็มที จนลืมตาไม่ใคร่จะ

ได้ ลืมเอาแว่นเขียวขึ้นไปด้วย ...ทางที่ขึ้นยอดเขานี้เป็นทางเล็กๆแคบๆ
 จำจะต้องเดินไปในระหว่างสะโน มีดอกไม้ที่ขึ้นบนหญ้า คือที่เรียกสะโน
 ครอบ สีขาวก็มี ม่วงก็มี มีดอกเหลืองอีกอย่างหนึ่ง ดอกเป็นก้านหยีอีก
 อย่างหนึ่ง ...ตอนเหนือโคขึ้นไปยังไม่ถึงสเตรชันนี้มีดอกไม้มาก สีเหลือง
 สีบานเย็น เป็นช่อเหมือนอย่างกล้วยไม้ สีขาวสีน้ำเงินเขียวใจกลางขาวคาด
 ไปเหมือนปทุมพร หมูที่ดอกนาซีซขึ้นขาวคาดไปทั้งไหล่เขาสูงประมาณ
 สักกิโลเศษเท่านั้น มีดอกชูสลดออกไป เหมือนเอาผ้าดอกฤาแพรดวงลาดแล
 สูดๆตามีกลิ่นหอมกรุ่นๆ จะเอากระบุงไปชนก็ไม่หมด

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๐๖-๓๐๗)

หากเป็นภาพของเมืองแต่ละเมือง พระองค์ทรงหยิบลักษณะเด่นของเมืองต่างๆ มาสร้าง
 จินตภาพอย่างแจ่มชัด และลักษณะเด่นนั้นเอง เป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้ผู้อ่านจดจำเมืองนั้นๆได้ อีก
 ทั้งยังชวนให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับพระองค์อีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงสร้างจินตภาพของเสียงอึกทึกกรึกโครมในแต่ละเมืองให้ต่างกันออกไป
 เมืองชันเรโมจะได้ยินเสียงรถไฟ “โครมครามหวีดหวาด” เมืองวานิสเจียบสังกัดได้ยินแต่เสียงระฆัง
 วัด แต่หากเป็นเมืองฟลอเรนส์ที่ทรงประทับอยู่นี้จะ “อึกทึกโครมคราม” ตลอดทั้งวัน บ้างก็มี
 เสียงรถม้าวิ่งไปมา เสียงรถที่ดัง “เหมือนเสียงฟ้าร้อง” คละเคล้าไปกับเสียงระฆัง และแม้แต่เสียง
 ฝนที่ดัง “ซ่า” พระองค์ก็ทรงแสดงเสียงลงไปด้วย

จะเห็นว่าคำแสดงเสียงเหล่านี้มีทั้งคำที่แสดงภาพนามธรรมและรูปธรรมผสมกันไป
 ลักษณะเสียงที่ดังก้องในหูผู้อ่านส่วนหนึ่ง ทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงรู้สึกรำคาญพระทัยเมื่อได้
 ยินเสียงนั้น เช่น เสียงรถไฟที่ดัง “โครมครามหวีดหวาด” ก็แสดงลักษณะที่ดังแสบแก้วหู หรือ
 เสียงที่ดัง “อึกทึกโครมคราม” ของรถม้าที่วิ่งไปมาทั้งวัน เป็นต้น นอกจากนี้ บางคำก็แสดงเพียง
 ลักษณะของเสียงเท่านั้น ได้แก่ เสียงรถที่ดังเหมือนเสียงฟ้าร้อง และเสียงฝนตกดังซ่า เป็นต้น
 ดังทรงกล่าวว่

เมื่อคืนนี้ถ้าหากว่าไม่เห็นยอดเต็มที คงจะนอนไม่หลับ เพราะเป็นวันแรกที่มาได้ยินเสียง**อึกทึกโครมคราม** ตั้งแต่ขึ้นจากเรือมา ค้างที่เขื่อนัวคืนหนึ่งไฮเทลก็ลึกลงเข้าไปห่างถนน ไม่ได้ยินเสียงรถม้าเลย แล้วอยู่ชั้นเรโมก็อยู่วิลลาซึ่งมีแต่รถไฟผ่าน จึงจะ**โครมครามหวีดหวอด** ครั้นไปอยู่ตุรินก็เข้าไปอยู่ในวังเจียบสบาย ไปเวนิสกลับซ้ำเจียบหนักลงไปไม่ได้ยินอะไรนอกจากเสียงระฆังวัด ผู้ที่เขาเคยอยู่ในเมือง**โครมคราม** เขาบอกว่ารู้สึกเจียบเสียบจริงๆ ครั้นมาที่นี้ไฮเทลตั้งอยู่ในสแควร์กิงวิกตอร์อิมแมนวอลเป็นที่รถม้าไปมาไม่ขาด จะมีเวลาเจียบเมื่อใดไม่รู้สักที กลับตื่นขึ้นเวลาเช้าด้วยเสียง**เหมือนฟ้าร้อง** แต่ฟังไปก็ไม่ใช่ เสียงรถนั่นเอง แกรมเสียงระฆังด้วย หนวกหูเหลือเกิน ตื่นขึ้นเป็นหลายหน ตั้งแต่นอนมาก็เห็นฝนตกเรื่อยไม่หยุด เป็นฝนฝรั่งแท้ตกเสมอมากบ้างน้อยบ้าง แต่ไม่มี**ซา**สักครั้งเดียว เปียกน้ำเย็นชื้นตลอดทั้งวัน

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๗๔)

อีกตัวอย่างหนึ่ง พระองค์ทรงบรรยายภาพของเมืองเนเปิลส์ อิตาลี ที่ทรงแสดงทัศนะไว้ว่าเป็น “เมืองที่แปลกไปกว่าเมืองอื่นๆในอิตาลี” ภาษาจินตภาพทั้งหมดที่ทรงนำมาใช้ ช่วยให้ผู้อ่านเห็นองค์ประกอบส่วนต่างๆของเมืองนั้น ทั้งยังสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของพระองค์ที่มีต่อองค์ประกอบบางส่วน ทำให้ผู้อ่านได้เกิดอารมณ์ร่วมไปกับพระองค์ด้วย ลักษณะที่แปลกไปจากเมืองอื่นๆนั้นพระองค์ได้แจกแจงให้เห็นแต่ละส่วนโดยละเอียด ส่วนหนึ่งเป็นภาพรูปธรรมและนามธรรม อีกส่วนหนึ่งเป็นภาพรูปธรรมเพียงอย่างเดียว ดังนี้

ภาษาจินตภาพที่ทรงใช้เพื่อแสดงภาพที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของพระองค์ มีทั้งคำแสดงอาการ เสียง รูปร่างลักษณะของสิ่งต่างๆ และกลิ่นอันเป็นองค์ประกอบของเมืองนั้น ยกตัวอย่างเช่น คำแสดงอาการปฏิกิริยาของคนที่ดิน “แฟนฟาน” หรือ “ไต่ตอม” แสดงลักษณะคนจำนวนมากที่ดินเกาะเกาะเต็มท้องถนนโดยไม่ทำงานอะไร ดังทรงกล่าวว่า “โดยมาก คนที่เขยเดินกัน**แฟนฟาน**มากกว่าที่แลเห็นทำงาน” หรือแสดงอาการของคนจำนวนมากที่ต่างพากันมาเข้าหาพระองค์ไม่หยุดหย่อน สร้างความรำคาญพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ดังทรงกล่าวว่า “ถ้าเห็นคนต่างประเทศเข้าแล้วหวานอยากจะเขย**ไต่ตอม**ขายของขอทาน” เป็นต้น หากเป็นลักษณะบ้านเรือนที่กรุงโรมก็ใช้การเปรียบเทียบว่า “**กองรกก้ายๆโรงเจ็กทำงาน**” หรือคำแสดงสภาพอย่าง “นุงนัง” ทำให้เห็นทั้ง

ภาพข่าวของที่จัดไม่เป็นระเบียบ ที่ว่า “ตามนำต่างแวงนของกินอะไรต่างๆทั้งใส่กรอกด้วย นุ่งนั้งไปทั้งนั้น” เป็นต้น และคำแสดงกลิ่นแถบชายทะเลที่ “เหม็นอืดๆ” เป็นต้น คำเหล่านี้ทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงไม่โปรดพฤติกรรมของคน ความรุงรังของบ้านเรือน ไปจนถึงกลิ่นเหม็นของชายทะเล

ภาพอีกส่วนหนึ่งที่เป็นรูปธรรม ช่วยขยายองค์ประกอบส่วนต่างๆของเมืองนั้นให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะของถ้ำที่ทรงอธิบายขยายภาพเพิ่มเติม ดังทรงกล่าวว่า

ถ้ำนั้นไม่ใช่ถ้ำเปลืองเอง คือทางที่ตัดนั้นตัดไปตามชายเขา เขาเจาะผนังชันนั้นเป็นช่องๆ เอาศิลาไปก่อตึก ส่วนโพรงที่ตัดศิลาออกแล้วนั้นกลายเป็นถ้ำ...เหตุด้วยศิลาในเขานี้อ่อนมาก จะตัดให้เป็นแผ่นรูปร่างอย่างไรก็ตัดได้ กำลังตัดอยู่ก็มีสีสรรวรรณะเหมือนดิน แต่ตัดปนเหลี่ยมได้

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๑-๒๕๔)

หากเป็นพฤติกรรมของชาวเมือง พระองค์ทรงแสดงทั้งเสียงพูดที่ว่า “อยู่ข้างจะชอบร้อง **เว็วเว็วอึง**” ท่าทางขณะนอนหลับก็ทรงขยายภาพเพิ่มเติมให้เห็นชัดเป็นรูปธรรมชัดว่า “เวลาหยุดงานในระหว่างเที่ยงแลบ่ายโมง ๑ ตามหนทางเดินข้างถนน นอนหลับก็ถึงเคลื่อนกลาดกัน อย่างดีก็เอามือปิดตาไม่ให้พระอาทิตย์เข้าตา แล้วก็นอนอยู่กลางแจ้ง แต่ไม่ต้องปิดก็หลับ” รวมทั้งจำนวนของฝูงชนที่ทรงใช้คำอย่างหลากหลาย เช่น **ยั่วเยี้ย** **แน่นคลัก** และ **แน่นหนา** เป็นต้น ลักษณะภูมิอากาศที่อาศัยการเปรียบเทียบว่า “อากาศมันหนาวน้อยกว่านำหนาวของเรา แต่ไม่ร้อนถึงเมืองเรา” ก็ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจอุณหภูมิระดับต่างๆได้ชัดเจน ถ้าเป็นลักษณะของสัตว์พาหนะ ก็ทรงขยายรูปร่างลักษณะ และวิธีบรรทุกของอย่างละเอียด ดังทรงกล่าวว่า “สัตว์พาหนะใช้ฟามาก พาตัวนิดหนึ่งอาจจะลากเกวียนศิลาใหญ่ๆแลไม่ต้องขับถาจูงอย่างไร เจ้าของเดินเกาะท้ายเกวียนไปก็พอ” รวมถึงลักษณะของผลไม้พื้นเมืองหลากชนิด ที่ชาวบ้านนำมาขายก็ทรงแทรกรายละเอียดอธิบายเพิ่มเติมอีกด้วย แสดงให้เห็นทั้งรูปร่าง สี สัน ลักษณะเนื้อผลไม้ เป็นต้น ดังทรงกล่าวว่า

มะเขือเทศที่กินกับมักกะโรนี **ปนรูปกลมๆคล้ายๆหมาก** แต่สีแดงเหมือนกัน แตงโมมีชื่อขายกันมากแต่รูปย่อ**มเรียวยเหมือนรูปไข่** ดูเหมือน

**เนื้อจะน้อยเป้นโพรงในมาก สีเหลืองอ่อน มีแขนงอยู่ตามนำต่างเรือนคน
จนๆ ทั่วไป**

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๑-๒๕๔)

คังทรงบรรยายภาพเมืองทั้งหมดว่า

ได้เห็นความประพุดิของพวกอิตาเลียนแปลกกันกว่าที่เมืองอื่นๆหมด ที่อยู่นั้นโดยมากอยู่ถ้ำ ถ้ำนั้นไม่ใช่ถ้ำเป้นเอง คือทางที่ตัดนั้นตัดไปตามชายเขา เขาเจาะผนังชันนั้นเป้นช่องๆ เอาศิลาไปก่อตึก ส่วนโพรงที่ตัดศิลาออกแล้วนั้นกลายเป้นถ้ำคนจนอาศัยในถ้ำเช่นนี้โดยมาก เหตุด้วยศิลาในเขานี้อ่อนมาก จะตัดให้เป้นแผ่นรูปร่างอย่างไรก็ตัดได้ กำลังตัดอยู่ก็มีลีสรรวรรณะเหมือนดิน แต่ตัดเป้นเหลี่ยมได้ ... เรือนที่ตั้งอยู่ริมๆเขา เช่นโฮเทลแลบ้านอาเซลไมเยอ ข้างล่างก็เป้นถ้ำเช่นนี้ ปลุกตึกต่อขึ้นไปชันบน เพราะเหตุฉะนั้นเขาจึงได้เจาะปล่องสำหรับลิฟต์ขึ้นลงได้ง่ายๆ ความประพุดิของพวกอิตาเลียนเป้นอย่างชาวเมืองร้อน จะทำอะไรสำเร็จอยู่ในกลางถนนตลอดจนประกอบอาหารแลแต่งตัว อาจจะแลเห็นผู้หญิงกำลังคาดกระโจมอยู่ก็ได้ ถ้ำที่อยู่นั้นก็มีห้องเดียว มีเฉพาะแต่ประตู ไม่มีนำต่าง ประตูก็เปิดไว้แลเห็นเข้าไปได้ ที่หลับที่นอนมีอะไรข้างเห็นทุกสิ่ง กองรกรคล้ายๆโรงเจ็กทำงาน ไม่ใช่แต่แลเห็นเข้าไปในเรือน ชอบออกมาทำอยู่ข้างนอกริมถนน ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ยัวเยื้ออยู่ที่ประตูถ้ำ อยู่ข้างจะชอบร้องเว็คว้ากอิง ได้จะคูอะไรแล้วคูเอาจริงเอาจ้ง ขอทานเป้นพื้น เด็กๆเปลือยกายบ้าง เปลือยเท้าบ้าง มีโดยมากเกือบจะทั้งนั้น ผู้ใหญ่เวลาทำงานก็ถอดเสื้อเนื้ออยู่เฉยๆด้วยอากาศมันหนาวน้อยกว่านำหนาวของเรา แต่ไม่ร้อนถึงเมืองเรา ตามแถบนี้หนาวเป้นที่พวกชาวเมืองเนเปอลมาเที่ยวแลกินเข้าริมทะเลกลางแจ้ง จึงมีเรสเตอรองต์มาก วงกินออฟเนเปอลวังหนึ่งซึ่งร้างก็เช่าตั้งเรสเตอรองต์ แต่รัฐบาลยอมให้เช่าแต่ภายใน ภายนอกทิ้งไว้ให้ร้าง เป้นเครื่องหมายตำบลที่คูของเมืองเนเปอลแห่งหนึ่ง สัตว์พาหนะใช้พามาก พาตัวนิตหนึ่งอาจจะลากเกวียนศิลาใหญ่ๆแลไม่ต้องขับถาจูงอย่างไร เจ้าของเดินเกาะท้ายเกวียนไปก็พอ บรรทุกเสียจนนำสงสารจะเป้นด้วยแรงมันมากจึงใช้มันให้พอแรง ถาจะไม่สงวนเหมือนม้าก็จะเป้นได้ นำเกลียดแต่เรื่องนอน หลับได้ ไม่ว่าแห่งหนตำบลใด นอนหลับไปบนเกวียนให้ม้าถาพาพาไปเอง เวลา

หยุดงานในระหว่างเที่ยงแลบ่ายโมง ๑ ตามหนทางเดินข้างถนนนอนหลับกึ่งเคลื่อน
 กลาดกัน อย่างดีก็เอามือปิดตาไม่ให้พระอาทิตย์เข้าตา แล้วก็นอนอยู่กลางแจ้ง แต่ไม่
 ต้องปิดก็หลับโดยมาก คนเที่ยวเดินกันเพ่นพ่านมากกว่าที่แลเห็นทำงาน ได้ความว่า
 เพราะอาหารถูกมีแต่มีกกะโรนีกินแล้วก็พอ มะเขือเทศที่กินกับมีกกะโรนี เป็นรูป
 กลมๆคล้ายๆหมาก แต่สีแดงเหมือนกัน แดงโมมีชื่อขายกันมากแต่รูปย่อมเรียวยเหมือน
 รูปไข่ ดูเหมือนเนื้อจะน้อยเป็นโพรงในมาก สีเหลืองอ่อน มีเขวนอยู่ตามนำต่างเรือน
 คนจนๆ ทั่วไป การที่เขวนไว้เช่นนั้น อาจจะเอาไว้กินได้จนถึงฤดูหนาวว่าอยู่ได้ถึง ๔
 เดือน ตามนำต่างเขวนของกินอะไรต่างๆทั้งใส่กรอกด้วย นุ่งนั้งไปทั้งนั้น ... เมือง
 เนเปอลินี่เทศกาลตรงกันข้ามกับเมืองโรม เมืองโรมเป็นผู้ดีแลคนมั่งมี ถ้าไม่ใช่ฤดูพา
 กันออกไปอยู่นอกเมือง ในเมืองโรมเงียบ แต่ในเมืองเนเปอลินี่แน่นคลั่งกันอยู่เสมอ
 ไม่ขาด...ถ้าเห็นคนต่างประเทศเข้าแล้วหวาน อยากจะเที่ยวใต้ตอมขายของขอทาน ...
 ถนนหนทางตอนข้างในเมืองที่กวัดขันหมจดดี แต่ตอนนอกออกไปสกปรก ตาม
 แถบข้างทะเลแล้วมีกลิ่นเหม็นอื่นๆอยู่เสมอ ถ้าจะว่าโดยภูมิเทศแล้วเป็นเมืองงามมาก
 งามทั้งอ่าวท่าภูเขา แลเรือนที่ปลูกซ้อนๆ กันขึ้นไปบนเขา ผู้คนก็แน่นหนา กึกก้อง
 ไปด้วยพิณพาทย์เถรนับว่าเปนเมืองหนึ่งซึ่งแปลกจากเมืองในยุโรปทั้งปวง

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๕๑-๒๕๔)

สำหรับการพรรณนาพฤติกรรมสัตว์ แม้จะไม่ปรากฏมากนัก แต่เมื่อทรงตั้งพระราชหฤทัย
 จะถ่ายทอดภาพที่น่าสนใจ ก็ทรงพรรณนาได้ละเอียดลอออย่างยิ่ง สัตว์ที่ทรงพบเห็นนั้นบ้างก็อยู่
 ตามธรรมชาติ บ้างก็อยู่ในพิพิธภัณฑ์ หรือสวนสัตว์ ภาพพฤติกรรมสัตว์ที่ทรงพรรณนาได้โดดเด่น
 ที่สุดนั้น เป็นลักษณะสัตว์น้ำในพิพิธภัณฑ์เมืองเนเปิลส์ อิตาลี ดังทรงพรรณนาว่า

เขาเลือกเอาปลาที่อาหารเหมือนกัน ที่อยู่อย่างเดียวกันไว้ตามพวกที่ควรจะปน
 กันได้ อาหารนั้นปลาชนิดนั้นสดๆเป็นพื้น นอกนั้นก็มียาอาหารเล็ดยาบ้าง เช่น พวกปล
 การังที่ไหวไปมาได้ชั่วแต่กระดิกเมื่อเวลาจะกินอาหาร ถ้าตัวผู้ว่ายมา จะเป็น
 ปลาที่ไม่ใช่หอยก็ไม่ใช่ ซึ่งพวกเราเรียกกันว่านกเค้าแมว เพราะเวลานั่งงอมืองอดิน
 อยู่ในน้ำเหมือนนกเค้าแมว ตัวเช่นนั้นกินปู พื้นที่อยู่นั้นเล่าก็ต่างกัน บางพวกชอบ
 พื้นทรายหยาบ บางพวกชอบทรายละเอียด แลบางพวกก็เกาะอยู่ตามปลารัง ที่ชอบ
 อยู่ในภาชนะเช่นพวกเพศปลาไหลก็เอาหม้อแตกๆบิ่นๆ ทิ้งลงไปไว้ให้ขดกัน ปลา

บางพวกที่ชอบหมกอยู่ในใต้ทราย จนกระทั่งว่ายน้ำขึ้นมา ทรายยังเกาะอยู่บนหลัง เต็ม ก็หมกอยู่ในทรายจนไม่แลเห็นว่าเปนปลา เมื่อไปถึงห้องใดเขาก็ให้อาหาร ดูอาการที่แย่งชิงอาหารสนุก ปลาบางพวกชอบซุกๆนอนซ้อนๆกันอยู่ ถาอยู่บนต้นปการังในน้ำซึ่งอ่อนเย็น กระดิกตัวก็ไหวดูตัวมันจะเบาเต็มที ซ้อนกันลงไปสองตัว สามตัวก็ไม่เห็นว่าไรกัน มีกึ่งทะเลตัวใหญ่ตัวหนึ่ง นำดูเต็มที สิกี่เปนสีน้ำเงินอ่อนงาม เจ้าพวกกึ่งทั้งปวงที่เดินถอยหลังกรุดๆตะกลามมากกว่าเพื่อน ปลาชนิดนี้ทั้งตัว ทั้งลงไปกอดไว้ ตามไล่แย่งกันโศดโหยงๆ ตพบน้ำฟุ้งได้แลเห็นว่ามันว่ายน้ำอย่างไร มันไม่ได้ว่ายแบบๆ เช่นคนว่าจะเปนเช่นนั้น ว่ายตัวตั้งเอาหัวขึ้นสองมือ ตกาย เวลาจะหยุดพักไม่ใช่ลงไปแบบๆ อยู่กับพื้น เอาหลังแหะเข้าไปฝาเฟืองอะไรก็ได้ แล้งทิ้งก็เก็ลยอยู่เช่นนั้น ไม่เห็นลงถึงพื้น ตัวเมงยุ่มย่มที่กินปูนั้น เวลาอาหารลงไปถึงคล้ายรูปนกเค้าแมวออกเปนมือเปนตีนรอบ ไปจับปูเข้าไปในช่องปาก แล้วยกลานยี้ดยาดไปหุบเข้าเปนนกเค้าแมวอย่างเก่า มีปลาหลายพวกที่จี้เก็ลย ต้องเอาไม้แห่จึงจะกระดิก แต่ถึงกระดิกก็ยังไม่ทำจี้เก็ลยอยู่เช่นนั้น ในพวกจี้เก็ลยนี้มีปลาหมึก ซึ่งมีเพิ่มเติมโทษะเข้าอยู่ในนั้น พอถูกตัวเข้าก็พ่นน้ำดำออกมาเปนหมึกจริงๆ เต็มไปทั้งอ่าง อ้ายหมึกนั้นเองสำหรับถูกสัตว์อะไรจับเปนอาหารได้ ตรงกันข้ามกับเจ้าหมึกกล้วย อ้าปากว่ายเรื่อยไปไม่หยุดจนกว่าอะไรจะเข้าปาก คราวนี้แฉวในเปนพวกสัตว์ที่จะมีวิญญาณาไม่มีวิญญาณาที่ไซ่ งอกอยู่ตามก้อนศิลาเล็กๆน้อยๆ เขาจัดไว้งามจริงๆ เหมือนต้นไม้ถาดอกไม้ แต่กลับนั้นเปนมือสำหรับกวาดอาหารเข้าปาก สีต่างๆ แดง น้ำเงิน เขียว บางอย่างก็รู้จักตกใจ เอาไม้แกว่งลงไปใกล้ๆ หดใบเข้าไปเสียบในก้านได้ สงบงบเงียบก็ขึ้นออกมาใหม่

(ไกลบ้าน ล.๑: ๑๒๖)

จินตภาพของสัตว์ในพิพิธภัณฑ์เมืองเนเปิลส์ อิตาลี ปรากฏแจ่มชัดในความนึกคิดของผู้
อ่านได้ ก็เพราะทรงแสดงทั้งภาพที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ดังนี้

ภาพที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของพระองค์ เกิดจากคำที่ทรงคิดขึ้นเพื่อเรียกชื่อ และ
คำแสดงอาการด้วยภาพพจน์แบบปุกลาธิฐาน พระองค์ทรงเปรียบเทียบรูปร่างสัตว์ทะเลชนิด
หนึ่งด้วยการตั้งชื่อจากลักษณะรูปร่างของมันว่า “ตัวยุ่มย่ม” ที่แสดงลักษณะอวัยวะส่วนต่างๆยื่น
เกะกะออกมา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าพระองค์รู้สึกที่ตัวยุ่มย่มนี้ แลดูไม่น่ารัก ชวนให้รู้สึก

ขยะแขยง ภาพอีกส่วนหนึ่งยังเกิดจากการใช้ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐานพรรณนาท่าทางของสัตว์อย่างหลากหลาย เช่น *แย่งชิง ชุกๆ เดินถอยหลังกรูๆ กอด โดดโหยงๆ ตกาย* เป็นต้น คำเหล่านี้ปกติใช้แสดงอาการของคน และเป็นอาการที่แสดงอารมณ์ของคนได้ เมื่อนำมาใช้กับสัตว์จึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้ายตามพฤติกรรมที่นึกเห็นนั้น ยกตัวอย่างเช่น คำว่า “เดินถอยหลังกรูๆ” “โดดโหยงๆ” แสดงอาการกลัว คำว่า “กอด” แสดงอาการหวงแหน คำว่า “ตกาย” แสดงอาการดิ้นรน และคำว่า “แย่งชิง” แสดงอาการต่อสู้ เป็นต้น หรือหากเป็นคำว่า “จีเกียจ” พระองค์ก็ทรงอธิบายให้เข้าใจได้ว่าอาการจีเกียจนั้นเป็นเช่นไร ด้วยการแสดงภาพที่เป็นรูปธรรมเพิ่มเติมเข้ามาว่า “ต้องเอาไม้แห่จึงจะ *กระดิก* แต่ถึงกระดิกก็ยังทำท่าจีเกียจอยู่เช่นนั้น” เป็นต้น เมื่อพระองค์ทรงนำคำแสดงพฤติกรรมชนิดนี้มาใช้ร่วมกัน จึงยิ่งทำให้ผู้อ่านมองเห็นทั้งภาพและเกิดอารมณ์คล้ายตามไปด้วยง่ายขึ้น

ส่วนภาพที่เป็นรูปธรรมนั้นมีหลากหลายลักษณะ เช่น การนำสัตว์ที่คนไทยรู้จักมาเปรียบเทียบอย่าง *“นกเค้าแมว”* ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพของสัตว์ชนิดนั้นได้ใกล้เคียงที่เป็นจริงมากที่สุด รวมทั้งที่ทรงใช้ภาพพจน์แบบอุปมาเปรียบเทียบลักษณะของดอกไม้ทะเลที่มีกลีบ *“เปรียบเสมือนมือสำหรับกวาดอาหารเข้าปาก”* ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังทรงใช้คำแสดงสีสัน เช่น สีดำของหมึกที่เป็นรูปธรรม ดังทรงกล่าวว่า “ในพวกจีเกียจนี้มีปลาหมึกซึ่งมีเพิ่มเติมโทะยะเข้าอยู่ในนั้น พอถูกตัวเข้าก็พ่น *น้ำดำ* ออกมาเป็นหมึกจริงๆ เต็มไปทั้งอ่าง” ตัดกับสีน้ำงามที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมของ *“มีกึ่งทะเลตัวใหญ่ตัวหนึ่ง นำคูเต็มที สีก็ปน *สีน้ำเงินอ่อนงาม*”* จะเห็นว่าไม่เพียงแต่ทรงสังเกตพฤติกรรมบรรดาสัตว์น้ำทั้งหลายเท่านั้น ยังทรงให้ความสำคัญกับสีอีกด้วย เป็นต้น

พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญด้านเสียงและจังหวะ ทั้งเกิดจากจากคำที่วางเรียงห่างกันและการใช้ประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง เพื่อแสดงรายละเอียดภาพบางส่วน เช่น เสียง /ซ/ ในคำว่า *ชุก* และซ้อนที่อยู่ใกล้ๆ กัน ที่ว่า *“ปลาบางพวกชอบ **ชุกๆ**นอน **ซ้อนๆ**กัน”* หรือการซ้ำคำ *“บางพวก”* ในประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง ช่วยแยกแยะจำนวน และพฤติกรรมที่ต่างกันของสัตว์น้ำ นานาชนิดให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ว่า *“บางพวกชอบพื้นทรายหยาบ บางพวกชอบทรายละเอียด **บางพวก**ก็เกาะอยู่ตามปลารัง”* เป็นต้น

หากรายละเอียดส่วนใดที่น่าสนใจ ก็ทรงแทรกคำอธิบายให้เห็นภาพเป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น พฤติกรรมของตะพานน้ำที่ว่ายน้ำที่ *“ไม่ได้ว่ายแบนๆ”* แต่กลับ *“ว่ายตัวตั้งเอาหัวขึ้นสองมือ”*

ตกาย” อีกทั้งเวลาจะหยุดก็ “ไม่ใช่ลงไปแบบๆอยู่กับพื้น” แต่ “เอาหลังเหมะ...แล้วทิ้งเค้ก็ลอย” ดังที่ทรงกล่าวว่า

ตพานน้ำฟุ้งได้แลเห็นว่ามันว่ายน้ำอย่างไร มันไม่ได้ว่ายน้ำแบบๆ เช่นคนจะเป้นเช่นนั้น ว่ายน้ำตัวตั้งเอาหัวขึ้นสองมือตกาย เวลาจะหยุดพัก ไม่ใช่ลงไปแบบๆ อยู่กับพื้น เอาหลังเหมะเข้าไปฝาฝื่ออะไรก็ได้ แล้งทิ้งเค้ก็ลอยอยู่เช่นนั้น ไม่เห็นลงถึงพื้น

(ไกลบ้าน ล.๑: ๑๒๖)

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นลีลาเคลื่อนไหวของนาฏศิลป์ ตัวอย่างที่ยกมานี้ นับได้ว่ามีความโดดเด่นทั้งอากัปกิริยา แสง และเสียง ดังทรงกล่าวว่า

คราวนี้เปิดม่านบนสเทชเป็นเรสเตอร์องต์ จัดการจะเลี้ยงกัน มีชาวเบอลินออกมาด้วย มีลูกอ่อน จะเลี้ยงดูอะไรลูกอ่อนนั้นก็ร้องจิ้งเอานมมาให้กิน ใส่ขวดโตมีสายดูด มีตลกหลวงเข้าไปปลอมลงในเปลกินน้ำนมนั่นเสียหมดถึงสองคราว จึงจับได้ วิ่งหนีไป พวกขโมยนั้นก็ไปถึงพากันไปกินเลี้ยงอยู่ในนั้น เจ้าของเรสเตอร์องต์อยากจะไล่พวกขโมย จึงแต่งคนมาร้องอิงแลตีกลองก็ไม่ไปจนเกือบจะเกิดวิวาทกันขึ้น คราวนี้พวกที่นัดกันจะเลี้ยงนั้นมา มีกระบวนแห่แม่มาด้วย ขึ้นรถมาจากในโรงออกมาในสังเวียนเป้นพวกๆ แล้วขึ้นไปบนที่เลี้ยงข้างอยู่ข้างล่างข้าง เลี้ยงกันแล้วเล่นเพลงไฮแลนด์ คือชาวเหนือ เต้นรำแลโบกมือโบกไปโบกมือมาทั้งหมด ตบขากระที่บดินเป้นจังหวะ คนประมาณสักสองร้อย มันแกว่งไปแกว่งมาพร้อมๆ กัน เหมือนกัน ดูงามดีมาก แล้วมีการแข่งขัน เล่นถีบชิงช้า ชิงช้านั้นเป้นกระดานเช่นที่บ้านเรา แต่ยาวขึ้นได้ตั้งเก้าคนสิบคน ยืนโหนอย่างเดียวกัน ส่วนเงินที่สำหรับจะคานนั้น ทำเป้นรูปคล้ายๆ เรือฤทธ เอาขามูแฮมได้ก็ตบมือโห่ร้องกันเซงแซ่ ต่อนั้นชกมวยมีขึ้น ต่อยกันบนแท่นหลายคู่ มีชาวเมืองเบอลินคนหนึ่งมากับเมีย ขึ้นไปสู้กับเขาบ้าง ทำท่าแก๊งกะกะถูกจับเหวี่ยงลงไป ขยายเมียเหยเข้าไป่วนต่าง เป้นการเล่นตลก อยู่ข้างจะดีไม่ใช่เล่นอย่างที่เรียกกันว่ามวย คราวนี้อิงเป้า เป้านั้นเป้นรูปนกอินทรีตราเยอรมัน มี

เจ้าพนักงานป่าไม้แลนายตำรวจหญิงถูกแต่ปีกหาง อ้ายพี่ชายใหญ่ไปยิง ถูกหัวแลมงกุฎพลัดตก ก็ตบมือเฮฮาเกรียวกราวกัน พวกฟ้องก็เอาขึ้นบำ หาม ถือถ้วยทองแห่แลเต็นรำกัน ในกำลึงครีกรีนอยู่นั้น มีฟ้าร้องฟ้าผ่าแล พายุใหญ่ลูกเห็บตก เสียงกรีนครานเปรี้ยงปร้าง แลฟ้าแลบแวววาบ ลมพัด ต้นไม้ล้มแล้วตัววิ่งถลาถลา ลูกเห็บนั้นปลิวออกจากเขาด้วยสี่ฝัดหมุน กระดาษปลิวว่อน ไฟไหม้ในตึกลูกโหลงๆ อยู่ข้างหลัง ต่างคนต่างตื่นแตก ออกทำตื่นต่างๆ...คราวนี้ต่อไป เป็นฤดูที่ห้ามยิงสัตว์ พวกสัตว์ทั้งหลายขึ้น ชมยินดีเล่นเต็นรำ ออกเป็นบาเลต์ พวกหนึ่งแต่งเป็นผี พวกหนึ่งเป็นแมง ปอ เป็นรังผึ้ง เป็นต้น ไม่มีชื่อสำหรับสิ่งกิน ออกมาเดินบนโรงชั้นบน จนจบ เพลงแล้ว จึงเดินลงมาที่สนามเซอคัสข้างล่าง พวกอื่นก็ออกมาแทนอีก เป็น หมู่กวางหมู่สัตว์ต่างๆสวมหัวเหมือนอย่างเราเล่น ตัวแต่งต่างๆ แต่ใช้ผ้าที่ พร่าวเป็นเลื่อมสีต่างๆ พวกละ ๘ คน มีหัวน่าอย่างนางไม้ นำออกมาเข้าเป็น วงกันในสนามเซอคัส แลยื่นเรียงรายขึ้นไปบนตพานตลอดถึงเพดาน เห็น จะออกหมดโรง สองร้อยเศษ คนที่มาเดินเหล่านั้นถือเหมือนกับคุ่นพิน คนละคุ่น เดินไปเดินมาสถัดคุ่นพินนั้นเป็นช่อดอกไม้ รำช่อดอกไม้ นั้นอีก ทีหลังดาชายซึ่งหุบอยู่ในกลางสังเวียนคล้ออกมีลูกกลมเล็กๆสีเขียวสีแดงสี ขาวพุ่งขึ้นมาแทนน้ำพุ ข้างบนที่เพดานมีสายเชือกห้อยย้อย แดงรอบหนึ่ง ขาวสองรอบ ตามสายที่ห้อยนั้นมีไฟฟ้าดวงเล็กๆ ติดรายลงมาหันไปรอบๆ เหมือนอย่างโคมเวียน แสงไฟฉายสู้สว่างออกมาจากโรงหุบเป็นกำลึง

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๖)

คำที่ทรงใช้เพื่อสร้างจินตภาพเคลื่อนไหว มีอยู่หลายคำ และมักนำคำเหล่านั้นมาวางเรียงต่อกันไป บางคำยังทรงซ้ำเสียงพยัญชนะและสระเดียวกัน เพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสและจังหวะอัน สละสลวยอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในช่วงแรก พระองค์ทรงใช้คำแสดงอาการปฏิกิริยาของนักแสดงจำนวน ๒๐๐ คน ออกท่าทาง หลายแบบคละกันไป ทั้งเต็นรำโบกมือไปมา ตบขากระทีบเท้า บางฉากก็เป็นอาการของคนคนเดียวหรือสองคน แสดงให้เห็นว่าทรงเก็บรายละเอียดทั้งหมดของอาการปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้อ่าน เห็นภาพที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ดังทรงกล่าวว่า

เลี้ยงกันแล้วเล่นเพลงไฮแลนด์ คือชาวเหนือ **เด่นรำแลโบกมือโบก**
ไปโบกมือมาทั้งหมด ตบขากระทืบตีนเป็นจังหวะ คนประมาณสักสองร้อย
 มัน**แกว่งไปแกว่งมา**พร้อมๆกัน เหมือนกัน ดูงามดีมาก...มีชาวเมืองเบอลิน
 คนหนึ่งมากับเมีย ขึ้นไปสู้กับเขาบ้าง ทำท่า**กั๊กกะกะ**ถูกจับ**หิ้ว**ลงไป
 ขยายเมีย**เหยเข้า**ไปปูนต่าง เป็นการเล่นตลก อยู่ข้างจะดีไม่ใช่เล่นอย่างที่เรียก
 กันว่ามวย

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๗)

นอกจากท่าทางของบรรดานักแสดงแล้ว ยังมีภาพเคลื่อนไหวของสิ่งอื่นที่ประกอบฉากอีก
 ด้วย ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมประกอบกันในฉากเดียวกัน เช่น ภาพของ
 ต้นไม้ที่ลู่เอียงเพราะแรงลม และมองไปด้านบนก็เห็นลูกเห็บที่ทำจากกระดาษปลิวทั่ว จัดเป็นภาพ
 รูปธรรมแสดงความแรงของลมทำให้ต้นไม้เอนลู่ รวมทั้งมีกระดาษปลิวกระจายด้านบน
 ส่วนอาการเคลื่อนไหวของบรรดาสัตว์ที่ต่างวิ่งกระเจิดกระเจิง หรือเหล่านักแสดง ๒๐๐ คนนั้นก็พา
 กันแตกตื่น ออกท่าทางไม่เหมือนกันสักคนเดียว ฉากนี้ให้ทั้งภาพรูปธรรมและนามธรรม ทำให้ผู้
 อ่านเห็นความเคลื่อนไหวของทั้งธรรมชาติ สัตว์ และคนจำนวนมาก ที่ออกทำออกทางด้วยอาการ
 ตื่นตกใจ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเกิดอารมณ์ร่วมไปกับบรรดานักแสดงเหล่านั้น แล้วถ่าย
 ทอดผ่านคำแสดงอาภักิริยามาสู่ผู้อ่านอีกทอดหนึ่ง ตรงส่วนนี้พระองค์ทรงซ้ำเสียง /ต/ ที่วางเรียง
 กัน ทำให้เกิดจังหวะคำที่สอดคล้องกับท่าทางนักแสดงด้วย ดังทรงกล่าวว่า

ลมพัด**ต้นไม้ลู่**แล**สัตว์วิ่งถลาถลา** **ลูกเห็บนั้นปลิว**ออกจากเขาด้วยสีฝัด
 หมุน**กระดาษปลิวว่อน** ไฟใหม่ในตึก**ลุกโพล่งๆ** อยู่ข้างหลัง **ต่างคนต่างตื่นแตก**
ออกทำตื่นต่างๆ

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๗)

ส่วนจินตภาพของแสง จะเห็นว่ามียุหลายตอน มีทั้งแสง “พราวเปนเลื่อม” ของเครื่อง
 แต่งกายนักแสดง แสงของไฟฉายประกอบฉากที่ฉาย “สู้สู้” และแสงจากเหตุการณ์สมมติใน
 ฉากที่ตึกใหม่ไฟลุก “โพล่งๆ” รวมทั้งแสงฟ้าแลบ “แวบวาบ” คำแสดงแสงเหล่านี้ จัดเป็นภาพ
 รูปธรรม เนื่องจากมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพแสงลักษณะที่แตกต่างกัน และช่วยเสริมบรรยาย

กาศของฉากที่เต็มไปด้วยความตื่นเต้นได้ดี เช่น หากแสงที่พร่าเบลอเล็กน้อยก็ให้ภาพแสงที่ระยิบระยับพร่าแพรว หากแสงที่สู้สักก็ทำให้เห็นอาการเคลื่อนที่ของแสงสว่างจัดเคลื่อนที่รวดเร็วเป็นจังหวะๆ หากเป็นแสงไฟที่ลูกโพลงๆ ก็ให้ภาพแสงที่ลุกจ้าเป็นช่วงๆ ต่อเนื่องกันไม่หยุดหย่อน และหากเป็นแสงฟ้าแลบแวบวาบก็ให้ภาพเคลื่อนไหวของแสงสว่าง ดังที่ทรงกล่าวว่า

ตัวแต่งต่างๆ แต่ใช้ผ้าที่พร่าเบลอเล็กน้อย

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๗)

แสงไฟฉายสู้สว่างออกมาจากโรงทรูเพนกำลัง

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๗)

ไฟไหม้ในตึกลูกโพลงๆ อยู่ข้างหลัง

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๗)

ฟ้าแลบแวบวาบ ลมพัดต้นไม้ลู่อัดตัววิ่งถลาถลา

(ไกลบ้าน ล.๒:๘๕-๘๗)

สำหรับจินตภาพของเสียง ก็ทรงใช้คำเพื่อให้เกิดเสียงประกอบด้วย ดังเช่น ที่ทรงกล่าวว่า “อ้ายพี่ชายใหญ่ไปยิงถูกหัวแลมกฤพลัดตก ก็คบบมือเฮฮาเกรียวกราวกัน พวกพ้องก็เอาขึ้นบำหามถือถ้วยทองแห่แลเต้นรำกัน ในกำลังครึกครื้นอยู่นั้น” คำแสดงภาพรูปธรรมและนามธรรมเหล่านี้ต่างร่วมกันถ่ายทอดบรรยากาศสนุกสนานให้ชัดขึ้นได้ และอีกช่วงหนึ่งที่มีคน “คบบมือโห่ร้องกันเซงแซ่” ต่อเนื่องชมวรมี่ขึ้น ต่อกันบนแท่นหลายคู่” ตรงนี้ก็จัดเป็นภาพรูปธรรม แต่ก็เสริมให้เข้าใจได้ว่าบรรยากาศในฉากนั้นสนุกสนาน นอกจากคำ รวมทั้งเสียงสัมผัสและจังหวะระหว่างคำแล้ว พระองค์ทรงใช้ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ลำดับภาพที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันตามเวลา ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพการแสดง และ เกิดอารมณ์ร่วมไปกับการแสดงนั้น

การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรยายวิธีการรักษาพระอาการประชวรก็น่าสนใจ เพราะทำให้ผู้อ่านได้เห็นทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม อันประกอบด้วย อุปกรณ์ทางการแพทย์ วิธีการรักษา พระโอสถ เป็นอาทิ ทั้งยังสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของพระองค์ที่เกิดขึ้นขณะรับการรักษา และทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เอาผ้าที่ห่มมานั้นคลุมตัวให้มิดแล้วเอาผ้าที่ปูไว้กับที่นอนเหมือน
อย่างจะนอนนั้น ตลบขึ้นมาคลุมตัวทั้งสองข้าง เหน็บไว้เสียให้แน่น ที่ดิน
ก็ยกขึ้นมาเอาชายผ้าสอดไม่ให้กระดิกได้ แล้วปล่อยให้นอนอยู่เช่นนั้น
เกือบชั่วโมง เหน็บทำให้เคลิ้ม ไม่ให้พูดจาอะไรหมด ก็ได้เคลิ้มให้แถมตาม
ประสงค์ **รู้สึกเหมือนเด็กอ่อนที่เขามัดไว้กันผวา**

(ไถลบ้าน ล.๑:๓๓๐)

ว่าที่จริงอาการห่อเมื่อเวลาขึ้นจากน้ำนั้น ถ้าเป็นคนจึกแล้วถือกลาง
อยู่แล้วออกจะน่ากลัว ที่ว่าน่ากลัวมากนั้น คือ **หมวกสวมหัวรูปมันช่าง
เหมือนหมวกศพจริงๆ** คลุมลงไปมากเหลือไว้แต่ในยศ **เวลาที่ห่อนั้น
ก็ทำราวกับห่อศพ** ให้นอนหงายขึ้น เขามีอกอดท้อง แล้วตลบผ้าขึ้นมา
ซ้อนกันพอดึงตัว แล้ววี๊ดๆ ลงไปปลายดิน ยกดินขึ้นตัวชายเข้ามาได้จา
ถ้ากรมศิริถูกห่อเช่นนี้ คงร้อง “อ้ายทำอะไรเช่นนั้น” จริงๆแล้วเกณฑ์ให้
นอนนิ่งหลับตาอยู่แปดครึ่งชั่วโมง **จะเรียกว่าอะไรไดยิ่งกว่าคล้ายเกณฑ์
ให้ลองเปนศพไม่ได้**

(ไถลบ้าน ล.๒:๒๖-๒๗)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นว่าพระองค์ทรงถ่ายทอดทั้งภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รวมทั้งขยายภาพรูปธรรมเพิ่มเติมอีกด้วย ภาพที่สะท้อนความรู้สึกส่วนพระองค์ เป็นการเปรียบเทียบ “รู้สึกเหมือนเด็กอ่อนที่เขามัดไว้กันผวา” ผู้อ่านจะเห็นทั้งลักษณะพระวรกายที่ถูกหุ้มห่อด้วยพระภูษา ทั้งยังเข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงรู้สึก “เหมือนเด็กอ่อน” คือเหมือนคนที่ไม่สามารถทำอะไรได้ อิศอัคราจารย์พระราชหฤทัย นอกจากนี้ยังทรงขยายภาพรูปธรรมเพิ่มเติมในส่วนความข้างหน้าทั้งหมด ทำให้เห็นวิธีการห่มพระภูษา และสภาพพระวรกายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ส่วนอีกตัวอย่างหนึ่ง พระองค์ทรงใช้ภาษาจินตภาพลักษณะเดียวกันนี้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วม และเห็นภาพรูปธรรมแจ่มชัด ภาพที่เป็นนามธรรมจะอยู่ตรงส่วนเปรียบเทียบ ทั้งลักษณะ “หมวกสวมหัวรูปมันช่างเหมือนหมวกศพ” ลักษณะ “เวลาที่จะหอนั้น ก็ทำราวกับห่อศพ” และ “จะเรียกว่าอะไร ได้ยิ่งกว่าคล้ายเกณฑ์ให้ลองเป็นศพไม่ได้” วิธีที่ทรงเปรียบเทียบต่อเนื่องเป็นทอดเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นทั้งลักษณะรูปร่างของเครื่องทรง วิธีห่มพระภุษา และสภาพพระวรกายในขณะนั้นอย่างแจ่มชัด ทั้งยังทำให้เข้าใจได้ทันทีว่าพระองค์ทรงรู้สึกไม่สบายพระทัยนักที่จะต้องรักษาด้วยวิธีการเช่นนี้ จนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับพระองค์ด้วย สำหรับภาพที่เป็นรูปธรรม จะอยู่ตรงส่วนขยายความทั้งหมดตั้งแต่ “คลุมลงไปมากเหลือไว้แต่ในยดา” “ให้นอนหงายขึ้น เอามือกอดท้อง แล้วคลบผ้าขึ้นมาซ้อนกันพอติงตัว แล้วรีดๆ ลงไปปลายดิน ยกดินขึ้นตวัดชายเข้ามาได้ขา” และ “เกณฑ์ให้นอนนิ่งหลับตาอยู่เป็นครึ่งชั่วโมง”

สำหรับรสและกลิ่นที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม ก็ทรงถ่ายทอดเอาไว้ด้วย ยกตัวอย่างเช่น รสชาติของยา “เค็มจัด” กลิ่น “คาวสนิมเหล็ก” แสดงรสชาติที่เค็มเกินพอดี กลิ่นสนิมเหล็กที่ชวนให้เหม็นคาว และให้ภาพที่เป็นรูปธรรมมาขยายอย่าง “รสชาติเหมือนทอดมันปลารีด” หรือ “เหมือนซूपไก่” ผู้อ่านจึงเกิดความรู้สึกร่วมไปกับพระองค์ได้มากขึ้น ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้ตำหมอบให้ตื่นแต่เช้าหน่อย เวลา ๔ โมง ให้กินน้ำด้วยหนึ่ง น้ำที่นี้ออกขุ่นๆ แลกินทั้งเย็นๆ ไม่ต้องอุ่นให้ร้อน ถ้าหากว่าน้ำที่บาเคนบาเคนเหมือนซूपไก่อย่างเช่นชายอรุพงษ์ว่า น้ำที่นี้ **เค็มจัดและมีคาวสนิมเหล็ก รสชาติเหมือนทอดมันอะไรอย่างหนึ่งที่ทอดทอดมันปลารีด** ดูไปมันก็ไม่ผิดกับน้ำแอปโปลินารีนัก เพราะแอปโปลินารีนกินไม่ลงท้อง จึงได้กินกันเบิกบาน รู้สึกว่าน้ำทำจืดไป ฤาฝรั่งแล้วเห็นน้ำทำแสดงแลไม่อร่อย ซึ่งไทยเราออกจะตามๆ เพราะเหตุที่น้ำนี้กินเข้าไปลงท้องจะคืดต้องถึงทำหน้าเหยยได้ ด้วยตกใจว่าเปนยา ถ้าไม่มีลงท้องแล้ว แอปโปลินารีนก็เห็นจะแสดง

(ไถลบ้าน ล.๓:๑๓๘)

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม และนามธรรมเป็นวิธีใช้ภาษาจินตภาพที่ทำให้ผู้อ่านสามารถตีความได้ว่าพระองค์ทรงมีความรู้สึกนึกคิดเช่นไรต่อรูป รส กลิ่น สี เสียง หรือสัมผัส ทั้งยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิด ความรู้สึก และนึกเห็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมอย่าง

แจ่มชัด จนเกิดอารมณ์คล้อยตาม พระองค์ทรงคำนึงถึงความเข้าใจของผู้อ่านเป็นสำคัญ เมื่อทรงบรรยายหรือพรรณนาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงปรากฏภาพทั้ง ๒ ชนิดร่วมกัน อารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากการนึกเห็นภาพรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กัน หรืออาจเกิดจากทรงถ่ายทอดภาพรูปธรรมเพื่อช่วยขยายภาพที่สะท้อนความคิดพระองค์ให้ชัดเจน บางครั้งภาพทั้งสองชนิดนี้ก็ปรากฏอยู่คนละส่วนกัน แต่เมื่อได้อ่านข้อความทั้งหมดนั้น ก็ทำให้ผู้อ่านได้เห็นทั้งภาพแจ่มชัด และเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วย

เมื่อทรงบรรยายหรือพรรณนาภาพใดก็ตาม นอกจากพยายามเลือกสรรคำ และภาพพจน์ที่สามารถทำให้ผู้อ่านสามารถตีความได้ว่าพระองค์ทรงรู้สึกเช่นไร อีกทั้งทรงอาศัยการขยายภาพที่เป็นรูปธรรมเพิ่มเติมประกอบกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมนั้น พระองค์มักแจกแจงองค์ประกอบส่วนต่างๆของภาพหนึ่งภาพอย่างครบถ้วน ที่แสดงให้เห็นว่าผู้อ่านไม่อาจเกิดความรู้สึกร่วมกับภาพนั้นได้เลยหากพระองค์ละเอียดที่จะแสดงรายละเอียดดังกล่าว นอกจากนี้ บางครั้งก็ทรงนิยมแทรกคำอธิบายลงไปด้วย หากรายละเอียดส่วนนั้นน่าสนใจ ทำให้ผู้อ่านจดจำภาพได้ชัดเจน

๔.๓ ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์

ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์ หมายถึง ภาษาจินตภาพที่ผู้เขียนใช้เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนมาสู่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้เกิดอารมณ์คล้อยตาม

นอกเหนือจากภาษาจินตภาพจะช่วยถ่ายทอดภาพรูปธรรมและนามธรรมแล้ว ในพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้านยังมีภาษาจินตภาพอีกส่วนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เพื่อบรรลุประสาธิตในการสื่ออารมณ์ ผู้อ่านร่วมยุคหรือต่างยุคสมัยที่แม้มิได้เป็นผู้รับสารโดยตรงก็สามารถเข้าถึงพระราชหฤทัย แล้วเกิดอารมณ์ตามไปได้ เพราะ “รสอารมณ์ที่ได้รับจากการเสพศิลปะนั้น มิเพียงแต่ใช้ประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น หรือกายเท่านั้น จะต้องสัมผัสด้วย “ใจ” จึงจะเข้าถึงรสนั้น” (กุสุมา รัชมณี ๒๕๔๗:๑๗๒)

จากที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลมา อาจกล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วพระองค์ทรงใช้ภาษาจินตภาพเพื่อถ่ายทอดความผูกพันทางใจที่ทรงมีต่อ “บ้าน” อันหมายรวมถึง ประเทศชาติ พระราชธิดา และพระมเหสี เป็นอาทิ ความผูกพันทางใจสะท้อนผ่านอารมณ์โหยหาสิ่งที่เคยผูกพันคุ้นเคย มี

แทรกอยู่ในพระราชหัตถเลขาทุกฉบับ อีกส่วนหนึ่งที่ปรากฏมากเป็นการถ่ายทอดความทุกข์จากพระอาการประชวรที่รุมเร้าเป็นระยะ

อย่างไรก็ตาม แม้อารมณ์ที่สื่อออกมานั้น ส่วนหนึ่งเป็นความเข้มขื่นรันทมย์ สนุกสนาน เพลิดเพลิน หรือตื่นใจกับสิ่งอันชวนพิศวงในต่างแดน ฯลฯ ดังได้อธิบายแล้วใน หัวข้อ ๔.๒ ภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม และนามธรรม แต่อารมณ์ที่ทรงถ่ายทอดผ่านภาพรูปธรรมไม่ได้มีความลึกซึ้งเท่าอารมณ์ที่เกิดขึ้นลักษณะนี้ การจะเข้าใจและรู้สึกร่วมกับอารมณ์ที่บังเกิดขึ้นในพระราชหัตถ์ย นั้นต้องพิจารณาภาวะ ณ ขณะที่พระองค์ทรงเกิดอารมณ์ ควบคู่ไปกับวิธีใช้คำและภาพพจน์อย่างมีชั้นเชิง

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การเลือกใช้คำที่แสดงความผูกพันทางใจจัดเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่พบมาก และมีความสำคัญทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งประทับใจ เพราะตระหนักได้ว่าพระองค์ทรงต้องอดทนต่อความทุกข์ทางใจประการนี้มากเพียงใด นอกเหนือจะทรงเลือกคำที่สามารถแยกแยะอารมณ์ออกเป็นหลายลักษณะแล้ว สถานการณ์ที่พระองค์ทรงประสบก็ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมกับพระองค์ได้มากยิ่งขึ้น ความคิดถึงนี้ลึกซึ้งยิ่งนักเพราะเมื่อผู้อ่านได้อ่านพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านตั้งแต่ต้นจนจบจะพบว่า พระราชหัตถเลขาแทบทุกฉบับจะต้องมีคำที่สื่อความคิดถึงนี้แทรกไว้ แม้ในช่วงท้ายของการประพาส ความคิดถึงมิได้ลดน้อยลงเลย หากแต่กลับเพิ่มพูนเข้มข้นขึ้น

พระองค์ทรงมีชุดคำที่ใช้เพื่อแสดงความเหงา เป็นความรู้สึกเหงาเพราะขาดคนที่รักอยู่ใกล้ๆ ยกตัวอย่างเช่น **เปลี่ยวใจ** **เงียบใจ** และ**ใจคอโหดเหรง** เป็นอาทิ คำว่า “เปลี่ยวใจ” แสดงความรู้สึกอ้างว้างว่าเหวใจ ทรงใช้เมื่อประทับตามลำพังแล้วได้อ่านหนังสือ จึงหวนไปถึงครั้งหลังที่เคยมี “หญิงน้อย” คอยอ่านให้ฟัง วิธีที่ทรงขยายรายละเอียดเพิ่มเติมในช่วงเวลาที่ทรงอ่านหนังสือนั้น สามารถสื่อความหวังหาได้ลึกซึ้ง เพราะขณะทรงอ่านอยู่นั้นพระหทัยก็หลุดเข้าสู่ภวังค์หึ่งกำลังตื่น ดังทรงกล่าวว่า

พ้อคิดถึงลูกเหลือประมาณทีเดียว สารพัดในการหนังสือที่เคยใช้
ต้องทำเองทั้งสิ้น จนนอนฝันไปว่าให้หญิงน้อยอ่านหนังสือ Development
of the European ให้ฟัง (เพราะพ้อกำลังอ่านอยู่) นอนฟังสบายเพราะนอน

จริงๆ นึก**เปลี่ยวใจ**ที่ไม่มีใครช่วยในการอ่านหนังสือ ยังไม่เคยลืมหัดถึงแต่
สักวันหนึ่งเลย

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๐๔)

สำหรับคำว่า “เงียบใจ” ที่ทรงเลือกใช้ใช้นั้นก็ใช้เพื่อแสดงความเงียบงัน สัจเงียบของ
บรรยากาศรอบข้าง ที่โยงเข้าสู่หัวใจ เมื่อทรงนำมาใช้กับพระหทัย จึงสื่อความรู้สึกอ้างว้างเหงา
หงอยได้ลึกซึ้ง เพราะแสดงบรรยากาศที่ตรงข้ามกันอย่างชัดเจน จากที่เคยมีผู้คนมากมายร่วมฉลอง
เทศกาลปีใหม่ ณ ขณะนั้นกลับไม่เหลือแม้สักคน ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้ป้าก็ได้้นำกำมาให้ มีความยินดีเป็นอันมาก ได้รับโทรเลข
บางกอกก็มากหลายฉบับ นี่หากว่าไปเที่ยว ถ้าขึ้นอยู่กับเรือวันปีใหม่เห็น
จะ**เงียบใจ**มาก

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๑)

หากเป็นคำว่า “โหรงเหรง” ปกติคำนี้ใช้เพื่อแสดงจำนวนคนน้อยๆ แต่เมื่อทรงนำมาใช้
กับพระหทัยก็สามารถสื่อความอ้างว้างหงอยเหงานั้นได้ ทั้งยังแสดงความผิดหวังที่เจออยู่ในนั้น
เพราะทรงหมายว่าจะได้รับข่าวคราวจากเมืองไทย แต่กลับไม่ได้รับ ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้ได้รับหนังสือกรมดำรงแลพระยาสุขุม หมายถึงหนังสือในวัง
จะมีมาด้วยก็เปล่า**ใจคอจะออกโหรงเหรง**

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๑๕)

หากเป็นคำว่า “ใจรอนๆ” พระองค์ทรงใช้เพื่อแสดงความรู้สึกคิดถึงแทบทนไม่ไหวไว้
กำลังใจจะคิดทำอะไร อารมณ์หม่นเศร้านี้ทำให้ทรงสามารถตัดความสนุกหรือสะดวกสบายออกไป
ไปได้หมดสิ้น ดังทรงกล่าวว่า

นับว่าการที่มาครั้งนี้เป็นความคิดถูกต้องแลมีประโยชน์เป็นอันมาก มีโรคที่รักษาไม่หายอย่างเดียวแต่เรื่องคิดถึงบ้าน ถ้าเวลา**ใจรอนๆ**ขึ้นมาตัดความสนุกแลสบายลงไปได้หมด

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๗)

หากเป็นความรู้สึกห่อเหี่ยว ก็ทรงเลือกใช้คำอยู่หลายคำ เช่น **ใจฝ่อ ใจแห้งใจฝ่อ** เป็นต้น คำว่า “ใจฝ่อ” ทำให้เข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงรู้สึกเสมือนเนื้อใจนั้นเหี่ยวแฟบลงจนแทบไม่คงสภาพเดิมไว้ และคำว่า “ใจแห้ง” ก็สื่ออารมณ์คล้ายคลึงกัน แสดงสภาพของพระหทัยที่เหี่ยวแห้งไม่มีน้ำหล่อเลี้ยง ขาดชีวิตชีวา ดังทรงกล่าวว่า

ที่จริงพออร่อยแล้วที่ลบเลข ๒ เปน ๑ เสียเท่านั้น อย่าเอา ๒๐ หารเข้าเมื่อไรก็**ใจฝ่อ**ที่จริงจะนับว่ามันซำก็ไม่ใช่ซำนัก แต่วันมันมากเอง ถ้าเลี้ยงเด็กก็โตได้ถนัดใจ

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๗)

แล้วถามถึงเรื่องคิดถึงบ้านถามว่า บอกรว่าคิดถึง ไต่เลี้ยงถึงทำงานอะไรบ้าง พอบอกว่าเขียนจดหมายถึงลูก ถามว่าผู้ใหญ่ญาติมีผู้ญาติถึงไม่เอามาด้วย พอว่าลำบาก แกก็บ่นเรื่อยทีเดียว ว่าควรจะเอาครอบครัวมาอย่าให้เปนห่วงถึงบ้านจึงจะดี ใครจะว่าอะไรก็ช่างเปนไร ขอให้พยายามที่จะนึกถึงบ้านแต่ในทางที่สบายใจ อย่าให้**ใจแห้งใจฝ่อ**

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๖๓)

สำหรับคำแสดงความตรึกตรองนึกคิด หรือห่วงคำนึงถึงบ้านอยู่ทุกขณะนั้น พระองค์ทรงใช้คำว่า “ขริม” ยกตัวอย่างเช่น แม้ขณะที่ทรงประพาสท่องเที่ยวใจก็กระหวัดคิดถึงพระมเหสี นึกถึงยามที่เคยอยู่ร่วมกันแล้วหากมีเหตุต้องเคืองกัน หลบมาเที่ยวเช่นนี้คงทำให้สบายใจได้ แสดงให้เห็นได้ว่าพระองค์ทรงคิดถึงทุกช่วงเวลาที่เคยได้อยู่ร่วมกัน ไม่จำกัดแต่เพียงในยามสุขเท่านั้น หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่ทรงแสดงความคิดคำนึงถึงบ้าน ในช่วงที่เดินทางวกกลับจากประเทศแถบสแกนดิเน

เวียร์ ทรงรู้สึก “ขริมๆในใจ” แล้วรู้สึกปลดปล่อยโล่งใจขึ้นมาทันที แม้ว่าความเป็นจริงแล้ว ยังเหลือวันที่จะต้องเดินทางอีกมากก็ตาม ดังทรงกล่าวว่า

รู้สึกใจมันขริมๆ เกิดปรารถนาขึ้นว่า การที่มาเที่ยวเช่นนี้ ถ้าเวลาเบื่อเมื่อยไม่ถูกใจถ้าน้อยใจอย่างหนึ่งอย่างใด มาเที่ยวเสียเช่นนี้เห็นจะเปลือง... เมื่อขากลับคิดว่าถ้าไม่ได้โกรธกับเมียจะพามาเที่ยวด้วยดีถ้าไม่ดี ลงเนื้อเห็นกันว่ามาไม่ได้ เพราะการที่มานั้น จะว่าไม่ลำบากไม่ได้ มันสนุกอย่างลำบาก ผาดโผนไม่ใช่อย่างสำรวย จะเดินไม่ไหว तरहพิศไม่ไหว ปวดหัวปวดท้องอะไรต่างๆ

(ไกลบ้านล.๒:๒๕๕-๒๖๐)

วันนี้นับว่าเป็นวันขากลับ ถึงวันข้างหลังยังมากกว่าวันข้างหน้าที่ล่วงไปแล้วก็รู้สึกว่าเป็นขากลับ มันขริมๆในใจอยู่นั่นเอง โล่งว่าอะไรก็ไม่รู้ แปลว่า คิดถึงบ้านเท่านั้น โทษต้องถึงตีโทรเลขไปบางกอกว่ากลับ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๑๓-๒๑๔)

หากเป็นความกระวนกระวายพระทัย แสดงภาวะที่ใจไม่เป็นสุข ใจไม่นิ่ง พระองค์ทรงเลือกใช้คำว่า “ระส่ำระสาย” และ “กระสับกระส่าย” แต่สังเกตแล้วทั้งสองคำนี้พระองค์ทรงเลือกใช้ต่างความหมายกัน คำว่า “ใจระส่ำระสาย” แสดงภาวะทางใจที่ไม่มั่นคง รู้สึกขาดหลักยึดเหนี่ยว ส่วนคำว่า “กระสับกระส่าย” แสดงความร้อนใจ ไม่สบายใจ ดังทรงกล่าวว่า

แต่มาวันนี้มาถึงนี้รู้สึกเป็นจากบ้านอีกแล้ว ใจคอมันให้ระส่ำระสายอีกเป็นครั้งที่สอง คิดถึงใครๆ หมดทุกคน ขอลาตั้งต้นที่จะเดินทาง มีแต่จะห่างกันไปทุกวัน

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๑)

คิดถึงบ้านเต็มที **ใจกระสับกระส่าย** คือนี้อยู่ข้างร้อน รู้สึกไม่สบาย
แต่ไม่ใช่เจ็บ

(ไกลบ้าน ล.๑:๘๐)

สำหรับคำที่แสดงความตื่นเต็นยินดีเมื่อจะได้พบคนที่รักคิดถึง พระองค์ทรงใช้คำว่า “ใจ
เต็นนิตๆ” และ “ใจเต็นปี้ๆ” ทั้งสองคำนี้สามารถสะท้อนระดับความตื่นเต็นที่ต่างกัน ได้ชัดเจน
คำว่า **ใจเต็นนิตๆ** ทรงใช้เมื่อได้พบกับพระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๒ พระองค์ คือ พระองค์เจ้ารังสิต
ประยูรศักดิ์ และพระองค์เจ้าดิศกนพรัฐ รวมทั้งผู้ที่เคยรู้จักกันในเมืองไทย ความตื่นเต็นนี้
น้อยกว่าที่ทรงใกล้สนิทกับพระนครที่พระองค์ทรงใช้ว่า **ใจเต็นปี้ๆ** คำว่า “ปี้ๆ” ก็แทนจังหวะ
การเดินของพระหทัยที่หนักหน่วงต่อเนื่องกัน จึงยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าพระองค์ทรงปีติยินดี
เพียงใดที่จะได้กลับบ้าน หลังจากที่ได้จากไกลไปนานเกือบหนึ่งปี ดังทรงกล่าวว่า

เรือมาถึงท่านี้แต่ย่ำรุ่ง รู้สึกได้ยินเสียงสมอโกรกๆ แต่พอคือเสีย
ไม่ตื่นด้วยเชื่อว่าไม่มีคนอื่น นอกจากพวกเราเอง ออกจะ**ใจเต็นนิตๆ** ใน
การที่จะพบปะกัน

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๓๕)

เวลาเมื่อกำลังเขียนอยู่นี้ ชายอุรุพงษ์มาบอกว่าแลเห็นเรือรบของ
เราแล้ว**ใจเต็นปี้ๆ** เหลือที่จะเขียนต่อไปอีกได้ เมื่อความใกล้บ้านมา
ปรากฏแก่ในยตาเสียแล้ว หนังสือนี้ก็หมดอายุ จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้อง
ขอจบในเวลานี้

(ไกลบ้าน ล.๓:๓๓๒)

ด้วยตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีวิธีเลือกใช้คำเพื่อให้อ่านเกิดอารมณ์
ร่วมไปกับพระองค์ได้ลึกซึ้ง ในแง่ความคิดถึง หรือความทุกข์ใจนี้ยังแบ่งออกไปหลายลักษณะ และ
หลายระดับตามสถานการณ์และช่วงเวลา นอกจากนี้พระองค์ยังนิยมเชื่อมโยงความรู้สึกนั้นเข้ากับ
สิ่งแทนประเทศไทยอีกด้วย ทำให้ถ้อยคำ หรือภาพพจน์นั้นกินใจ เพราะชี้ให้เห็นว่าสภาวะแวดล้อม
ทุกอย่างล้วนกระตุ้นให้ทรงเกิดความคิดถึงบ้านได้ทั้งสิ้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อทรงทอดพระเนตรฝนที่ตกลงมาก็ทรงดำริถึงสาเหตุที่ฝนตกว่า เป็นเพราะวันนั้นตรงกับวันถึงนํ้าสารทในพระนคร ทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงความคิดถึงที่มีอยู่ทุกขณะ ดังทรงกล่าวว่า

พอออกมาที่ฝนตก ต้องปิดประตุนรด ตกจริงๆ **ไม่ใช่ฝนฝรั่ง**
เป็นฝนไทย เพราะวันนี้เป็นวันถึงนํ้าสารทในบางกอก

(ไกลบ้าน ล๓. :๒๓๘)

เมื่อพระองค์เสด็จเยือนพระราชวังวินเซอร์ ประเทศอังกฤษ ทรงคิดถึงพระราชวังสวนดุสิต เพราะสถานที่นั้นคล้ายคลึงกับพระราชวังสวนดุสิตที่ทรงประทับในเมืองไทยขณะนั้น ดังทรงกล่าวว่า

เวลาค่ำตามไฟสว่างเหมือนมิงาน ออกจากที่นั่นไปเดินเล่นที่สระ
ซึ่งเป็นทีดีกระเซียง มีห่านขาวแลเป็ด ขายขนมปังอยู่ที่นั่นสำหรับให้กิน
ช่างเหมือนกับอ่างหยกของเราจริงๆ ยกพื้นรึมนํ้าก็เหมือนที่ช่างเรือนต้น
เว้นแต่นํ้าเราสะอาดกว่า ช่างคิดถึงสวนดุสิต**ใจรอนๆ**ทีเดียว

(ไกลบ้าน ล.๓:๘๔)

อีกตัวอย่างหนึ่ง เมื่อคราวที่เกิดความรู้สึกคิดถึงประเทศไทยอย่างท่วมท้น เป็นเวลาขณะพระองค์ทรงประชวรต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์ ในตอนเช้าของวันเสาร์ที่ ๓๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖ พระองค์ทรงเสด็จไปสรงนํ้าเพื่อรักษาอาการประชวร ที่เมืองฮอมเบ็ค ประเทศเยอรมัน ครั้นถึงเวลากลางคืน ได้ยินเสียงฟ้าร้องดังกึกก้อง เพราะย่างเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ เป็นสัญญาณเตือนว่าทรงเสด็จประพาสยุโรปมาเกินกว่าครึ่งของระยะเวลาทั้งหมดที่ทรงกำหนดไว้ เหลือเวลาเพียงประมาณ ๓ เดือนจากระยะเวลา ๘ เดือนเท่านั้น ก็จะเสด็จกลับประเทศไทย จึงทรงใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานโดยสมมติให้ฟ้าร้องเป็นภาษาไทย เพื่อแสดงความรู้สึกคิดถึงบ้าน ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อคืนนี้พี่ร้องเพลงภาษาไทย ดังกึกก้องแต่ฝนไม่ตกท่าทางเหมือน
จะเข้าฤดูออกต้ม

(ไกลบ้าน ล.๓ :๑๔๖-๑๔๗)

จากตัวอย่างข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าพระองค์ทรงรำลึกถึงบ้านอยู่ทุกขณะ ไม่ว่าจะยามทุกข์หรือสุข
หลายครั้งเมื่อทรงประสบสิ่งต่างๆอันชวนให้ระลึกถึงก็แสดงความรู้สึกนั้น นอกจากนี้ พระองค์ยัง
สื่อความรักความผูกพันนั้นผ่านถ้อยคำสั้นๆ ที่แสดงว่าทรงปรารถนาให้ผู้เป็นที่รักได้มีความสุข
ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงใช้คำว่า “นึกถึง” เพื่อแสดงความคำนึงถึงพระมเหสี ขณะทรงประพาส
ทุ่งดอกไม้ แม้จะเป็นคำเพียงคำเดียวแต่ก็ทรงสื่ออารมณ์ได้ลึกซึ้ง เพราะแสดงให้เห็นว่าพระองค์
ทรงจดจำได้ว่าสิ่งใดบ้างที่สมเด็จพระนางเจ้าศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงโปรด ดังนี้

เมื่อนั่งๆดูไปก็เห็นว่าเป็นตัวจริงของการที่เขาเอาไปก่อนเขาปลูก
เฟินที่เรียกว่า เฟินนะรี แปลว่าเหมือนกันกับเล่นต้นไม้ตัด เอาต้นไม้มา
เลี้ยวข่มจีให้อยู่ในที่แคบแล้วตัดโอนไปให้เข้าที่เหมือนต้นไม้ใหญ่ฉันท
อ้ายเฟินนะรีที่เอาไปก่อนเขาให้มอสเกาะ ปลูกเฟินแทรกก็เลียนจากเขา ที่
จริงนี่เอง พ่อ**นึกถึง**แม่ ถ้าหากว่าได้มาเห็นจะวุ่นใหญ่ จะต้องการอ้ายดอก
อะไรต่ออะไร แลต้องการเฟินแลมอสนั้นเปนแน่ ไม่ต้องสงสัย เปนต้อง
แชะจริง ๆ แต่ผู้ชายยังอยากแชะ

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๓๘)

ในทำนองเดียวกับคำว่า “คิดถึง” ที่พระองค์ทรงใช้แสดงความรู้สึกถึงพระธิดา แล้วทรง
เล่าขั้นตอนปรุงไข่เจียวอย่างละเอียด เพื่อให้ “หญิงน้อย” สามารถนำสูตรไข่เจียวนี้ไปปรุงได้ที่
ดังทรงกล่าวไว้

ไข่เจียวอีกอย่างหนึ่งที่ควรเราจะทำกินได้เอง คือไข่เจียวข้างล่างสุก
อ่อนอย่างไข่เจียวฝรั่ง แล้วเอาไข่ผสมกับเครื่องปรุง มีหมูแฮมแลเนื้ออะไร

เล็กๆ เห็ด หยดลงไปตรงกลางแล้วพับทันทีกดขอบให้ติดกันไม่ให้ไขที่
กลางนั้นไหล สำเร็จเป็นไขเจียว ข้างในเป็นยางมะตูม สำหรับกินเวลาเช้า
อร่อย **พ่อกำลัง**ลูกจึงเล่ามาให้ฟังเช่นนี้ นึกว่าถ้าลองทำคงทำได้ทันที

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๑๕)

ภาษาจินตภาพที่ทรงใช้เพื่อสื่อความคิดถึงนี้ยังสะท้อนวิธีดับทุกข์หลายวิธีด้วยกัน ยกตัว
อย่างเช่น เมื่อทรงเกิดความคิดถึงบ้าน พระองค์ทรงสรรหาวิธีต่างๆเพื่อช่วยบรรเทาความคิดถึงลงไป
ได้ เริ่มจากคืนแรกที่ทรงประทับบนเรือชักเชน ขณะเดินทางผ่านช่องแคบมะละกา ทรงจัดห้องที่
ประทับให้เหมือนตำหนัก ความรู้สึกที่เกิดขึ้นคือ “ใจคอเบิกบาน” และ “สบายใจ” แม้จะเป็นเพียง
นำกรอบรูปมาตั้งเพื่อจะได้ทอดพระเนตรผู้ที่เคยอยู่ร่วมกันก็สามารถทำให้ใจแจ่มชื่นขึ้นมาได้ ดัง
ทรงกล่าวว่า

แต่ส่วนห้องพอนั้น เขาเรียกว่าสแต่ตรุม อยู่ศาลฟ้าชั้นที่สองปาก
เรือ...นั่งที่โต๊ะเขียนหนังสือรู้สึกเพลินใจเหมือนอยู่บ้านเพราะเห็นหน้า
คนที่เคยเห็นเฝ้าพร้อมมูลทั้งเข้าเรือน รู้สึกใจคอเบิกบานด้วยคิดสมบัติบ้า
ตั้งแต่มาไม่เคย**สบายใจ**เช่นวันนี้ ในเรือมหาจักรีห้องมันมากเกินไปรูปมัน
เดินตามเมื่อย้ายห้องไม่ได้ นี่มีห้องเดียวสมน้ำหน้าดีจริงๆ

(ไกลบ้าน ล.๑:๔๕)

บางครั้งทรงสวดมนต์เพื่อให้จิตใจสงบ ความรู้สึก “เปลี่ยวใจวังเวงใจ” นี้ต้องนับว่ารุนแรง
พระองค์มากยิ่งขึ้น จึงทรงต้องสวดมนต์ แต่พอทรงสวดไปสักพักก็ไม่สามารถสะกดใจให้อยู่นิ่งได้
เพราะคอยจะพะวงถึงบ้านรำไป ดังทรงกล่าวว่า

ปิดม่านมุ้งดับไฟประเดี้ยวเดียวร้อนจัดเต็มที นอนไม่หลับ ต้อง
เปิดทางโน้นเปิดทางนี้หาลม ลงปลายมือก็ต้องพัดกันคือๆ รู้สึก**เปลี่ยวใจ**
วังเวงใจกลับไปบ้าน สวดมนต์ไปหน่อยก็เลยไปบ้านรำไป

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๔)

บางครั้งทรงหาหนังสืออ่านเพื่อให้ลืมความคิดถึงรุนแรงนั้น คำว่า “สบใจ” คือพอใจ ถูกใจ หากได้รับโทรเลขจากพระนคร แต่หากไม่เป็นเช่นนั้นจะทรง “จุ่นๆ” คำนี้ก็คืออารมณ์ได้ซัดคือ หมองมัว ไม่ส่องใส ไม่สบอารมณ์นั่นเอง วิธีแก้ที่ทรงทำบ่อยครั้งคือหาหนังสือมาอ่าน แต่ใช้ว่าจะหาหนังสือที่สามารถบรรเทาความจุ่นมัวของอารมณ์นั้นได้ง่ายนัก เพราะ “เรื่องนั้นต้องให้ผู้มีชื่อในหนังสือนั้นเขาพูด เขาคิดแลทำให้สะใจเรา” คำว่า “สะใจ” นี้สะท้อนความรุนแรงของอารมณ์ได้ซัด แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเกิดอารมณ์ร่วมกับเนื้อหาหนังสือให้มากพอที่จะลืมความจุ่นมัวได้ ดังทรงกล่าวว่

เรื่องรับโทรเลขบางกอก **สบใจ** ก็ดี ถ้าสบเวลาจุ่นๆ ทำให้นอนไม่หลับได้มีวิธีไล่ได้แต่ต้องอ่านหนังสือ หนังสือนั้นต้องหาให้เบาที่สุด ถ้าหากว่ามีอะไรที่จะต้องคิด กลับไปช่วยให้ไม่หลับได้ ถ้าหากว่าเป็นเรื่องเหลวเป๋วอ่านไม่กินใจ เรื่องที่เรานึกอยู่นั้นก็ไล่ไม่ไป กลับเข้ามาแทรกในเวลาอ่านหนังสือนั้นร้ายใหญ่ ยิ่งเสียดกว่าไม่อ่าน หาเรื่องอ่านยากเต็มที เรื่องนั้นต้องให้ผู้มีชื่อในหนังสือนั้นเขาพูดเขาคิดแลทำให้สะใจเรา อย่าให้เราต้องไปนึกว่าควรจะอย่างนั้นควรจะอย่างนี้ เมื่อคืนนี้หนังสือหมดเข้าออกจะอาละวาดแต่ก็หลับ

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๖๐)

นอกจากนี้ พระองค์จะทรงแสดงความห่วงใย คิดถึงบุคคลแล้ว ยังทรงคิดถึงประเทศชาติอีกด้วย ดังมีตัวอย่างตอนที่ทรงใช้วชิระภายในร่างกายเป็นสื่อเปรียบเทียบ สื่อความรู้สึกวิตกกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศไทย เมื่อคราวเกิดเหตุการณ์ฝรั่งเศสเตรียมขยายอาณานิคมมายังประเทศไทย การสร้างภาพพจน์ลักษณะนี้ เป็นการนำความเชื่อเกี่ยวกับลางสังหรณ์ซึ่งปรกติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของสัตว์ และเกิดภายนอกร่างกาย มาสมมติให้เกิดขึ้นภายใน

อวัยวะร่างกายพระองค์ คนไทยเชื่อว่าหากมีดวงบอกเหตุเช่นนี้ จะต้องมียุทธภัยร้ายแรงเกิดขึ้นตามมา ดังกล่าวว่า “*ตาเหมือนใยแมงมุมพาน ใจคอเหมือนตีไข่*” และจะสังเกตได้ว่าพระองค์ทรงเลือกอวัยวะที่สำคัญทั้งสองอย่างนั้นเป็นสื่อเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากดวงตาเป็นสื่อแทนการมองเห็น การรับรู้ ในขณะที่หัวใจเป็นสื่อแทนจุดกำเนิดของอารมณ์ความรู้สึก เมื่ออวัยวะทั้งสองอย่างนี้เกิดภาวะผิดปกติดังกล่าวขึ้น จึงสื่อความรู้สึกวิตกกังวลนั้นได้อย่างลึกซึ้ง ชวนให้ผู้อ่านเกิดความกระเทือนอารมณ์คล้อยตามไปด้วย ดังที่ทรงพรรณนาไว้ว่า

เปรีติเคนต์ได้บอกพ่อว่าเดือนนี้เป็นดีที่สุด คราวก่อนมาไม่รู้สัก
ว่าคืนฟ้าอากาศเป็นอย่างไร *ตาเหมือนใยแมงมุมพาน ใจคอเหมือนตีไข่*
คราวนี้แลเห็นความดีของปารีสได้ มีนาใครๆเขาชอบกันนัก มันสบาย
จริงๆ

(ไกลบ้าน ล.๒: ๑๐๖)

สำหรับภาษาจินตภาพที่ทรงใช้เพื่อถ่ายทอดความโหยหาพระกระยาหารแบบไทย จัดเป็นภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์โหยหาอย่างรุนแรง ตัวอย่างต่อไปนี้ สะท้อนว่าพระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะถ่ายทอดความรู้สึกนั้นผ่านภาษาจินตภาพอย่างละเอียดลออ แสดงให้เห็นการกลั่นกรองภาษาอย่างมีชั้นเชิง ความรู้สึกแรงกล้าที่มากเกินไปจนจะกล่าวด้วยถ้อยคำธรรมดาที่น่าจะสะท้อนสภาวะนั้นได้ลึกซึ้ง

เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๕ ตุลาคม ร.ศ.๑๒๖ ค่ำที่ ๒๐๗ พระองค์ทรงพรรณนาความรู้สึกหิวไว้ใน “*บรรดิกความหิว*” แยกไว้ต่างหากนับว่าเป็นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกทุกข์ทรมานได้อย่างเด่นชัด ลึกซึ้ง ชวนให้ผู้อ่านกระเทือนอารมณ์ สังเกตได้ว่าบทพรรณนานี้มีความโดดเด่นมากที่สุดในบรรดาที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฉบับอื่นๆ นั้นน่าจะเป็นเพราะระยะเวลาเดินทางใกล้สิ้นสุดลง ความหวังที่จะได้เสวยพระกระยาหารไทยอย่างที่เคยเสวยมาตลอดนั้นกำลังจะเป็นจริง เป็นความปรารถนาที่จะได้หลุดพ้นจากความซ้ำซากจำเจของรสชาติอาหารฝรั่งที่พระองค์ต้องทรงเสวยตลอดระยะเวลา ๘ เดือน อีกทั้งในบางเวลาพระองค์ต้องทรงปรุงอาหารเพื่อเสวยเองเนื่องจากรสชาติของอาหารที่มีผู้จัดเตรียมให้ไม่เป็นที่พอพระทัย บ้างก็มันไปบ้าง เลี่ยนไปบ้าง จืดเกินไปบ้าง สร้างความอึดอัดให้พระองค์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ทรงกล่าวไว้ว่า

เขาจัดมาขนานโตขนานหนึ่ง อ้ายเราก็กินไม่ลงทั้งนั้น อยากร
 อยากรก็คงมันๆ จืดๆ เรื่องเกลือเป็นห้ามทั่วเรากลับได้ความเค็มร้อน
 เพราะไม่ถูกห้าม เช่นกับอ้ายเนื้อคูนโตโต เรากินเข้าไปไม่ได้เองก็มี จึง
 ต้องมาเลียหาของอ่อนๆ นึกจะหันเข้าไปกินตามตำรา เขาบอกว่าเต็มท
 งบกินไม่ได้ มันก็เรื่องจืดๆมันๆ จึงเป็นการขัดข้องลำบากประดักประเดิด
 เต็มที กินก็ไม่สบายไม่กินก็หิว

(ไกลบ้าน ล.๓ :๑๗๖)

พระองค์ทรงแสดงเหตุผลที่พรรณานความหิวไว้ตอนต้นของบันทึกนี้ว่า

การกินนอนช่างไม่ประหลาดเสียจริงๆ เคยอย่างไรก็เช่นนั้นจะทำ
 อะไรก็ไม่ทำอะไร จะคิดบทกลอนอะไรก็นึกไม่ออก จะช่วยเกาแมนแต่ง
 นิราศก็ไม่ได้มา มันอยู่ว่างๆ จึงได้เขียนบรรพทักเรื่องหิวเมื่อคืนนี้ซึ่งมันไม่
 น่าจะลงในรายวัน เพราะน่าอายดูตะกลามนั้ แต่ครั้งจะไม่คัดลงไว้จะ
 พลัดเพลงไปเสีย จึงตัดต่อลงไปในปี สำหรับอ่านเล่นสนุกๆ

(ไกลบ้าน ล.๓:๓๐๘)

กระทั่งเวลาผ่านมาจนจวนครบกำหนดที่จะต้องเสด็จกลับประเทศไทย ขณะทรงประทับ
 ในเรือพม่า พระองค์ทรงรู้สึกหิว ต้องการที่จะเสวยพระกระยาหารแต่ไม่มีอาหารเหลือพอที่จะ
 นำมาเสวยได้ จึงทรงพรรณานความหิวแทรกไว้ในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๔๒ วันเสาร์ที่ ๑๕
 ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๖ หลายลักษณะ ดังนี้

เริ่มตั้งแต่ในเวลาเช้า ที่พระองค์ทรงพรรณานว่า แม้ทางผู้ต้อนรับจะทรงจัดเตรียมอาหาร
 ไว้ให้พระองค์ทรงเสวยอย่างบริบูรณ์ แต่เนื่องจากพระองค์ทรงเสวยอาหารลักษณะเดียวกันนี้มา
 ตลอด ๘ เดือนเต็มดังนั้นจึงเบื่อรสชาติอาหารที่ซ้ำซากจำเจ

ครั้นเมื่อพระองค์ทรงรู้สึกทรมานหนักขึ้น จึงทรงใช้เปรียบเทียบความรู้สึกที่ไม่สามารถ
 เสวยอาหารฝรั่งได้ว่าเป็นเพราะลำคอและกระเพาะอาหารไม่ขยายตัวรับอาหารที่ไร้รสชาติเช่นนั้น

จึงทรงต้องการหว่ายสักเส้นหนึ่งมากระทั่งให้ลำคอเปิดกว้างเพื่อสามารถกลืนอาหารได้สะดวก **เหมือนกรอกโปรดศพ** แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพในด้านการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อสื่อความรู้สึกรุนแรงที่เกิดขึ้นในภาวะบีบคั้นได้อย่างคึกคัก เพราะปกติแล้วการกรอกโปรดศพนี้ใช้สำหรับคนที่ตายแล้วเท่านั้น เมื่อทรงนำมาใช้เช่นนี้ แสดงให้เข้าใจได้ว่า ความรู้สึกอัดอั้นที่เทียบเท่าได้กับทรงตายทั้งเป็นเลยทีเดียว และหากสังเกตคำที่ทรงใช้ก็สามารถสื่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน เช่น ลักษณะกระเพาะอาหารที่ไม่ “บาน” รับประทานอาหารฝรั่ง คำนี้ก็คืออารมณ์ได้ชัด เพราะปกติใช้ในบริบทอื่น เช่น ดอกไม้บาน ที่ให้ภาพความแบ่งบาน หรือสภาพที่เปิดกว้างออก แต่เมื่อเกิดภาวะที่ตรงข้ามกันนี้ ก็ทำให้เข้าใจถึงอาการบีบรัดของอวัยวะภายในพระวรกาย จนเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วย ในทำนองเดียวกับคำว่า “แยมโล่ง” ที่ทรงใช้สื่อความรู้สึกสบายพระทัยเมื่อได้สวดยข้าวต้มหรือข้าวสวย คำนี้ก็คืออารมณ์ได้ชัด เพราะให้ภาพของสิ่งที่เปิดกว้างพร้อมควบคู่กับความรู้สึกโล่งสบาย ดังทรงกล่าวว่า

เวลาค่ำเป็นคืนเนอตามธรรมเนียม คือซูป ปลา เนื้อ นก ผัก ขนม ผลไม้ ของกินเล่น แต่กาแฟกินบนคาคาฟาเมื่อมาในตอนนี้ เพราะเย็นสบายกว่าในห้องสูบบุหรี่ ทั้งการกินดีบริบูรณ์เช่นว่ามานี้พอก็กินไม่ได้มาก ไม่ใช่เพราะเจ็บไข้อันใด แต่เป็นด้วยลำคอ ฤกระเพาะอาหารไม่**บาน**รับอาหารที่แห้งแข็งแลรสเคี้ยวเช่นนี้ **กลืนลงไปก็แคบเสียวเฉยๆ ต้องการหว่ายสักเส้นหนึ่งกระทั่งเหมือนกรอกโปรดศพ** แต่ถ้าเข้าต้มเอาข้าวสวยถูกลำคอเข้าคูดัน**แยมโล่ง**ลงไปตลอดกระเพาะอาหาร

(ไกลบ้าน ล.๓ :๓๑๐)

นอกจากนี้ วิธีที่ทรงพรรณนาความต้องการเสวยอาหารไทยอย่างเช่น ปลาเกลือทอด ไข่เค็ม หอยหลอด น้ำพริก อีกทั้งต้องใช้สมาธิอย่างสูงในการขบเคี้ยวไม่ให้เผลอเสวยอาหารเหล่านั้นควบคู่ไปกับการหาหนังสือมาอ่าน เพื่อให้ลิ้มรสชาติอาหารฝรั่งที่มีแต่ความมันเลี่ยน และอาหารทะเลจำพวกปลาหรือหอย นับว่าแสดงให้เห็นความรู้สึกอัดอั้นทรมานทั้งร่างกายและจิตใจ เนื่องจากมีความต้องการที่จะเสวยอาหารไทย แต่ไม่สามารถทำได้ ทั้งยังต้องพยายามลิ้มรสชาติอาหารฝรั่งที่ไม่ทรงโปรดอีกด้วย หรือเมื่อทรงใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐานโดยสมมติให้อาหารต่างๆ ทำอากัปกริยาเสมือนบุคคล เช่น กล่าวว่บรรดา “**อ้ายกับเข้าฝรั่งผลไม้หน้าสลอน**” อยู่ตลอดเวลา

ในห้วงความคิดของพระองค์ จึงยิ่งสื่ออารมณ์ความรู้สึกอีกอัศจรรย์ตามดั่งกล่าวให้ชัดเจนขึ้น ดัง
ทรงพรรณนาว่า

พอนอนหลับ ๗ ทุ่ม ไปตื่นขึ้นด้วยความหวีได้ความว่า ๑๐ ทุ่ม
ครึ่ง นึกว่าจะแก้ได้ตามเคยคือคืบน้ำลงไปเสียดัก ๓ อีก จึงได้คืบ แล้ว
นอนสมาธิต่อไปใหม่ ให้เสียวๆในคอ แลเห็นปลาอุราทอดใส่จานมาอยู่
ที่ในยศฯ จับไล่กันพอจะจางไป ไข่เค็มเปรมมันย่องมาโผล่ขึ้นแทน แล้ว
คราวนี้เจ้าพวกแห่งปลากระบอก หอยหลอด น้ำพริก มาเป็นแถวเรียก
น้ำชามากินเสียดักครั้งด้วย เปิดไฟฟ้าขึ้นอ่านหนังสือจะให้ลืมหอกผีปลาผี
หอยมาหลอก หนังสืออิริยาบททั้งหมด เมื่อแรกนอนเหลือแต่หนังสือ
เมื่อหัวค่ำต้องการหาयरกระทู้ ทำไมมาอ่านหนังสือนี้กลับเห็นไปว่าดูพอ
ใช้ได้ ให้กินเวลาหิวนี้ก็เอา แต่พอนึกขึ้นอายกับเข้าฝรั่งโผล่หน้าสลด
ขึ้นมาแล้ว คุๆไปมันก็เลื่อนทั้งนั้น

(ไกลบ้าน ล.๓ :๓๑๐)

หลังจากที่ทรงไม่สามารถระงับความหวีได้แล้ว จึงได้เรียกให้มหาดเล็กนำผลไม้มาถวาย
พระองค์ก็ทรงใช้ภาพพจน์เพื่อสื่อความรู้สึกหลังจากได้เสวยแอปเปิลไปหนึ่งผลว่า รู้สึกเพียงผงลูก
แอปเปอลตกถึงกระเภาเท่านั้น ดังที่ทรงพรรณนาไว้ว่า

เห็นจะไม่ได้การ สู้มันไม่ไหวเรียกอ้ายพ่อนไปคลำๆดู มันมีลูก
ไม้อะไรอยู่ที่ไหนไม่ว่า ให้เอามาให้ลูกหนึ่ง อ้ายพ่อนไปสักครู่หนึ่ง
กลับมาบอกว่า “มีแต่แอ็บเป้อด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม” ตอบว่า “แอปเปอล
ไม่ใช่ลูกไม้เอาเอามาเถอะ” พอได้มาต้องลูกขึ้นนั่ง หันเคี้ยวเข้าไปสักครึ่ง
ลูก นึกว่าถ้ากินมากเข้าไปเวลาตึกเห็นจะไม่ดี จึงหยุดกินแต่เท่านั้น สั่งให้
ไปบอกพระราชวรินทร์เวลาเช้า ให้ไปบอกให้กูกในเรือหุงเช้าสำหรับกิน
เวลาเช้า เพราะนึกว่าถ้าหุงเองคงจะทนเช้าไม่ได้ กูกเรือนี้นับว่าหุงเป็น เคย

ไม่คิดบองครวมาแล้ว พอสั่งเสร็จล้มตัวลงนอน **รู้ว่าผงลูกแอบเปอลตกถึงกระเภาะเท่านั้น** ผีสางพวกกึ่งปลาเลยไม่มาหลอก หลับสนิทดี

(ไถลบ้าน ถ.๓ :๓๑๑)

การใช้ภาพพจน์แบบอติพจน์เช่นนี้ สะท้อนว่า แม้พระองค์จะรู้สึกเสมือนว่ามีได้เสวยอะไรเลย จะมีก็เพียง **“ผงลูกแอบเปอลตกถึงกระเภาะเท่านั้น”** แต่ก็สามารถบรรเทาความรู้สึกหิวไปได้บ้าง ดังที่ทรงกล่าวไว้ว่า **“พอสั่งเสร็จล้มตัวลงนอน รู้ว่าผงลูกแอบเปอลตกถึงกระเภาะเท่านั้น ผีสางพวกกึ่งปลาเลยไม่มาหลอก หลับสนิทดี”** จึงยังเป็นการเน้นภาวะความรู้สึกหิวที่เกิดขึ้นว่ามีมากเพียงใดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะขนาดแค่ผงแอบเปอลก็ยิ่งทำให้หิว แสดงว่าทรงต้องรู้สึกหิวรุนแรงมาก

ครั้นถึงเวลารุ่งเช้าก็ได้ทรงเสวยอาหารที่ปรุงขึ้นอย่างเรียบง่าย เพราะเสบียงที่เตรียมมาขาดแคลน เหลือเพียงเครื่องปรุงต่างๆ ได้แก่กะปิ น้ำตาล มะนาว และพริกป่น เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามอาหารที่ปรุงขึ้นก็มีลักษณะคล้ายน้ำพริกที่ทรงนำมาคลุกข้าว ทำให้ทรงเสวยอาหารได้มาก ไม่รู้สึกว่าเป็นอาหารฝรั่งที่มีแต่ความเลี่ยนแข็ง พระองค์ทรงใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อสื่อความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการได้เสวยอาหารนี้ว่า **“คอเหมือนเปิดปากถุง ไล่ลงไปหายพร่อง”** การขยายความรู้สึกโดยเลือกสื่อเปรียบเทียบใกล้ตัวผู้อ่านอย่างสูงที่เปิดกว้างออก มาเปรียบเทียบกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นหลังจากการการกลืนอาหารผ่านลำคออย่างเอร็ดอร่อย จึงสามารถสื่อความรู้สึกของพระองค์ได้อย่างชัดเจน ดังทรงพรรณนาไว้ว่า

พอล้างหน้าแล้วก็ได้กิน พระยานุรุชเช็ดคิบครวาก่อน เลขหุงเปียกไปนิด อ้ายเสบียงก็เปนครืดติดตีตาศรีคยศ จะขึ้นไปเวียงเสบียงก็หมด ตาศรีคยศ อุดแทบตายเออ” เหลือกระป๋องน้ำตาลติดกันขวดเอามาปนกับมะนาวบีบ พริกป่นโรยลงไปหน่อย คลุกเข้ากินกับหมูแฮมแลกับฝรั่งเพลินอ้มสบายดี **คอเหมือนเปิดปากถุง ไล่ลงไปหายพร่อง ไม่ได้มาตันอยู่น่าอกเช่นขนมปัง**

(ไถลบ้าน ถ.๓ :๓๑๑-๓๑๒)

พระองค์ทรงพระรณาคความโหยหาพระกระยาหารไทยไว้ยี่สิบขวบตอนหนึ่ง แสดงความรู้สึกรุนแรงที่เกิดขึ้นชัดเจนยิ่ง รู้ได้จากที่ทรงต้องใช้สมาธิอย่างสูงในการข่มใจไม่ให้อยากเสวยอาหารเหล่านั้น ควบคู่ไปกับการหาหนังสือมาอ่าน เพื่อให้ลิ้มรสชาติอาหารฝรั่งที่มีแต่ความมันเลี่ยน และอาหารทะเลจำพวกปลาหรือหอย เป็นการแสดงให้เห็นความรู้สึกอดทนมานั่งร่างกายและจิตใจ เนื่องจากมีความต้องการที่จะเสวยอาหารไทย แต่ไม่สามารถทำได้ ทั้งยังต้องพยายามลิ้มรสชาติอาหารฝรั่งที่ไม่ทรงโปรดอีกด้วย พระองค์ทรงใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐานแล้วพระรณาคความต่อเนื่องกันไปโดยสมมติให้อาหารไทยหลากหลายประเภทแสดงกิริยาอาการต่างๆ ทั้ง ล้อหลอก พลอยกำเริบ สงสารไม่ยกหลอก มาเมียง กิริยาเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของพระองค์ ที่ต้องพยายามข่มกลั่นความโหยหาอย่างเต็มที่ จึงทรงรู้สึกว่ อาหารหลากหลายชนิดสามารถแสดงกิริยาท่าทางของคนได้ โดยอากัปกิริยาทั้งหมดที่เกิดขึ้นแสดงนัยของการคุกคาม รุกเร้า หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของพระองค์ทั้งสิ้น แต่ด้วยความละเอียดในการเลือกสรรคำจึงทำให้รู้ได้ว่าพระองค์ทรงโปรดอาหารชนิดใดมากเป็นพิเศษ เช่น ทรงกล่าวถึงแกงเผ็ดที่ “โผล่” ขึ้นมาเป็นลำดับแรก โผล่ไปจนถึงกะปิที่ว่า “มาเมียง” ในท้ายสุด และยังทำให้เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกขณะนั้นได้มากขึ้น เพราะอาหารบางชนิดที่ไม่น่าจะมีรสอร่อยก็ยังคงทรงนึกถึง เช่น ยำแตงกวา ที่ปรุงง่าย ๆ นั้นก็ “พลอยกำเริบ” เป็นต้น ช่วงเวลาที่ทรงคำนึงถึงอาหารเหล่านั้น พระองค์ต้องพยายามข่มพระเนตรไว้มิเช่นนั้นจะยิ่งเห็นอาหารมากมายทยอยกันเข้ามาในความคำนึง แต่กระนั้นก็ไม่เป็นผลเพราะแม้จะเบิกระเนตรก็ยังเห็นอาหารชนิดอื่นๆ เรียงแถวกันเข้ามาไม่ต่างกัน นอกจากนี้การขยายรายละเอียดโดยยกตัวอย่างอาหารแต่ละชนิดเรียงลำดับตามความชอบส่วนพระองค์เฉพาะที่ทรงโปรดเป็นพิเศษ ประกอบด้วย ปลาสุทนต์ ไข่เค็ม หอยหลอด น้ำพริก และกะปิแก้ว ทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับกลิ่น รส สี สันของบรรดาอาหารเหล่านั้นร่วมอีกด้วย ดังทรงพระรณาคไว้ว่า

ในกำลังนึกอยู่นั้นเองเข้ากับแกงเผ็ดโผล่ขึ้นมาในในสายตาที่หลับๆ
 ประเดี้ยวไข่เจียวจิ้มน้ำพริก ประเดี้ยวทอดมันกุ้ง ปลาแห้งผัดอะไรพวก
 กันมาล้อหลอกเสียใหญ่ หลับตาไม่ได้ต้องลิ้มลิ้มก็แลเห็นแกงทโพหลอก
 ได้ทั้งกำลังตื่นๆ เช่นนั้น จนชั้นยำแตงกวาก็พลอยกำเริบ ดีแต่ปลาร้า
 ขนมหินน้ำยาถ่าน้ำพริก สงสารไม่ยกมาหลอก มีแต่เจ้ากะปิแก้วมาเมียงอยู่
 ไกลๆ

ในด้านภาษาจินตภาพที่สื่อถึงความทุกข์ทรมานจากพระอาการประชวรก็มีอยู่ไม่น้อย มีเนื้อความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑๐ พระองค์ทรงกล่าวถึงพระอาการประชวรและคาดการณ์ช่วงเวลาสวรรคตไว้อย่างสะท้อนใจยิ่ง เนื่องจากทรงตรัสไว้ว่าอีกเพียง ๓ ปีหลังจากเสด็จประพาสครั้งนั้น พระองค์จะต้องสวรรคต เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ใจเพราะหลังจากนั้นเพียง ๓ ปี เมื่อ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ พระองค์ก็เสด็จสวรรคต พิสูจน์ว่าทรงรู้อยู่ตลอดทุกขณะว่ามีเวลาเหลืออีกไม่มากนัก แต่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจโดยไม่เห็นแก่ความทุกข์ยาก สะท้อนถึงสภาวะที่ทรงต้องอดทนได้อย่างดี ดังความว่า

พ่อกลัวจะตายในสามปีนั้นไม่ตาย ถ้าผ่อนทำงานให้น้อย
ลงหน่อย นอนให้มากขึ้นอีกหน่อย จะอยู่ได้ ๘๐ พ่อก็บอกแกว่านี่
เป็นการทรมานของหมอตตามเคย พ่อไม่เชื่อ แกไม่ยักฟังดันทุ่มไป
อีก แกว่าที่วันนี้ตามลักษณะกำลังร่างกายที่จะเป็นไปได้ตามที่แลเห็น
เช่นกับรูปร่างแลหัวใจปอดหนุมกว่าอายุ เว้นแต่ถ้ามีโรคไทยอันใด
กระแทกกระทั้นมา นั่นก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะอยู่ไปไม่ถึง

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๕)

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อพระองค์ทรงรู้สึกทรมานจากอาการปวดเมื่อย ทรงเน้นให้ผู้อ่านเข้าใจความเจ็บปวดนั้นลึกซึ้ง ด้วยตรัสไว้ว่า ตรงส่วนขาที่ปวดเมื่อยนั้นมีอาการเปลี่ยนแปลงไป บางวันก็คล้ายกับหดยายเหลือเพียงข้างเดียว แสดงถึงความเจ็บปวดที่มากเป็นพิเศษ บางวันข้างหนึ่งเต็มขาปกติดี แต่อีกข้างกลับเหลือเพียงครึ่งเดียว แสดงว่าเจ็บปวดน้อยกว่า ถึงขนาดที่เมื่อลองจับดู กลับไร้ความรู้สึกไปได้ จากวิธีที่ทรงขยายความนี้ สามารถทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงความเจ็บปวดทรมานอย่างยิ่งยวด ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้เอะกัณมากจึงได้นำแร่กิน เพราะตั้งแต่วันลงเรือพระยาบุรุษ
บอกว่า ไปทะเลหมอบห้ามไม่ให้กินน้ำแร่ ครั้งต่อว่ากันเป็นว่าห้ามแต่วัน
แรก ตกลงเปนไม้ไปกินเข้ากลางวันได้ เพราะไม่สะดวก เมื่อยปวดไปหมด
ทั้งตัว จะบ่นก็จะเหนื่อยหู เปนอันรวมความว่าหัดทหารง่ายกว่าหัดให้คน

นวด มันจำแห่งไม่ได้จริงๆ ไม่ใช่ขี้เกียจ **แสบาบลาได้ว่าบางวันขาพ้อมีข้างเดียว บางวันข้างหนึ่งเต็มขา ข้างหนึ่งอยู่เพียงหัวเข่า เป็นความสัจย์จริงไม่แลเห็นท่อนล่างแลกลำไม่พบเลยดังนี้**

(ไกลบ้าน ล.๑:๕๕)

ในระหว่างเดินทางครั้งนั้น พระองค์ทรงประชวรด้วยโรคบิด ได้เสวยพระโอสถแล้วบรรทม ความรู้สึกหลังเสวยพระโอสถนั้นทรงใช้คำ “เมายา” แสดงภาวะวิงเวียนอย่างหนัก ขณะที่บรรทมนั้นทรงใช้คำว่า “นอนเปียก” สะท้อนพระวรกายที่อ่อนล้าอ่อนแรง ไม่สามารถขยับไปไหนได้ ครั้นพอจะเสวยพระกระยาหาร ก็ต้องดื่มชุปเอง เพราะแม้ทางโฮเตลจะจัดเตรียมไว้ให้ แต่ก็มีมันเลี่ยนเกินไป ทรงรู้สึก “คลื่นเหียน” คือทั้งวิงเวียนทั้งคลื่นไส้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะลุกไปปรุงชุปนั้นได้เอง เพราะ “ตั้งหัวไมใคร่จะตรง” คำนี้ก็สื่ออารมณ์ประกอบกับอาการปฏิกิริยาชัดเจน คือเดินโซเซไปมา จะเห็นว่าคำที่หมดที่ทรงเลือกมาใช้เป็นการบรรยายรายละเอียดทุกช่วงตอนทำให้ผู้อ่านเข้าถึงพระราชหฤทัยของพระองค์ได้มาก ดังทรงกล่าวว่า

วันนี้รู้สึกเป็นบิด จนถึงมีปวด **เมายา**เต็มทีเลขนอนเปียกอยู่กับที่ ต้องเลิกอาหารแรงๆ ดื่มชุปกินเอง เพราะชุปที่ครัวดื่มกินไม่ได้เป็นมันเลี่ยน**คลื่นเหียน** แต่ลุกขึ้นดื่มเองไมใคร่จะได้ ตั้งหัวไมใคร่จะตรง กินเย็นแล้วอาหารไม่อยู่ รู้สึกความลำบากเป็นที่สุด ไม่เคยเช่นนี้เลย รายงานวันนี้จึงจะเอาสมประดีอะไรไม่ได้

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๖๘)

พอถัดมาอีกวันหนึ่ง พระอาการประชวรยังไม่ฟื้นตัว ทรงเล่าว่าพระองค์นั้น “หลับซึ่มๆ” หากใช้คำว่า “หลับ” ก็ควรแสดงภาวะที่ไม่รู้สึกตัว แต่ทรงเพิ่มคำว่า “ซึ่มๆ” เข้าไปด้วยหมายความว่า พระองค์ไม่สามารถข่มพระเนตรเพื่อบรรทมได้จริง เพราะทรงเป็นบิด ความทุกข์ทรมานที่รุมเร้านี้สะท้อนผ่านคำที่ทรงเลือกมาใช้จนผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วยอย่างลึกซึ้ง ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อคืนนี้**หลับซึ่มๆ** เรื่อยมาจนกระทั่งวันนี้ ที่เป็นบิดยังไม่หายแต่ไม่ปวด อ่อนเพลียมาก ครั้นเวลาบ่ายได้ออกไปเดิน กลับมาอ่อนเพลียแล

ง่วงวันนี้ นับว่าค่อยยังชั่วขึ้น มีอะไรจะเขียนต่อไปอีกก็ได้ แต่ยังไม่สะดวกใจ ยังไม่มีก๊อขายจะเขียน

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๖๘)

เนื่องจากความทุกข์จากพระอาการประชวรแล้ว ยังทรงอิศอัถพระพระราชหฤทัย เกรงว่าผู้อื่นต้องมาเดือนร้อนเพราะพระองค์ จึงเปรียบว่าพระองค์นั้นไร้ค่าเป็นเพียง “ตัวแมง” ในขณะที่เดียวกันก็ต้องบรรทมอยู่ตามลำพัง คำว่า “นอนจม” สะท้อนว่าทรงรู้สึกพระวรกายนั้นหายไปในที่นอนนั้น แล้วยังทรงใช้คำว่า “ใจคิง” ที่สื่อสภาพของพระหทัยที่ห่อเหี่ยวแบบค่อยๆจมไปในกองทุกข์นั้นทีละน้อย จนไม่เหลือหัวใจอยู่อีกแล้ว หรือคำว่า “เหี่ยว” เป็นความรู้สึกเหี่ยวแห้ง ไม่มีชีวิตชีวา ภาษากวีจินตภาพทั้งหมดนี้ สื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมไปด้วยว่า พระองค์ทรงรู้สึกเพียงพระหทัยทั้งดวงกำลังหายไป แล้วยังเหี่ยวแห้งไร้ชีวิตชีวา ทั้งสภาพพระวรกายที่อ่อนล้าอย่างที่สุด เป็นความทรมาณอย่างที่สุดแล้ว ดังทรงกล่าวว่า

ความทุกข์เวทนาในระหว่างนี้ก็ไม่แปลกอะไรขึ้น ลางที่จะโตรมไปเสียก่อน จึงได้คิดการที่จะไปเที่ยวย้ายสถานที่ เปลี่ยนที่ทุกวัน กว่าจะถึงวันเฉลิมพระชนม์พรรษาจึงจะกลับมา มีวัน ๖ วัน แต่ก็ไม่แน่ ถ้าหากว่ามัน **ไม่สบายอ่อนเปลี้ย** อยู่แฉบางที่จะหาอาหารยาก ด้วยกินอาหารธรรมดาไม่ได้ก็จะกลับทำให้ไม่สบาย บางทีนอนพะอะทนอยู่เช่นนี้จะคิดว่ ความรำคาญที่จะต้องนอนอยู่เช่นนี้ ที่มีเรื่องไม่มีอะไรจะทำ เกิดมา**ปนตัวแมง** กวนพวกบ้านไม่ให้พวกเขามีความสุข นอนจมอยู่ในที่นอนคนเดียว **ใจมันก็คิงลงไป คิงลงไป** ถ้าจับฟุ้งขึ้นมาแลจะเลยเป้นบ้า **เหี่ยวลงไป** ก็จะเลยเจ็บมาก จึงไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๗๕)

บางวันพระองค์ก็เสด็จออกจากที่ประทับไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อหวังจะออกกำลังพระวรกายบ้าง ทรงใช้คำว่า “อ่อนใจ” เพื่อสะท้อนความรู้สึกท้อท้อที่ไม่หายขาดจากพระอาการประชวร วิธีที่พระองค์ทรงขยายความต่อเนื่องกันไป ก็ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกส่วนพระองค์ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจะเห็นว่าความท้อท้อที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากสภาพพระวรกายที่อ่อนแอ พอเสวยพระกระยาหาร

เข้าไปก็กลับไป “เต็มอยู่ในอก” ครั้นจะบรรทมก็รู้สึก “หายใจขัด” “เต็มล้นที่คอ” หากจะเสด็จไปไหนทรงงานหนักมากเข้าก็เกิดอาการ “ลมขึ้นมาจากอยู่ที่นอกร่าง” คำเหล่านี้แสดงอาการเจ็บป่วยทางกายที่ส่งผลถึงอารมณ์อย่างลึกซึ้ง ดังทรงกล่าวว่า

เมื่อคืนนี้เห็นว่าสบายขึ้นจึงลงไปกินข้าที่โต๊ะ ถูกอาหารหนักเข้า กลับมารู้สึกว่าเต็มอยู่ในอก แต่นอนก็หลับง่าย แต่ไม่สนิท รู้สึกหายใจขัด ช่องแลเต็มล้นที่คอปวดหลัง กิริยาบอกว่าจะจุกอย่างเช่นเมื่อมาคราวก่อน กินน้ำมันสละระแหงก็สงบให้ประเดี๋ยวเดียว จะทำก็ไม่พอ หมด ประดัก ประเดิดต่างๆ กลับไปได้อีกทอดหนึ่ง ตื่นขึ้นมากราวนี่ใส่ใหญ่ ต้องกินยาอีกขนานหนึ่งจึงได้ถอย จนวันนี้อยู่ข้างจะ **อ่อนใจ** เวลาบ่ายอากาศดี ได้พยายามไปเดินที่ในป่ากเปนอันมากเดินช้าๆก็ไม่เป็นไร เดินเร็วหน่อยก็เหนื่อย เพราะลมมันขึ้นมาจากอยู่ที่อก ได้ลองจนกระทั่งช่วยตาแก่โกยหญ้า ส่งขึ้นบรรทุกเกวียน ก็ทำได้แต่ว่ารู้สึกเหนื่อย

(ไกลบ้าน ล.๓:๑๖๗)

บางครั้งทั้งความเบื่อหน่ายยามว่างเว้นจากพระราชกรณียกิจ และพระอาการประชวรที่รุมเร้า ทำให้พระองค์ทรงเปรียบว่าพระองค์นั้น “เหมือนตาแก่ๆที่ไม่ทำอะไรนอนจนตัวเป็นลายเสื้อคอตลอดวันตาย” ความที่ขี้ขี้ขึ้นมาเปรียบนี้สื่ออารมณ์ได้ลึกซึ้ง ขณะที่ทรงเปรียบว่าพระองค์นั้นเหมือน“ตาแก่ที่ไม่ทำอะไร” ก็ให้ความรู้สึกได้ว่ารู้ค่า “นอนจนตัวเป็นลายเสื้อ” คือ นอนอยู่กับที่เป็นระยะเวลานานแสนนาน และ “คอตลอดวันตาย” ยิ่งสื่อว่า ณ ช่วงเวลาที่รอคอยนั้นไร้ความหวัง มีจุดหมายคือความตายเท่านั้น นั่นคือ ไม่ว่าจะยังทรงมีชีวิตอยู่ก็เปรียบเสมือนได้ตายแล้วทั้งเป็น ดังทรงกล่าวว่า

ความจริงไม่สู้สบาย ดูหายใจไม่ใคร่จะเรียบร้อย แลความรู้สึกเบื่อหน่ายจืดเต็มที รู้สึกตัวเองในเวลา **เหมือนตาแก่ๆ ที่ไม่ทำอะไรนอนจนตัวเป็นลายเสื้อคอตลอดวันตาย** สนุกก็ไม่มีอะไรสนุก เห็นหมดแล้วไม่มีอะไรแปลกสักอย่างเดียว

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๐๑)

เมื่อการเดินทางใกล้สิ้นสุดลง พระองค์ทรงส่งพระราชหัตถเลขานับนี้เป็นฉบับสุดท้ายมายังประเทศไทย จึงได้เล่าถึงการเสด็จประพาสครั้งแรกที่มีพระราชประสงค์หลักคือประกอบพระราชกรณียกิจทำให้ลืมความคิดถึงห่วงใยไปได้บ้าง ต่างไปจากครั้งนี้ที่มีเวลาเหลือว่างอยู่มาก ทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทรงเอาพระทัยไปผูกกับ “บ้าน” พระองค์ทรงใช้คำว่า “สะใจ” เพราะ“เวลากำหนดที่จะถึงก็ใกล้เห็นหลังอยู่แล้วจึงขอบ่นเสียให้ “สะใจ” หมายความว่า นับจากส่งพระราชหัตถเลขานับนี้แล้วก็จะไม่ได้เขียนระบายความรู้สึกอีก และระยะเวลาที่เหลือก็เชื่อว่าจะเป็นช่วงสั้นต้องอาศัยเวลาเดินทางแรมเดือน คำว่า “สะใจ” นี้สามารถสื่ออารมณ์คิดถึงรุนแรงได้ชัดเจนทรงกล่าวว่า

พ่อได้หยุดบ่นมาเสียช้านานแล้ว ถึงเรื่องทีคิดถึงลูก ฤๅคิดถึงบ้านเมืองอย่างใด เพราะขยับขยับก็ทำให้ใจไม่สบาย แต่หนังสือเที่ยวนี้บางทีจะเป็นฉบับหลังที่สุด ซึ่งพ่อจะส่งจากยุโรป เวลากำหนดที่จะถึงก็ใกล้เห็นหลังอยู่แล้วจึงขอบ่นเสียให้สะใจ เมื่อมาครั้งก่อนมีการงานซึ่งต้องคิดต้องทำไม่สำเร็จได้ง่าย ใจท้อผูกพันอยู่เสียด้วยการงาน ไม่สู้รู้สึกซำถาเดื่อคร้อนเท่าใด

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๒๔)

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงใช้คำอื่นๆ เพื่อแสดงความอึดอัดเพราะว่างเว้นจากพระราชกรณียกิจ ทั้งทรง “เดื่อคร้อนรำคาญ” และ “เหนื่อยหน่าย” ที่ต้องอยู่โดยไม่ทำอะไร ความรู้สึกนี้เมื่อผนวกเข้ากับความคิดถึงจึงส่งผลให้ทรง “เบื่อๆ ไม่สู้ชื่นชมยินดี” หรือ “เบื่อใจ” และบางครั้งก็รู้สึก “เคล้งกว้าง” คำทั้งหมดนี้รวมกันสื่อความอึดอัดที่ประเดประดังเข้ามาในช่วงเวลานั้นได้ดียิ่ง ดังทรงกล่าวว่า

มาคราวนี้มีเวลาว่างได้หยุดพักมาก กลับเป็นเครื่องเดื่อคร้อนรำคาญ รู้สึกว่าไม่มีอะไรจะทำ เหนื่อยหน่ายในการอยู่เปล่า ซึ่งยากที่ผู้ใดจะเชื่อเมื่อไม่เป็นคนที่เคยทนทานความหนักมาแล้ว แลต้องมาอยู่เปล่ารู้สึกตัวว่าไม่มีประโยชน์ เช่นพ่อเคยรู้สึกเขาจะคิดว่าปรารถนาหาความสุข คิดถึงลูกเมียไปอย่างเดียว แกล้งเอาว่างเปล่าขึ้นยกแก้หน้า ความจริงอันนี้คงมีผู้ที่เคยทำงาน ซึ่งจะรู้สึกน้ำใจพ่อได้บ้าง เว้นแต่จะน้อยตัวเป็นธรรมดา แลให้จะปฏิเสธว่าไม่ได้คิดถึงลูกเมีย บ้านเรือนเลขนั้นก็ไม่ไร แต่พ่อรู้สึกตัวว่าได้รับ

ความหนักทั้ง ๒ อย่างมาประดัง จึงทำให้**เบื่อบ้าง ไม่สู้ชื่นชมยินดีต่ออะไรนัก**
รู้สึกแคว้งคว้าง ไม่มีอะไรจะทำอยู่เป็นนิจ เมื่อเวลาเที่ยวไปมา**เหน็ดเหนื่อย**
 ยังชักกว่าอยู่ที่เดียว จะว่าทำงานก็ออกจะไ้มากกว่าเวลาหยุดอยู่นิ่งๆ เวลา
 อยู่นิ่งๆ **เบื่อกว่า** ทำงานก็ไม่เป็นแก่นสาร มันจับๆวางๆ ไปแต่เวลาไปในเรือดู
 จะเดือร้อนน้อยกว่าอยู่บนบก

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๒๔)

จึงสามารถสรุปได้ว่า ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์ทั้งหมดนี้ช่วยให้ผู้อ่านได้ซึมซับอารมณ์
 ความรู้สึกอันเกิดจากสาเหตุนานัปการได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังจะเห็นจากที่ทรงเลือกใช้คำเกี่ยวกับความ
 รู้สึกทางใจ คำเหล่านี้ทรงใช้อย่างหลากหลายเพื่อสื่ออารมณ์ที่ต่างกันไป แม้จะเป็นความคิด
 คำหนึ่งถึงสิ่งเดียวกัน แต่หากเกิดขึ้นคนละช่วงเวลาหรือสถานการณ์คำที่ใช้ก็ไม่เหมือนกัน หากเป็น
 การใช้ภาพพจน์ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถเลือกภาพพจน์เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกมาสู่ผู้อ่าน
 ได้กินใจยิ่งนัก เมื่อคำและภาพพจน์เหล่านี้ไปปรากฏในบริบทของการบรรยายหรือพรรณนา
 อารมณ์ในช่วงเวลาและสถานการณ์ต่างๆ ที่แทรกอยู่ในพระราชหัตถเลขาชุดนี้ จึงทำให้เรื่องราวที่
 ทรงถ่ายทอดนั้นเกิดรสทางวรรณคดีอีกด้วย

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ปรากฏลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม และ
 นามธรรม รวมทั้งที่สื่ออารมณ์ มากกว่าภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมแต่เพียงประการเดียว จึงทำ
 ให้เกิดวรรณศิลป์ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ภาษาวรรณศิลป์จัดเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้พระ
 ราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็น วรรณคดีร้อยแก้ว นั่นเพราะ “...บทประพันธ์ที่เป็นวรรณคดี คือ บท
 ประพันธ์มุ่งให้ความเพลิดเพลิน ให้เกิดความนึกคิด (imagination) และอารมณ์ต่างๆ ตามผู้เขียน
 นอกจากนั้น บทประพันธ์ที่เป็นวรรณคดีจะต้องมีรูปศิลปะ(form) รูปศิลปะนี้เองทำให้เกิดความ
 งาม...” (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ๒๕๔๔:๓๑) และ “รูปศิลปะ” ที่อ้างถึงนี้แท้จริง หมายถึง
 “วรรณศิลป์ คือ การแต่งคำประพันธ์ให้ดีเด่นถึงขั้นสูง เพียบพร้อมไปด้วยความงามความไพเราะ”
 (ชลดา เรื่องรักย์ลิขิต ๒๕๔๑:๑๘๘) จากการศึกษา จะเห็นว่า ในแง่ของความเป็นวรรณคดี
 ร้อยแก้ว พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับความไพเราะสละสลวยของการเรียบเรียงความอยู่มาก
 ดังเกิดการร้อยเรียงคำ และประโยคให้มีจังหวะจะโคน มีเสียงสัมผัส อันเป็นคุณสมบัติของร้อยแก้ว
 การใช้คำมีทั้งทรงสร้างเสียงสัมผัสพยางค์และสระ สำหรับประโยคที่ทรงใช้นั้น พระองค์ทรง

เลือกประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้างเพื่อให้การเรียบเรียงความสละสลวย มีเสียงเสนาะจากคำหรือวลีที่เขียนซ้ำต่อเนื่องกัน นอกจากนี้ ไขว่ว่าพระองค์จะมุ่งแต่สร้างเสียงสัมผัสและจังหวะเท่านั้น จะเห็นได้ว่าทั้งคำ ภาพพจน์ รวมทั้งสิ่งที่พระองค์ทรงเลือกมาเปรียบเทียบนั้นยังสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกพร้อมทั้งเห็นภาพแจ่มชัดอีกด้วย สอดคล้องกับ *ชลดา เรื่องรักษ์ลิจิต* (๒๕๔๑:๑๖๐) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับผลจากการใช้ความเปรียบเทียบเพื่อให้อ่านได้ซึมซับความงามของวรรณคดี ใน *ทะเลพ่าย ศรีมหาภพย์* “...การเปรียบเทียบทำให้อ่านเห็นความงดงามซึ่งในทางวรรณคดีถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ผู้อ่านจะเห็นความงามของสิ่งที่วิกล่าได้ถึงชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อมีความเปรียบเทียบเคียง...”

ด้วยเหตุนี้ ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมและนามธรรม รวมทั้งการสื่ออารมณ์จึงทำให้ภาษาจินตภาพมีคุณค่าในด้านที่ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่อง *ไกลบ้าน* เป็นทั้งสารคดีบันเทิงภาพการเดินทางอย่างแจ่มชัด และเป็นวรรณคดีที่ทำให้อ่านเข้าถึงพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างลึกซึ้ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕

พระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สะท้อนผ่าน การใช้ภาษาจินตภาพ

จากที่ผู้วิจัยได้ให้นิยามของคำว่า “ภาษาจินตภาพ” ว่า “ภาษาจินตภาพ หมายถึง ภาษาที่ใช้ถ่ายทอดภาพทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเกิดจากการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสของผู้เขียน มาสู่ผู้อ่าน ส่งผลให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพนั้นในจิต รวมทั้งเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม” สะท้อนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เขียนที่จะใช้ภาษาจินตภาพได้สัมฤทธิ์ผล กล่าวคือ ในขั้นต้นต้องเป็นผู้มีความสามารถใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งที่มากระทบ ทั้งยังต้องสามารถค้นกรองภาษาให้ตรงกับการรับรู้ นั้น ลำดับสุดท้าย ผู้เขียนอาจต้องการแสดงข้อคิดต่อสิ่งนั้นหรือไม่ก็แล้วแต่ความประสงค์ หากแสดงความเห็นอย่างไรก็เป็นการสะท้อนวิธีคิด วิธีคิดนี้เองที่สะท้อนภูมิรู้หรือปัญญา

สิ่งเหล่านี้สะท้อนพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยของพระองค์ ๓ ประการ ดังนี้

๕.๑ ความเป็นนักปราชญ์

๕.๒ ความเป็นกวี

๕.๓ ความเป็นนักวิจารณ์

๕.๑ ความเป็นนักปราชญ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความเป็นนักปราชญ์ หรือความเป็นผู้มีปัญญารอบรู้อย่างแตกฉาน เมื่อทรงหยิบเรื่องใดมากล่าวถึง ก็สามารถแสดงภูมิรู้จริง ลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพสะท้อนความเป็นปราชญ์ในพระองค์ได้แจ่มชัด พิจารณาจากความที่ทรงช่างสังเกต จดจำรายละเอียดสิ่งต่างๆ อย่างแม่นยำทุกแง่มุม จึงทำให้เมื่อพระองค์วิเคราะห์สิ่งใด ก็ทำให้ผู้อ่านได้เกิดปัญญาความรู้แตกฉานตามไปด้วย

ความช่างสังเกตและช่างจดจำ เป็นหัวใจสำคัญของการอธิบายภาพแปลกใหม่ เพราะทำให้มองเห็นลักษณะที่น่าสนใจ และลักษณะอันเด่นชัดของสิ่งต่างๆ จากการศึกษา จะเห็นได้ชัดว่า พระองค์ทรงสังเกตลักษณะร่วม และลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ มากมาย เมื่อทรงสังเกตเห็นเอกลักษณ์ดังกล่าวแล้ว ยังทรงพระปรีชาสามารถจดจำรายละเอียดของสิ่งเหล่านั้นอีกด้วย สิ่งที่ทรงสังเกตและจดจำนี้มาจากหลายแหล่งความรู้ ได้แก่ ธรรมชาติ ตำรา ประสบการณ์ เป็นอาทิ

เมื่อเสด็จไปยังเมืองต่างๆ ด้วยความที่ทรงช่างสังเกต จดจำนี้เอง ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้แง่มุมต่างๆ อย่างครบถ้วน สังเกตจากการบรรยายหรือพรรณนาภาพใดภาพหนึ่ง พระองค์จะเก็บรายละเอียดองค์ประกอบส่วนต่างๆ อย่างถี่ถ้วน ความละเอียดของภาพนี้เองที่เกิดจากความช่างสังเกตและจดจำ สะท้อนความเป็นนักปราชญ์ได้ชัดเจน

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีอยู่หลายตอนที่สะท้อนความช่างสังเกต จดจำ โดยเฉพาะพระองค์ทรงจดจำลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ จำนวนมากได้แม่นยำ ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงนำองค์ประกอบส่วนต่างๆ ของพืชเพียงชนิดเดียว มาเปรียบเทียบขยายภาพของพืชจำนวนหลายชนิด สิ่งนี้สะท้อนความช่างสังเกตจดจำของพระองค์ได้ดียิ่ง ยกตัวอย่างเช่น

ดอกไม้มีมากกำลังเป็นเวลาคอรักเร่ อย่างหนึ่งสีเหมือนกลีบบัวหลวง

(ไกลบ้าน ล.๓:๓๐)

ถ้าจะมีดอกไม้ที่จะเปรียบในทางศกกับดอกไม้เมืองฝรั่งได้ เห็น
จะมีแต่**ดอกบัวซึ่งเพิ่งแย้มในเวลาต้องพระอาทิตย์**

(ไกลบ้าน ล.๑:๑๕๗)

มีกุหลาบที่ตานีผสมใหม่อย่างหนึ่ง **ดอกโตเท่าดอกบัวสดบงกช**
กลีบซ้อนจนไม่แลเห็นเกสร

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๔๔)

กุหลาบขาวดอกใหญ่...กลีบงาม**เหมือนดอกบัวที่บ้านเล่น**

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๔๕)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถสังเกตและจดจำองค์ประกอบส่วนต่างๆของดอกบัวได้แม่นยำ เช่น สี สัน ขนาครูปราง และความสด เป็นต้น ทั้งยังมีความพิเศษตรงที่ทรงสังเกตความเปลี่ยนแปลงของดอกบัวในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งในยามแย้มบานหรือแย้มบานขณะรับแสงอาทิตย์ ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้จินตภาพที่เกิดขึ้นนั้นมีความแจ่มชัด เพราะทรงมีคลังภาพอยู่มาก เมื่อจะเปรียบเทียบกับสิ่งใดก็พร้อมจะหยิบสิ่งที่เคยสังเกตจดจำมาใช้ได้ทันที

เมื่อทรงสังเกตและจดจำได้แม่นยำ ก็ย่อมทำให้เกิดความคิดแตกฉาน วิธีที่ทรงแสดงความคิดผ่านภาษาจินตภาพนี้เอง แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นปราชญ์ เพราะสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นให้ผู้อ่านได้เกิดปัญญา สังเกตได้ว่าทุกครั้งที่พระองค์ทรงวิเคราะห์สิ่งใด นอกจากจะทรงแสดงรายละเอียดสิ่งนั้นอย่างแจ่มชัดแล้ว ยังทรงแสดงทัศนะรูปความคิดเห็นหนักแน่นด้วยเสมอ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลที่ผ่านกลั่นกรองในด้านความคิดมาแล้วอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น

พระองค์ทรงวินิจฉัยการเรียกชื่อทะเลสาบโกโม ทางตอนเหนือของประเทศอิตาลี เห็นควรให้เรียกทะเลสาบนี้ว่า “สระ” เนื่องจากรูปร่างลักษณะตลอดจนปัจจัยต่างๆมีความแตกต่างไปจาก

ลักษณะของทะเลสาบอย่างที่คุณไทยรู้จัก ดังเช่น ทะเลสาบสงขลา แลทะเลสาบเขมร เป็นต้น แต่ทะเลสาบแห่งนี้กลับมีลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึงกับสระอโนดาตและนันทันต์ในไตรภูมิพระร่วง ให้สังเกตวิธีเปรียบเทียบและขยายภาพอย่างละเอียดเพื่อสรุปความคิดเห็น ดังนี้

ทะเลสาบโกโมนี้ น่าจะกล่าวได้ว่ามีบ้านเรือนรายรอบตลอด ห้างบังชิดบัง ถนนตัดขึ้นไปบนข้างเขาสองชั้นบ้าง สามชั้นบ้างเขาทั้งปวงรูปงามมากอยู่คูพากฎม มีต้นไม้หนาเต็มไปทุกลูกทะเลสาบเช่นนี้เป็นลักษณะเดียวกันกับสระอโนดาต ถาสระนันทันต์ตามที่พรรณนาในหนังสือเราจะเรียกว่าสระ ที่ขังน้ำใหญ่ๆอย่างนี้เป็นได้สามอย่าง อย่างหนึ่งเป็นที่ลุ่มใหญ่ในระหว่างแม่น้ำเช่นทะเลสาบเขมร มีน้ำตกลงมาข้างเหนือแลไหลลงทะเลข้างใต้ อีกอย่างหนึ่งเดิมเป็นทะเล แต่เกิดหาดกระเสี้ยตมุดขึ้นบังเสียโดยรอบเหลือแต่ช่องน้ำเข้าออกจากทะเลทางเดียวอย่างเช่นทะเลสาบเมืองสงขลาแลพัทลุง สองอย่างนี้เราเคยเรียกกันว่าทะเลสาบ แต่ส่วนที่มีเขาล้อมรอบทุกด้านไม่มีลำคลองซึ่งจะชักน้ำให้ไหลไปในที่อื่น มีแต่ซึมไปตามพื้นดินฤไปตามไอร้อน ส่วนน้ำที่เพิ่มเติมนั้นเป็นน้ำแข็งถ่าน้ำหลวก็ตาม อยู่บนยอดเขาที่สูงเมื่อละลายไหลตกลงมาเป็นลำธารน้ำพุเต็มห้วงน้ำอันใหญ่ในระหว่างเขาเช่นนี้ เราไม่เคยเรียกว่าอะไร เพราะเราเคยเห็นแต่ที่เป็นห้วงน้ำอยู่ในดินที่ล้อมรอบเช่นนี้เรียกว่าหนอง แต่ธรรมดาหนองมักจะให้เข้าใจว่าไม่สู้ใหญ่ แลน้ำก็ไม่สู้ลึก นี้น้ำใหญ่ น้ำก็ลึกเป็นทะเล น่าจะเรียกว่าทะเลฝรั่งเขาก็เรียกว่าทะเล แต่ช่างให้นึกเหมือนกับคำที่พรรณนาถึงอโนดาตแลนันทันต์ซึ่งเขาเรียกว่าสระ ตามส่วนสระนั้น โตกว่านี่เสียอีก... ถ้าฟังตามธรรมดาเห็นแลเห็นเป็นสี่เหลี่ยมฤสี่เหลี่ยมจตุรัสลงเขื่อน จึงควรเรียกว่าสระจะวินิจฉัยอย่างไรก็ตามแต่จะวินิจฉัย ที่ว่านี่เพื่อจะให้เข้าใจว่าไม่ใช่ทะเลสาบอย่างที่เราเข้าใจ

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๒๑-๒๒๒)

ความเป็นปราชญ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดจากพระองค์ทรงช่างสังเกต จดจำ ข้อมูลความรู้ แล้วนำคลังความรู้นั้นมาวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆอย่างแตกฉาน ลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพสามารถสะท้อนพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยทั้งหมดนี้ได้

แจ่มชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพเปรียบเทียบที่เกิดจากความสังเกต จดจำของพระองค์ ในการแยกแยะลักษณะร่วม และลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆมากมายมหาศาล รวมทั้งบทวิเคราะห์ที่แสดงภูมิรู้โดยตรง

๕.๒ ความเป็นกวี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกวีอย่างแท้จริง เพราะพระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยที่สอดคล้องกับความเป็นศิลปิน อันประกอบด้วยจินตนาการ สุนทรียภาพ ความละเอียดประณีต และความคิดสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนผ่านการใช้ภาษาจินตภาพ

ภาษาจินตภาพที่ทำให้เกิดวรรณศิลป์ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน สามารถสะท้อนความเป็นกวีได้อย่างดี นั่นเพราะ พระองค์ทรงใช้ภาษาถ่ายทอดให้เกิดภาพในความนึกคิดผู้อ่านได้งดงามไพเราะ ก็นใจ มีความเหมาะสมทั้งคำและความ ทำให้ข้อเท็จจริงนั้นชวนอ่าน นอกจากคุณสมบัติขั้นต้นในความเป็นปราชญ์ คือ สังเกต และจดจำแม่นยำแล้ว พระองค์ยังสามารถใช้ภาษาถ่ายทอดสิ่งนั้นได้งดงาม ความงดงามของภาพที่เกิดขึ้นในจิตผู้อ่าน มีทั้งที่งามตามเป็นจริง หรืออาจปรุงแต่งสิ่งนั้นให้งามเกินจริง คือเป็นไปตามจินตนาการของพระองค์

ความช่างจินตนาการ จัดได้ว่าเป็นพรสวรรค์สำคัญ ที่ทำให้พระองค์ทรงเป็นกวี ทั้งยังเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการใช้ความเปรียบ หรือภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ ด้วยสายพระเนตรของพระองค์นั้นลึกซึ้งกว่าคนทั่วไป ทำให้จินตภาพที่เกิดขึ้นจากภาพพจน์มีความแปลกใหม่ เป็นเอกลักษณ์ ตามที่ ชลดา เรื่องรักย์ลิขิต (๒๕๔๑:๑๖๐) ได้กล่าวไว้ใน *ทะเลพ่าย ศรีมหาเทพย์* ความว่า

นอกจากนี้ก็อาจจะเห็นความงดงามของภาษาที่ใช้ในการเปรียบเทียบ อาจเป็นคำที่แปลกหูแปลกตา แต่ก็แฝงความหมายเด่นเอาไว้ สิ่งเหล่านี้เองที่ช่วยเน้นอัจฉริยภาพของกวี...เพราะบทเปรียบเทียบที่มีความแปลกใหม่นั้นสะท้อนให้เห็นจินตนาการของกวีที่ก้าวไปไกลกว่ากวีอื่นๆ

จากที่ได้ศึกษา จะพบว่า ในพระราชนิพนธ์เรื่องไถลบ้าน มีการใช้ภาพพจน์ที่แปลกพิสดารกว่าบทประพันธ์อื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงใช้ภาพพจน์เพื่อเปรียบเทียบความรู้สึกที่ไม่สามารถเสวยอาหารฝรั่งได้ เป็นเพราะลำคอและกระเพาะอาหารไม่ขยายตัวรับอาหารที่ไร้รสชาติเช่นนั้น จึงทรงต้องการหว่ายสักเส้นหนึ่งมากระทุ้งให้ลำคอเปิดกว้างเพื่อสามารถกลืนอาหารได้สะดวก เหมือนเวลาที่กรอกปรอดศพ การสร้างภาพพจน์แบบอุปมา โดยนำภาพกรอกปรอดศพแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพในการสร้างภาพพจน์ รวมทั้งจินตนาการ เพื่อสื่อความรู้สึกรุนแรงที่เกิดขึ้นในภาวะบีบคั้นได้อย่างดียิ่ง ดังทรงกล่าวไว้ว่า

ไม่ใช่เพราะเจ็บไข้อยันใด แต่เป็นด้วยลำคอ ฤกระเพาะอาหารไม่
บานรับอาหารที่แห้งแข็งแลรสเดียวเช่นนี้ กลืนลงไปก็แคบเสียดๆ
ต้องการหว่ายสักเส้นหนึ่งกระทุ้ง**เหมือนกรอกปรอดศพ** แต่ถ้าเข้าค้ำฤ
เข้าสวายถูกลำคอเข้าค้ำมันแยม โลงลงไปตลอดกระเพาะอาหาร

(ไถลบ้าน ล.๓ :๓๑๐)

นอกจากจินตนาการแล้ว กวียังต้องมีสุนทรียภาพ พระองค์ทรงมีสุนทรียภาพ มองเห็นความงามของธรรมชาติและศิลปะอย่างถ่องแท้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวถึงความหมายของ “สุนทรียภาพ” ไว้ว่า “สุนทรียภาพ น.ความงามในธรรมชาติหรือศิลปะ ที่แต่ละบุคคลสามารถเข้าใจและรู้สึกได้, ความเข้าใจและรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ.”

ความเข้าใจและความรู้สึกที่พระองค์ทรงมีต่อความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะสะท้อนผ่าน การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรยายหรือพรรณาลักษณะต่างๆที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและทัศนศิลป์แขนงต่างๆ ตลอดจนการแสดงทัศนะว่าด้วยเรื่องความงามทั้งสองลักษณะนั้น จากที่ได้ศึกษาลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพ สะท้อนให้เห็นว่า แทบทุกครั้งที่ทรงเสด็จเยือนเมืองต่างๆ แล้วได้ทอดพระเนตรทัศนียภาพ พระองค์ทรงพรรณนาภาพนั้นอย่างละเอียดละออ อีกทั้งบางครั้งทรงใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกประทับใจความงามนั้น การที่ทรงพรรณนาภาพอย่างละเอียดสะท้อนถึงความสนใจ หรือความชอบ จึงทรงใส่ใจรายละเอียดทุกแง่มุม ส่วนการใช้ภาพพจน์ก็แสดงความรู้สึกนึกคิดได้โดยตรง

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระองค์ทรงนิยมเปรียบเทียบภาพวิวิธวิทัศน์กับภาพจิตรกรรม ภาพถ่าย หรือฉากละครอันวิจิตรที่สะท้อนความเป็นศิลปินของพระองค์ เนื่องจากทรงเข้าถึงความงามของทัศนศิลป์ และความงามของธรรมชาติ ดังทรงกล่าวว่

การที่เอนตัวลงนอนในเวลาตามทางรถไฟทางนี้เป็นเอนลงไม่ได้ เพราะคูแค้นที่เพลิดเพลิน เหมือนหนึ่งว่านั่งอยู่ในห้อง ที่มีรูปภาพแลนส์สเคป แลยกรูปนั้นเปลี่ยนมาดูทีละแผ่นทีละแผ่น เป็นได้ต่างๆ บางแห่งงามจนพูดไม่ออกว่าจะว่าอะไรได้

(ไกลบ้าน ล.๑:๒๕๗)

ซีเนอร์ที่เป็นของธรรมดาเป็นเองนั้นงามเหลือที่จะงาม นั่งดูคำธารแลภูเขาไปก็เหมือนดูซิเนมะโตกราฟ เปลี่ยนต่างๆ ไปเสมอเหลือที่จะรำพรรณนา

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๗๑)

หากทรงพรรณนาทัศนียภาพให้งามเกินจริง ก็ยิ่งเน้นอารมณ์ความรู้สึกดีมีค่าได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น เมื่อคราวที่พระองค์ทรงเสด็จประพาสเมืองกรอตลิต ประเทศนอร์เวย์ แล้วได้พบทัศนียภาพที่สวยงาม แปลกตา เพราะบริเวณนั้นมีหิมะปกคลุมไปทั่ว จึงทรงใช้ภาพพจน์อุปมา ขยายวิวิธวิทัศน์บริเวณนั้นว่าเหมือนภาพวาดเมืองสวรรค์ที่เขียนไว้ที่พระที่นั่งไพศาล แล้วอุปมาว่าถ้าเราเหาะได้ไปเที่ยวเล่นเช่นสมุทร โขมทะเลเห็นหนาวเหลือทนจะต้องแต่งเฟอจนเหาะไม่ใคร่จะไหว จะเห็นว่าพระองค์ทรงขยายลักษณะทัศนียภาพนั้นจนผู้อ่านรู้สึกประทับใจอย่างยิ่ง โดยเปรียบเทียบให้พระองค์เป็นพระสมุทร โขม เนื่องจากจะได้อาณาเขตเหาะไปในอากาศเพื่อชื่นชมความงามนั้นได้ แล้วก็สมมติต่อไปอีกว่า ความหนาวระดับนี้คงทำให้พระสมุทร โขมหนาวจนต้องใส่เสื้อกันหนาวที่หนาหนักดังที่ทรงใส่อยู่ตอนนั้น จนทำให้ไม่สามารถเหาะไปไหนได้ จึงสื่อทั้งอารมณ์ความรู้สึกประทับใจ ดีมีค่ากับความงามของทัศนียภาพบริเวณนั้นได้อย่างดียิ่ง ดังที่ทรงพรรณนาว่า

คิดถึงคู้ก ชอบสโนจริงๆ แก้วเหมือนเมืองสวรรค์ สวรรค์นั้นไม่ใช่หมายถึงอะไร นอกจากที่เขียนไว้ที่พระที่นั่งไพศาล พอออกจะเห็นจริงอย่างเดียว แต่ถ้าเราหาะได้ไปเที่ยวเล่นเช่นสมุทโฆษละเห็นหนาวเหลือทนจะต้องแต่งเฟอจนหาะไมใครจะไหว

(ไกลบ้าน ล.๒: ๒๔๒)

สำหรับความเข้าใจที่ทรงมีต่อธรรมชาติ ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนสุนทรียภาพของพระองค์ เห็นได้ชัดเจนจากตอนหนึ่งที่ทรงอธิบายว่าด้วยเรื่องความงาม ดังนี้

จะว่าด้วยความงาม คำที่ชมมันมีสองอย่าง อย่างหนึ่งชมว่าทำดีเหมือนกับจริง อีกอย่างหนึ่งชมว่าดีแลงามเหมือนแกล้งทำ อย่างแรกเปนของที่คนทำด้วยความคิด แต่ทำดีจนเหมือนกับของเปนเองได้ โดยธรรมดาไม่มีอะไรฝืนๆ ซัดๆ เช่นกับจะซุดคลองให้แหลมต่อแหลมชนกัน เช่นนี้ผิดธรรมดา ต้องข้างหนึ่งเปนแหลมข้างหนึ่งเปนคู้กกันคู้กเหมือนหนึ่งว่าสายน้ำกักเซาะฝั่งให้เปนไปเอง เช่นนี้ เปนอย่างทำดีเหมือนจริง ส่วนดีเหมือนแกล้งทำนั้น สายน้ำกักเซาะไปเอง เปนคู้กเปนแหลมเล็กๆ เหมือนอย่างกับคนลงบังเวียนเขียนไว้เพื่อจะให้งาม เช่นนี้งามเหมือนทำ การที่จะหาที่งามสองอย่างเช่นนี้ไม่ใช่หาง่ายมักจะออกมากกลางๆ ทำงามดีแต่ไม่เหมือนจริง งามจริงอยู่แต่มันยังเสียที่ตรงนั้นตรงนี้ ถ้าหากว่าเราทำ เราคงจะแก้ให้เปนอย่างนั้นอย่างนี้ งามนั้นงามดาดๆ เหมือนกันกับที่ไหนๆ ไม่กินดา สองอย่างข้างหลังนี้ จะเรียกว่างามแท้ไม่ได้ แต่ถ้าจะพูดถึงงามแท้ที่กล่าวมาข้างต้นสองอย่างนั้นแล้ว งามที่เปนเองโดยธรรมดางามกว่าที่คนแกล้งทำให้งาม งามเช่นนี้เรียกว่า แนชुरาล ในที่ซึ่งผ่านไปนี้ งามจริงเช่นนั้น

(ไกลบ้าน ล.๒:๒๖๐-๒๖๑)

จากที่ทรงยกตัวอย่างภาพเพื่ออธิบายทฤษฎี แสดงให้เห็นความรู้ความเข้าใจอย่างแตกฉานว่าด้วยเรื่องความงาม ๒ ลักษณะ กล่าวคือไม่เพียงพระองค์ทรงเข้าใจทฤษฎีเท่านั้น แต่ทรง

สามารถแยกแยะลักษณะธรรมชาติให้สอดคล้องกับทฤษฎี นอกจากนี้ยังสะท้อนรสนิยมของพระองค์ที่ทรงชื่นชมความงามแบบ “เนชुरาล” เป็นความงามที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอีกด้วย

ความละเอียดประณีต สะท้อนความเป็นกวีของพระองค์ เห็นได้จากวิธีบรรยายหรือพรรณนาภาพ พระองค์มักแจกแจงองค์ประกอบส่วนต่างๆของภาพหนึ่งภาพอย่างครบถ้วน ทั้งยังพยายามเลือกสรรคำ หรือภาพพจน์ที่สามารถสื่อภาพให้ชัดเจน งดงาม นั้นหมายถึง การใช้ภาษาจินตภาพที่ประณีตที่สะท้อนความประณีตของผู้เขียนด้วย นอกจากนี้ตัวอย่างการสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ ในบทที่ ๒ แล้ว ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างอื่นเพิ่มเติม เช่น การพรรณนาทัศนียภาพชายทะเล ทั้งคำแสดงสี แสง และภาพพจน์ที่ใช้เน้นสะท้อนถึงความใสพระทัยรายละเอียดองค์ประกอบภาพ โดยเฉพาะภาพพจน์ที่ทรงเปรียบว่ากลุ่มเมฆสีขาว สีเทา “ปนเครื่องประดับ” ก็สอดคล้องกับสีสันของสิ่งต่างๆ ช่วยเสริมให้ทัศนียภาพทั้งหมดนั้นงดงามเสมือนภาพจิตรกรรม ดังทรงกล่าวว่า

ความเข้าใจของยุโรปเย็นที่ไม่ได้มาข้างตัววันออก นึกว่าเมือง
แถบข้างนี้คงจะเหมือนอิตาลีข้างใต้ มักจะถามว่ามีความรำคาญไหมที่มา
เห็นท้องฟ้าเป็นสีเทา ไม่เป็นสีน้ำเงินใสเหมือนข้างแถบบ้าน จะงดงาม
สบายมาก ที่จริงอากาศแถบข้างเราไม่เหมือนอิตาลีข้างใต้เลย ท้องฟ้าเป็น
สีน้ำเงินจริงอยู่แะ แต่มีเมฆสีขาว สีเทาต่างๆ ปนเครื่องประดับอยู่โดย
มาก งามกว่าฟ้าเกลี้ยงๆ ของอิตาลี วันนี้ท้องฟ้างามมีเมฆสีขาวแลสีแสด
ต้องแสงพระอาทิตย์ มีพยับฝนดำปนก้อนลอยอยู่ทางอิตาลี ถึงจะมีแสง
อาทิตย์จับอากาศ ก็ปนแสงอาทิตย์จับหมอกแบนราบๆไป แถบข้างนี้
งามกว่า

(ไกลบ้าน ล.๑:๓๒๗)

ความสร้างสรรค์ สะท้อนผ่านพระปรีชาสามารถในด้านการสร้างคำ พลิกแพลงวิธีใช้คำให้เกิดรูปคำหรือความหมายที่แปลกไปจากเดิม ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็นเรื่องสนุก มีเสน่ห์สำหรับผู้อ่านเสมอ ทำให้ผู้อ่านได้คิดจินตนาการตามภาพที่ทรงถ่ายทอดอย่างไม่รู้เบื่อ

แสดงให้เห็นว่าทั้งจินตนาการ สุนทรียภาพ ความละเอียดประณีต และความสร้างสรรค์ล้วนเป็นพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยที่สำคัญ ทำให้พระองค์ทรงเป็นกวี ด้วยความเป็นกวี

ของพระองค์นี่เอง ที่ยังประโยชน์ให้ผู้อ่าน ได้สัมผัสกับความงามทางวรรณศิลป์ในพระราชนิพนธ์ เรื่อง ไกลบ้าน

๕.๓ ความเป็นนักวิจารณ์

นักวิจารณ์ยังมีผู้มีบุญคุณแก่เราอย่างยิ่ง โดยการชี้ให้เราเห็นความงาม และความสำคัญบางส่วน ซึ่งถ้าเราไม่ได้การอุปการะจากนักวิจารณ์ เราอาจมองข้ามไปเสีย หรือไม่สามารเข้าใจได้ทั้งๆ ที่พิจารณาแล้ว พิจารณาเล่า บางทีนักวิจารณ์ก็ช่วยทำความเข้าใจของเราที่มีอยู่ต่างๆ ให้ชัดเจนแจ่มใสเป็นรูปเป็นร่างขึ้น

(วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ๒๕๔๔:๒๕๕)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงว่า นักวิจารณ์ต้องสามารถชี้ให้ผู้อ่านเห็นความงาม ความสำคัญของสิ่งต่างๆ ทำให้เข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งชัดเจนยิ่งขึ้น และอาจเปิดมุมมองที่ต่างไปจากเดิมอีกด้วย ผู้ที่จะวิจารณ์ได้สัมฤทธิ์ผลนั้นจึงต้องมีความรู้จริงหรือมีความคิดแตกฉาน และสามารถถ่ายทอดความคิดได้แจ่มชัด คุณสมบัติ ๒ ประการนี้ แท้จริงแล้วก็คือ ความเป็นปราชญ์ และความเป็นกวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง ที่ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความคิดกระจำจชัดตามบทวิจารณ์ ทั้งยังจดจำภาพที่ทรงวิจารณ์นั้นได้อีกด้วย

ลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพสะท้อนความเป็นนักวิจารณ์ที่ดี สังกัดจากความรู้จริง และลีลาภาษาที่ทรงใช้เพื่อแสดงความเห็นประเมินค่านั้นน่าอ่านยิ่งนัก เมื่อพระองค์ทรงพุดถึงสิ่งใดก็ตาม จะต้องบรรยายหรือพรรณนาจนเกิดภาพชัดเสียก่อน อีกทั้งส่วนใหญ่แล้วภาษาที่ทรงใช้นั้น มักมีนัยเสียดสีด้วยเสมอ ชวนให้ผู้อ่านรู้สึกสนุก และคิดตามอย่างไม่รู้เบื่อ

ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีอยู่หลายตอนที่พระองค์ทรงแทรกคำวิจารณ์ไว้ แต่ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างเฉพาะที่โดดเด่น ยกตัวอย่างเช่น การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อวิจารณ์รูปแบบสถาปัตยกรรมวัง บนเกาะซิซิลี อิตาลี ดังทรงวิจารณ์ว่า

รูปพรรณสัณฐานที่ว่าเปนเจ๊กนั้นมันไม่เปนเจ๊ก มันลงกันกับฝรั่ง
 ทำเรือนเจ๊ก ฤาเจ๊กทำเรือนฝรั่งกลายเป็นแบบเดียวกันไปได้ ถ้าจะเทียบให้
 เหมือนที่สุดแล้วเรือนกงเต๊กซึ่งตั้งใจทำให้เหมือนตึกฝรั่ง นำจุดไฟเปนที่
 สุดที่แล้ว...ตึกนี้ทำเปน ๔ ชั้น แต่มันคอคๆก๊วๆขึ้นไปข้างบนจนเหลือแต่
 ห้องเดียว จะเปน”ละ”ก็ไม่ใช่ เปนเรือนก็ไม่เชิง ผู้ฝรั่งที่เขาเลียนเจ๊กใน
 เวลานี้ไม่ได้ นันมัน ๑๐๐ ปีมาแล้ว ยังเห็นรวิรุงๆ ชั้นล่าง๗ห้องเปน
 ห้องรับแขกอยู่กลาง ที่เปนของเจ๊กแท้มีแต่เพรปีกที่ปิดฝาผนัง นอกนั้นก็
 อะไรต่ออะไรสมมติขึ้นว่าเปนเจ๊ก เขียนรูปเจ๊กที่เพดานก็จิว เปนที่นอน
 ข้างหนึ่ง ที่สวยข้างหนึ่ง ที่นอนนันมันพิวกก็ก๊อถึงมีเสาศิลาตั้งข้างใน
 หน้าตาเจ๊กที่เขียนแต่มันก็ออกเปนฝรั่งๆเปนแต่หมวดเหยียดเสียเปนแล้ว
 กันชั้นบนขึ้นไปเปนที่พระมเหสี กลายเป็นห้องเตอร์ก็ เปนห้องปอมปิโ
 อะไรยุ่งซุกซุกซิกซิก...ถ้าว่าโดยทางแลฤาทางลม โดยนึกว่านี่เปนเมือง
 ร้อนแล้ว ที่ซึ่งเลือกสร้างวังนี้ดี แต่วังนันไม่เปนรศอยู่ไม่ได้สำหรับเผา
 กงเต๊กเท่านั้น ด้านข้างหลังมีสวนปลูกต้นไม้เล็กๆผูกเปนลาย เรียกว่าลาย
 เจ๊กแต่มันก็ไม่ใช่เจ๊ก มีเจ๊กอยู่บ้างบางราย นอกนันมันก็เป็น โกงตันกุหลาบ
 แลอะไรฝรั่ง ปลูกต้นไม้ล้อมรอบเรือนเปนที่ว่าต้นไม้เจ๊กนำมันก็ไม่เปนเจ๊ก
 อยู่ในยุ่มยามทั้งนั้น

(ไกลบ้าน ล.๓:๒๗๐-๒๗๑)

จากตัวอย่างสะท้อนความคิดอันแตกฉาน ความเป็นผู้รู้จริงเกี่ยวกับการออกแบบ
 สถาปัตยกรรม ทั้งยังแสดงพระปรีชาสามารถทางภาษา ที่ถ่ายทอดทั้งภาพ ความคิด ความรู้สึกส่วน
 พระองค์ มาสู่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้เกิดภาพ เกิดความเข้าใจ และเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วย

ในยุคที่ประเทศแถบตะวันตกหันมานิยมรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันออก (Oriental)
 แต่สถาปนิกยังขาดฝีมือเชิงช่าง ทำให้สถาปัตยกรรมนั้นไร้ศิลปะ พระองค์ทรงมีพระราชทัศนะว่า
 หากสถาปนิกไม่เข้าใจ ไม่รู้วิธีลอกแบบแล้วประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของประเทศ งานที่สร้าง
 นั้นย่อมขาดความประณีต

สังเกตได้ว่าภาษาจินตภาพที่พระองค์ทรงใช้โดยเฉพาะคำ และภาพพจน์นั้นเสริมให้ข้อวิจารณ์แจ่มชัดยิ่งขึ้น พระองค์ทรงเปรียบรูปร่างสัณฐานของวังนั้นว่าเหมือน “เรือนงเด็ก” เพราะเห็นว่าไม่งามเสียเลย ด้วยรูปทรงที่หาเอกลักษณ์ไม่ได้ มองด้านนอก จะให้เหมือนตึกแบบจีนก็ไม่เหมือน ดังทรงกล่าวว่าจะ เป็น “ละ” ก็ไม่ใช่ หรือจะเป็น “เรือน” ก็ไม่เชิง “ละ หมายถึง พระเจดีย์แบบจีน” ส่วนเรือนก็เป็นบ้านแบบไทย เมื่อรวมเข้ากับการตกแต่งภายในที่ไม่ต่างกัน จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเปรียบว่าวังนั้นเหมือนเรือนงเด็ก คล้ายบ้านกระต่ายที่ชาวจีนสร้างขึ้นเพื่อเผาอุทิศให้ผู้ตาย โดยนัยนี้ หมายความว่า วังนั้นเหมาะสมสำหรับสร้างขึ้นเพื่อเผาทั้งเท่านั้น เรือนงเด็กจึงสื่อถึงลักษณะรูปร่างสัณฐาน และความรู้สึกเชิงประเมินค่า ควบคู่กันไป อีกทั้งเมื่อสังเกตคำขยายที่ทรงนำมาบรรยายวังนั้น ก็ล้วนแสดงความบกพร่องของรูปแบบวังนั้น ประกอบด้วย คอดๆ กิวๆ ยุ่งซุกซุกซิกซิก พิุกก๊กก๊ก และขุ่มข่ม เป็นอาทิ

กล่าวโดยสรุป พระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัย ในด้านความเป็นนักวิจารณ์ สะท้อนผ่านการใช้ภาษาจินตภาพ แสดงความรู้จริง อีกทั้งพระปรีชาสามารถในการใช้ภาษาเพื่อให้อ่านเกิดภาพ เข้าใจความคิด และเกิดอารมณ์ร่วมตามภาษานั้น จึงเป็นความสัมพันธ์กันในด้านความคิด และวิธีแสดงความคิดด้วยภาษาจินตภาพ

จากการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาจินตภาพได้สัมฤทธิ์ผล สามารถทำให้อ่านนึกเห็นภาพอย่างแจ่มชัด ทั้งยังเกิดอารมณ์คล้อยตามภาพนั้น เพราะพระองค์ทรงใช้ประสาทสัมผัสด้านต่างๆรับรู้สิ่งที่มีกระทบได้มาก ทั้งยังสามารถถ่วงถ่วงภาษาให้ตรงกับการรับรู้ นั้น บางครั้งยังทรงแทรกพระราชทัศนะทั้งการวิเคราะห์ วิจัย และวิจารณ์ ส่งผลให้พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เป็นทั้งสารคดีท่องเที่ยวที่ถ่ายทอดภาพอย่างแจ่มชัด เป็นวรรณคดีร้อยแก้วเพราะภาพที่ผู้อ่านนึกเห็นนั้นชวนให้เกิดอารมณ์หลากหลาย และยังแฝงคุณค่าในด้านที่เป็นตัวอย่างสำหรับเรียนรู้วิธีเป็นปราชญ์ กวี และนักวิจารณ์

จากลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน สามารถสะท้อนทั้งพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้หลากหลายแง่มุม ทั้งยังให้หลักในการสร้างนิสัยความเป็นปราชญ์ พัฒนาศักยภาพในการใช้ภาษา สิ่งเหล่านี้จึงยังประโยชน์สำหรับผู้อ่านที่ใฝ่ศึกษาวิธี เป็นนักคิด เป็นกวี และเป็นนักวิจารณ์อย่างยิ่ง

ความเป็นนักปราชญ์ เกิดจากการสังเกต จดจำ ข้อมูลความรู้ที่ได้จากแหล่งต่างๆ ผลจากความช่างสังเกต และจดจำนี้เองที่ทำให้ เมื่อใดก็ตามที่พระองค์ทรงแสดงภูมิรู้ด้วยการวิเคราะห์ วินิจฉัยสิ่งใด ก็แสดงปัญญาอันแตกฉาน ภาษาจินตภาพที่ทรงใช้แสดงถึงคุณลักษณะดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ทรงช่างสังเกต จดจำ ลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆมากมาย เพื่อนำมาสร้างจินตภาพ รวมทั้งบทวิเคราะห์ที่สะท้อนภูมิความรู้โดยตรง ความเป็นกวี เกิดจากจินตนาการ สุนทรียภาพ ความละเอียดประณีต และความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลให้พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็นวรรณคดี เพราะมีวรรณศิลป์ ถ่ายทอดภาพได้ชัดเจนงดงาม ชวนให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมไปกับภาพนั้นด้วย ความเป็นนักวิจารณ์ เห็นได้ชัดจากบทวิจารณ์ สะท้อนทั้งความรู้จริง และพระอัจฉริยภาพ ที่ทรงถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ผ่านภาพมายังผู้อ่านให้ผู้อ่านได้รู้สึก ได้เข้าใจ และเกิดความคิด ความเป็นปราชญ์ กวี และนักวิจารณ์นี้ จึงเป็นพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัยที่ล้วนเสริมให้พระราชนิพนธ์ไกลบ้านเป็นวรรณคดีอมตะ หากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขาดคุณสมบัติประการใดไป ผู้อ่านคงไม่มีโอกาสได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน และความประทับใจ ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเป็นแน่แท้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๖

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากสมมติฐานที่ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีลักษณะเด่นของการใช้ภาษาจินตภาพ เพื่อบรรยายหรือพรรณนาให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม รวมทั้งเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้ายตาม ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน แล้วพบข้อสรุป ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาจินตภาพตามพระราชประสงค์ ๓ ประการ ประการแรก การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นสิ่งที่ทรงรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสอย่างแจ่มชัด ประการที่สอง การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกผ่านสิ่งที่ทรงรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ประการที่สาม การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อสื่ออารมณ์ จึงทำให้ลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแตกต่างกัน

ภาษาจินตภาพที่ใช้เพื่อให้ผู้อ่านได้นึกเห็นรูป รส กลิ่น สี เสียง หรือสัมผัสอย่างแจ่มชัดในจิต เป็นลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรม ลักษณะภาษาจินตภาพเช่นนี้มีคุณค่าในด้านที่ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เป็นสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทยที่สามารถถ่ายทอดภาพอันเป็นสาระความรู้ทั้งด้านธรรมชาติวิทยา สังคมวิทยา และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มชัดผ่านภาษาจินตภาพ ลักษณะการนำคำ ประโยค และภาพพจน์มาใช้จึงมุ่งแสดงสิ่งเหล่านี้ให้ผู้อ่านได้รับรู้เสมือนมีโอกาสร่วมตามเสด็จไปในคราวนั้นด้วย เนื่องจากเรื่องราวที่ทรงประสบส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ผู้อ่านไม่คุ้นเคย อีกทั้งมีจำนวนมากมหาศาล ภาษาจินตภาพทั้งหมดที่ใช้จึงต้องสามารถอธิบายสิ่งเหล่านั้นให้เข้าใจง่าย และแสดงรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์

การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อถ่ายทอดภาพรูปรูปร่างอย่างแจ่มชัด เกิดจากการสร้างคำและสรรคำ การเลือกใช้ประโยคที่มีโครงสร้างเอื้อต่อการลำดับภาพและขยายภาพ รวมทั้งการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักดีกับสิ่งแปลกใหม่

ในระดับคำ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถสร้างและสรรคำเพื่อแสดงรูป รส กลิ่น สี เสียง และสัมผัสอันเป็นองค์ประกอบของสิ่งต่างๆอย่างแจ่มชัด วิธีสร้างคำ มี ๒ วิธี ได้แก่ การประกอบคำขึ้นใหม่ และการคิดคำเพื่อแรกสิ่งแปลกใหม่ เมื่อทรงประกอบคำขึ้นใหม่ให้มีรูปคำ หรือความหมายที่แปลกไปจากที่มีใช้ทั่วไปจะทรงคำนึงถึงความเข้าใจของผู้อ่านเป็นสำคัญ ดังจะเห็นจากการคิดคำโดยใช้เสียงของคำสร้างภาพ แม้คำเหล่านี้จะสามารถแสดงรายละเอียดภาพได้ชัดเจนอยู่แล้ว แต่ก็ทรงนำคำที่สร้างขึ้นนี้ไปประกอบกับคำที่มีใช้ทั่วไป เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายแน่ชัด หรือหากเป็นการนำคำมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างภาพที่สมบูรณ์ พระองค์ทรงสังเกตความหมายเฉพาะของคำแต่ละคำแล้วนำมาเขียนเข้าคู่กัน หรือเรียงติดกันหลายคำเพื่อเก็บรายละเอียดภาพทั้งหมดให้ตรงตามสภาพที่เป็นจริง สำหรับการคิดคำเพื่อเรียกสิ่งแปลกใหม่ ทั้งการนำลักษณะเด่นของสิ่งแปลกใหม่มาเรียกสิ่งนั้นโดยตรง และโดยการเปรียบเทียบ เป็นวิธีสร้างคำเพื่อให้ผู้อ่านจดจำเอกลักษณ์ของสิ่งต่างๆได้ชัดขึ้น วิธีสรรคำ เป็นการเลือกคำมาใช้เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของสิ่งต่างๆ ทำให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะลักษณะที่แตกต่างของสิ่งที่คล้ายคลึงกัน คำที่พระองค์ทรงสรรมานั้น ส่วนหนึ่งเป็นคำที่มีใช้ทั่วไป อีกส่วนหนึ่งเป็นคำที่ทรงพลิกแพลงวิธีใช้ให้ต่างจากที่มีใช้ทั่วไป เมื่อนำคำทั้ง ๒ ลักษณะนี้มาสร้างจินตภาพจึงไม่เพียงแต่ถ่ายทอดภาพได้แจ่มชัดเท่านั้น แต่ยังทำให้เรื่องราวชวนอ่านยิ่งขึ้นด้วยลักษณะที่สร้างสรรค์ ยกตัวอย่างเช่น การเลือกสรรคำเพื่อแสดงการเคลื่อนที่ของเรือมีทั้ง *กลิ้ง แคลง พัด โยน* และ *โคลงเคลง* เป็นอาทิ

ในระดับความ พระองค์ทรงมีวิธีถ่ายทอดรายละเอียดด้วยการใช้ประโยคและภาพพจน์ หากเป็นการใช้ประโยคเพื่อสร้างภาพรูปรูปร่างให้ชัดเจน จะทรงเลือกใช้โครงสร้างประโยค ๓ แบบ ได้แก่ ประโยคที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ประโยคที่มีโครงสร้างขยายความแบบพิเศษ และประโยคที่มีการซ้ำโครงสร้าง เพื่อลำดับภาพและขยายภาพ เนื่องจากการบรรยายและพรรณนาภาพในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มีรายละเอียดจำนวนมาก และบางภาพไม่สามารถเลือกหาสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักมาเปรียบเทียบได้ตรงกันทุกประการจึงต้องขยายความเพิ่มเติม โดยแจกแจงองค์ประกอบส่วนต่างๆของภาพอย่างครบถ้วน และขยายรายละเอียดส่วนที่น่าสนใจ การขยายภาพอาจเป็นการขยายรายละเอียดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาพเปรียบเทียบ นอกจากนี้จะขยายรายละเอียด

แล้วยังทรงใช้ประโยชน์เพื่อลำดับภาพที่มีความสัมพันธ์ตามตำแหน่งทิศทาง และภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา วิธีลำดับภาพเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่แจ่มชัด เป็นระบบ

การใช้ภาพพจน์เพื่อขยายภาพ เป็นการขยายภาพอย่างสั้นกระชับด้วยการดึงลักษณะเฉพาะระหว่างสิ่งต่างๆตั้งแต่ ๒ สิ่งขึ้นไปมาเปรียบเทียบกัน พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถจดจำจินตนาการ เลือกรสรสือเปรียบเทียบที่แวดล้อมอยู่รอบตัวจำนวนมหาศาล เพื่อขยายภาพสิ่งแปลกใหม่ในต่างแดน ทรงมองเห็นเอกลักษณ์และลักษณะร่วมของสิ่งเหล่านั้น พระองค์ทรงเลือกสิ่งที่คุณผู้อ่านรู้จักดีมาขยายภาพแปลกใหม่ ภาพพจน์ที่ทรงใช้มีหลายลักษณะทั้งอุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และสัทพจน์ เป็นอาทิ ภาพพจน์ที่ทรงใช้มากที่สุดเป็นภาพพจน์แบบอุปมา เพราะสามารถสื่อภาพได้ชัดเจน เข้าใจง่าย เช่น ทรงเปรียบเทียบลักษณะแสงของกระแสไฟฟ้าว่า**เหมือนกับดวงพระอาทิตย์** เปรียบเทียบปฏิกิริยากระแสไฟฟ้าว่า**เปรียบเหมือนเอาก้อนศิลาโยนลงในน้ำ** เป็นต้น รวมทั้งทรงนิยมนำสิ่งที่มีในประเทศไทยมาเปรียบเทียบขยายภาพแปลกใหม่อีกด้วย เช่น **ชั้นลิฟต์ซึ่งเป่นเกรินอย่างยกโกษฐ์ขึ้นตั้งเบญจา** **คุณันขุดข้างนอกข้างในพูนกลางเป่นสันเหมือนอกไก่** เป็นต้น วิธีที่ทรงเปรียบเทียบนั้นนิยมเปรียบเทียบขยายภาพต่อเนื่องเป็นทอด เเจาะจงลักษณะของสิ่งที่น่าสนใจเปรียบเทียบโดยเพิ่มส่วนขยายลงไป เช่น **สดเหมือนดอกบัวซึ่งเพิ่งแย้มในเวลาต้องแสงอาทิตย์** เป็นต้น รวมทั้งดึงเอกลักษณ์ของสิ่งที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบตั้งแต่ ๒ สิ่งขึ้นไปเพื่อขยายลักษณะใดลักษณะหนึ่งของสิ่งแปลกใหม่ เช่น **รสชาติมันออกมะเฟืองนิดๆ ห่างแอบเปอล ใกล้เคียงกับเน็คทริน** เป็นต้น นอกจากนี้ พระองค์ทรงคำนึงถึงเอกลักษณ์ของสิ่งต่างๆ แม้จะคล้ายคลึงกันมาก แต่ก็เลือกใช้สิ่งที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบเพื่อแยกแยะรายละเอียดที่ต่างกัน ดังเช่น การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาขยายการเคลื่อนที่ของฝูงชนจำนวนมหาศาลว่า **เหมือนอย่างจอกที่ไหลลอยมาตามกระแสน้ำ** และ**เหมือนมดเมื่อคาบไข่เดิน** เป็นต้น

การใช้ภาพพจน์ และการเปรียบเทียบสิ่งที่คนไทยรู้จักกับสิ่งแปลกใหม่ในตะวันตกนี้เอง ที่ส่งผลให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวที่พระองค์ทรงถ่ายทอดได้เป็นอย่างดี วิธีใช้ภาพพจน์มีลักษณะเป็นสากลเนื่องจากไม่ว่าเวลาผ่านไปเท่าใดผู้อ่านก็เข้าใจภาพนั้นได้ ส่วนการเปรียบเทียบสิ่งที่มีในประเทศไทยนั้น ผู้อ่านร่วมยุคจะเกิดจินตภาพได้ก็จากการนำสิ่งต่างๆจำนวนมากมายังมีอยู่ในประเทศไทยสมัยนั้นมาเปรียบเทียบแล้วขยายภาพ สำหรับผู้อ่านสมัยหลังแม้ว่าจะไม่รู้จักสิ่งเหล่านั้น หรือสิ่งนั้นได้แปรสภาพไปตามเวลา ก็สามารถเข้าใจข้อมูลที่ทรงถ่ายทอดด้วยวิธีขยายภาพ

พระราชประสงค์ในการใช้ภาษาจินตภาพอีก ๒ ประการ อันได้แก่ ภาษาจินตภาพที่ทรงใช้เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกผ่านสิ่งที่รับรู้ทางประสาทสัมผัส และภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์ มีคุณค่าในด้านที่ทำให้เกิดวรรณศิลป์ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ส่งผลให้พระราชหัตถเลขาชุดนี้เป็นวรรณคดีร้อยแก้ว เนื่องจากไม่เพียงแต่สามารถถ่ายทอดภาพอย่างแจ่มชัดเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามอีกด้วย

สำหรับลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมและนามธรรม พระองค์ทรงใช้คำประโยค และภาพพจน์เช่นเดียวกับลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในเชิงรูปธรรมเพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นสิ่งที่มีรูป รส กลิ่น เสียง หรือสัมผัสอย่างแจ่มชัด แต่จะต่างกันไปบ้างก็ด้วยคำหรือภาพพจน์นั้นสามารถทำให้ผู้อ่านตีความได้ว่าทรงรู้สึกนึกคิดเช่นไร เมื่อผ่านการตีความแล้วยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม นอกจากนี้ พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับความไพเราะสละสลวยของการเรียบเรียงความ ด้วยการสร้างเสียงสัมผัสและจังหวะคำ เสริมให้การบรรยายหรือพรรณนาภาพแจ่มชัดงดงามยิ่งขึ้น

ลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์ เป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกส่วนพระองค์มายังผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้เกิดอารมณ์คล้อยตาม ส่วนใหญ่แล้วเป็นความโหยหาสิ่งที่คุ้นเคย ทั้งบุคคล สถานที่ และพระกระยาหาร เป็นอาทิ อีกส่วนหนึ่งเป็นความทุกข์จากพระอาการประชวร อารมณ์ที่ทรงถ่ายทอดนี้มีความลึกซึ้ง เพราะเป็นสิ่งที่บังเกิดขึ้นในพระราชหฤทัยแล้วจึงถ่ายทอดผ่านภาษาจินตภาพมาสู่ผู้อ่าน

ภาษาจินตภาพที่ทรงใช้เพื่อสื่ออารมณ์เกิดจากการสรรคำและภาพพจน์เป็นสำคัญ เสริมให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกแง่มุมต่างๆอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น พระองค์ทรงสรรคำ และภาพพจน์เพื่อสื่ออารมณ์ได้สอดคล้องกับสถานการณ์ และช่วงเวลา การสรรคำที่สามารถแบ่งระดับอารมณ์ได้ชัดเจน เช่น ความตื้นตันทรงใช้ทั้ง *ใจเด่นนิดๆ ใจเด่นปึกๆ* หากเป็นความหวังหาอวรณ์จะทรงใช้ทั้ง *ใจทรม ใจฝ่อ เจ็บใจ ใจฟ้อ* และ *ใจเหี่ยว* เป็นอาทิ พระองค์ทรงใช้ภาพพจน์เพื่อสื่อความรู้สึกได้ลึกซึ้ง ด้วยการเลือกสื่อเปรียบเทียบที่มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึก หรือเน้นความรู้สึกให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเช่นทรงเปรียบเทียบความรู้สึกอึดอัดพระราชหฤทัยที่ต้องทนเสวยพระกระยาหารฝรั่งว่า *ต้องการหายใจสักเส้นหนึ่งกระทู้เหมือนกรอกโปรดศพ* เป็นต้น

ลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพทั้งหมดนี้ ยังสะท้อนพระอัจฉริยภาพ และพระราชอุปนิสัย ความเป็นนักปราชญ์ กวี และนักวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเด่นชัด ความเป็นปราชญ์ เกิดจากที่พระองค์ทรงสังเกต จดจำ รายละเอียดของสิ่งที่ประสบพบเห็น เมื่อถึงคราวต้องใช้ความรู้ที่เกิดจากคุณลักษณะ ๒ ประการนั้น จึงสามารถวิเคราะห์อย่างแตกฉาน ในด้านความเป็นกวี เกิดจากจินตนาการ ความประณีตละเอียด ความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งสุนทรียภาพเฉพาะพระองค์ ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการกว้างไกล นึกเห็นสิ่งต่างๆอย่างแจ่มชัด รู้สึกสนุกกับการได้คิดตามภาษาที่ทรงสร้างขึ้น อีกทั้งยังเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้านเป็นวรรณคดี สำหรับความเป็นนักวิจารณ์ เกิดจากความเป็นปราชญ์ ผสานเข้ากับความเป็นกวี ทำให้ข้อวิพากษ์วิจารณ์ของพระองค์นั้น มีคุณค่า และชวนอ่านยิ่งนัก

ข้อเสนอแนะ

พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้านมีคุณค่าควรแก่การศึกษาในเชิงภาษาและวรรณคดีอีกหลายประการ ยกตัวอย่างเช่น ผู้สนใจวิธีสร้างศัพท์สำนวนสามารถนำข้อมูลจากพระราชหัตถเลขาชุดนี้ ไปวิเคราะห์ให้เกิดความรู้ที่แตกฉานต่อไปได้ เป็นอาทิ นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีวรรณกรรมประเภทอื่นอีกมาก ที่สามารถสะท้อนวิธีใช้ภาษาจินตภาพอันเป็นลักษณะเฉพาะของงานประพันธ์นั้น เช่น เรื่องสั้น นวนิยาย และกวีนิพนธ์ประเภทต่างๆ หรืออาจมุ่งวิเคราะห์การใช้ความเปรียบในสารคดีท่องเที่ยวยุคต่างๆ ก็น่าสนใจเช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กอบกุล อิงคุทานนท์. สัพทวารวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อรุณมิตร, (ม.ป.ป.).

กาญจนา นาคสกุล. คำเรียกสีในภาษาไทย. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๒

(เมษายน ๒๕๒๘): ๕๐.

กาญจนา นาคสกุล และคณะ. การใช้ภาษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๑.

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร: บำรุงสาส์น, ๒๕๑๕.

กุสุมา รัศมณี. ดั่งรัตนแหงโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๗.

กุสุมา รัศมณี. กุสุมาวรรณคดี: วรรณสารวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๔๗.

กุหลาบ มลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ไกลบ้าน เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ:

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ไกลบ้าน เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ:

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ไกลบ้าน เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ:

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.

ฉลวย สุรสิทธิ์. ศิลปะการเขียน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. ตะเลงพ่าย ศรีมหาเทพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. อักษรวิธีและการใช้ภาษาของอิวมอริสต์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์-มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ชลธิรา กัดดออยู่ และคณะ. การใช้ภาษา. พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๑๗.

ชลธิรา สัตยวัฒนา. ผงถ้อยร้อยเรียง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปลาตะเพียน, ๒๕๓๐.

ญาคา อรุณเวช. “ความเปรียบในบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่สอง”. ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ดวงมน จิตรจำนงค์. สุนทรียภาพในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๖.

คลฤทัย ขาวดีเดช. “ภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของอัศศิริ ธรรมโชติ” ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. **วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. พิมพ์ครั้งที่๗.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.

ชเนศ เวศร์ภาค. **พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**.

ใน ปิยมหาราชานุสรณ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ชเนศ เวศร์ภาค. “ลีลาในงานร้อยแก้วของ อังคาร กัลยาณพงศ์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร-
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

นพรัตน์ คงมาลา. “การใช้ภาษาในสารคดีของวณิช จรุงกิจอนันต์ ระหว่างพ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๕”
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

นาคะประทีป. **สมญาภิธานรามเกียรติ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๐.

นภลัย สุวรรณธาดา. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย๒ การประพันธ์ไทย หน่วยที่๑-๗**.

พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๒๖.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น. **ภาษา วรรณคดี และวิทยาการ**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๔.

นววรรณ พันธุมธา. **เล่นคำ-เล่นกับคำ. ภาษาและหนังสือ**. ๑๖ (เมษายน - กันยายน ๒๕๒๖): ๗.

นววรรณ พันธุมธา. **ไวยากรณ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๗.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. **แวนวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์-
พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๓๕.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. “**หัวใจของวรรณคดีไทย**”, **วรรณไวทยาการ (วรรณคดี)**. พระนคร:

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
๒๕๑๔.

เปลื้อง ณ นคร. **คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๘

เปลื้อง ณ นคร. **ศิลปะการประพันธ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, ๒๕๓๕.

ประทีป วาทิกทินกร. **การใช้ภาษา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔.

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. **แนวทางการศึกษาวรรณคดี : ภาษา กวี การวิจัยและวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. **ภาษากับความคิด**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ศิลปะการเขียน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการ, ๒๕๒๕.

ผะอบ โปษกฤษณะ. **ลักษณะเด่นของภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, ๒๕๑๖.

- พ. นววรรณ. การใช้ภาษา เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สตรีสาร, ๒๕๒๐.
- พฤกษา เนียมรักษา. “การใช้ภาษาในวรรณกรรมของคอกไม้สด”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร-
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์. “การใช้ภาษาร้อยแก้วของ คมทวนคันธนู”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร-
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- เพชรศิริ วงศ์วิภานนท์. คำซ้อนในภาษาไทย ตอนที่ ๑: ลักษณะพิเศษของคำซ้อน.
ใน ภาษาและวรรณคดีไทย. ๕ (ธันวาคม ๒๕๓๑): ๑๕-๒๘.
- มาลี บุญศิริพันธ์. การเขียนสารคดีสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประกายประกาย, ๒๕๓๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ โวหาร และกลการประพันธ์.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐.
- รื่นฤทัย สัจจพันธ์ และคณะ. การอ่านและพิจารณาหนังสือ ท๒๒๑. กรุงเทพฯ:
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖.
- วนิดา บำรุงไทย. สารคดี กลวิธีการเขียนและแนววิจารณ์. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.
- วินัย ภูระหงษ์. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย ๓ หน่วยที่ ๗-๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๖.
- วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. ภาษาและภาษาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.
- ศักดิ์ศรี เข้มนัดดา. ศักดิ์ศรีวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๗.
- สรตี ใจสอาด. “จดหมายเหตุรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ต้นเค้าการเขียน
สารคดีของไทยยุคแรก”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- เสฐียรโกเศศ (อนุমানราชชน). การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์. นครหลวง: สำนักพิมพ์บรรณ-
นาการ, ๒๕๑๕.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. สี่ในบทกวีผัสสะกับสัญลักษณ์. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๕
(ธันวาคม ๒๕๒๘): ๔๕-๔๖.

สุธิวังศ์ พงศ์ไพบุลย์. การเขียน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

สุมณฑนา จันทโรจวงศ์. “การศึกษาเปรียบเทียบการใช้ความอ่อนไหวของประสาทความรู้สึก
ในงานเขียนขงโกเก้ต และสุวรรณี สุคนธา” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

อนูมานราชชน, พระยา. หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ภาษาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววรรณพร พงษ์เพ็ง เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๒ จังหวัดภูเก็ต สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิตวิชาเอกวรรณคดีไทย (เกียรตินิยมอันดับสอง) จาก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา๒๕๔๔ และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี การศึกษา ๒๕๔๕

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย